COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE
tom. 7

"NEGOZIO DEL S.R CARD. PASMAN"

Péter Pázmány's Imperial Embassage to Rome in 1632 (With Unpublished Vatican Documents)

ROTRAUD BECKER, PÉTER TUSOR

BUDAPEST • ROME
2019

COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

CLASSIS II, TOM. 7

„NEGOZIO DEL S.R CARD. PASMAN”

Pázmány Péter 1632-es császári követsége Rómában (Kiadatlan vatikáni forrásokkal)

Írta és közreadja

ROTRAUD BECKER, TUSOR PÉTER

BUDAPEST ◆ RÓMA
2019

COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

CLASSIS II, TOM. 7

"NEGOZIO DEL S.R CARD. PASMAN"

Péter Pázmány's Imperial Embassage to Rome in 1632 (With Unpublished Vatican Documents)

Written and edited by

ROTRAUD BECKER, PÉTER TUSOR

BUDAPEST ◆ ROME
2019

Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae
de Petro Pázmány nuncupatae (Series I)
sub Alto Patrocinio Em.mi ac Rev.mi
P. *Card.* Erdő

President of the Editorial Committee
A Szerkesztőbizottság elnöke
Mons. J. Török

Collectanea Vaticana Hungariae
Moderator - *Sorozatszerkesztő*
P. Tusor

Published by the MTA-PPKE Vilmos Fraknói Vatican Historical Research Institute
Kiadja a MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport

Research and the edition was sponsored by the Hungarian Academy of Sciences
and by the Research Institute for Hungarian Studies
A kutatást és a kötet megjelentetését az MTA TKI s a Magyarságkutató Intézet támogatta

http://institutumfraknoi.hu

© R. Becker, P. Tusor, 2019

ISSN 1787-2758
ISBN 978-963-308-359-8
ISBN *e*book 978-963-308-360-4

Felelős kiadó - *Publisher responsible*
a Gondolat Kiadó igazgatója
the Director of "Gondolat" Publishing House
Szerkesztette, szedte és tördelte - *Typography*
a *Typographia Pannonica*
Olvasószerkesztő - *Corrector:* K. Tóth
Borítóillusztráció - *Coverillustration:* G. Xantus
Kiadásra előkészítette - *Prepared for publication*
a Gondolat Kiadó - *the "Gondolat" Publishing House*

In memoriam Georg Lutz
(1935–2004)

CONTENT
TARTALOM

Preface 11
Előszó 16

Study 21

Chapter I. (translated by Ágnes Gátas-Palotai)
The scandal surrounding Cardinal Pázmány's visit to Rome in 1632 according to the reports of the nuncio in Vienna (Rotraud Becker) 23
1. Cardinal Pázmány's bad reputation in Rome 23
2. The antecedents of Pázmány's commission to Rome 29
3. Audiences and other negotiations 46
4. The nuncios' discrediting of Pázmány in Vienna and its effects in Hungary 73
5. Observations on the evaluation of the events as set down in the orders sent to the nunciature of Vienna from Rome . . . 82

Chapter II. (translated by Ágnes Gátas-Palotai)
The notes of Secretary of State Azzolini on Pázmány's negotiations in Rome (Péter Tusor) 91
Introduction 91
1. The audience of 6 April, 1632 (Documents, 1) 98
2. The verbal of the negotiations on 9, 12 and 26 April (Documents, 3, 4, 12) 104

a) Negotiation in the sacristy of the St. Peter's Basilica on 9 April · 104
b) Pázmány's conclusion of his further negotiations with Azzolini · 109
c) Negotiations on 12 and 26 April at the residence of Pázmány in Rome · 111
d) Reverentia and dissimulatio. Data for the anatomy of the diplomatic negotiations in the Baroque Era · · · · · · 119
e) The frameworks of the pretence. Pázmány's opinion of his red hat · 125
3. The audience on 24 April and the final negotiation on 10 May (Documents, 10, 13) · · · · · · · · · · · · · · · 128
a) "Inganno politico". The audience on 24 April and the text of the papal answer · · · · · · · · · · · · · · · · 128
b) The expert material of the audience on 24 April · · · · · · · 134
c) The negotiation with Azzolini on 10 May · · · · · · · · · · 138
4. Summary and outlook · 142
Epilogue · 164

Tanulmány · 169

I. Fejezet (fordította Forgó András, Tusor Péter)
A Pázmány bíboros 1632-es római látogatása körüli botrány a nunciusi jelentések tükrében (Rotraud Becker) · · · · · · · 171
1. Pázmány kedvezőtlen megítélése Rómában · · · · · · · · · · 171
2. Római küldetésének előtörténete · · · · · · · · · · · · · · 177
3. Az audienciák és más tárgyalások menete · · · · · · · · · · 194
4. Pázmány diszkreditálása a bécsi nunciusok által és ennek magyarországi hatásai · · · · · · · · · · · · · · · 221
5. Megfigyelések az események értékeléséről a bécsi nunciatúrának küldött római utasításokban · · · · 231

II. Fejezet
Azzolini államtitkár feljegyzései Pázmány római tárgyalásairól (Tusor Péter) · · · · · · · · · · · · · · · 239

Elöljáróban 239
1. Az 1632. április 6-ai audiencia (Iratok, 1. sz.) 245
2. Az április 9-ei, 12-ei és 26-ai tárgyalás jegyzőkönyve (Iratok, 3., 4. és 12. sz.) 252
a) Megbeszélés április 9-én a Szent Péter-bazilika sekrestyéjében . . 252
b) Pázmány összefoglalója későbbi tárgyalásairól Azzolinivel . . . 257
c) Megbeszélések április 12-én és 26-án Pázmány római rezidenciáján 258
d) Reverentia és dissimulatio. Adatok a barokk-kori diplomáciai tárgyalások anatómiájához 266
e) A színlelés keretei. Pázmány véleménye bíboráról 272
3. Az április 24-ei audiencia és a május 10-ei zárótárgyalás (Iratok, 10. 13. sz.) 275
a) „Inganno politico". Az április 24-ei audiencia és a pápai válaszbeszéd szövege 275
b) Az április 24-ei audiencia szakértői anyagai 280
c) A május 10-ei tárgyalás Azzolinivel 284
4. Összegzés, kitekintés 289
Epilógus 309

Documents – Iratok 313

Appendix I.
Codex Barb. Lat. 2629 443
Appendix II.
Supplementum 446

Sources – Források 452
Bibliography – Könyvészet 456

Abbreviations – Rövidítések 471
List of Documents – Iratok jegyzéke 474

Index (György Sági) 476

PREFACE

This publication has its genesis in the conference of "*The Pope and the War. Cultural Diplomacy in the Imperial Court in 1628–1635*" organized by the German Historical Institute in Rome in December 2016.[1] The conference elaborated on the diplomatic and church administrational correspondence of the nunciature of Vienna and the Roman Curia (especially the papal Secretariat of State and the *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*) between 1630 and 1635. The classified and public documents were published by Rotraud Becker in four bulky volumes between 2004 and 2016.[2] The German, Austrian, Italian,

[1] The precise title of the prestigious symposium organised on 5–6 December, 2016 was: *Der Papst und der Krieg. Kuriale Diplomatie am Kaiserhof 1628–1635. Die jüngsten Publikationen der 4. Abteilung der Nuntiaturberichte aus Deutschland: Eine Bilanz (Il papa e la guerra. Diplomazia curiale alla corte imperiale 1628–1635. Le pubblicazioni recenti della 4° sezione delle „Nuntiaturberichte aus Deutschland": Un bilancio)*.

[2] The reports of the nuncios of the imperial court published since 2004 (in the part IVth of series "*Nuntiaturberichte*", dealing with the 17th century): Rotraud Becker (Hg.), *Nuntiaturen des Giovanni Battista Pallotto und des Ciriaco Rocci (1630–1631)* (Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Actenstücken [= NBD] IV/4), Tübingen 2009; *Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi (1631–1633)* (NBD IV/5), Berlin 2013; *Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur*

French, Spanish, Czech and Hungarian participants analysed and presented the primary sources of the history of the early modern period regarding geopolitics, strategy, church administration and politics. The importance of the *Nuntiaturberichte aus Deutschland*'s[3] – which is a record output of the international historiography – continuation was also highlighted.

While speaking about the process and results of this monumental publication of sources, Rotraud Becker emphasised that one of the most interesting occurring historical themes was Cardinal Péter Pázmány's – the archbishop of Esztergom and primate of Hungary – legation of 1632. Due to its speciality, she elaborated on the case in a separate study on the basis of the correspondence of the nunciature of Vienna and the papal Secretariat of State after the soon to be published volume IV/5 *(Nuntiatur des Ciriaco Rocci... 1631–1633)* of the *Nuntiaturberichte*.[4] In relation to this, it has been suggested that the verbals of the negotiations with Secretary of State Lorenzo Azzolini held in Rome, his reports written about the papal audiences, the relating, yet unpublished background documents of the negotiations of

des Girolamo Grimaldi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1633–1634) (NBD IV/6), Berlin 2016; *Nuntiaturen des Malatesta Baglioni, des Ciriaco Rocci und des Mario Filonardi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1634–1635)* (NBD IV/7), Tübingen 2004. See also: *Nuntiatur des Pallotto (1628–1630) I–II* (NBD IV/1–2), hg. von Hans Kiewing, Berlin 1895–1897. – The more detailed list of the secondary literature cited in the *Preface* see in the apparatus of the *Study* and in the *Bibliography* at the end of this volume.

[3] On the series: *http://dhi-roma.it/nuntiaturberichte.html*.

[4] Rotraud Becker, *Der Skandal um den Rombesuch Kardinal Pázmánys im Spiegel der Nuntiaturberichte des Jahres 1632*, Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken (QFIAB) 92 (2012) 381–429.

the spring of 1632 and the curial "expert documents" should also be published. Since these are closely related to the *Nuntiaturberichte*, to the diplomatic correspondence between Rome and the court of Vienna by complementing them with numerous details and further information.

The concept and structure of the volume that contains the results of the research finished in 2018 wishes to present the most current interpretation of Pázmány's imperial legation of 1632 to the broader international and Hungarian historical society with the publication and analysis of the yet unpublished sources. The first part of our book *(Chapters I–II)* elaborates on the legation in English as well as in Hungarian. It contains the complete translation of Rotraud Becker's momentous study that was published in 2012, which was slightly updated in its apparatus and adapted to the criteria of the volume, especially concerning the cross references and the notes.[5] One can also find a thorough analysis of the relating

[5] The internationally relevant secondary literature on Pázmány and the Hungarian relations is covered in the footnotes of Becker's study that constitutes *Chapter I* of this volume. These have not been supplemented; on the Hungarian secondary literature it gives sufficient orientation: *Pázmány Péter-bibliográfia 1598–2004* (Pázmány Irodalmi Műhely. Bibliográfiák – Katalógusok), ed. by Judit Adonyi–Ibolya Maczák, Piliscsaba 2005; Emil Hargittay–Ibolya Maczák, *Pótlások a Pázmány Péter-bibliográfiához*, *Balázs Mihály köszöntése* (Acta Historiae Litterarum Hungaricarum Universitatis Szegediensis 30; ed. by Zsuzsa Font–Péter Ötvös), Szeged 2011, 160–183. The apparatus of the study has been minimally modernised, it has been mainly altered by the bibliographical data of the latest published correspondence of the nunciature. The sources published in the volume are shortly referred to, their analysis and its result is in *Chapter II*.

documents and the verbals of the Secretariat of State, which are published in the present volume. The publication of the verbals follows the *Chapters I–II* with the most necessary apparatus in English.

Our work connects to the prestigious historiographical mainstream tendencies. Not to mention the long list of the prestigious authors that discuss this historical event (L.A. Muratori, A. Leman, F. Gregorovius, Vilmos Fraknói, L. von Pastor, D. Albrecht, K. Repgen, Q. Aldea, G. Lutz, A. Koller, M.A. Visceglia); the documents of Pázmány's legation were already published by Alajos Mednyánszky in 1830,[6] and then the documents written by Pázmány were again published by Ferenc Hanuy in 1911 in a corrected and extended form.[7] The already mentioned Volume IV/5 of the NBD was issued in 2013 thanks to Rotraud Becker. The recent research's date of 2018 is not accidental. The research, which was carried out on the 400th anniversary of the start of the Thirty Years' War (1618–1648),[8] would like to

[6] *Petri Pázmány S.R.E. Cardinalis et Archiepiscopi Strigoniensis Legatio Romana*, Pestini 1830.

[7] Ferenc Hanuy (ed.), *Petri Pázmány… epistolae collectae. Pázmány Péter… összegyűjtött levelei I–II*, Budapest 1910–1911, II, 235–333.

[8] On the Thirty Years' War see: *Briefe und Akten zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges in den Zeiten des vorwaltenden Einflusses der Wittelsbacher (1598–1618) I–XII*, hg. v. der Historischen Kommission bei der königlichen Akademie der Wissenschaften, München 1870–1978; *Briefe und Akten zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges, Neue Folge. Die Politik Maximilians I. von Bayern und seiner Verbündeten (1618–1651) I–X*, hg. v. der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Leipzig– München 1907–1998; Konrad Repgen (Hg.), *Krieg und Politik 1618–1648. Euro-*

commemorate the most important Hungarian diplomatic contribution to the birth of the European *status quo* in the modern times.[9]

We recommend the volume to the memory of Georg Lutz, an outstanding figure of the international research in the Vatican Archives and the best modern-day expert of the Barberini-pontificate.[10]

---

päische Probleme und Perspektiven, München 1988; Ronald G. Asch, *The Thirty Years' War. The Holy Roman Empire and Europe 1618–1648*, New York 1997; Geoffrey Parker, *The Thirty Years' War*, London 1997[3]; Winfried Schulze (Hg.), *Friedliche Intentionen – kriegerische Effekte. War der Ausbruch des Dreißigjährigen Krieges unvermeidlich?* (Studien zur neueren Geschichte 1), St. Katharinen 2002; Axel Gotthard, *Der deutsche Konfessionskrieg seit 1619 – ein Resultat gestörter politischer Kommunikation*, Historisches Jahrbuch 122 (2002) 141–172; in a more general approach: Kaspar von Greyerz–Kim Siebenhüner (Hg.): *Religion und Gewalt. Konflikte, Rituale, Deutungen (1500–1800)* (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 215), Göttingen 2006.

[9] The details of the mutually planned work with Rotraud Becker are the following. The QFIAB-study written in German was translated by András Forgó into Hungarian; the text was proofread by Péter Tusor, who also translated the Italian extracts, wrote the analysis of the verbals as well as the summaries of documents. Along with the sources' apparatus the *Chapters I–II* were translated by Ágnes Gátas-Palotai into English. The apparatus was mutually written by Rotraud Becker and Péter Tusor, like that of the reading of the sources and their transcription.

[10] Alexander Koller, *Georg Lutz (1935–2004)*, QFIAB 84 (2004) lxix–liv; Roma Moderna e Contemporanea (RMC) 13 (2005) 201–203. His legacy: *http://194.242.233.150/archiv/xml/inhalt/pdf/N17_Georg_Lutz.pdf*

ELŐSZÓ

Jelen kötet genezise a Római Német Történeti Intézet által 2016. decemberében szervezett „*A pápa és a háború. Kuriális diplomácia a császári udvarban 1628–1635*" c. nemzetközi konferenciáig nyúlik vissza.[1] A konferencia a bécsi nunciatúra és a római Kúria (meghatározóan a pápai Államtitkárság és a *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*) 1630–1635 közötti diplomáciai és egyházkormányzati levelezésanyagát dolgozta fel. A titkosított és nyílt dokumentumokat Rotraud Becker publikálta négy hatalmas kötetben 2004 és 2016 között.[2] A német, osztrák,

[1] A 2016. december 5–6-án megrendezett szimpózium pontos címe: *Der Papst und der Krieg. Kuriale Diplomatie am Kaiserhof 1628–1635. Die jüngsten Publikationen der 4. Abteilung der Nuntiaturberichte aus Deutschland: Eine Bilanz (Il papa e la guerra. Diplomazia curiale alla corte imperiale 1628–1635. Le pubblicazioni recenti della 4° sezione delle „Nuntiaturberichte aus Deutschland": Un bilancio)*.

[2] A császári udvar nunciusi jelentései IV., vagyis 17. századi osztályának 2004-től megjelent kötetei: Rotraud Becker (Hg.), *Nuntiaturen des Giovanni Battista Pallotto und des Ciriaco Rocci (1630–1631)* (Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Actenstücken [= NBD] IV/4), Tübingen 2009; *Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi (1631–1633)* (NBD IV/5), Berlin 2013; *Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1633–1634)* (NBD IV/6), Berlin 2016; *Nuntiaturen des Malatesta Ba-*

olasz, francia, spanyol, cseh és magyar résztvevők geopolitikai és -stratégiai, egyházkormányzati és -politikai szempontok alapján elemezték, mutatták be a kora újkori európai történelem elsőrendű forrásait. Szó esett a *Nuntiaturberichte aus Deutschland*[3] folytatásának – a nemzetközi historiográfia e csúcsteljesítményének – fontosságáról is.

ROTRAUD BECKER, monumentális forráskiadványai munkálatairól, eredményeiről szólva kiemelte, hogy a belőlük kibontakozó legkülönlegesebb történeti tematikák egyike Pázmány Péter bíboros, esztergomi érsek, Magyarország prímásának 1632. évi római követjárása volt. Különlegessége okán az ügyet 2012-ben a bécsi nunciatúra és a pápai Államtitkárság levelezése, a *Nuntiaturberichte* megjelenés előtt álló IV/5. kötete *(Nuntiatur des Ciriaco Rocci… 1631–1633)*, alapján külön tanulmányban dolgozta fel.[4] Ezzel összefüggésben vetődött fel, hogy érdemes a Lorenzo Azzolini államtitkárral Rómában szóban folytatott tárgyalások jegyzőkönyveit, a pápai audienciák általa készített leírásait, valamint az 1632. tavaszi tárgyalások ide tartozó, eddig kiadatlan háttérdokumentumait, kúriai „szakértői anyagát" is közzétenni, melyek szorosan

---

glioni, des Ciriaco Rocci und des Mario Filonardi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1634–1635) (NBD IV/7), Tübingen 2004. Ehhez lásd még: *Nuntiatur des Pallotto (1628–1630) I–II* (NBD IV/1–2), hg. von HANS KIEWING, Berlin 1895–1897.– Az *Előszó*ban utalásszerűen idézett szakirodalom teljesebb leírását lásd a *Tanulmány* apparátusában, illetve a kötetvégi *Bibliográfia*ban.

[3] A sorozatra: *http://dhi-roma.it/nuntiaturberichte.html*.

[4] ROTRAUD BECKER, *Der Skandal um den Rombesuch Kardinal Pázmánys im Spiegel der Nuntiaturberichte des Jahres 1632*, Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken (QFIAB) 92 (2012) 381–429.

kapcsolódnak *Nuntitaturberichte*hez, a római és a bécsi udvar között folyt diplomáciai levelezéshez, számos részlettel, további információval egészítik ki azokat.

A 2018-ban lezárt kutatás eredményeit tartalmazó kötet koncepciója, struktúrája azt a célt kívánja elérni, hogy egyszerre prezentálja a szélesebb nemzetközi, valamint a magyar tudományosság számára Pázmány 1632. évi császári követségének leginkább kurrens értelmezését a még kiadatlan források publikálásának és elemzésének kíséretében. A munka első fele két fejezetben, angol és magyar nyelven kismonográfia-szerűen dolgozza fel a követjárást. Tartalmazza egyrészt Rotraud Becker 2012-ben megjelent nagyívű tanulmányának teljes fordítását, melyet apparátusában minimálisan frissítettünk és a kötetbeillesztés kívánalmaival összhangban módosítottunk, leginkább kereszthivatkozásokkal, utalásokkal.[5] Másrészt pedig magában foglalja a publikálásra kerülő államtitkársági jegyzőkönyvek, kapcsolódó dokumentumok beható elemzését. Az *I–II fejezet*et a vatikáni dokumentumok

[5] A jelent kötet *I. fejezet*ét alkotó Becker-tanulmány jegyzeteiben a nemzetközileg releváns irodalom szerepel Pázmány és a magyar viszonyok bemutatására. Ezeket itt nem bővítettük, a magyar szakirodalomra elégséges eligazítást ad: *Pázmány Péter-bibliográfia 1598–2004* (Pázmány Irodalmi Műhely. Bibliográfiák – Katalógusok), szerk. Adonyi Judit–Maczák Ibolya, Piliscsaba 2005; Hargittay Emil–Maczák Ibolya, *Pótlások a Pázmány Péter-bibliográfiához*, *Balázs Mihály köszöntése* (Acta Historiae Litterarum Hungaricarum Universitatis Szegediensis 30; szerk. Font Zsuzsa–Ötvös Péter), Szeged 2011, 160–183. Az írás apparátusát egyébiránt is csak minimálisan modernizáltuk, leginkább az időközben megjelent bécsi nunciatúrai levelezés könyvészeti adataival. A kötetben kiadott forrásokra csak röviden utalunk, elemzésük és ennek eredményei bemutatása a *II. fejezet* feladata.

közlése követi, csupán a legszükségesebb, angol nyelvű apparátussal, ugyanakkor kétnyelvű tartalmi kivonatokkal ellátva.

Munkánk rangos historiográfiai vonulathoz kapcsolódik. Nem beszélve a történeti eseményt tárgyaló neves szerzők hosszas soráról (L.A. Muratori, A. Leman, F. Gregorovius, Fraknói Vilmos, L. von Pastor, D. Albrecht, K. Repgen, Q. Aldea, G. Lutz, A. Koller, M.A. Visceglia) Pázmány római követségének iratait már 1830-ban publikálta báró Mednyánszky Alajos,[6] majd a Pázmány által írt iratokat Hanuy Ferenc 1911-ben javítva, jelentőse kibővítve újra közölte.[7] A NBD említett IV/5. kötete 2013-ban látott napvilágot Rotraud Beckernek köszönhetően. A mostani kutatás 2018-as évszáma nem a véletlen műve. A harmincéves háború (1618–1648)[8] kitörése 400. évfordulójának esztendejében vég-

[6] *Petri Pázmány S.R.E. Cardinalis et Archiepiscopi Strigoniensis Legatio Romana*, Pestini 1830. – Őelőtte számos vonatkozó iratot közölt már Iacobus Ferdinandus Miller de Brassó, *Epistolae… S.R.E. Cardinalis, Archiepiscopi et Hungariae Primatis Petri Pázmány ad Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, Cardinales aliosque illustres aevi sui viros datae et vicissim ab ill acceptae I*, Buda 1822, például főinstrukcióját, zárójelentését (n. 102 és 177), a követség idején közben Rómában kelt és neki küldött iratokat. Ezeket az alábbiakban külön nem idézzük, így az *Appendix*ben sem.

[7] Hanuy Ferenc (kiad.), *Petri Pázmány… epistolae collectae. Pázmány Péter… összegyűjtött levelei I–II*, Budapest 1910–1911, II, 235–333.

[8] A harmincéves háborúra többek között: *Briefe und Akten zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges in den Zeiten des vorwaltenden Einflusses der Wittelsbacher (1598–1618) I–XII*, hg. von der Historischen Kommission bei der königlichen Akademie der Wissenschaften, München 1870–1978; *Briefe und Akten zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges, Neue Folge. Die Politik Maximilians I. von Bayern und seiner Verbündeten (1618–1651) I–X*, hg. von der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften,

zett kutatás a Pázmány Péterre vonatkozó egyik legizgalmasabb vatikáni *Hungaricum*-iratanyag publikálásával és feldolgozásával az újkori európai *status quo* megszületésében játszott legjelentősebb magyar diplomáciai közreműködésnek kíván emléket állítani.[9]

A kötetet a nemzetközi vatikáni kutatások kiemelkedő alakja, a Barberini-pontifikátus legjobb modernkori ismerője, Georg Lutz emlékének ajánljuk.[10]

Leipzig–München 1907–1998; Konrad Repgen (Hg.), *Krieg und Politik 1618–1648. Europäische Probleme und Perspektiven*, München 1988; Ronald G. Asch, *The Thirty Years' War. The Holy Roman Empire and Europe 1618–1648*, New York 1997; Geoffrey Parker, *The Thirty Years' War*, London 1997[3]; Winfried Schulze (Hg.), *Friedliche Intentionen – kriegerische Effekte. War der Ausbruch des Dreißigjährigen Krieges unvermeidlich?* (Studien zur neueren Geschichte 1), St. Katharinen 2002; Axel Gotthard, *Der deutsche Konfessionskrieg seit 1619 – ein Resultat gestörter politischer Kommunikation*, Historisches Jahrbuch 122 (2002) 141–172; általánosabb megközelítésben: Kaspar von Greyerz–Kim Siebenhüner (Hg.): *Religion und Gewalt. Konflikte, Rituale, Deutungen (1500–1800)* (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 215), Göttingen 2006.

[9] A Rotraud Beckerrel közösen megtervezett munka részletei a következőek. A 2012-es QFIAB-tanulmányt német nyelvről Forgó András fordította magyarra; a szöveget lektorálta és az olasz nyelvű részeket T.P. magyarította, ugyanő írta a tárgyalási jegyzőkönyvek elemzését. Mindkét fejezetet Palotai Ágnes ültetette át angolra a források apparátusával egyetemben. Utóbbi R.B. és T.P. közös munkája, mint ahogy a forrásszövegek megállapítása és átírása is.

[10] Alexander Koller, *Georg Lutz (1935–2004)*, QFIAB 84 (2004) lxix–liv; Roma Moderna e Contemporanea (RMC) 13 (2005) 201–203. Hagyatéka: *http://194.242.233.150/archiv/xml/inhalt/pdf/N17_Georg_Lutz.pdf*

STUDY

CHAPTER I.
THE SCANDAL SURROUNDING CARDINAL PÁZMÁNY'S VISIT TO ROME IN 1632
According to the reports of the nuncio in Vienna

1. Cardinal Pázmány's bad reputation in Rome

Prince Paolo Savelli, Emperor Ferdinand II's long-serving ambassador in Rome, died in Rome on July 21, 1632.[1] Savelli's son, Bernardino, had expected to succeed him and would have been accepted by the Curia;[2] but there were other candidates to consider. It was rumoured, that Aldobrandino Aldobrandini, former provost of the Military Order of Malta and current owner of an imperial regiment, was interested in the post, as were Prince Niccolò Ludovisi and Paolo Giordano Orsini,

[1] Irene Fosi, *La famiglia Savelli e la rappresentanza imperiale a Roma nella prima metà del Seicento*, Kaiserhof – Papsthof (16.–18. Jahrhundert) (Publikationen des Historischen Instituts beim österreichischen Kulturforum in Rom. Abhandlungen 12), ed. R. Bösel–G. Klingenstein–A. Koller, Wien 2006, 67–76.

[2] Bernardino Savelli to Ferdinand II, 1632 Juli 21, Österreichisches Staatsarchiv (Wien), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Staatenabteilung Rom, Varia, Karton 7 (sine fol.).

Duke of Bracciano.[3] Yet, as the Secretariat of State informed the court of Vienna, none of them would be accredited by the pope.[4] Emperor Ferdinand II himself was reluctant to make a decision, but he expressed his desire to send one of his own subjects.[5] He intended to put an end to the custom of conferring the office upon a member of the Roman aristocracy, preferring instead a person of German origin or a subject with origins in another territory under his rule.

The son of Prince Eggenberg came to mind. Prince Eggenberg was president of the Privy Council and Ferdinand II's most influential minister. Though the prince would have been able to afford the significant expenses attached to this prestigious position, he declined the offer.[6] When Eggenberg instead proposed the appointment of the Hungarian Cardinal Pázmány as Ro-

[3] Rocci to Barberini, 14 August, 1632, Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Manoscritti, Barberini Latini, vol. 6971, fol. 10*rv*, 15*rv* (latest publication: Becker, NBD IV/5, 381–382, n. 100.1).

[4] Barberini to Rocci, 24 July, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 120*r*–121*v*; *idem* to *idem*, 21 August, 1632, *ibid.*, fol. 129*rv*, 131*r*; *idem* to *idem*, 15 January, 1633, BAV Barb. Lat., vol. 7065, fol. 8*rv* (Becker, NBD IV/5, 356–359, n. 95.1; 400–401, n. 103.1; 642–643, n. 149.4).

[5] "…*pensa mandar nationale o suddito della Maestà Sua*". Rocci to Barberini, 14 August, 1632. (see footnote 3). Also: Ferdinand II to Cardinal Borghese, 5 August, 1632, ÖStA HHStA Rom, Hofkorrespondenz, Kart. 10, Fz. R, fol. 5*r*.

[6] Johann Anton von Eggenberg was in Rome and Naples on his Grand Tour *(Kavalierstour)* in 1631/32. In 1638 he was Ferdinand III's envoy in Rome. Becker, NBD IV/4, 472, n. 182.1; Maria Antonietta Visceglia, *La città rituale. Roma e le sue cerimonie in età moderna* (La corte dei papi 8), Roma 2002, 157–159; Andrea Benedetti, *La fastosa ambasceria di Gio. Antonio Eggenberg presso Urbano VIII*, Studi Goriziani 34 (1963) 9–30.

man envoy, Nuncio Ciriaco Rocci[7] was aghast. His immediate reply was: "To what end? Our mutual displeasure?" *(A che fare? Per dare e ricever disgusto?)*.[8] Cardinal-Nephew Francesco Barberini's reaction also could hardly have been more negative. He responded as follows: "I do not know what could induce His Majesty to send such a cardinal to the papal court to help his resident, who declares himself discontented with the pope and his family. A broken, stubborn person, unable to handle and assist the affairs of His Majesty. Please, deal with this case confidentially and ensure that the idea of commissioning Cardinal Pázmány is given up when it occurs."[9] In the end, the plan was

[7] He was born in Rome in 1581, became a curial prelate in 1608, was nuncio in Switzerland from 1628 to 1630. In 1629 he was made a cardinal *in petto*, 1630–1634 nuncio to the Emperor, 1637–1640 cardinal legate in Ferrara. He died in 1651. Becker, NBD IV/4, xlix–lxvi.

[8] Rocci to Barberini, 7 August, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6971, fol. 1*rv*, 8*r*–9*r*. The extract published by Péter Tusor, *A magyar egyházi elit és Róma kapcsolatainak ismeretlen fejezetei (1607–1685)*, Budapest 2000 (ELTE, Ph.D. dissertation), 172, note 790. It can be downloaded: *https://www.academia.edu/16498885* (Tusor, *Diss.*, 2000). Published: Becker, NBD IV/5, 371–374, n. 98.1.

[9] "*Non so come Sua Maestà si potesse indurre a mandar alla corte per assister al suo residente un cardinale che si chiama mal sodisfatto del papa e della sua Casa, un huomo rotto e testardo e che in nessun modo può maneggiar né consegliar utilmente gli affari di Sua Maestà. Vostra Signoria intrinsechi bene il negotio e procuri di divertir in ogni maniera questi pensieri della missione del cardinale Pazman, quando vi fussero*. Barberini to Rocci, 28 August, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 135*r*–137*v*, quoted by Alessandro Catalano, *La Boemia e la riconquista delle coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la controriforma in Europa centrale* (Temi e Testi 55), Roma 2005, 211, note 42. Published by Tusor, *Diss.*, 2000, 173, note 794 and Becker, NBD IV/5, 410–412, n. 105.1.

not realized. Nor, for the time being, was it again mentioned to Rocci. However, it arose once more as a serious idea two years later, in January 1634, on the initiative of Count Oñate, Spain's envoy extraordinary at Ferdinand II's court.[10] In Rome, the residing imperial representative was already in negotiations about it with Francesco Barberini.[11] Barberini in turn wrote to Maximilian, Elector of Bavaria, saying that he took the project for a naive attempt to intimidate the Curia. Furthermore, he charged Maximilian to stop Ferdinand II from carrying out his intentions. The elector indeed managed to dissuade the emperor,[12] and Pázmány was commissioned to Rome no more.

The strong opposition to Pázmány in August 1632, as expressed by Rocci and Barberini, was preceded by an event that happened a few months earlier. In the first months of the year, the cardinal was in Rome on Ferdinand II's commission. His

[10] Péter Tusor, *Le origini della bolla „Sancta Synodus Tridentina". I cardinali degli Asburgo e papa Urbano VIII, 1632–1634*, La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio I, ed. J. Martínez Millán–R. González Cuerva, Madrid 2011, 205–226, 211–212 és 226, note 56; Katrin Keller–Alessandro Catalano (Hg.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667) II* (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs 104), Wien–Köln–Weimar 2010, 89.

[11] Federico Savelli to Ferdinand II, 11 February, 1634., ÖstA HHStA Reichskanzlei, Friedensakten, Kart. 18, 1634, fol. 1*r*–4*r*.

[12] *Briefe und Akten zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges, Neue Folge. Die Politik Maximilians I. von Bayern und seiner Verbündeten, II/8*, bearb. von Kathrin Bierther, München–Wien 1982, 520, 616–618; Franz Brendle, *Der Erzkanzler im Religionskrieg. Kurfürst Anselm Casimir von Mainz, die geistlichen Fürsten und das Reich 1629 bis 1647* (Reformationsgeschichtl. Studien und Texte 156), Münster 2011, 378–379.

stay there proved to be such a disagreeable experience for both him and his hosts that they did not want a repeat of it.[13]

In the historiography of Pope Urban VIII's reign, this visit of Pázmány's to Rome has not gone unnoticed.[14] It was felt, that the aims of the visit had not been realized, and that the otherwise deserving Hungarian prelate proved to be a bad diplomat. Yet in the comprehensive works of Muratori, Leman, Pastor and others it is not mentioned, how truly scandalizing these events were and to what extent they lead to learned dissertations and detailed indignant reports on the topic, as well as to the defamation of Pázmány's character. There were not only mutual grudges, but real conflicts which gave rise in the Curia to fundamental questions regarding the selection and promotion of cardinals, the role of what were termed "national cardinals" *(cardinali nazionali)*, and the formation of a College of Cardinals constituted in accordance with the papal interests. In addition to this discord, it was also evident that Rome cared little about the

[13] Pázmány's complete report on his journey to Rome, written after his last audience with Urban VIII is published by Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 315–328, n. 755: "*Relatio legationis Romanae, quam obiit card. Petrus Pázmány iussu Caesareae maiestatis apud suam sanctitatem anno 1632*".

[14] Lodovico Antonio Muratori, *Annali d'Italia, XI, dall'anno 1601 all'anno 1700* (colle prefazioni critiche di G. Catalani), Monaco 1764, 124; Auguste Leman, *Urbain VIII et la rivalité de la France et de la Maison d'Autriche de 1631 à 1635* (Mémoires et travaux publiées par des professeurs des Facultés catholiques de Lille 16), Lille-Paris 1920, 146–165; Ludwig von Pastor, *Geschichte der Päpste XIII/2*, Freiburg/Br. 1928, 441–448; Johann Heinrich Schwicker, *Peter Pázmány, Cardinal-Erzbischof und Primas von Ungarn und seine Zeit*, Köln 1888, 69–79; Julius Kornis, *Le Cardinal Pázmány*, Paris 1937, 38–40, 56–57.

satisfaction of the Viennese Court. However, over the centuries, historians had developed a tendency to downplay these dramatic conflicts and to present them as though they were merely harmless differences. Aware of these misinterpretations, Georg Lutz suggested, that a thorough analysis of the events surrounding Pázmány's visit should be undertaken. Furthermore, it should be done without apologetics and in the broader context of, and with reference to, the general relations between the Barberini pope and the Habsburg courts.[15]

The instructions sent every Saturday to the nuncio in Vienna are a useful as well as important source in this endeavour, since they do not conceal the polemic side of the conflict. They were recorded directly by the participants and dispatched on behalf of Francesco Barberini, cardinal-nephew and nominal leader of the Secretariat of State.[16] The purpose of these instructions was to prepare the nuncio for discussions which might arise in Vienna with people who had their own, dissenting reports from Rome. In that case the nuncio was not only expected to contradict, but also to evoke general indignation, such as prevailed in Rome, over Pázmány's conduct. There was to be shown no understanding nor were there to be any excuses made for the cardinal's behaviour, and full agreement with Rome's standpoint was expected.

---

[15] Georg Lutz, *Roma e il mondo germanico nel periodo della guerra dei trent'anni*, La corte di Roma tra Cinque e Seicento. «Teatro» della politica europea (Europa delle Corti, Biblioteca del Cinquecento 84), a cura di G. Signorotto–M.A. Visceglia, Roma 1998, 425–460, 452–453, note 75.

[16] The complete correspondence of the Secretariat of State with Nuncio Rocci has been published: Becker, NBD IV/5. On Azzolini and Benessa, papal abbreviators, see later note 92, 100 and 101.

2. The antecedents to Pázmány's commission to Rome

Ferdinand II's decision to nominate Pázmány in 1631/1632 for the difficult mission to Rome was not unconsidered. The cardinal was a loyal supporter of the imperial house and at the same time one of the most valued prelates among the Habsburg subjects. He had played an undeniably important role with regard to the restoration of Catholicism in Hungary after many years of misery due to the Protestant reformation, the Ottoman conquest and the division of the country into three parts.[17] He had extensive experience in politics, knew several languages, was a gifted orator, and he had the advantage of knowing Rome, where he had lived during his studies. He did not know Barberini's Rome, though.[18]

[17] Hubert Jedin, *Handbuch der Kirchengeschichte IV*, Freiburg–Basel–Wien 1967, 659: "The restoration of Catholicism in Hungary was exclusively due to Cardinal Pázmány."; Márta Fata, *Ungarn, das Reich der Stephanskrone, im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung* (Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung 60), Münster 2000, 212–222 and *ad indicem*; Alexander Koller, „*Circondato da turchi et heretici*". *Il regno d'Ungheria nel Cinquecento visto dai nunzi pontifici*, Gli Archivi della Santa Sede e il regno d'Ungheria. In memoriam L. Pásztor (Collectanea Vaticana Hungariae [CVH], I/4, a cura di Gaetano Platania–Matteo Sanfilippo–Péter Tusor, Budapest–Roma 2008, 23–33. In the general historiography Pázmány is considered to be one of the leading politicians of his age. His works written in the vernacular are credited for having contributed greatly to the establishment of the Hungarian literary language.

[18] Péter Pázmány was born into a Calvinist noble family in Várad in 1570. He converted to Catholicism while he was still a student, entered the Jesuit Order in 1587, and studied philosophy and theology in Krakow, Vi-

On the occasion of his first audience with Urban VIII, Pázmány outlined the object of his mission in three points: **(1.)** he wanted to inform the pope about the climate of war in the empire, and to convince him of the danger this posed to Catholicism, with the hope to persuade him to send subsidies; **(2.)** he would ask him to react against the Catholic powers supporting Sweden; **(3.)** he was to ask Urban VIII to join the future league that was to unify the Catholic monarchs.[19]

---

enna and Rome. He was ordained in 1596, then became a scholastic prefect and teacher in Graz. There he met Prince Ferdinand, future emperor and king, and his confessor, Father Lamormain. He was sent on a mission to Upper Hungary in 1601; from 1607 he remained in Hungary, where he succeeded Ferenc Forgách in 1616 to become Archbishop of Esztergom. He founded the seminaries of Nagyszombat (1619), Vienna (1623) and Pozsony (1626) to ease the shortage of priests, and whose administration was entrusted to the Jesuits. The Jesuit college of Nagyszombat became a university in 1635. On Ferdinand II's recommendation he was made a cardinal in 1629 († 1637). Miklós Őry, *Kardinal Pázmány und die kirchliche Erneuerung in Ungarn*, Ungarn-Jahrbuch 5 (1973) 76–96; Moritz Csáky, *Pázmány*, Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas III, München 1979, 417–419; Walter Troxler, *Pázmány*, Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon VII, Hamm 1994, 116–120; Péter Tusor, *Purpura Pannonica. The "Cardinalitial See" of Strigonium and its Antecedents in the 17th Century* (CVH I/3), Budapest–Roma 2005, 77–105; Tamás Tóth, „*Si nullus incipiat, nullus finiet*". *La rinascita della Chiesa d'Ungheria dopo la conquista turca nell'attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784)* (CVH I/6), Budapest–Roma–Szeged 2011, 31–32.

[19] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 317–318; Barberini to Rocci, 10 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 46*r*–49*r* (Becker, NBD IV/5, 222–228, n. 64.1). Miklós Őry (*Pázmány*, 82) in misunderstanding the project claims it to be Pázmány's personal utopia.

In his letter from January 31, 1632, Pázmány announced, that he would set off for Rome on behalf of the emperor and that he aimed to arrive around the middle of Lent.[20] Prior to his departure he spent a couple of days in Vienna to get precise orders concerning his commission and to clarify the financial conditions of the journey. After this, he returned to Pozsony (Bratislava) and set off for Rome on February 19. The authorisations, references and instructions that had not yet been issued,[21] would be sent on to him in Rome. The representative of the emperor residing in Venice was instructed to ensure, that the travelling party could pass unimpeded through the territory of Venice.[22]

In Vienna, the officials had good reasons to worry. The Curia did not seem to appreciate the seriousness of the situation that the empire was in. This was after the crushing defeat suffered by the imperial troops and the Catholic League in Breitenfeld and after the Saxon occupation of Silesia and Bohemia. With Sweden occupying the Archdiocese of Mainz and the Diocese of Würzburg, and marching on towards southern Germany, – further threatening Austria and Tirol – Rome did not seem to realize the extent to which all of this was affecting

[20] Pázmány to Barberini, Vienna, 31 January, 1632; Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 235–236, n. 705; Ash Wednesday was on 3 March.

[21] ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 53, 1. Konv., Fz. N, fol. 2*r*–9*v*; Empress Eleonora to Barberini on 11 February, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6845, fol. 48*r*: letter of recommendation. On the instructions: Tibor Martí, *Los antecedentes del viaje a Roma del cardenal Péter Pázmány en 1632*, La Dinastía de los Austria, 175–204, 175. note 1.

[22] ÖStA HHStA Venedig, Kart. 14, Weisungen, Fz. 3, fol. 41*r*.

the Catholic parts of the empire. To restore the army, negotiations were taken up with the intent to employ Wallenstein again, who had been dismissed a year ago; however, it was impossible to raise the necessary funds to restore the army through taxation in the hereditary provinces alone. Furthermore, Spain's latest defeats in the war in the Low Countries meant that reliance on Spanish assistance had to be abandoned. Indeed, Spain itself needed military help from the empire.[23]

It was imperative, to convince the pope of the danger that threatened Catholicism as a whole. But there was little chance of success in trying to persuade the pope to grant financial aid. Shortly after having acceded to the throne, Urban VIII ceased paying subsidies as his predecessors, Paul V and Gregory XV, had done;[24] and he remained steadfast in this decision despite many urgent requests.[25] Moreover, there was the firm belief in Rome that, by intervening in the War of the Mantuan Succession, the emperor himself had caused the high military expenditures which had exhausted the papal state's finances.[26] However, when

[23] Jonathan I. Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World, 1606–1661*, Oxford 1982, 174–184.

[24] Dieter Albrecht, *Zur Finanzierung des Dreißigjährigen Krieges. Die Subsidien der Kurie für Kaiser und Liga 1618–1635*, Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 19 (1956) 534–566, Reprint: Hans Ulrich Rudolf (Hg.), *Der Dreißigjährige Krieg* (Wege der Forschung 451), Darmstadt 1977, 368–412, 383–384; Konrad Repgen, *Finanzen, Kirchenrecht und Politik unter Urban VIII. Eine unbekannte Denkschrift aus dem Frühjahr 1632*, Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte (RQ) 56 (1961) 62–74.

[25] Becker, NBD IV/4, *ad indicem s.v. Subsidien*.

[26] Albrecht, *Zur Finanzierung*, 392; Barberini to Rocci, 11 October, 1631., BAV Barb. Lat., vol. 7063, fol. 205*rv* (Becker, NBD IV/5, 53–54, n. 12.2).

Nuncio Rocci repeatedly mentioned, how badly this attitude of Urban VIII's affected the general prestige of the papal office,[27] starting December 1631 the pope decided to send a monthly instalment of 5,000 scudi (6,000 imperial talers) to the imperial troops and the Catholic League.[28] These sums were too small to have any real effect on such a serious financial crisis, so it was left to Pázmány to play the disagreeable part of petitioner.[29]

On Urban VIII's high military expenditures: PASTOR, *Päpste*, 848–852; GIAM PIERO BRUNELLI, *Soldati del Papa. Politica militare e nobiltà nello Stato della Chiesa (1560–1644)* (Università degli Studi Roma Tre. Dipartimento di studi storici, geografici, antropologici. Studi e ricerche 8), Roma 2003, 189–239, in particular 224–225, note 45. On the financial situation of the papal treasury: GEORG LUTZ, *Rom und Europa während des Pontifikats Urbans VIII.*, Rom in der Neuzeit. Politische, kirchliche und kulturelle Aspekte, ed. R. Elze–H. Schmidinger–H.S. Nordholt, Wien–Rom 1976, 72–167, 117–140.

[27] Rocci to Barberini, 20 September, 1631., BAV Barb. Lat., vol. 6969, fol. 77*rv*, 87*r*–91*r*; *idem* to *idem*, 15 November, 1631., *ibid.*, fol. 164*rv*, 170*r*–171*r*; *idem* to *idem*, 6 December, 1631, *ibid.*, 196*rv*, 204*r*–207*r* (BECKER, NBD IV/5, 23–29, n. 5.1; 82–84, n. 21; 101–105, n. 27).

[28] Barberini to Rocci, 6 December, 1631., BAV Barb. Lat., vol. 7063, fol. 244*r*–245*r* (BECKER, NBD IV/5, 106-109, n. 28.2); ALBRECHT, *Zur Finanzierung*, 396; GEORG LUTZ, *Die päpstlichen Subsidien für Kaiser und Liga 1632–1635. Zahlen und Daten zu den finanz- und bilanztechnischen Aspekten*, Staat, Kultur, Politik. Beiträge zur Geschichte Bayerns und des Katholizismus. Festschrift zum 65. Geburtstag von Dieter Albrecht, ed. W. Becker–W. Chrobak, Kallmünz 1992, 89–105, 92–95; REPGEN incorrectly mentions 6000 *scudi* (*Finanzen*, 65).

[29] LUTZ, *Die päpstlichen Subsidien*, 92. The derogatory remark, that it would be better to get nothing than so little, was not made by the emperor (as incorrectly stated in ALBRECHT, *Zur Finanzierung*, 398), but by the empress: Rocci to Barberini, 17 January, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 29*rv*, 35*r* (BECKER, NBD IV/5, 138–141, n. 39).

Nor could Pázmány expect success in persuing the second aim of his mission. The emperor and the Spanish monarch could not understand Urban VIII's maintenance of impartiality as the *padre comune* and accordingly his failure to condemn France for its alliance with Sweden and Holland in supporting their wars. This complaint had already been expressed to the pope several times, so it was highly unlikely he could be persuaded otherwise.[30] As a consequence, Pázmány's third aim also had little chance of being achieved: namely, to convince the pope to join the league of Catholic monarchs against Sweden, a project that later could have developed into an anti-Ottoman league.[31] Though the imperial am-

[30] Robert Bireley, *Religion and Politics in the Age of the Counterreformation. Emperor Ferdinand II, William Lamormaini S.J., and the Formation of Imperial Policy*, Chapel Hill 1981, 183; Georg Lutz, *Kardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno. Politik und Religion im Zeitalter Richelieus und Urbans VIII.* (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom [BDHIR] 34), Tübingen 1971, 34 and 469–478. On the *padre commune*-topos: Johann Burkhardt, *Der Dreißigjährige Krieg* (Moderne deutsche Geschichte 2), Darmstadt 1992, 145–146; Ibid, *Abschied vom Religionskrieg* (BDHIR 61), Tübingen 1985, 369–370.

[31] This would have been an extension of the treaty made between the emperor and Spain on February14, 1632. Heinrich Günter, *Die Habsburger-Liga, 1625–1635* (Historische Studien [Ebering] 62), Berlin 1908, 92–113; Catalano, *La Boemia*, 210; Martí, *Los antecedentes*, 175–204. While Pázmány would have had to persuade the pope, Count Antonio Rabatta negotiated in Venice, Modena, Florence, Lucca, Geneva and Torino. Rocci to Barberini, 28 February, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 94*r*–96*r*. It was hoped that France, England, Denmark, Poland and Lotharingia would adhere to it too: ÖStA HHStA Reichskanzlei, Friedensakten, Kart. 18, 1632, fol. 3*r*–12*r*: *"Relatio summaria, waß ahn unterschiedlichen orthen ratione foederis ad defensionem Sac. Rom. Imperii erecti vom 14 Feb. 1632 gehandlet worden*".

bassador had informed Urban VIII of this plan – later embraced by Tuscany[32] – and despite showing some interest, the pope ultimately did not give his approval.[33]

Apart from his commissions relating to major politics, Pázmány had to deal with a number of other issues as well. A particularly complicated task consisted of trying to find a solution to the long-standing conflict between the Jesuits and Archbishop Harrach over the Charles University in Prague.[34] Ferdinand II had committed the university to the Order. This, however, resulted in serious differences with the archbishop, who was also the chancellor of the university.[35] Pázmány was also meant to secure the bishop of Vienna's appointment to cardinal, which had been desired by the emperor for years and was supported by Eggenberg as well as the nuncios.[36] Pázmány

[32] Antonio Panella, *Una lega italiana durante la guerra dei Trent'Anni*, Archivio Storico Italiano 94 (1936) n. 3, 3–36 and 95 (1937) n. 1, 21–50.

[33] Paolo Savelli to Ferdinand II, 7 February, 1632, ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fasc. K, fol. *7r–10v*; *idem* to *idem*, 6 March, 1632, *ibid.*, fol. *25rv*.

[34] Johannes Schmidl, *Historiae Societatis Jesu provinciae Bohemiae IV/1*, Pragae 1759, 186; Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 285, n. 735; Käthe Spiegel, *Die Prager Universitätsunion (1618–1654)*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 62 (1924) 5–94, 33–34.

[35] Georg Denzler, *Die Propagandakongregation in Rom und die Kirche in Deutschland*, Paderborn 1969, 122–133; Catalano, *La Boemia*, 79, 85–95, 100–103, 130–131, 141–155, 213–214.

[36] Ferdinand II to Urban VIII, 5 February, 1632, in print: Benedikt Pitschmann, *Kaiserliche Bemühungen um den Purpur für Abt Anton Wolfradt von Kremsmünster*, Römische Historische Mitteilungen (RHM) 11 (1964) 79–109, 86–87, 97; on the same subject: Hans Ulrich von Eggenberg to Urban VIII, 3 February, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6902, fol. *59r*; Becker, NBD IV/4, *ad indicem*.

also had his own topic to add to the "to-be-discussed list": the question of the right of the Hungarian monarchs to nominate bishops. The Curia had recently denied them this right, though the Habsburgs still laid claim to it.[37]

Pázmány's letter from January 31, 1632, does not mention, whether he set off to receive his red hat in Rome. By contrast, a letter from Nuncio Rocci with the same date states, that this was indeed the aim of the cardinal's visit. In addition Rocci emphasizes how strongly he recommended Pázmány to take advantage of his stay in Vienna in order to convince the emperor and Eggenberg of the necessity to negotiate the "question of the Prefect of Rome".[38] Rocci was here referring to a case which, in those months, was given much more attention in the nunciature's correspondence than the issue of the decline of the Catholic Church in the empire.[39] The case dealt with the pope's order to the foreign diplomats at the Holy See, to grant precedence to the Prefect of Rome. The Dukes of Urbino had borne the title of "Prefects of Rome" for generations. After the death of the last duke, on 28 April, 1631,

[37] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 238, n. 707. Joachim Bahlcke, *Ungarischer Episkopat und österreichische Monarchie. Von einer Partnerschaft zur Konfrontation (1686–1790)* (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa 23), Stuttgart 2005, 71; Péter Tusor, *L'Ungheria e il Papato tra riforma tridentina e guerre turche*, Gli Archivi della Santa Sede e il Regno d'Ungheria, 51–88, 52–53; Rotraud Becker, *Die Wiener Nuntiatur im Dienst der Propaganda-Kongregation*, QFIAB 88 (2008) 369–419, 396, note 130.

[38] Rocci to Barberini, 31 January, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 53*rv*, 60*r*–61*r* (Becker, NBD IV/5, 150–153, n. 43.2).

[39] Albrecht, *Zur Finanzierung*, 393–396.

Pope Urban VIII bestowed the title on his nephew, Taddeo Barberini, and required ministers of foreign princes assisting at papal ceremonies – including the imperial ambassador – to cede their places and give precedence to him. A courier was sent from Rome to the imperial court,[40] to announce this decision, yet neither justification based on historical cases nor promises of donations and gifts proved to bring about a positive reaction to this change.[41] The initial optimism of the nuncio therefore began to fade. At this time and in these social conditions, where a person's status and importance were demonstrated by their ceremonial position, this debate about precedence could not be handled as an insignificant formality;[42] especially since Vienna knew that neither France nor Venice were willing to execute the papal order.[43] On the contrary, this papal announcement was seen

[40] Becker, NBD IV/4, 526, n. 208; 527, n. 209, note "a"; 537–538, n. 214.

[41] Albrecht, *Zur Finanzierung*, 394–395; Rocci to Barberini, 20 September, 1631., Archivio Segreto Vaticano (ASV), Segreteria di Stato, Germania, vol. 131D, fol. 42*rv.* (He reports that Prince Eggenberg cannot be won by presenting him paintings and sculptures.)

[42] Maria Antonietta Visceglia, *Il cerimoniale come linguaggio politico. Su alcuni conflitti di precedenza alla corte di Roma tra Cinquecento e Seicento*, Cérémonial et rituel à Rome (XVIe–XIXe siècle) (Collection de l'École Française de Rome 231), éd. par Catherine Brice–Maria Antonietta Visceglia, Rome 1997, 117–176. Eggenberg emphasizes that the opposition came from the emperor himself. Girolamo Grimaldi, nuncio extraordinary, to Barberini, 23 April, 1633, BAV Barb. Lat., vol. 6979, fol. 137*rv*, 140*r*–141*v* (Becker, NBD IV/5, 809–812, n. 176.3).

[43] Rocci to Barberini, 10 January, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 10*rv*, 19*r*–22*r* (Becker, NBD IV/5, 133–136, n. 37.2).

as a humiliation, and not even the financial needs and the misery of war could be expected to induce the emperor to concede. In Rome, the ambassadors and diplomatic envoys no longer attended the papal chapel and other significant ceremonies.[44] Whether Rocci really had talked Pázmány into taking action on this matter, cannot be ascertained, since Pázmány does not mention the question in his reports. Nonetheless, that Rocci had raised such expectations over a subject so important to the papal family could only have been to Pázmány's disadvantage.

Pázmány could not have known, when he announced his intended visit, that by the time he arrived in Rome, the atmosphere there would be so unfavourable to any envoy of the Spanish-imperial alliance. It had aroused enormous indignation, when in the Consistory of March 8 the Spanish envoy, Cardinal Borgia,[45] attempted to read a memorandum protesting the papal policy that favoured France and, by extension,

[44] Visceglia, *La città rituale*, 146–150.

[45] Gaspare Borgia (Gaspar Borja y Velasco), 1580–1645, made cardinal in 1611, at the Curia from 1612, cardinal comprotector of Spain from 1616, temporary Spanish envoy in Rome between 1616 and 1619, viceroy of Naples from 1620, member of the Council of State from 1623, ambassador of Spain in Rome from 1631. *Diccionario de Historia Eclesiástica de España I*, 279–280 (Quintín Aldea); Manuel Fraga Iribarne, *Don Diego de Saavedra y Fajardo y la diplomacia de su época*, Madrid 1956, 161–194; Hillard von Thiessen, *Familienbande und Kreaturenlohn. Der (Kardinal-)Herzog von Lerma und die Kronkardinäle Philipps III. von Spanien*, Die Jagd nach dem Roten Hut, ed. Arne Karsten, Göttingen 2004, 105–125, 114–115; Silvano Giordano, *Gaspar Borja y Velasco, rappresentante di Filippo III a Roma*, RMC 15 (2007) 157–185.

the Protestant side of the war.[46] The pope felt attacked and surrounded by enemies, whom he felt he had to defeat, or at least keep away from Rome. Cardinals Ludovisi and Ubaldini, who favoured the Spanish party, were forced to leave Rome.[47]

---

[46] LEMAN, *Urbain VIII*, 119–145; PASTOR, *Päpste*, 432–440; MARIA ANTONIETTA VISCEGLIA, *„Congiurarono nella degradazione del papa per via di un concilio": La protesta del cardinale Gaspare Borgia contro la politica papale nella guerra dei trent'anni*, RMC 11 (2003) 167–193, 167–168; ARNE KARSTEN, *Künstler und Kardinäle. Vom Mäzenatentum römischer Kardinalnepoten im 17. Jahrhundert*, Wien–Köln–Weimar 2003, 107–114; JULIA ZUNCKEL, *Rangordnungen der Orthodoxie?*, Werte und Symbole im frühneuzeitlichen Rom, ed. G. Wassilowsky–H. Wolf, Münster 2005, 101–128, 125, note 76 (with additional literature); TUSOR, *Le origini*, 206–207; ALEXANDER KOLLER, *„Quam bene pavit apes, tam male pavit oves"*. Les critiques formulées contre le pontificat de Urbain VIII, Rome, l'unique objet de mon ressentiment (Collection de l'École Française de Rome 453), éd. par Philippe Levillain, Rome 2011, 103–114, 105–109. The text of the opposition: LEMAN, 563–564, Appendix, n. VIII; HUGO LAEMMER (ed.), *Meletematum Romanorum mantissa*, Ratisbonae 1875, 244–245; FERDINAND GREGOROVIUS, *Urban VIII. im Widerspruch zu Spanien und dem Kaiser*, Stuttgart 1879, 123–124, n. VII; German translation: *ibid.*, 43–44. Contemporary descriptions of the event: Francesco Barberini to Cesare Monti, nuncio in Spain, 8 March, 1632, in print: PASTOR, 1001–1003; LAEMMER, 244–249; ASV Miscellanea, Armadi I–XVI, Armadio III, vol. 47, fol. *75r–77r*. Antecedents: QUINTÍN ALDEA, *La neutralidad de Urbano VIII en los años decisivos de la Guerra de los Treinta Años (1628–1632)*, Hispania Sacra 21 (1968) 155–178.

[47] PASTOR, *Päpste*, 438–440; KARSTEN, *Künstler*, 110; ZDENKO ŠOLLE, *Neue Gesichtspunkte zum Galilei-Prozeß* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse, Sitzungsberichte 361), Wien 1980, 25–27. Formation of factions among cardinals: MARIA ANTONIETTA VISCEGLIA, *Fazioni e lotta politica nel Sacro Collegio nella prima metà del Seicento*, La corte di Roma, 37–91, 81–84. On the Anti-Spanish attitude of Rome:

On the other hand, due to relations with the king of Spain, Cardinal Borgia, – though deeply abhorred – could not be treated with quite the same severity. Rather, he was denied an audience,[48] and there were attempts to influence the imperial court against him.[49] Apart from that, the Curia could only demand Borgia's recall. This, however, did not occur, despite the openly hostile atmosphere that surrounded him. Philip IV re-affirmed Cardinal Borgia as his regular ambassador, and Marqués de Castel Rodrigo, who had already been appointed to be his successor, was now confirmed as an envoy extraordinary.[50] Henceforth, Borgia's name was recorded with disgust in letters to the nunciature. He was described as someone who was "revolting and disrespectful" *("impertinente e irreverente")*, and his actions were portrayed as "Borgia's defamatory allegations and exaggerations" *("calunniose assertioni, esorbitanze di Borgia").*[51] For the fictitious story about a conspiracy to be believed, it required that emphasis was laid on Borgia's per-

---

Thomas James Dandelet, *Spanish Rome 1500–1700*, New Haven–London 2002, 188–193.

[48] Barberini to Grimaldi, 10 July, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7077, fol. 5*r*–6*r* (Becker, NBD IV/5, 336—337, n. 90.2).

[49] Barberini to Rocci, 13 March, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 32*r*–34*r* (Becker, NBD IV/5, 194–196, n. 56.1).

[50] Rocci to Barberini, 6 March, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 100*r*–103*r;* Barberini to Rocci, 19 June, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 106*rv* (Becker, NBD IV/5, 184–187, n. 53.2; 305–307, n. 84.3). On Castel Rodrigo's accession to office: Visceglia, *Fazioni*, 54–55.

[51] Barberini to Rocci, 13 March, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 32*r*–34*r*; *idem* to *idem*, 1 May, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 80*r*–81*r* (Becker, NBD IV/5, 194–197, n. 56.1; 261–263, n. 70).

sonal responsibility for the invective against the pope, so it was consistently denied that Borgia had acted on order.[52] To avoid further criticism, Urban VIII denied granting a joint audience to the Spanish cardinals[53] and opposed the coming to Rome of any cardinals suspected of supporting Spain. This latter stance became obvious, when Cardinal Giulio Savelli, brother of the imperial envoy, upon leaving his episcopal residence of Salerno, was ordered to return in compliance with a bishop's obligation of residence.[54]

---

[52] Joseph Schnitzer, *Zur Politik des hl. Stuhles in der ersten Hälfte des Dreißigjährigen Krieges*, RQ 13 (1899) 151–262, 231, note 3.; Visceglia, *Congiurarono*, 187, note 25.; Barberini to Rocci, 24 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. *75r–77r*, *79r* (Becker, NBD IV/5, 253–256, n. 68.2). Philip IV's instruction to Borgia to protest, 19 December, 1631., print: Quintín Aldea, *España, el Papado y el Imperio durante la guerra de los treinta años*, Misceláneos Comillas 29 (1959) 341–344; Leman, *Urbain VIII*, 545–548, Appendix, n. iv.

[53] A similar request had already been denied in January. Leman, *Urbain VIII*, 121; Barberini to Rocci, 21 February, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. *22r–23r* (Becker, NBD IV/5, 176–179, n. 50); Barberini to Cardinal Pallotto, 12 March, 1632, ASV Segr. Stato, Legazione Ferrara, vol. 10, fol. *383r–384r* (Becker, NBD IV/5, 197–198, n. 56.2).

[54] Cardinal Savelli to Ferdinand II, Rome, 6 March, 1632, ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fz. P, fol. *3rv*; *idem* to *idem*, Naples, 20 April, 1632, *ibid.*, fol. *44rv*. The obligation of residence imposed on diocesan bishops, used as a tool against pro-Spanish cardinals, served as a pretext to send Cardinal Ludovico Ludovisi to Bologna. It was later used as an argument against a renewed curial visit by Pázmány. Finally, it was employed to remove Borgia from Rome after issuing the bull of 18 December, 1634, confirming the obligation of residence. Tusor, *Le origini*, 218–219; Becker, NBD IV/,7, 92–95 és *ad indicem s.v. Bullen*, *Sancta Synodus*.

News of Pázmány's arrival, followed by the announcement that the archbishop of Prague, Cardinal Harrach, would also be coming, caused serious apprehension.[55] Barberini reported to nuncio Rocci as follows:

"In addition to Cardinal Pázmány's impending arrival, we hear that Cardinal Harrach is also coming to Rome to receive his red hat. It does not seem that this is His Eminence's only reason to come in such a situation, now that his income has dried up and his diocese faces dire circumstances. We suppose, that his decision is influenced by the intention of the Spaniards, to increase their number in Rome by two cardinals and to incite trouble, making the heretics laugh and shocking the true Catholics. I cannot see how this can be favourable to the interests and public affairs of His Majesty. Furthermore, please consider, whether it is appropriate, to ask the pope for help while humiliating him and showing the world that the number of the Holy See's enemies is growing, as this only leeds him to focus on himself; whereas it is their aim to get money from him. Please try to find out, if this is the true purpose of the two cardinals' journeys. And in pretending to utter your own considerations, you could mention the observations as cited above: it doesn't seem appropriate in these times to indulge in such a diabolical plan, and conscience wouldn't allow them to remain absent from their dioceses, thus forcing His Holiness to order them to return and to adopt the necessary measures. Please,

[55] Daniel Büchel–Arne Karsten, *Die „Borgia-Krise" des Jahres 1632: Rom, das Reichslehen Piombino und Europa*, Zeitschrift für Historische Forschung 30 (2003) 389–412, 398–401. On Harrach's reasons: Catalano, *La Boemia*, 202–208.

consider the delight and pleasure the heretics would get in seeing the Catholics treat the pope with such contempt in this time of misery for the Church."[56]

It cannot be surprising then, that a diplomatic mission considered to be such a threat and a "*tresca inventata del demonio*", "a plot of the devil", was not a success.

Pázmány's itinerary led him through Ferrara,[57] where Giovanni Battista Pallotto was the head of administration as a car-

[56] "*Oltre la venuta del s. card. Pazman, si presente… che sarebbe venuto ancora il s. card. d'Arach per pigliar il cappello e, non essendo parso che possa muover questa sola causa l'Eminenza Sua a far il viaggio in tempo per la perdita delle sue entrate, per il miserabile stato della sua chiesa poco opportuno, si va sospettando che habbi moto questa risolutione delli Spagnuoli, acciò che questi due cardinali accrescano il loro numero e si uniscano a far delle piazzate per far ridere gli eretici e scandalizzare i buoni cattolici, il che non vedo quanto potesse esser giovevole agl'interessi di Sua Maestà et alla sua causa publica. E consideri Vostra Signoria e gli altri, se è un bel modo da cavar aiuti dal papa il disprezzarlo et un far parere al mondo che si moltiplichino gli avversarii alla Santa Sede, ponendola in maggior necessità di guardar se stessa, mentre dall'altro canto se ne vuol cavar danaro. Vostra Signoria facci diligenza per penetrar, se in effetto questa sia la cagione della mossa delli detti cardinali, e come da sé potrà lasciarsi intendere per le sudette et altre ragioni, che non le pare a proposito in questi tempi una tal tresca inventata dal demonio, e che né meno la coscienza permette che i cardinali vescovi stieno absenti dalle lor chiese e Sua Beatudine sarà forzata a ordinar loro la residenza coi debiti rimedii. Ponderi di più Vostra Signoria l'ardire e'l gusto che si dà alli eretici, disprezzandosi da cattolici il papa ne' correnti travagli della Chiesa.*" Barberini to Rocci, 13 March, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 32*r*–34*r* (Becker, NBD IV/5, 194–197, n. 56.1).

[57] He stayed there between 11 and 13 March; he and his retinue were accommodated in the *San Giorgio* Monastery due to the danger posed by the plague. Pallotto to Barberini, 13 March, 1632, ASV Segr. Stato, Legaz. Ferrara, vol. 9, fol. 100*r*–101*r*.

dinal-legate at the time.[58] Not only was Pázmány acquainted with Pallotto from the period when Pallotto was a nuncio in Vienna, but he had invited him to Pozsony in the summer of 1630.[59] This meeting in Ferrara was an opportunity for the two to share their views. In a letter to the bishop of Vienna, Pázmány recorded, that he had learned there from Pallotto, that Rome apparently did not consider the war in Germany as a war of religions;[60] therefore, aid should not be expected. Pázmány's host, though, did not share this conviction common in the Curia. Shortly before his meeting with Pázmány, Pallotto had written his opinion to the cardinal-nephew stating that due to the current climate of war, in which the decline of the Catholic Church in Germany seemed imminent, he felt it would be reasonable to access the treasure of *Castel Sant'Angelo*[61] in order to offer assistance. He had studied the criteria for

[58] He was born in 1588 or 1594, curial prelate from 1611, *collector* in Portugal (1624–1626), *governatore* of Rome (1628), nuncio in Vienna (1628–1630), cardinal (1629), cardinal-legate in Ferrara (1631–1634), afterwards he worked at the Curia, † 1668. Becker, NBD IV/4, xxviii–xlviii.

[59] Tusor, *L'Ungheria*, 57.

[60] Dieter Albrecht, *Die auswärtige Politik Maximilians von Bayern 1618–1635* (Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 6), Göttingen 1962, 319. On the debate of, whether and to what extent, the Thirty Years' War was a war of religions: Burkhardt, *Der Dreißigjährige Krieg*, 128–150; Lutz, *Roma e il mondo germanico*, 429, note 9.

[61] It was accumulated in 1586–1589 by Sixtus V. Ludwig von Pastor, *Geschichte der Päpste X*, Freiburg/Br. 1926, 92–95; Repgen, *Finanzen*, 65–67; Lutz, *Subsidien*, 96, note 25.; Paolo Prodi, *Il sovrano pontefice*, Bologna 1982, 180; Maria Teresa Fattori, *Lehnsrecht und Stärkung des Territorialstaats im Kontext der Devolution Ferraras am Ende des 16. Jahrhunderts*,

using such reserves as laid down by Pope Sixtus V, and had come to the conclusion that it would not go against regulations.[62] Barberini categorically refused and Pallotto was instead ordered to forestall any notions of Pázmány's of touching the *Castle of Sant'Angelo* treasure.[63]

Three days before reaching Rome, Pázmány was visited by the bishop of Bosnia János Marnavich Tomkó, and by Abbot Camillo Cattaneo,[64] who had been Pázmány's agent in Rome for years. This reception was not just an act of courtesy.

Zeitenblicke 6 (2007) n. 1., URL: *http://www.zeitenblicke.de/2007/1/fattori/index_html* (06. 11. 2011).

[62] Pallotto to Barberini, 28 January, 1632, ASV Segr. Stato, Legaz. Ferrara, vol. 10, fol. 244*r*–247*r*.

[63] Barberini to Pallotto, 20 February, 1632, ASV Segr. Stato, Legaz. Ferrara, vol. 10, fol. 273*rv*. At the same time Borgia was also rejected with the argument that the regulations relating to the treasure of the *Castle Sant'Angelo* did not allow their usage. Barberini to Rocci, 14 February, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 19*r*–20*v* (Becker, NBD IV/5, 167–169, n. 48.1); "*Ragioni per le quali il papa non può toccar li denari di Castello*" (statement without date and author) in: Repgen, *Finanzen*, 70–74. – *Cf. Documents*, n. 8.

[64] Camillo Cattaneo, Abate di Castiglione, auditor at the nunciature in Prague between 1607 and 1611 and agent of Pázmány in Rome at least since 1630., He was replaced by Cornelius Heinrich Motmann in 1633. Péter Tusor, *Gli agenti dei prelati ungheresi a Roma nel Seicento*, QFIAB 92 (2012) 359–380, 366; Id., *Un «residente d'Ungheria» a Roma nel Seicento. (C.H. Motmann uditore di Rota, agente del cardinale Pázmány)*, Nova Corvina. Rivista di Italianistica 13 (2002) 8–21; Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae, ad indicem*; Wolfgang Reinhard, *Paul V. Borghese* (Päpste und Papsttum 37), Stuttgart 2009, CD-Rom curial database, persons; Pázmány to Urban VIII, 22 January, 1630, BAV Barb. Lat., vol. 6893, fol. 48*r*; *idem* to *idem*, 18 October, 1633, *ibid.*, fol. 91*rv*.

Cattaneo had been ordered by the cardinal-nephew to tell Pázmány, that he should not call himself "imperial legate" *(legatus Caesaris)*, since this title was considered to be beneath his dignity as a cardinal *("esse infra dignitatem cardinalitiam")*. Pázmány thought this caution came from the Curia being afraid that if he were visited by Cardinal Borgia as a legate of Spain, they could have an open discussion.[65] From a letter written in Prima Porta on March 27, the day before he arrived in Rome, it is clear that Pázmány had by this point been informed of Borgia's protest. He was aware of the events of the consistorial meeting of March 8 and knew about the tense atmosphere that had resulted.[66] Nevertheless, Pázmány's entrance in Rome the next day was accompanied by numerous cardinals and Roman aristocrats in coaches drawn by six horses.

3. Audiences and other negotiations

The difficulties Pázmány had to face during his stay in Rome started on day one of his arrival. The usual spectacular procession *(cavalcata)* to the papal palace, which preceded the bestowment of the red hat,[67] took place on April 1.[68] While

[65] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 316.

[66] *Ibid.*, 250–251, n. 718.

[67] Martine Boiteux, *Parcours rituels romains à l'époque moderne*, Cérémonial et rituel à Rome, 27–87, 69–72.

[68] The date given here matches Barberini's letter to Rocci: 3 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6224, fol. 13*rv* (*cf.* Becker, NBD IV/5, 214). Pázmány's account that the red hat was bestowed on April 3 is evidently erroneous (Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 317).

the procession was being coordinated at the *Porta del Popolo* – which caused a sensation among the Romans due to the unfamiliar weapons and clothing of the Hungarian cardinal's retinue[69] – Pázmány delivered two copies of his letter of commission to Francesco Barberini. One was for the cardinals staying in Rome and the other was for the College of Cardinals.[70] In doing so, he provided Barberini with the opportunity to express any potential misgivings with respect to the documents. But the cardinal-nephew had no time to examine the documents, as that day was entirely occupied by ceremonial events.[71]He was therefore deeply offended when he found out that Pázmány had already begun to deliver the letters to the addressees. Muzio Vitelleschi, general of the Jesuits, was tasked with informing Pázmány of Barberini's disapproval.[72]

---

[69] "*Giacinto Gigli: Diario di Roma I*, a cura di Manlio Barberito, Roma 1994, 223: *A dì 31 di marzo andò a ricevere il cappello in Concistoro il card. Pietro Pazmany hungaro arcivescovo di Strigonia, il quale era venuto a Roma tre giorni prima et haveva menato seco molti della sua famiglia vestiti all'ungaresca di diversi colori, et con armi diverse dalle nostre, onde erano curiosamente rimirati.*" – According to Pázmány's account, he travelled with a retinue of 48 people; Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 316; Tóth, *La rinascita*, 42–43. For the date, see footnote 68.

[70] Barberini to Rocci, 3 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 41*r*–42*v* (Becker, NBD IV/5, 214–217, n. 62.1).

[71] This is Barberini's version. According to Pázmány, Barberini kept him waiting more than three days. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 274.

[72] Barberini to Rocci, 17 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 53*r*–59*v* (Becker, NBD IV/5, 342–347, n. 66.2).

The cardinal-nephew resented the fact that a section of the documents referred to Pázmány as *legatus extraordinarius*.[73] Barberini also disapproved of the separate document addressed to the College of Cardinals,[74] which according to him could not be considered an independent body while the pope was alive.[75] He also found fault with the document being presented to the dean of the Sacred College. Furthermore, Barberini discovered another reason to reproach the Hungarian cardinal: Pázmány had allegedly spoken contemptuously about a Capu-

[73] The letters of commission (*credentiales*) to certain cardinals were drafted in two different versions: ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fz. R, fol. 1*r* és 2*r*, 5 February, 1632. They differentiated between the *Credentiales pro card. Pazmanno ad cardinales confidentes* (fol. 2r) and *ad caeteros*. Borghese, Torres, Pio, Pallotto, Trivulzio, Ludovisi, Sacchetti and – added later – Antonio Barberini belonged to the "*confidentes*". Only the *"ad caeteros*" documents (fol. 1*r*) had the following wording: "*ut dicti legati nostri extraordinarii verbis fidem adhibeat*". Here the following cardinals were named: Savelli, Spada, Pamphili, Ginetti, Aldobrandini, Capponi, Zapata, Ubaldini, Sandoval, Muti, [Scaglia] di Cremona, Bentivoglio, Rochasoga [de la Rochefoucauld]. – See also *Documents*, n. 2.

[74] Ferdinand II to the College of Cardinals, 5 February, 1632, ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fz. R, fol. 3*rv*.

[75] Barberini to Rocci, 3 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 41*r*–42*v* (Becker, NBD IV/5, 214–217, n. 62.1): "*…al qual Collegio non si suole mai scriver vivente il papa, perché a lui tocca di convocarlo, e non fa corpo proprio, se non insieme con S. S.tà nelli Concistori, ancorché vi siano i capi d'ordini, che talvolta si congregano insieme per i negotii appartenenti a cardinali. Laonde neanche il decano haveva che far sopra la detta lettera, perché né egli rappresenta il Collegio, né ha facoltà di convocarlo, né meno di risponder a nome di esso.*" On the decline of the College of Cardinals' significance in the early modern period: Prodi, *Il sovrano*, 169–186; Fattori, *Lehnsrecht*, 5–6.

chin's sermon which he had heard at the papal court. The preacher had interpreted an extract from the Bible about the malice of the Pharisees against Jesus[76] in relation to the actions of Cardinal Borgia and his associates – calling them "accomplices" *("complici")* – and similarly condemning them.[77]

The letter from the Secretariat of State informing Nuncio Rocci about the events in Rome, was sent only two days after Pázmány had received his red hat. It does not attempt to hide the fact that from the beginning, Barberini and his men had collected reasons to paint Pázmány's Roman visit as a diplomatic disaster. The next report, sent a week later, contained more information to this effect. The Curia was still engaged with the question of how to handle those letters of commission, which contained the incriminating term *legatus extraordinarius*. Every addressee was told not to answer such a letter.[78] This apparently caused a sensation in the city and everybody interpreted it as a definitive injunction. Pietro Francesco Paoli, the agent for Cardinal Dietrichstein, Bishop of Olmütz (Olomouc), heard of the facts of what was seen as this definitive order, and on April 10 reported them.[79]

[76] *New Testament*, Jn. 11, 47: "Then the chief priests and the Pharisees convoked a meeting in the Sanhedrin. 'What shall we do?' they asked. 'Here is this man performing many signs'." *("Collegerunt ergo pontifices et Pharisaei concilium et dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?")*

[77] On the preachings against Borgia and his supporters: Gregorovius, *Urban VIII.*, 52–53.

[78] Barberini to Rocci, 10 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 46*r*–49*v* (Becker, NBD IV/5, 222–228, n. 64.1).

[79] Miroslav Toegel et al. (Hg.), *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia V*, Wien–Köln–Graz 1977, 82, n. 191.

It was registered in the Secretariat of State, that Pázmány's letter of commission personally addressed to Urban VIII did not include those controversial words.[80] Furthermore, in other respects it was drafted differently to the document presented by Eitel Friedrich von Hohenzollern, who had negotiated in Rome on behalf of Ferdinand II between 1621 and 1624.[81] The differences in composition suggested an intentional change in the established practice, so they had to consider, whether it would be degrading to the papacy, if they accepted the altered draft. Pázmány's assertion, that the phrasing of the imperial chancery did not serve any underlying purpose was disregarded.[82] Rather, the attempt was made to prove through historical evidence, that only a pope, and not a secular monarch, could appoint legates. From the *Life of the Cardinals (Della vita de Cardinali)* they cited the decree of Pope Martin V, which declared that cardinals "could not be legates of a secular monarch" *("non suscipiant legationem principum saecularium")*.[83] Fur-

[80] Ferdinand II to Urban VIII., 5 February, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6839, n. 9.

[81] Ferdinand II to Gregory XV, 8 September, 1621, ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Fz. 8 (Fasc. Ferdinand II to Paul V and Gregory XV), fol. 291*rv*; Pastor, *Päpste*, 27, note 2, 72, note 4 and *ad indicem*.

[82] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 271–272, n. 729.

[83] Ignaz v. Döllinger, *Materialien zur Geschichte des 15. und 16. Jahrhunderts* (Beiträge zur politischen, kirchlichen und Cultur-Geschichte der sechs letzten Jahrhunderte 2), Regensburg 1863, 335–344, 336: "*Martini V. Papae Constitutio de Cardinalibus, Protonotariis, Abbreviatoribus etc. … Item ut praefati domini Cardinales liberius assistere valeant eidem domino nostro in consilio et aliis actibus, praefatus dominus noster statuit et ordinavit, quod de cetero nullus dominorum Cardinalium protectionem alicujus Regis, Principis, aut communitatis tyranni, aut alterius saecu-*

thermore, they referenced the case of Nicolaus Cusanus, who, when sent to the Imperial Diet by Frederick III as a legate, had requested his appointment as legate from the pope.[84]

Though Pázmány was seen by the pope on the day of his arrival, apart from ceremonial greetings, the meeting provided little opportunity for negotiation. The first audience worth mentioning was on April 6, the Tuesday of Holy Week. While preparing for this, Pázmány compiled a document, *Summary of the Legation to Urban VIII Our Holy Father ("Summarium legationis ad Sanctissimum Dominum Urbanum VIII")*, in which he reported in Latin on the situation in Germany and elaborated on his expectations for his legation.[85] During this audi-

laris personae sibi vindicare praesumat aut protectionis hujusmodi solitum officium etiam jam assumtum exercere." Visceglia, *Congiurarono*, 182, 184, assumes the principle, that cardinals could not be envoys of secular monarchs, was established upon Borgia's intended recall, or was employed for the first time then. A definitive decree has not been found in *Bullarum, diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum Tauriensis editio I–XXIV*, Augustae Taurinorum, 1857–1872, vol. IV. On the constitution of 1426, published by Döllinger: Ludwig v. Pastor, *Geschichte der Päpste I*, Freiburg/Br. 1925, 275–276.

[84] The example applies to an event mentioned by Enea Silvio Piccolomini: Erich Meuthen, *Nikolaus von Kues auf dem Regensburger Reichstag 1454*, Festschrift für H. Heimpel II (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 36/2), Göttingen 1972, 482–499, 495–497.

[85] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 256–261, n. 725, *Inc.* "*Caesarea Maiestas*". ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fz. S, fol. 14*r*–21*v*, 22*r*–27*r*, 28*r*–33*v* includes three copies of the text and a German version (fol. 34*r*–39*v*). The text was published as an individual contemporary print with a German translation and was widely distributed: *Card. Pasmanni ad pontificem Urbanum VIII legati Caesarii legatio*, without a publisher, instead: *Guelfo io sono, ma Gibellino m'appello*, available e. g. at: Herzog August-Bibl. Wolfen-

ence Pázmány also related the requests of the emperor and mentioned that one of the causes of Ferdinand II's distress was the Edict of Restitution, decreed in 1629 – one that the pope purportedly also supported. This latter supposition led to an unexpected clash: Urban VIII vehemently denied that he had approved the issuing of the edict,[86] and tried to prove that he spoke about it in the Consistory with great reservations. Moreover, he considered the situation of war and unrest as God's punishment, since the recuperated church property had not yet been returned to its former owners. In this manner the discussion drifted away from the intended negotiation and touched upon topics which strayed from the purpose of Pázmány's commission, leading instead to further points of controversy. According to Barberini's report, the real topics for debate – the planned league, the request for subsidies, and the pope's attitude towards enemies of the emperor – were not discussed in detail, since they were covered in Pázmány's memorandum. Nor did the document handover go without incident:

büttel, G. W. Leibniz-Bibl. Hannover, Forschungs- und Landesbibl. Gotha, Herzogin Anna Amalia-Bibl. Weimar, Universitäts- und Landesbibl. Halle, Sächs. Landesbibl. Dresden (three copies).

[86] On this statement that Gregorovius, *Urban VIII.*, 57 considers a "heroic fiction", Schnitzer, *Politik*, 232, note 3., on Urban VIII's interpretation of the Edict of Restitution: Bireley, *Religion and Politics*, 184 and *ad indicem*; Konrad Repgen, *Die römische Kurie und der Westfälische Friede. Idee und Wirklichkeit des Papsttums im 16. und 17. Jahrhundert. I/1: Papst, Kaiser und Reich 1521–1644. Darstellung* (BDHIR 24), Tübingen 1962, 183–184, note 120–121.

the pope himself grabbed a pen and crossed the term "*legationis*" out of the title.

The audience continued in this extremely cold atmosphere. Pázmány mentioned documents intercepted at Genova containing a plan to abolish the Habsburg states and leave the Kingdom of Naples to the pope. He also mentioned the allied negotiations begun by Cardinal Guidi di Bagno between Bavaria and France,[87] and hinted at the political harmony between the pope and France in general terms. He certainly garnered no sympathy in revealing that the imperial court did not give credence to the denials of the authenticity of the cited documents regarding the pope's Francophile attitude.[88] The exchange became so heated that Urban VIII ordered Pázmány to include neither his own accusations nor the passionate reactions of the pope in his report. Pázmány obeyed this order in his letter to Ferdinand II, written April 10.[89] Nor did he reveal

[87] Albrecht, *Die auswärtige Politik*, 222–262; Lutz, *Kardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno*, 468–469; Becker, NBD IV/4, 529, n. 210.2; 539, n. 215 (2); 546, n. 217.

[88] Georg Lutz, *Glaubwürdigkeit und Gehalt von Nuntiaturberichten*, QFIAB 53 (1973) 227–275, 230–231; Becker, NBD IV/4, 549, n. 218.2; Barberini to Rocci, 20 September, 1631, BAV Barb. Lat., vol. 7063, fol. 186*r*–187*r*, *idem* to *idem*, 27 December, 1631, *ibid.*, fol. 253*rv* (Becker, NBD IV/5, 31–32, n. 6.2; 126–127, n. 34).

[89] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 265–267, n. 727. The letter can be found in: ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52, Fz. M, fol. 5*r*–6*v* autograph and two copies: fol. 12*r*–14*r* and fol. 15*rv*, 18*rv*. The second copy is addressed to the emperor himself and is without a post-script. An anonymous report on the audience, emphasizing Urban VIII's insistence on his conviction that the emperor and Spain did not defend the interests of the Catholic

the pope's vehemence in the summarizing report he later wrote. In a separate report about his audience he did note that Urban VIII forbade the mentioning of the event with "fierce passion" *("excandescens graviter")*.[90]

The visit to the cardinal-nephew on Good Friday was hardly more successful. When Pázmány proposed to mediate between the Holy See and Spain, Barberini reminded him of Urban VIII's clear refusal: there were no tensions with Spain, only "some inconveniences due to the mistakes of His Majesty's ministers" *("alcuni inconvenienti per colpa de ministri di Sua Maestà")*. Furthermore, he flatly refused Pázmány's offer to reconcile the pope with Cardinal Borgia: the emperor would also forbid any such mediation between him and one of his councillors.[91] Finally, Pázmány's visit to the pope's brother, Cardinal Sant'Onofrio, took a particularly bad course. He flew into such a rage while speaking to Pázmány that it was embarrassing even for those in attendance. Barberini tried to explain the encounter with the excuse that "due to his nature and being a monk" – he was a Capuchin monk – "his zeal, forthrightness, and lack of ill-intention are well known" *("[la] natura e la*

Church, but only those of the House of Austria, dated 10 April, 1632, in: Johann Söltl, *Der Religionskrieg in Deutschland III*, Hamburg 1842, 295–297. – The detailed description of the audience of 6 April: *Documents*, n. 1.

[90] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 319–320; "*Cardinalis Petri Pazmany privato nomine cum Sua Sanctitate*", *ibid.*, 331–332, n. 758. – Here after *Chapter II* is the confirmation, that Pázmány finally revealed to Vienna everything the pope had said.

[91] The introduction of the debate from a different angle in: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 320–321.

professione religiosa del cardinale consciuta per zelante, schietta e senza fiele di cattiva entragna"). He certainly did not want Rocci to speak of this incident in Vienna.

It comes as no surprise that after what he experienced, Pázmány considered his commission a failure and planned to return home. His meeting on Holy Saturday with the Secretary of State, Lorenzo Azzolini, who directed papal foreign affairs, did not bring about any change.[92] According to Pázmány's own report, they could only agree to disagree. Both parties uncompromisingly adhered to their own positions on the question of the Catholic powers' conflicts. Azzolini was persistent in his view that France's annexation of the fortress of Pinerolo in Piedmont was not in contradiction to the conditions of the Treaty of Cherasco. Rather, it was Spain who had violated the treaty when they did not immediately with-

[92] Lorenzo Azzolini, Bishop of Ripatransone, worked at the Secretariat of State from 1624 He was one of Francesco Barberini's attendants on his legation to Paris and Madrid; Secretary of State from 1628 († 1632). Andreas Kraus, *Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII. Forschungen zur Geschichte des päpstlichen Staatssekretariats 1.* (Supplementbd. RQ 29), Rom–Freiburg–Wien 1964, 78–81; Antonio Menniti Ippolito, *Note sulla Segreteria di Stato come ministero particolare del pontefice romano*, La corte di Roma, 167–187, 170–171, note 9, 180, note 38. (the period of his office recorded here is incorrect). – The drafts of Barberini's letters to Rocci, which were ciphered, were written mainly by him. Texts by other clerks were corrected by him. How far his drafts were based on sketches of either the pope or Barberini cannot be proved. – The publication of Pázmány's report on the debate of 9 April in: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 262–265, n. 726, and Visceglia, *Congiurarono*. 177, 190, note 59. (the date of 9 March is incorrect). – The report of Azzolini, the Secretary of State: *Documents*, n. 3.

draw their troops.[93] Pázmány could only repeat the objections, as articulated by the imperial court, to Urban VIII's policy. He argued, that the papal court's hesitation to give financial aid to the Catholic part of the empire was likely to bring about a treaty with the Saxons which would be very disadvantageous to the emperor. He continued by pointing out that the refusal to join the alliance between Spain and the emperor was to the advantage of the Protestants. Furthermore, this attitude could do damage to the papal prestige, since it was questionable indeed, whether expenditures for the War of the Mantuan Succession, which had exhausted the Papal State, had been necessary at all. Regardless, it was felt that nothing could justify the pope's denial of aid to the emperor of a given state. Despite the dire situation, there were ways to financially support the empire, and utilising the treasures kept in the *Castle Sant'Angelo* was a valid consideration. Instead, the resulting delegation of nuncios extraordinary, announced on March 29,[94] was seen as a pointless attempt at appeasement.

Pázmány asked the emperor on April 10 for permission to end his mission.[95] He would not leave Rome, though, before

[93] Sven Externbrink, *Le Coeur du Monde. Frankreich und die norditalienischen Staaten (Mantua, Parma, Savoyen) im Zeitalter Richelieus 1624–1635*, Münster 1999, 133–239; Lutz, *Glaubwürdigkeit*, 239–245.

[94] Pastor, *Päpste*, 440; Lutz, *Guidi di Bagno*, 516–520.

[95] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 267, n. 727. He had already asked for a Venetian ship in Ancona. Vienna ordered the representative in Venice to provide one on April 28. ÖStA HHStA Venedig, Kart. 14, Weisungen, Fz. 3, fol. 42*r*. Later, when trying to demonstrate the exclusiveness of their naval rights in the Adriatic Sea, Venice used the transportation of the cardinal as a justification. Becker, NBD IV/7, 109*ss*, n. 16.5.

getting an answer from Vienna. In the meantime, he distributed a memorandum in his defence *("Intermittere non possum").* This defence quickly became known not only in Rome,[96] but also in non-Catholic countries, and was available both in manuscript as well as printed form.[97] In it, Pázmány details the difficulties he had to face at the papal court due to the use of the term "legate" in his documents. He emphasizes that he would have preferred to avoid this debate, since he had been commissioned with more serious matters. Pázmány felt real indignation not only upon realizing that this formality was a topic of discussion in the papal court, but also after being told, that the

[96] Pietro Francesco Paoli to Cardinal Dietrichstein, 17 April, 1632, Toegel, *Documenta Bohemica*, 83, n. 195.

[97] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 268–271, n. 728, *Inc. "Intermittere non possum"*; Becker, NBD IV/5, 891–892, n. 4*; ASV Segr. Stato, Principi, vol. 58, fol. 24*r*–25*r* (no location or date); ibid, fol. 22*r*–23*v* (K); Misc., Arm. III, vol. 47, fol. 146*r*–147*v* (K); Segr. Stato, Cardinali, vol. 9, fol. 112*r*–115*r* (K); Fondo Pio, vol. 266, fol. 160*r*–161*v* (K); BAV Barb. Lat., vol. 6893, fol. 84*r*–87*r* (K); ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 53, 1. Konv. Fasc. [O], n. 2 and 3 (KK); London, British Library, Manuscripts, Stowe 96, fol. 305*r*–306*v* (K). Printed in contemporary publications as an appendix to *Summarium legationis* with German translation (see footnote 85). Attached to Pázmány's letter from April 10 "*Intermittere non possum* ("I cannot omit") was already sent to the court of Vienna, and it was discussed in the Privy Council. - Drafts of further *Credentiales* in: ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fasc. S, fol. 2*r*–4*v*. A letter of commission written on parchment and addressed to Urban VIII, dated April 28, 1632, with the signature of Ferdinand II and his seal, evidently not sent off after all: *ibid.*, fol. 5*r*. This letter expresses indignation; that it had never before been deemed inappropriate for a cardinal to have been in service to a prince. *Cf.* Becker, NBD IV/5, 223, note 3.

secretary of the Consistory had ordered the cardinals "not to acknowledge me as an imperial legate" *("ne me pro legato Caesareo agnoscerent")*. This was not only a personal insult to him, but it also offended the authority of the emperor, on whose behalf he was in Rome. He therefore felt duty-bound to defend his dignity. How could his imperial commission undermine the cardinals' authority? This authority was evidently not damaged by the activities of numerous cardinals who freely held offices as vice-monarchs, leading politicians, provincial governors, generals, peace envoys or legates? He questioned what the use could be of the long-established practice of monarchs nominating suitable candidates for cardinal if they were not in turn able to fulfil some service to them? In his letter of defence he also argued, that the catastrophic situation of the time was the least appropriate moment to focus on such questions.

Barberini claims he received this letter of defence on April 14.[98] It was sent to other Roman cardinals too, together with an extra document,[99] in which Pázmány emphasized again, that in using the term "legate", the imperial chancery had no malicious intentions. It was meant neither to disrespect the papal authority nor that of the cardinals. On the contrary, the clerks had regarded it as an honourable act that a cardinal was

[98] Barberini to Rocci, 17 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 53*r*–59*v* (Becker, NBD IV/5, 242–247, n. 66.2).

[99] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 271–272, n. 729, *Inc. "Tota in Urbe"*; BAV Barb. Lat., vol. 6893, fol. 77*rv*, 83*rv* (two copies); ASV Segr. Stato, Cardinali, vol. 9, fol. 111*rv* (K).

conveying the wishes of the emperor. This had never been prohibited before, nor had it ever been criticized.

The rejection and condemnation of Pázmány's papers provided fodder for argument in the lengthy letters sent to the nuncio in Vienna after Easter. Pázmány faced further reproach, as it was claimed he was wrong when stating that the order given to the cardinals not to answer the imperial letters would have meant, that Pázmány had not been acknowledged as the emperor's envoy. Despite papal opposition to the use of the title, he was not denied the opportunity to act as an envoy. On the contrary, he could hold negotiations for as long as possible before the Easter holidays. A letter from the Secretariat of State explains, that Barberini had twice sent his secretary, Benessa,[100] to Pázmány to clarify this misunderstanding and to refute his other allegations. This letter describes the dispute almost word for word to Nuncio Rocci and emphasizes that the pope's attitude concerning Pázmány's title should not be interpreted as insulting the emperor's prestige.[101] It was expected, that Rocci would have to face reproaches in Vienna similar to those used by Pázmány in Rome, so he had to be prepared to deny such accusations.

[100] Pietro Benessa, 1580–1642, 1623 employed in the Secretariat of State, from 1630 also Barberini's private secretary. Kraus, *Staatsekretariat*, 26, 82–90. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, on page 321 erroneously called "Bonestus".

[101] Barberini to Rocci, 17 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. *53r–59v* (Becker, NBD IV/5, 242–247, n. 66.2). The draft was written by Benessa and was supplemented by Azzolini. Pázmány's parallel report to Ferdinand II: 16 April, 1632, Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 273–276, n. 731.

The Secretariat of State's second letter, sent the same week, was an annotated copy of a letter primarily addressed to Cardinal Verospi,[102] the only curial cardinal who had previously negotiated with Ferdinand II and who was familiar with parts of the empire.[103] He was now charged with persuading Pázmány to relinquish the question of the title of legate.[104] He received a paper drafted by Azzolini, containing a summary of all the points objecting to Pázmány's commission as such, as well as against his personal behaviour, of which Rocci was already informed. The paper begins by repeating the evidence from the 15th century, relating to the fact that secular monarchs could not appoint legates. The source was Jacopo Ammanati (de' Piccolomi-

[102] Barberini to Rocci, 17 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 63*r*–71*r*; *ibid.*, fol. 61*r* (Becker, NBD IV/5, 233–242, n. 66.1). Urban VIII's note to Azzolini: "*Par che stia bene et l'inciferarlo anchora*" ("It seems good and to be ciphered"). The confirmation of Urban VIII's handwriting: Andreas Kraus, *Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII.: Verzeichnis der Minutanten und ihrer Minuten*, Archivum Historiae Pontificiae (AHP) 33 (1995) 117–167, 151.

[103] Fabrizio Verospi, ca. 1571–1639, sent to the empire in 1619 to lead the trial against Cardinal Klesl. In 1621/22 he was a nuncio extraordinary in Vienna and Munich tasked with delivering compliments on the marriage of the emperor, participating in the transfer of the title of elector to Bavaria, and accompanying Klesl to Rome. In 1627 he became a cardinal. Klaus Jaitner (Hg.), *Die Hauptinstruktionen Gregors XV. für die Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstenhöfen 1621–1623* (Instructiones Pontificum Romanorum), Tübingen 1997, 327–330; Šolle, *Gesichtspunkte*, 35–36. Verospi's meeting with Pázmány happened on April 19.

[104] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 324. Pázmány rejected the proposal by arguing that he was waiting for the emperor's answer.

ni)'s work *Epistolae et Commentarii*,[105] which provided examples from the reigns of Calixtus III and Innocent VIII in addition to the previously mentioned case of Nicolaus Cusanus referenced by Enea Piccolomini. The prohibitions of Martin V and an order by Alexander VI[106] are referred to as well. Finally, it was reaffirmed, that the authorization of 1621 had been satisfactorily drafted and therefore should be adhered to. The cardinals negotiating in Rome had never been called legates, nor was Cardinal Borgia, who was in Rome at the time. Since the imperial letter of commission sent to the pope did not contain the term *legate*, it was clear, that Ferdinand II had not sent Pázmány to Rome as a legate. Therefore, neither he nor the emperor had reason to find it insulting that the title was not accepted. Furthermore, the fact that other cardinals officially practised functions as politicians or generals was not a valid argument, since in some cases these had been authorized by the pope himself, while in other cases this happened in territories beyond the papal scope. Pázmány's first mistake was in handing out the letters of commission, before being authorized by Barberini. He should have waited until he had at least delivered the letter of commission addressed to the pope. By his

[105] The collection was published in Milan in 1506. On the authorship: *Lexikon für Theologiae und Kirche [LThK] I*, Freiburg/Br. 1993³, 530–531, Ammannati-entry (M. F. Feldkamp). See also the text from 1464 in print: *J. Ammannati Piccolomini: Lettere (1444–1479)* (Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Fonti 25), a cura di Paolo Cherubini, Roma 1997, II, 533–543, n. 79.

[106] The bull on the reformation of the Church, drafted under Alexander VI but not issued, dealt with the duties of the cardinals too: Ludwig von Pastor, *Geschichte der Päpste III/2*, Freiburg/Br. 1924, 459–462, 1068–1072, n. 43.

own admission Pázmány did this in order to avoid being hindered by the term *legatus extraordinarius*. Ultimately, the description of the events given by Pázmány in his defence had to be completely refused: The pope had not forbidden the acknowledgement of Pázmány as the emperor's envoy. Neither was it likely that the order given to the cardinals – not to answer the letters of commission – had been interpreted the way Pázmány described. Moreover, he could have easily obtained factual information to this effect had he wanted to. He was wrong to state that the question of his title was the subject of rumour in the papal court, and he incorrectly reported Urban VIII's response, when claiming the pope said they had acted "in ignorance" *("ignorantes fuisse qui id fecerunt")*, to his [Pázmány's] statement, that it was an established custom of the monarchs to send cardinals to the Holy See.

Following the letter to Verospi, a similar letter to Rocci was sent which included two extensive supplements surely intended to intensify the polemic. In these supplements the fact that Pázmány had not been informed of the controversial order given to the cardinals, is defended. Nevertheless, Pázmány was still obliged to consult with the pope first, before starting to circulate "such an outrageous document" *("scrittura così esorbitante")*. In the end, Pázmány was harshly condemned for having dared to accuse the pope of violating the dignity of the emperor, "basing this serious accusation on unstable and false grounds" *("fondando questo importante supposto sopra frivoli e falsi fondamenti")*. He had assumed the role of a judge and believed he could lecture the pope. None of his accusations was qualified. In analysing his letter of defence, it was declared: "In

many respects, its content is the worst defamation, disregard and attack against His Holiness and the Holy See, and it only differs from the conduct of Cardinal Borgia in that this happened in front of the pope in a Consistory displaying disobedience against His Holiness" *("La sostanza… della scrittura è pessima in molti capi per la calunnia, per l'irreverenza e per l'offesa fatta a S. B. et alla Santa Sede, e solamente vi è di manco dell'attione che fece Borgia, che quella fu fatta in faccia del papa e in Concistoro e con disobedienza a Sua Beatitudine")*. It was maintained, that Pázmány had spent two hours in discussion with Cardinal Borgia, and that Borgia had managed to use him to his own ends "whereas the good old man did not realize that" *("senza che il buon vecchio se ne sia avveduto")*. In Rome everybody was surprised that Pázmány had not found a better advisor for himself. There too the charge was rejected that the imperial court had not been informed that the use of *legatus extraordinarius* was objectionable, for there was no reason to address this point, since the stated purpose of the visit to Rome was the reception of the red hat. Finally, Rocci was ordered by the Secretariat of State not to avoid potential difficulties at the imperial court, but rather to intensify the conflict by complaining about Pázmány: "In a word, it is necessary that we are the active side, playing the role of the offended party, as we really are, and you are expected to do so prudently, with power and efficiency" *("Et insomma è necessario che noi ci facciamo attori nel lamentarci come offesi, che veramente siamo, e che Vostra Signoria in ciò si porti con prudenza, vigore et efficacia")*.

From another letter sent to Cardinal Pallotto in Ferrara on the same day, it is particularly clear, how important it was for

Barberini to incite indignation against Pázmány. He intended to spread the conviction that the whole course of events was to be considered in relation to Cardinal Borgia. After a detailed report of these last events and an exposition of what were, in his view, Pázmány's pointless complaints, he continued: "Although it was not an action committed in front of the pope and openly disobedient like that of Borgia's, in fact it was its twin; and this good man has run to believe to a person who wanted to catch him in his net striving to gain allies for his own errors. I cannot hide it from Your Eminence that I am deeply perplexed, regretting particularly that such a wise person could listen to these perverse people constructing his own offence upon false and ill-intentioned rumours."[107]

On April 24, Pázmány had another audience with Urban VIII. He had applied for it in order to get the response to the documents he had delivered to the pope on April 6. Though Urban VIII read the answer, he did not hand over the written document.[108] The text of it did not contain any surprises: the

[107] "*È vero che non è attione fatta avanti al papa e con inobedienza formale, come quella di Borgia, ma in effetto è sorella di quella, et questo buon signore è corso a credere a chi l'ha voluto implicare nella medesima rete per haver compagni nell'errore. Non posso negar a Vostra Eminenza, ch'io sia rimasto con grandissimo sentimento del fatto, ma più, che un soggetto tanto savio habbia dato così vehemente orecchio a perversi e fondato questo suo eccesso sopra relationi false e maligne.*" Barberini to Pallotto, 17 April, 1632, ASV Segr. Stato, Legaz. Ferrara, vol. 10, fol. 488*r*–489*v*.

[108] Barberini to Rocci, 24 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 75*r*–77*r* és 79*r* (Becker, NBD IV/5, 253–256, n. 68.2). The answer read during the audience was also attached to the document for Rocci, *ibid.*, fol. 73*r*–74*r*. Pázmány's parallel report to Ferdinand II, 24 April, 1632, Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 282–284, n. 734. – See *Documents*, n. 10., 10.a, and 11. sz.

pope was sorry for being unable to provide more financial aid; he had not failed to admonish Louis XIII against his alliance with Protestant powers, rather he had recommended that he assist the emperor in the war against Sweden; and to join the suggested league was, in his view, impossible. He promised to send Secretary of State Azzolini, to Pázmány with detailed explanations of his decisions. The Hungarian cardinal now had the chance to present another letter to the pope, wherein, on Ferdinand II's instructions, he outlined the catastrophic situation in Germany, for in the meantime the town of Donauwörth had been taken and the whole of Bavaria was being conquered.[109] Pázmány also verbally described the impending dangers. It seems that in doing so he caused Urban VIII to display how hard he worked to convince France to cease supporting the emperor's enemies. Urban replied that he had sent *manu propria* (written by hand) an urgent *breve* (letter) to Bichi, the nuncio in France,[110] but he regretted, that the parcel containing the letter had apparently been lost. He would have another copy made that day, so that Bichi could deliver it to the monarch.[111] To emphasize the impossibility of granting the

[109] HANUY, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 279–281, n. 733.

[110] Alessandro Bichi, 1596–1657, 1618 *Referendarius utriusque Signaturae*, nuncio in Naples (1628–1630), from 1630 Bishop of Carpentras, nuncio in France (1630–1634), cardinal (1633). *Dizionario Biografico degli Italiani [DBI] X*, Roma 1968, 334–340 (G. DE CARO); BERNARD BARBICHE, *La Nonciature de France*, *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung* (BDHIR 87), hg. von Alexander Koller, Tübingen 1998, 64–97, 92.

[111] The fact that a "duplicate" was issued here, the original of which had never existed, had already been discovered by LEMAN, (LEMAN, *Urbain VIII*,

emperor further financial aid, he appealed to the pressure he was under from his subjects, who would not allow the use of the *Castle Sant'Angelo*'s treasure.[112]

The letter sent to Rocci that same week does not fail to once again elaborately describe Pázmány's irritating behaviour. Barberini repeats the previous accusations – that Pázmány was incorrect when he stated that they did not allow him to negotiate as an envoy; that he had done wrong when he distributed letters of commission and a letter of defence without permission – and he returns to the fact that the letter from January 31, announcing Pázmány's visit, did not mention a legation.[113] In addition, he attached statements from several cardinals, confirming that the order not to answer the letters of commission, did not mean, that they had been forbidden to treat Pázmány as an imperial envoy.

The meeting with Azzolini on April 26 went as expected.[114] The main topic was the proposed league and the reasons why the pope would not join it: Urban VIII foresaw the danger of such a league potentially forcing him to account for a war

---

159, note 5). On similar attempts at deceit, not easyly to detect in the correspondence of the nuncios: Lutz, *Glaubwürdigkeit*, 247–251.

[112] *Cf.* Söltl, *Religionskrieg*, 296–297; Gregorovius, *Urban VIII.*, 53–54, 158–159; Leman, *Urbain VIII*, 158–159.

[113] Pázmány to Barberini, 31 January, 1632, Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 235–236, n. 705. The text runs: "*L'imperatore, mio signore, mi fa instanza et m'incarica di venir a Roma a baciar i piedi a nome della Maestà Sua.*"

[114] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 262–265, n. 726 (on the date: Leman, *Urbain VIII*, 153, note 3.); 286–287, n. 736 and *Relatio legationis*, 325–326. – Secretary of State Azzolini's description of the negotiations: *Documents*, n. 12.

against a Catholic monarch. Moreover, he could not participate in a league which might in certain cases defend non-Catholic princes and imperial estates. Pázmány could only defend the imperial plan confirmed by Ferdinand II. He repeated, that it would be considered a scandal, if the pope did not help the empire in these desperate conditions, potentially compelling the emperor to give up his support for the Church and make peace with the Saxons.

After the fruitless debate with Azzolini, the opportunitiy for further negotiations diminished, for Urban VIII was going to Castel Gandolfo on April 28. It was the pope's custom to leave Rome after Easter with a select group of Curia members to rest and recover in the Colli Albani highlands. That year, however, the absence of the pope would be longer, since he was not returning before the Feast of the Ascension on May 20.[115] In the meantime, Pázmány was engaged in negotiations unrelated to his political mission, one of which was an application for a dispensation allowing the empress to enter monasteries without the presence of the emperor.[116] He collected relics, especially for the mobile altars often used in Hungary,[117] and asked for indulgences granted to churches in Pozsony (Bratislava) and Nagyszombat (Trnava).[118] He reminded the Pau-

[115] Paolo Savelli to Ferdinand II, 1 May, 1632, ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52, Fz. K, fol. 66*r*–67*r*.

[116] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 272, n. 730.

[117] *Ibid.*, 299, n. 743.

[118] *Ibid.*, 300, n. 745; 302–303, n. 748.

line Order to execute the announced visitation,[119] arranged for financial compensation for the travelling expenses of Hungarian students in Rome,[120] and tried to persuade the *Propaganda Fide* into implementing measures to increase the number of priests in Hungary.[121] When reporting upon the difficult circumstances that prevailed in his archdiocese of Esztergom, he suggested the establishment of four new dioceses to advance pastoral opportunities. The first of these could be founded by transforming the provostship of Szepes into a diocese.[122] Due to his old age, he also applied for dispensation from the *ad limina* visits.[123]

Pázmány also busied himself with yet another objective that he could hardly expect to achieve. He called attention to the plight of the bishops appointed by the king of Hungary, who barely had any income due to the fact that their dioceses were under Turkish rule. In many cases, the confirmation of their appointment as well as their consecration were delayed for years, because they were afraid of not being able to afford the taxes. He therefore suggested a tax reduction in order to

[119] *Ibid.*, 298, n. 742. On the circumstances in the Pauline order: Fata, *Ungarn*, 224; Djuro Kokša, *L'organizzazione periferica delle Missioni in Ungheria e in Croazia*, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria rerum I/2, hg. von Joseph Metzler, Rom–Freiburg–Wien 1971, 285–286.

[120] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 314, n. 754 and 334–335, n. 761. On Pázmány's relations to the *Collegium Germanicum-Hungaricum*: Tóth, *La rinascita*, 72–74.

[121] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 300–301, n. 746.

[122] *Ibid.*, 296–298, n. 741.

[123] *Ibid.*, 299, n. 744.

bring an end to this disgrace.[124] Finally, he repeated Ferdinand II's request to promote bishop Wolfradt of Vienna to cardinal. He knew that in the eyes of the emperor this honour should make it easier to bestow upon the bishop the offices of the overworked and often ill Prince Eggenberg.[125]

The letters sent to Rocci from Castel Gandolfo in these weeks do not discuss Pázmány's affairs. However, his relation with the papal court had not yet come to an end. He sent two further missives to Barberini. Due to the lack of funds and soldiers, another imperial defeat was expected, so it was in markedly strong and urgent wording that he explained the consequences this would have on Catholicism and on the prestige of the papacy.[126] He even ventured to make proposals for raising money for subsidies; and, after having heard about the occupation of Augsburg and of the devastation of Bavaria, he described the serious dangers posed by Gustav Adolf's southward advance. To answer his concerns, Azzolini was sent to him again on May 10. On May 13, Pázmány travelled to Castel Gandolfo to take part in the Consistory of May 15, where he once again described the progress of the Swedes and the extremely perilous state of the empire. What Pázmány got for an answer, was a long and detailed explanation of the difficul-

[124] *Ibid.*, 301–302, n. 747.

[125] Barberini to Rocci, 29 May, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 92*r*–93, 94*r* (Becker, NBD IV/5, 285–286, n. 78.2); Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 303, n. 749; response *(breve)* to Ferdinand II, 29 May, 1632: Pitschmann, *Bemühungen*, 98.

[126] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 288–294, n. 738–740; Leman, *Urbain VIII*, 161–162.

ties facing the apostolic chamber. With that, Pázmány announced that he would be leaving before the beginning of the hot season.[127]

Pázmány was undoubtedly aware of Cardinal Harrach's arrival at Castelnuovo di Porto on the Via Flaminia on May 10. It was from here that Harrach prepared his procession into Rome, which was expected to be on May 19, if the pope were willing to return from his vacation a day early. Harrach's men were in need of another coach, so Pázmány offered to help by sending one of his own carriages to the travellers at Prima Porta.[128] He also participated in the ceremony on May 22, when Harrach received his red hat.[129] Apart from these events, there is no mention of other meetings between these two cardinals, though they must have met, as Harrach was staying in the palace of the imperial ambassador, with whom Pázmány was also in contact.[130] Their relationship cannot have been amicable, since the Curia took special care to treat Cardinal Harrach courteously and with the apparent intention to irritate Pázmány.[131] Harrach – like other foreign cardinals – was

[127] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 326–328; Toegel, *Documenta Bohemica*, 87, n. 213. – Azzolini's report on the meeting of May 10: *Documents*, n. 13.

[128] Keller–Catalano, *Diarien*, 67 (the locating of Castel Gandolfo is incorrect).

[129] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 305–306, n. 751.

[130] Paolo Savelli to Ferdinand II, 15 May, 1632, ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52 Fz. K, fol. 68*rv*; *idem* to *idem*, 29 May, 1632, *ibid.*, fol. 74*r*–75*r*.

[131] At least Pázmány was convinced this was the case, and he complained about it during the meeting with Rocci: Rocci to Barberini, 10 July, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 226*rv*, 235*r*–236*v*, 238*r*–239*r* (Becker,

invited to the consistorial meetings[132] and he was granted a pension out of Spanish benefices.[133] One reason for these strained relations lies in the fact that these two cardinals represented opposing sides in the debate over the University of Prague. Pázmány procured a decree from the *Propaganda Fide* dated May 31, which would have ended the long-standing conflict.[134] However, on June 7, Harrach and Barberini succeeded in having it withdrawn due to its seemingly pro-Jesuit bias.[135]

In the final days of his stay in Rome, Pázmány managed to reach a compromise over the term *legatus extraordinarius*: the cardinals were allowed to answer the letters of commission containing that term.[136] On May 26, the Wednesday before Pentecost, Pázmány's farewell audience with the pope was arranged. The same topics were discussed once again, they being

NBD IV/5, 325–329, n. 89.1). That Harrach had been particularly favoured is confirmed in: Barberini to Rocci, 31 July, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 123*r*–124*r* (Becker, NBD IV/5, 367–369, n. 97.1).

[132] According to the curial manuals, Harrach was nominated member of the Congregation of *Propaganda Fide*. Christoph Weber (Hg.), *Die ältesten päpstlichen Staatshandbücher* (Supplement-Heft RQ 45), Rom–Freiburg–Wien 1991, 118, 250, 274, 293, 316.

[133] Keller–Catalano, *Diarien*, 72.

[134] Hermann Tüchle, *Acta SC de Propaganda Fide Germaniam spectantia*, Paderborn 1962, 340–342; Denzler, *Propagandakongregation*, 126.

[135] Tüchle, *Acta*, 342; Schmidl, *Historiae*, 186; Propaganda Fide to Rocci, 12 June, 1632, APF Lettere, vol. 12, fol. 67*rv* (Becker, NBD IV/5, 300, n. 82.3); Propaganda Fide to Pázmány, 19 June, 1632, *ibid.*, Scritture Originali riferite nei Congressi Generali, vol. 215, fol. 77*r*–80*v*.

[136] Pázmány to Ferdinand II, 29 May, 1632, Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 311–313, n. 753; Barberini to Rocci, 5 June, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 96*r*–97*v* (Becker, NBD IV/5, 291–293, n. 80.1).

financial aid, the desired alliance, and the Pope's influence on the enemies of the House of Austria.[137] Urban VIII had not changed his mind concerning these questions. He had put down his views in writing and promised they would be delivered to Pázmány by Azzolini.[138] On Whit Monday, the Hungarians set off towards Loreto and Ancona.[139] In the seaport, the papal *governatore* offered comfortable accommodation, for which Pázmány expressed his gratitude to Barberini.[140] They reached Fiume (Rijeka) on two Venetian galleys.[141] Pázmány here took advantage of the opportunity to visit Buccari (Bakar) to address the issue of Zengg-Modrus, a deeply impoverished diocese due to the reigning landlords' abuse of power.[142] He arrived in Pozsony in the last days of June.

[137] Barberini to Rocci, 29 May, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 92*r*–93*r*, 94*r* (Becker, NBD IV/5, 285–286, n. 78.2); Pázmány's parallel report to Ferdinand II, Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 311– 313, n. 753.

[138] ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52 Fz. M, fol. 49*r*–52r (*dorsalis: "28 maii per d. Azzolinum data responsio")*; another copy *ibid.*, Korr., Kart. 53 I, Fasc. Q, fol. 1*r*–4*r* (fol. 4*v* summary in Spanish). – See later in note 97, *Chapter II*.

[139] Barberini to Rocci, 5 June, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 96*r*–97*v* (Becker, NBD IV/5, 291–293, n. 80.1).

[140] Pázmány to Barberini, Ancona, 9 June, 1632, Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 328–329, n. 756.

[141] Schwicker, *Pázmány*, 78; letter of thanks: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 333, n. 759; ÖStA HHStA Venedig, Berichte, Kart. 1628–1684 (14), fol. 25*rv*.

[142] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 329–340, n. 757; 335–336, n. 762; Luc Orešković, *Le Diocèse de Senj-Modruš en Croatie Habsbourgeoise de la Contre-Réforme aux Lumières* (Bibliotèque de l'École des Hautes Études. Sciences Religieuses 132, Turnhout 2008, 92 (the date of 3 June is incorrect).

4. The nuncios' discrediting of Pázmány in Vienna and its effects in Hungary

It was no secret, even among his contemporaries, that Pázmány's diplomatic mission was not only unsuccessful, but that it had caused great indignation. Cardinal Dietrichstein was informed of it by his Roman correspondent.[143] Eggenberg's son, warmly welcomed in Rome during his studies abroad *(Kavalierstour)* because it was believed he could influence the debate over the prefecture, declared in Milan, that he thought Pázmány's conduct had been correct and that he had endured an injustice.[144] In Ancona, Pázmány himself openly pronounced his disappointment, a fact eagerly reported to Rome by zealous informants. It was made known that despite Pázmány's petition regarding the current danger, Urban VIII was not ready to join a league for the preservation of the Catholic Church, he had not promised financial aid, and there was proof of his alliance with France and Savoy.[145] In one of his later reports Pázmány gives an example of his personal disgrace in Rome. The captain of the Swiss guards, upon being ordered back home, was set to make his farewell visits. Through a mediator, he asked for Pázmány's understanding as to why

[143] Pietro Francesco Paoli to Dietrichstein, 15 May, 1632, Toegel, *Documenta Bohemica*, 87, n. 213.

[144] Giovanni Giacomo Panziroli, nuncio extraordinary in Lombardia, to Barberini, Milan, 26 May, 1632, ASV Segr. Stato, Paci, vol. 13, fol. 144*rv*.

[145] Barberini to Rocci and Grimaldi, 14 June, 1632, Tusor, *Le origini*, 223, n. 1; Becker, NBD IV/5, 299–300, n. 82.2.

he could not visit him: he feared that by doing so, he too would fall under suspicion *("ne in suspicionem incidat")*.[146]

Barberini was afraid of what Pázmány might reveal about his experience in Rome. He was reassured, though, after asking the Jesuit Pensa[147] who had met Pázmány the week before he left, to inform him of the cardinal's mood.[148] The

[146] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 332, n. 758.

[147] Oliverio Pensa, ca. 1585–1653, 1629–1632 rector of the *Collegio Romano*, afterwards of the noviciate next to *S. Andrea al Quirinale*; Becker, NBD IV/7, li, note 109. He was often employed to mediate in controversial cases, such as between the cardinals Pallotto and Magalotti. Becker, NBD IV/4, xxxix–xl; BAV Barb. Lat., vol. 6515, fol. 11–148.

[148] Pensa to Barberini, 25 May, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6515, fol. 20*r*: "I spent some time with Cardinal Pázmány today and this meeting assured me, that he was satisfied with the good will and benevolence of Your Eminence, with whom he had shortly met in the morning, as he told me. I told His Eminence that, for this reason and to benefit public and private concerns, he would do good, if before leaving he would adjust all his affairs. He answered that he would find a way to satisfy both the goat and the cabbage (as he said), overlooking the reasons for being discontent and relating the cases with fair explanations to His Majesty … I deduced from some of his words that His Majesty had not approved of the question of legation and ambassadorship, and he referred to the fact that because of this His Majesty wrote somewhat dissatisfied to His Holiness. I could not elicit anything more." *("Hoggi son stato un pezzo col s. card. Pasman e ne son restato contento, perché chiaramente si è mostrato sodisfattissimo dell'ottima mente e volontà di Vostra Eminenza, con la quale m'ha deto di esser stato un pezzo questa matina. E dicendogli, che e per questo et per il servitio publico e privato di Sua Eminenza conveniva partire agiustato, mi disse che troverebbe modo di salvar la capra et i cavoli (per dir come disse), sopindo li punti di disgusto e portando con buona interpretatione le cose a Sua Maestà… Cavai ben da alcune parole, che a Sua Maestà non era piacciuto il punto della legatione e ambasciaria, e mostrava*

news from Milan and Ancona, however, raised further concerns. At this, Barberini instructed Nuncio Rocci and his colleague Grimaldi, a nuncio extraordinary also staying in Vienna,[149] to describe the events from Rome's point of view and to make sure that only this version was believed.[150] Rocci's successes in this attempt were not entirely satisfactory. He had realized early on that Vienna did not appreciate the significance of the terms "legate" and "legation". He also knew, that exception would be taken to Urban's VIII attempt to portray his praise of the Edict of Restitution as a miswording in the draft.[151] Rocci visited Eggenberg to inform him in detail of the accusations regarding Pázmány's conduct in Rome and against the argumentations in his letter of defence. Eggenberg's reac-

---

che Sua Maestà n'havesse scritto a Nostro Signore con qualche poco di senso. Altro non ne ho cavato").

[149] Girolamo Grimaldi, 1597–1685, *referendarius utriusque signaturae* from 1621, *governatore* in Rome (1628–1632), one of the three nuncios extraordinary that were appointed by Urban VIII in the Consistory of 29 March, 1632, to mediate between France, Spain, and the emperor. From 1634 *governatore* in Perugia, in 1636 vice-legate in Urbino, 1641–1643 nuncio in France, from 1643 a cardinal, in 1648 he became archbishop of Aix (confirmed in Rome in 1655). DBI LIX, Roma 2002, 533–539 (F. Crucitti). On 21 June, 1632 he arrived in Vienna; Repgen, *Die Römische Kurie*, 296. – Panziroli had also been commissioned to arrange, that in Milan no sympathy for Pázmány was to be shown either. Barberini to Panziroli, 8 May, 1632, ASV Segr. Stato, Paci, vol. 10, fol. 876*rv*, 879*r*.

[150] Barberini to Rocci and Grimaldi, 14 June, 1632, Tusor, *Le origini*, 223, n. 1; Becker, NBD IV/5, 299–300, n. 82.2.

[151] Rocci to Barberini, 1 May, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 147*rv*, 155*r*–157*r* (Becker, NBD IV/5, 258–261, n. 69).

tion, however, was vociferous in his objections to Rocci. Nor did Ferdinand II speak of his Hungarian envoy with the expected indignation, insisting instead on waiting for the letters containing the cardinal's own reports.[152]

The opportunity to discredit Pázmány arose on July 6, when Pázmány came to Vienna for a week in order to deliver his report to the imperial court. The *Propaganda Fide* had sent its decree on the University of Prague to the nunciature, which gave Nuncio Rocci the opportunity to visit the cardinal at the same time.[153] According to Rocci, Pázmány immediately started to complain about his reception in Rome: "I have returned from Rome immensely displeased, I was treated worst of all cardinals who ever visited Rome" *("Io sono tornato di Roma malissimo sodisfatto e sono stato il più strapazzato cardinale che vi sia mai andato")*.[154] He was particularly annoyed over Harrach's blatantly more favourable reception, and irritated that he could not discover how much of a subsidy the nuncio extraordinary was given. Rocci tried to appease Pázmány by explaining that the subsidy would be presented to Eggenberg and the emperor and was based on Pázmány's requests.[155] Nevertheless, during the

[152] Rocci to Barberini, 8 May, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 158*rv*, 167*r*–170*or* (Becker, NBD IV/5, 264–268, n. 71.2).

[153] Rocci to Barberini, 10 July, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 226*rv*, 235*r*–236*v*, 238*r*–239*r* (Becker, NBD IV/5, 325–329, n. 89.1), previously published in part: Ferenc Galla, *Petri cardinalis Pázmány Archiepiscopi Strigoniensis epistolae ineditae*, Vác 1936, 30*–33*, n. 46.

[154] Quoted by Catalano, *La Boemia*, 211, note 42. and Visceglia, *Congiurarono*, 180, 191, note 77. (the date of return is incorrect).

[155] It amounted to 130 000 imperial talers to be distributed between the imperial army and the Catholic League: Lutz, *Die päpstlichen Subsidien*, 95–96.

very heated hour-and-a-half-long meeting, and as ordered by the Secretariat of State, he lectured Pázmány on how he must always be grateful to Urban VIII and the House of Barberini for his title of cardinal. Moreover, he reproached him for "having used against His Holiness most malicious terms earning everlasting reproof" *("che haveva usato con Sua Beatitudine… cattivissimi termini e degni di eterno biasmo")*, and duely elaborated on Pázmány's mistakes as noted in Rome. The debate was definitely of a polemic nature. According to Pázmány, it was the most stupid of the curial cardinals who, during Holy Week, had called the pope's attention to the fact that in certain letters of commission addressed to some cardinals the term of *legato straordinario* appeared. Furthermore, he offended Rocci during the debate by sometimes failing to address him with the usual "Your Honour" *("Vostra Signoria Illustrissima")*. Above all, he provokingly pointed out that as a *legatus natus*[156] he had precedence

This was not a result of Pázmány's mission, though (as erroneously indicated in many places: Schnitzer, *Politik*, 235; Leman, *Urbain VIII*, 165, and relating to this Pastor, *Päpste*, 448; Albrecht, *Zur Finanzierung*, 400; Bireley, *Religion and Politics*, 184; Rorbert Bireley, *The Jesuits and the Thirty Years War*, Cambridge 2003, 152; Tusor, *Le origini*, 210; Martí, *Los antecedentes*, 176, note 5), but just a substitution for the monthly instalments of 12,000 talers that had been promised earlier but had ceased to be paid. Its concession was in connection with the prefecture-case: Barberini to Rocci and Grimaldi, 14 June, 1632, Tusor, *Le origini*, 223, n. 1. – *Chapter II* presents a more complex perspective on this question. On the curial opinion of the papal aid, see *Documents*, n. 9.

[156] The title of *legatus natus* had been connected to the archdiocese of Esztergom since 1394. It was only an honorary title since the Council of Trent, with no privilege attached; LThK VIII, Freiburg/Br. 1999³, 978–979 (Gábor Adriányi).

over the nuncio. Conversely, and with reference to Jesuit Pensa's report, Rocci accused Pázmány of hypocrisy – for departing Rome seemingly content but afterwards showing such disrespect to both Cardinal Francesco Barberini and the pope.

This heated encounter provided Rocci with another opportunity to complain about Pázmány. Accompanied by Grimaldi, he went to see Prince Eggenberg again the following week. His aim was to get this influential advisor of the emperor on his side against the cardinal. Other imperial advisors were visited too, in order to convince them to "discredit Cardinal Pázmány for what he had revealed and what he was willing to reveal" *("per discreditare il cardinale Pazman in quello che egli haveva detto o fosse per dire")*.[157] Rocci thought, that he had succeeded,[158] and Barberini encouraged him to pursue this route. In Rome they sincerely hoped Harrach would join the anti-Pázmány campaign, as soon as he returned home.[159] In actual fact,

[157] Grimaldi to Barberini, 17 July, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6978, fol. 33*rv*, 36*r*–37*v*, 40*r*–41*v*, 44*r*–45*r* (Becker, NBD IV/5, 340–344, n. 91.2).

[158] Rocci to Barberini, 17 July, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 240*rv*, 247*r*–248*v* (Becker, NBD IV/5, 337–340, n. 91.1).

[159] Barberini to Rocci, 7 August, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 125*r*–126*r* (Becker, NBD IV/5, 377–378, n. 99.1): "You were right to assume, that Cardinal Pázmány's anger would not be satisfied by vomitting his poison everywhere. Therefore, You have done well to report everything to Prince Eggenberg to discredit his hot-tempered reports about what had happened between You and His Eminence, and you would be right to inform other ministers too. Perhaps, with the reports of Cardinal Harrach it will still be easier to discredit everything said by Cardinal Pázmány." *("Ha fatto buon giuditio Vostra Signoria, che la passione del signor cardinale Pazman non si fosse contenuta di non vomitar il veleno da per tutto, e*

influencing the views of the imperial court turned out to be not so easy.

Regarding Borgia's conduct in the March 8 Consistory, Ferdinand II had not reacted with the anticipated outrage[160] – and in the same vein he was not prepared to dissociate himself from Pázmány. The topic gradually disappeared from the correspondence of the nunciature. It would be a mistake, though, to believe that the events of Pázmány's mission to Rome were quickly forgotten. Nevertheless, that the notion of another mission for him to the Curia was even put forth, suggests, that he had not fallen into disgrace, nor was he considered a failed diplomat in the eyes of the Habsburgs. On the contrary, his accomplishments were appreciated. Pázmány's treatment in Rome was seen as confirming the suspicion, that Urban VIII bore ill will to the House of Austria and to Ferdinand II in particular, though Rome strongly denied this. That the pope felt entirely justified in denying help to the emperor, who was under threat from powerful enemies, was considered a great slight. That he did so in a deluge of reproaches towards the envoy only exacerbated the offence. Moreover, the emperor felt especially humiliated by the bishop of Vienna being denied a red hat. Such appoint-

però per discreditar le sue appassionate relationi ha fatto bene a dar parte al signor prencipe d'Echembergh di quanto è passato tra Sua Eminenza e lei, et havrà fatto parimente bene farlo palese anco agl'altri ministri, e forsi con le relationi del signor cardinale d'Arach si discreditarà maggiormente tutto quello che havrà egli detto.") Quoted by Catalano, *La Boemia*, 212, note 48; Tusor, *Le origini*, 212, note 20.

[160] Rocci to Barberini, 3 April, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 122*r*–125*v* (Becker, NBD IV/5, 210–214, n. 61.2).

ments usually served to show favour to the monarch who nominated the candidate, as Barberini had emphasized on other occasions.[161] Thus this repeated denial of Bishop Wolfradt was considered a sign of the contempt in which they were held. Ferdinand II's intention to have a cardinal at the head of his councillors was thus thwarted; he was denied an honour enjoyed by both his predecessor Matthias and the French monarch.

The initial argument against Pázmány, whereby his legation was considered *infra dignitatem cardinalitiam*, was interpreted in Vienna as mere pretext. The court did not bother to search for historical arguments proving that previous cardinals had been allowed to be in service to secular princes. Nevertheless, Pázmány took the trouble to study the alleged cases when preparing his written response to Cardinal Verospi. In a lengthy letter to Urban VIII Pázmány established – unsurprisingly – that these argumentations were inconclusive.[162] He had no difficulty finding evidence from the era of Pius II,[163] in the works of Ciaconius[164] and Onuphrius

[161] Barberini to Grimaldi, 14 May, 1633, BAV Barb. Lat., vol. 7078, fol. 72*r*–73*r* (Becker, NBD IV/5, 861–863, n. 183.4).

[162] Hanuy, *Petri Pázmány… epistulae collectae*, 276–279, n. 732; 307–311, n. 752.

[163] Ibolya Bellus–Iván Boronkai (ed.), *Pii Secundi Pontificis Maximi Commentarii I–II*, Budapest 1993, I, 357–358 *a lib.* 7, 13. This source relates to the legation of cardinals Jouffroy and Olivier de Longueil to Pius II on behalf of the French monarch, dealing with the pragmatic sanction of Bourges in 1462. On the events: Claudia Märtl, *Kardinal Jean Jouffray († 1473). Leben und Werk* (Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters 18), Sigmaringen 1996, 143–146.

[164] *Alphonsus Ciaconius (Chacón): Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S.R.E. Cardinalium I–II*, Roma 1601–1602. The publication of 1630, Vol-

Panvinius,[165] and in the files on the Council of Trent,[166] according to which no objections had been raised, when a prestigious secular monarch employed a cardinal as envoy for specific occasions. He also noted that the example of Nicolaus Cusanus, as described by Ammanati, did not corroborate Rome's case.[167]

It was inevitable that Pázmány's relations to the Curia in Rome would remain strained, though Nuncio Rocci's successor, Malatesta Baglioni,[168] was polite to him. Over the following years Pázmány faced further disappointments: the *Propaganda Fide* – despite having tried to provide priests for Hungary by sending monks there – totally ignored the cardinal's suggestions on how to effectively organize the missions.[169] This resulted in

ume II, 1666, mentions: *Franciscus Paciecus* (Pacheco) *Hispanus*, *Philippi Secundi Hispaniae Regis procurator*.

[165] Baptista [Bartholomaeus] Platina–Onophrius Panvinius–Antonius Ciccarellus: *Historia B. Platinae de vitis Pontificum Romanorum*, Köln 1626, 346 mentions Cardinal Matthäus Lang as the emperor's procurator in the *Vita Julii Secundi*.

[166] Pázmány takes excerpts out of *Acta Oecumenici Concilii Tridentini, Lovanii 1567*. On the publication: August Theiner, *Acta authentica ss. oecumenici Concilii Tridentini I*, Zagreb–Leipzig [1874], v, note 4.

[167] On the controversy of the telling of the events: Meuthen, *Nikolaus von Kues*, 495.

[168] Malatesta Baglioni, 1581–1648, Bishop of Pesaro 1612, 1630–1634 governor of the *Marche*, 1634–1639 nuncio in Vienna, from 1641 Bishop of Assisi. DBI V, Roma 1963, 233–234 (Alberto Merola); Becker, NBD IV/7, xxxvi–lxxvii.

[169] Rotraud Becker, *Die Wiener Nuntiatur im Dienst der Propaganda-Kongregation. Italienische Franziskaner als Missionare in Ungarn um 1630*, QFIAB 88 (2008) 369–419, 389–396.

a strikingly anti-Roman attitude which developed in the Hungarian church, and continued for years after Pázmány's death. As a consequence, a demand was made by a Synod of Bishops in 1639, that Ferdinand III should insist on the king of Hungary's right to appoint bishops. Further to this, the canonical investigative processes were to be withdrawn from the nunciature and to be conferred instead to the authority of the archbishops of Esztergom. They also established that past consecrations of bishops had been allowed without any prior papal confirmation.[170] Nuncio Baglioni found Pázmány's lasting impact reprehensible and stated that "in his country he did not cultivate the attachment of the people to the Holy See, demonstrating that all gates of goodwill and justice there were closed to them".[171]

5. Observations on the evaluation of the events as set down in the orders sent to the nunciature of Vienna from Rome

The effects of Pázmány's unfortunate journey were felt in Rome too. They primarily affected Prince Federico Savelli, who after the death of his brother Paolo, served as a provisional imperial ambassador from November 1632 until May 1634. As an envoy extraordinary he was already in Rome to help the

[170] Tusor, *L'Ungheria*, 63–64.

[171] "*…che nel regno non nutriva bene gli animi della nazione verso la Santa Sede, mostrando che costà era loro chiusa la porta di puoter ricevere o grazia o giustizia.*" Baglioni to Barberini, 15 August, 1637, Tusor, *L'Ungheria*, 75, n. 6, quotation: 63.

cardinal at the beginning of 1632.[172] Federico Savelli was therefore a witness to Pázmány's unsuccessful efforts and difficult experiences.[173] It was clear, that Savelli was not welcome in the Curia and reports of his negotiations indicate that he also had impassioned debates with the cardinal-nephew. The atmosphere was so hostile that both parties agreed to disclose nothing of these encounters.[174]

In interpreting the nuncios' reports it is important to note that the diplomatic letters describe certain events euphemistically. But the correspondence between the Secretariat of State and the nunciature in Vienna offers further observations. It is openly expressed, that Pázmány's journey was not just undesired, but was viewed as an explicit threat, for it was seen strengthening and supporting Cardinal Borgia's faction. Underlying Urban VIII's defensive attitude was his fear, that he

[172] Barberini to Rocci, 13 November, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 179*rv* (Becker, NBD IV/5, 536–537, n. 127.1), announces Savelli's accession to office; Federico Savelli to Ferdinand II, 27 May, 1634; ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52, Fz. P, fol. 16*rv*, informs of his return from Rome. Reports from Rome to Ferdinand II and Eggenberg, *ibid.*, Fasc. L, fol. 13*r*–21*v* (1632), Fasc. N, fol. 1*r*–12*v* (1633), Fasc. P, fol. 1*r*–17*v* (1634). Federico Savelli became a regular imperial ambassador in 1642 († 1649). Becker, NBD IV/7, 59, note 1.

[173] Fosi, *La famiglia Savelli*, 73–74; Karsten, *Künstler*, 111. Reports to Ferdinand II and Eggenberg: ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52, Fz. L, fol. 1*r*–11*v*.

[174] Barberini to Rocci, 22 January, 1633, BAV Barb. Lat., vol. 7065, fol. 12*r*–19*r*, 23*r*–24*v*, 27*r* (Becker, NBD IV/5, 652–655, n. 151.2); Federico Savelli to Ferdinand II, 22 January, 1633, ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52, Fz. N, fol. 1*rv*.

would face a general attack launched by Spain. By this time the pope's policy was so unpopular, that he knew a council could be summoned to depose him.[175] This was also the reason for his apprehension upon hearing that a Spanish delegation of two influential canonists was planned on being sent to Rome.[176] From the outset they were suspected of coming to organize and initiate hostilities.

Official relations with the Habsburg courts had to remain intact. But as in the case of Borgia, the Curia did not acknowledge the fact that he had not delivered his protest on his own account, but due to the order of a royal commission, Pázmány was considered a personal enemy. It seems that Pázmány was monitored right from the start – Barberini knew about critical remarks Pázmány had made about a sermon, and he knew how much time he had spent with Borgia. Anything remotely relevant which could be used to substantiate his apparently inappropriate behaviour was collected. Even Pázmány's courteous gestures were turned against him. This began with criticism of the letter he wrote to the cardinal-nephew announcing his ar-

[175] Robert A. Stradling, *Philip IV and the Government of Spain 1621–1665*, Cambridge 1988, 143; Schnitzer, *Politik*, 233. Visceglia, *Congiurarono*, 170–176. It was speculated that a national or even a general council would be summoned.

[176] Rocci to Barberini, 18 September, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 6971, fol. 48*rv*, 55*r*–56*v* (Becker, NBD IV/5, 444–446, n. 110.1); Barberini to Rocci, 9 October, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 159*r*–161*r*, 163*r* (Becker, NBD IV/5, 489–491, n. 117.1). The mission of Domingo de Pimentel OP, Bishop of Osma, and Juan Chumacero y Carrillo, member of the Council of Castile, was announced in September 1632, although it did not begin until January 1633. Becker, NBD IV/7, 33, note 3.

rival, but not openly declaring his commission as envoy, and ended with blaming his behaviour at his farewell for not displaying his anger and disappointment. It was a clever move by Rome to focus solely on the ceremonial issues and avoid any elaboration on the pope's rejection of the imperial requests. The letters instead paid significant attention to matters that in different circumstances would have been considered pardonable, and concerned themselves with such questions as the proper wording of letters of commission, the usage of the term *legatus extraordinarius*, and the correct order in which such letters were to be delivered. These reproaches, together with Pázmány's letter of defence "*Intermittere non possum*", created an atmosphere in which he was associated with the hated Borgia, and the Curia was considered the offended party.

The debate over cardinals being in service to secular souvereigns must take into account the conflict at the time between the pope and Spain. In Rome they desperately wanted Borgia to be recalled. As they could not refer to current political tensions, they had to formulate other reasons, such as whether an additional office was appropriate to the dignity of a cardinal, and used arguments based on canon law and historical tradition to negate this. In Borgia's case this line of argument could not lead anywhere. But in the case of Pázmány, sent by an emperor threatened by military aggression and desperately requesting financial aid, it was possible to insist on this principle and to refer to precedence. Pázmány was prohibited from using the title of legate, but it would not have been wise to hinder him in the execution of his commissions, since this would have further increased tensions. As a result the Curia had to invent compli-

cated explanations for their own decisions.[177] Thus the established principle, namely – that cardinals could not be in service to secular souvereigns - was not adhered to. – For one and a half centuries after the Peace of Westphalia, curial cardinals were almost consistently employed as imperial envoys.[178]

In the broader context of the relationship between pope and cardinals,[179] Pázmány's time in Rome had an effect after all. Certain notes in the nuncios' reports demonstrate the differing conceptions of this relationship. Urban VIII's reaction to Pázmány's treating the College of Cardinals as an independent body as well as to his offer to help settle the Borgia conflict, is striking in its intensity. The pope rejected the offer with palpable anger, since he regarded the relationship between himself and the cardinals as that of a monarch and his privy council. Later in Vienna, Rocci indignantly lectured Pázmány over his loyalty to Urban VIII and the House of Barberini. On the other hand, neither the Spanish, nor the Hungarian prelates' ideas regarding their duties and how they saw themselves corresponded with this conception. On the contrary, in his letter of defence Pázmány explicitly defends the viewpoint that a

[177] Barberini to Rocci, 29 May, 1632. BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 88*r*–91*v* (Becker, NBD IV/5, 282–284, n. 78.1).

[178] Klaus Müller, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)* (Bonner Historische Forschungen 42), Bonn 1976, 63–65.

[179] On the development beginning with the curial reform of Sixtus V: Prodi, *Il sovrano*, 180–187; Maria Teresa Fattori, *Vos Romani urgetis reformationem Concilii Tridentin*i, Die Außenbeziehungen der römischen Kurie unter Paul V. Borghese (1605–1621) (BDHIR 115), hg. von Alexander Koller, Tübingen 2008, 1–33.

cardinal could represent the interests of a secular monarch.[180] In doing so, he inevitably increased the antipathy felt in the Curia towards maintaining the traditional institution of the crown cardinals.[181] Amid the conflict between Rocci's predecessor, Pallotto, and Cardinal Klesl in Vienna, it had already been intimated, that the pope was considering a complete break with the practice of appointing cardinals nominated by secular princes.[182] This leaning is also apparent in the statement – relating to the rejection of Bishop Wolfradt, namely – that on the appointment of the next cardinals, only members of the Curia would be considered.[183] A few years later in 1634, this intention becomes even more apparent, when the "bull of resi-

[180] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 269: "*Consideret, quaeso, Eminentia Vestra, eo fine cardinales nationales ex vasallis suis a Caesare et Regibus nominari, ut opera eorum uti possint in gravissimis et maximis functionibus.*"

[181] On the national or crown cardinals: John F. Broderick, *The Sacred College of Cardinals: Size and Geographical Composition (1099–1986)*, AHP 25 (1987) 7–71; Péter Tusor, *Prolegomena zur Frage des Kronkardinalats*, AHP 41 (2003) 51–71; Hillard von Thiessen, *Familienbande und Kreaturenlohn. Der (Kardinal-)Herzog von Lerma und die Kronkardinäle Philipps III. von Spanien*, Die Jagd, 105–125, 110; on the Habsburg's practices of the 17th century: Péter Tusor, *Kardinalsnominierungen der Habsburger im 17. Jahrhundert*, RHM 55 (2013) 271–322.

[182] Rotraud Becker, *Die Wiener Nuntiatur um 1630. Spannungen in den Beziehungen zwischen Kardinal Klesl und Nuntius Pallotto*, Kirchengeschichte. Alte und neue Wege. Festschrift Christoph Weber I–II, ed. Gisela Fleckenstein–Michael Klöcker–Norbert Schloßmacher, Frankfurt a. M.–Berlin 2008, I, 215–245, 234–235.

[183] Becker, NBD IV/4, 327, 406, 418, 434-436, 452, 521–522; Barberini to Rocci, 29 May, 1632, BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 92*r*–93*r*, 94*r* (Becker, NBD IV/5, 285–286, n. 78.2).

dence" was promulgated,[184] obliging bishops to maintain strict residence in their capitals. Objections were made, stating that adherence to it would make it impossible for cardinals who had episcopal sees outside Rome to participate in the conclave. Urban VIII's reply to them was, that the taking on of these dioceses had been their own decision,[185] and that the effect this would have was not regrettable, because there were already enough cardinals in Rome for the conclave.[186] Nuncio Filonardi[187] openly alluded to this when, upon arriving in Poland in the first half of 1636, he expected to be soon rewarded with a red hat. He supposed, that he would surely be nominated by the king of Poland. He was also certain he would be the only possible candidate for the Curia, since he was not Polish and already possessed benefices in Rome, as opposed to *cardinali nazionali* such as Borgia and Pázmány, of whom they only had bad memories.[188]

It is clear from the nuntiature's correspondance, that confidence in the pope's benevolence and in the credibility of curial declarations – neither of which were very strong before – must

[184] *Bullarum, diplomatum et privilegiorum… Taurinensis editio*, XIV, 457–462.

[185] On the rules employed since Clement VIII: Fattori, *Vos Romani*, 12.

[186] Barberini to Baglioni, 10 February, 1635, Becker, NBD IV/7, 179, n. 27.3 and 181, n. 27.5.

[187] Mario Filonardi, in 1620 *referendarius utriusque signaturae*, from 1624 archbishop and 1629 vice-legate in Avignon, in 1635 nuncio extraordinary in Vienna, from 1636 to 1643 nuncio in Poland, † 1644. DBI XLVII, Roma 1997, 826–829 (R. Becker).

[188] Filonardi to Antonio Feragalli, secretary of Barberini, 22 December, 1635, Becker, NBD IV/7, 637–638, n. 116.4.

have further decreased. As a consequence, the prestige and influence of the nuncios of Vienna were also damaged. Pázmány's suspicion may not have been aroused when Urban VIII during one of his audiences presented him a copy of a non-existent document. But he felt misled in other ways, protesting that when his legation had been announced the *Hofkanzlei* was not informed about the objectionable nature of the term *legatus extraordinarius*;[189] He felt wronged that Barberini had not read the letters of commission for days, but then declared that they should not have been delivered. Nor had Pázmány been informed about the subsequent order sent to the curial cardinals regarding permission to respond to these letters. The use of historical examples in proving that the papacy had never accepted the employment of cardinals by secular monarchs was, for Pázmány, an attempt at blatant deception, for numerous counter-examples could be found without significant academic effort. In spite of the efforts made by the Secretariat of State via the nunciature to circulate Rome's version of events – that Pázmány had behaved disgracefully and that the Curia had serious reason to complain – the court of Vienna was not convinced. Not only did the cardinal's own reports contradict these claims, but so too did those of other correspondents.

Even contemporaries of Ferdinand II and Urban VIII noticed that the relationship between the deeply religious emperor and the pope was impaired by mutual incomprehension and distrust.[190] A good example of this lack of understanding

[189] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 274, n. 731.

[190] Schnitzer, *Politik*, 228, note 2.; Büchel–Karsten, *Die Borgia-Krise*, 404, note 52.

is, that while Pázmány's reputation in Rome was completely destroyed, in Vienna it had not been damaged at all. This was in part due to his significant role in the revival of the Catholic Church and the establishment of educational institutions in Hungary. His achievements in diplomacy – despite the counter-efforts of the nuncios – and in theology were also highly esteemed. Confidence in Pázmány was shown again in 1635, when he was invited to join a theological council. The members were tasked with establishing a position on a question which was vital to the conscience of the emperor: whether, from an ecclesiastical point of view, it could ever be legitimate to accept conditions in a treaty which required the surrender of certain Catholic positions.[191] In opposition to the nuncios and the emperor's confessor, Pázmány maintained, that making peace with Saxony was justified, and this was achieved on May 30, 1635.[192]

[191] Bireley, *Religion and Politics*, 220–223, 281, note 47.
[192] Repgen, *Die Römische Kurie*, 305–306, note 27., 333–334, 350.

CHAPTER II.
THE NOTES OF SECRETARY OF STATE AZZOLINI ON PÁZMÁNY'S NEGOTIATIONS IN ROME

Introduction

The deep and modern study of the Roman embassage of Cardinal Péter Pázmány in *Chapter I* is based on the correspondence of the nunciature of Vienna and the papal Secretariat of State, the published documents of the Hungarian cardinal and international secondary literature redeems an old debt of international historiography. The statements listed in the previous chapter, the imperial embassage at the zenith of the Thirty Years' War and the analysis and evaluation of the contemporary papal policy prove that the abundance and nature of the Vatican sources support the extraordinary prospects of the historical acknowledgement and recognition – even 400 years later.[1]

[1] The German version of *Chapter I*, as has already been mentioned in the *Preface*: Rotraud Becker, *Der Skandal um den Rombesuch Kardinal Pázmánys im Spiegel der Nuntiaturberichte des Jahres 1632*, *op. cit.* – Here, in *Chapter II* there are several events, data discussed that have naturally already been touched upon in *Chapter I*. These are taken as known facts; therefore, they are rarely referred to or corss-referred to.

The text of Rotraud Becker supplies the documents published in our volume with a concrete framework of interpretation. These documents are an integral part of his work of *Nuntiaturberichte*.[2] The majority of them are written by Lorenzo Azzolini, Secretary of State,[3] as well as the orders sent to the nunciature of Vienna. The expert's *discorso*s were obviously prepared at the command of the Secretariat of State, one about the use of the treasures of the *Castel Sant'Angelo* and the other about the uselessness of the aid given to Germany (*"Nullum desideratur Sanctissimi officium ad repellendum e Germania militem infidelem"*).[4] They served to provide background information of the negotiations. The level of their preparedness indicates that they were planned to be used directly on certain occasions; for instance, as the appendix of a diplomatic letter or in publication.

The publication of the sources is motivated by historiographical need. After the correspondence of the nunciature, this is the last significant collection of documents about the journey of the Hungarian cardinal that has not been published yet. The lack of their publication is not due to their obscurity. They could be found in the *codex* of the Vatican Apostolic Library that includes the collected documents of the Borgia-protest as well as Pázmány's embassage. The existence

[2] Becker, NBD IV/5, *op. cit.*

[3] See *Chapter I* above, note 92. Except for the mentioned items in the following note, all of the sources are related to Azzolini.

[4] Published below, *Documents*, 8 and 9. Besides, there are two letters published; one from the secretary of the papal consistory, Giovanni Battista Doni and one from the imperial envoy in Rome, Paolo Savelli (2 and 5).

of the mutual codex can be informative and symbolic at the same time. The contemporary judgement of the two cases was the same in Rome and abroad.

The reference number of the codex is *BAV Barb. lat 2629*. In 1911, Ferenc Hanuy had already published the documents written by Pázmány. The others were neglected regardless of their historical relevance. Namely, his commission was only to collect the documents written by the Hungarian cardinal.[5] Previously, Vilmos Fraknói used these documents – still in the *Palazzo Barberini*, not in the *Biblioteca Apostolica* – however, he employed only a few details in his narrative.[6] Document

[5] *Cf.* Ferenc Hanuy, *Kutatás Pázmány levelei után*, Religio 67 (1908) 310–312, 325–327, 341–343, 358–361. – In his publication he mentions the verbals of Azzolini at times, see later at certain documents.

[6] For instance "*Memoriale del discurso tenuto dal S. Card P. col Vescovo di Ripa, 9 aprile 1632; 12 Aprile; 26 Aprile*"; "*Risposte date da me da parte di Sua Santità al S. C. Pazman a bocca, Roma a 10 maggio*". Vilmos Frankl (Fraknói), *Pázmány Péter és kora I–III*, Pest 1868–1872, III, 21. 23. 35. 38 etc. (see also in the notes of certain documents). Fraknói denotes only the "Barberini archives" as the place of the notes that were made by Lorenzo Azzolini about his negotiations with Pázmány. – The above given information is also valid for the diplomatic correspondence relating to Pázmány's embassage in 1632, which was used also by Fraknói during the elaborate analysis of the embassage's history: *Pázmány… és kora*, III, 1–47. He does not list every detail and tries to smooth the conflict in his narration. Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 3. 8. 12. 19ff. and 26ff. 31. 44. 46. 48. 31. 44. 46. 48; furthermore, Id., *Pázmány Péter 1570–1637* (Magyar Történeti Életrajzok), Budapest 1886, 237–256. He carried out his research on the correspondence of the Secretariat of State and the nunciature of Vienna also in the *Palazzo Barberini*.

1–3, 11–12 and – from another depository – document 6 are also quoted in the NB IV/5 volume.[7]

> It is worth stopping at the related research of the eternally wise man of the Hungarian historical research in the Vatican. In 1872, as a 29-year-old he wrote the history of the embassage in 50 printed pages in his great monograph's *(Pázmány Péter és kora)* Chapter III, which is still the most thorough work on the topic. His narrative is surprisingly objective, though, he evidently wanted to smooth the blooming conflict. Unfortunately, his work remained completely unknown for the international science; though, its certain details are still time-proven. The positivist source-employment of Fraknói is almost unbelievable. Besides, the correspondence between Pázmány and the court of Vienna (a great amount of which survived in a copy in Hungary and were published by Miller and Mednyánszky), not only did he utilize the nunciature's correspondence and the majority of the documents of the Secretariat of State published in this volume, but he also used the contemporary *avvisi* – that sometimes proved to be canards –, verbals of the Secret Council and the Spanish Secretary of State, as well as the reports of the envoys of Venice and Florence in Rome and Vienna. Some examples are as follows. "The envoy of Florence writes from Vienna on 8 May that according to the court the pope «*per liberarsi della molestia delle sue richleste et farlo ritornare quanto prima*» caused inconveniences for Pázmány. Pázmány also shared this opinion, as we can read it in one of his statements that the envoy of Florence wrote from Rome on 1 May. According to the Venetian (from Vienna on 15 May) in the imperial court many announced that the pope had been made confident by the peace treaty with Venice and the promises and encouragement of the French monarch." – "The envoy of Florence wrote on 30 May: «*S'è detto che a Palazzo habbia dubitato, ch'il medesimo Cardinale fusse per far in Consistorio qualche simile azione a quella del Borgia*» ... The envoy of Florence wrote to his government from Rome on 5 June: «*Il Cardinale Pázmán se incaminato verso Ancona sodisfatto, per*

[7] More precisely, Becker only mentions their existence and their reference number, NBD IV/5, 225, note 12; 227, note 21; 241, note 20, 253, note 2; 257, note 3 and 5; 257, note 3.

quanto sento da un suo amico, più dell'uscirsene di quà, che da ogni favor ricevuto» ... The envoy of Venice knew more. *«Pressento* – wrote on 10 July – *da un confidente, che ha fatto pessima relatione da inclinazione del Pontefice, dichiarandolo come aperto inimico della Casa d'Austria»* (*op. cit.*, III, 31. 45. 47.)."[8]

Until now, neither the Hungarian, nor the international historiography undertook the intense analysis of Azzolini's verbals. Apart from the relevance of the *Nuntiaturberichte* in the German research, the adverse history of the Hungarian research in the Vatican and its immaturity may give the obvious explanation for it. The publication of the reports of the papal nuncios from the 17th century is itself a heroic challenge considering the increasing number of the sources. However, Lorenzo Azzolini, the Secretary of State had a viewpoint that should not be neglected. He apologised to Urban VIII twice for the illegibility of his writing that he put down hastily. "I ask Your Holiness for forgiveness for my less than legible writing, just after arriving home; I quickly put the words down", wrote the secretary of state on the verbal of the negotiation of 9 April, 1632 (*Documents*, 3). At the beginning of his note of 26 April, he asked the following: "The text of the negotiation

[8] *Cf.* Péter Tusor, *Magyarország és Róma, 1628–1635 (G.B. Pallotto, C. Rocci és M. Baglioni bécsi nunciatúrájának magyar vonatkozásai)*, Aetas 32 (2017) 3, 74–93, 90, note 83. – Vilmos Fraknói also wrote the history of the Roman embassage in his historical synthesis on the relations of Hungary and the Holy See. It is practically the summary of his previous research without any new data, aspects or corrections: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel III*, Budapest 1903, 304–332. The references to the correspondence of the Secretariat of State and the nunciature of Vienna, on various reports of the nuncios, on *avisi*s: 535–537, note 1016–1076.

with Cardinal Pázmány was noted down with hastily and hardly legible writing. I hereby humbly ask Your Holiness to forgive for it" (*Documents*, 12). If it caused difficulty for the contemporaries, what shall the present historians say? Yet, the legibility of the other documents is not better, either.[9]

Apart from the historiographical relevance, the special historical value of the documents also made the publication reasonable. These sources filled in gaps; they strengthen outlines and enrich details, which will be described later. However, before analysing the documents, one has to make some important observations of source criticism.

The above mentioned sentences of Azzolini – in relation to the palaeographical challenges – also supply us with the important historical information that he recorded the negotiations with the primate of Hungary not only to help his own work, but also to inform Urban VIII.[10] This might be the case concerning his comments on the proposed plan of a league (*Documents*, 6) and concerning his notes made on the papal audiences of the Hungarian cardinal. We do not know yet whether there were written records made on these occasions on the spot, or not. Despite the unbelievable richness in detail, one would

[9] By the publication of these sources, the publication of the documents relating to Pázmány from the Vatican codex *Barb. Lat. 2629* will finally be complete. The description, which is written according to the number of the folios and can be found in the *Appendix I*, gives a whole picture of the full content of the volume. The earlier published as well as the newly published (in the volume) texts are also listed.

[10] Urban VIII's latest biographical monograph with the comprehensive analysis of his papacy: Ulrich Köchli, *Urban VIII. und die Barberini* (Päpste und Papsttum 46), Stuttgart 2017.

most likely say not. Azzolini would have only relied on his memory and outstanding mnemotechnic ability. Namely, it is hardly believable that he negotiated with the cardinal with a paper and ink in his hand, even if there was a clerk from the Secretariat of State.[11]

The source value of the verbals that immediately, thoroughly and lineally recorded the discussed material in such detail, like that of an audio recording, is exceptional. They provide an almost *Oral History*-like behind the scenes insight into the Roman negotiations in the Apostolic Palace. Although the correspondence of the nunciature serves – irreplaceable and unique – information about the curial opinion of the Hungarian cardinal's conduct, one could see in *Chapter I* that the events of Rome could mainly be learnt from the archbishop of Esztergom's reports sent from Rome to Vienna and then from his closing reports. Now, the detailed curial narrative is also revealed, above all not in Latin, but in modern Italian.

The basic methodology of our analysis is these documents' comparison to Pázmány's reports. We do not balk at

[11] In the above mentioned sentences of Azzolini written down after the negotiation on 9 April, 1632 he used the term of "*havendolo in fretta registrato*" (*Documents*, 3), which might refer to a certain written material's compilation in one text. However, on the audience of 6 April, where he had more chance to make notes while being only an observant and not a negotiator he did not do that, since Urban VIII himself wanted to write down Pázmány's requests: "And then, by seeing that he wanted to present his requests, His Holiness moved and wanted to go to the table to note down what the cardinal asked". (*Documents*, 1).

drawing conclusions in other cases, either, based on historical text philology. It is striking at first glance that Secretary of State Lorenzo Azzolini's notes are much more detailed than that of Pázmány's. Let us see, what novelty they have. Are there any serious differences, or even contradictions in their texts?

1. The audience of 6 April, 1632 (Documents, 1)

The audience of the Hungarian cardinal on 6 April has been known from his written memoir of the papal audience *("Summarium legationis…")*,[12] from his letter to Ferdinand II of 10 April, his summarising report written still in Rome at the end of May *("Relatio legationis…")*, its supplement written already at home in late June/early July – according to the issuer's incorrect dating –;[13] and from Cardinal Francesco Barberini's letter sent to Ciriaco Rocci, the nuncio of Vienna, on 10 April.[14]

[12] The latest edition Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 256–261, n. 275 (*cf.* later in the *Appendix*, I).

[13] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 265–267, n. 727; 315–328, n. 755 *("Relatio legationis Romanae, quam obiit card. Petrus Pazmany iussu Caesareae maiestatis apud suam sanctitatem anno 1632")*; n. 758, 331–332 *("Cardinalis Petri Pazmany privato nomine cum sua sanctitate")*. The dating will immediately be corrected.

[14] Becker, NBD IV/5, n. 64.1, 222–228 (225–228). – This as well as the sources listed before were used by Vilmos Fraknói; however, he did not use Azzolini's report of the audience on 6 April. *Cf. Pázmány… és kora*, III, 19, note 2.

The latter one was drafted by Bishop Lorenzo Azzolini and – apart from some small differences –[15] can be regarded as the abstract of the verbal made about the audience. All these increase the source value of the verbal (*Documents*, 1): it is work material of the Secretariat of State that was also utilized in the diplomatic correspondence. The source value is also increased by the fact that this is the most detailed and lineal description of the historical audience. Namely, Pázmány only highlighted the important moments that were relevant for the then current policy in his report of 10 April as well as in his summarising report of late May *("Relatio legationis…")*. The third Pázmány-document on the audience of 6 April, which was uncertainly dated for late June/early July by Hanuy, is *not* the cardinal's "continuous report to the imperial council", as it was stated by its issuer.[16] If one carefully reads the text of his summarising report of late May and its "supplement", they can see that it is far from being a supplement. The summarising report is a coherent whole, besides; there is significant overlapping in the two texts: the Bavarian demise of the imperial dignity, the documents of Genoa and Mantua and the effect of the Borgia-protest on the relations with the Spanish monarch. It is more likely to be a detail of the chronological report that was mentioned by Pázmány in his letter of 10 April and was sent to Vienna as

[15] For instance in relation to Pázmány's gestures: where there is silence in the verbal, according to the document "he was murmuring something".

[16] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 331–332, n. 758 (331).

an attachment of his letter signed "B"[17] along with the "*Summarium legationis…*" formerly handed to the pope.[18]

The determination of the exact dating is not only a simple task of philology, but offers a chance to make a rather delicate historical conclusion. As one could read in *Chapter I* too, the Hungarian cardinal promised to be silent about those matters that the pope ordered him by referring to sacred canons:

---

[17] Apart from its existence, there has not been more information known about this chronological report: "*Quid in exhibitione literarum maiestatis vestrae sanctitas sua dixerit feceritque; quid postea acciderit; et in quo statu nunc res sint, ex scripta sub litera B. cognoscet maiestas vestra.*" Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 265–266, n. 727 (265). Document 758 includes certain elements of the "*quid postea acciderit*" events (which could be virtually removed to 727.a). The original document was lost; it might have been handed over to the president of the imperial Secret Council, to Hans Ulrich von Eggenberg, or to the more and more influencial Maximilian von Trauttmannsdorf. The extract that survived only in a copy might originate from Pázmány's notes. It explains that there is an odd part at its end, in which Pázmány recalls – as a post reminder and note – that before his setting off from Rome, through György Lippay the head of the Swiss guards (an imperial subject) apologised for being unable to visit him, but he feared that he would become suspicious. The copies that served as the basis of the document (Kaprinay-collection, Hédervári-codex, OszK Fol. Lat.) are such materials that include documents that are not of the provenience of Vienna, but Pozsony and Nagyszombat.

[18] The copy that was given to the pope: BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 79*r*–85*v*. The word of '*Legationis*' is truly crossed out many times by the pope, as it is referred to in many descriptions; however, there is no sign (neither under ultraviola lamp) that it was corrected to '*Negotiorum*'. *Cf.* for instance Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 18; and which is also stated as fact: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 256–261, n. 725, 261 (*'negot.'*). – See also below the content of note 146 of point 8 in *Chapter II/4*.

> "The pope heatedly declared that a lot had been said without any documentary proof and he talked so intensely, and at the end he ordered silence by referring to the restrictions written down in the bull of Leo X. I will not tell to anybody that I heard then."[19]

If we examine Azzolini's verbal of the audience on 6 April, 1632, we can see that the first "official" half of the negotiation contained the following: the introduction of the general political and war situation of Germany, the debate over the Holy See's view of the restitutional edict of 1629, and the problems concerning the title of the imperial envoy. Furthermore, three imperial requests were also presented: the pope should give financial aid, dissuade Louis XIII from the Swedish alliance and join the newly formed anti-Protestant league. Every other problem was presented to the pope in a "private way" by Pázmány.

> "After the presentation of the requests ended, as it was written down above, the cardinal expressed his concern due to his oath as a bishop and cardinal" – he promised obedience and loyalty to the pope and agreed to the unconditional support of the papal politics[20] – "though, he still wants to tell certain things to His Holiness in his honour and service. Therefore, he would like to return sometime. His Holiness answered that he had enough time so he could speak; moreover he promised to be discrete about what he would like to share."[21]

---

[19] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 331–332, n. 758.

[20] The cardinal's oath of Pázmány is published: Péter Tusor, *Petri Pázmány epistulae, acta notationesque inedita*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok–Regnum 9 (1997) 1–2, 83–146, 115–118, n. 15.

[21] *Documents*, 1. (fol. 203*v*).

According to Azzolini's verbal, the documents that were found in Genoa and might compromise the pope, the plan to gain the Kingdom of Naples, the seized letter of Cardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno, the nuncio of Paris, the House of Austria's deprival of their imperial title, the papal documents found in Mantua that might harm the emperor, the question of Borgia's opposition and the discussion of the Spanish relation were all introduced in the framework of the personal presentation; namely, in that part of the audience when the pope ordered discretion about what he had answered.

It clearly turns out from Azzolini's report that Urban VIII ordered silence – based on canonical sanctions – concerning his answers of the above mentioned topics and that the Hungarian cardinal finally did not follow the instructions of the pope despite his vow. Although in less words than that of the content of the audience – beside the exploration of the papal personal anger's manifestation – he shortly concluded for the Secret Council in his summarising report of late May what Urban VIII had told him in connection with Borgia's protest:

> "After this he touched upon the protest of Cardinal Borgia and started to explain vividly what grave deed he had committed in front of the pope on the consistory. If he had indicated that he had wanted to privately protest in the presence of 2-3 cardinals, he would have listened to him; however, this way the cardinal deserved punishment and he would not be the envoy of his Catholic monarch for good, etc. As His Holiness addressed me in an informal way many times (otherwise he called me "Signor"), he apologized by arguing that he had done it out of carelessness and Latin allowed it. I did not reflect upon it and I said nothing" – Pázmány wrote in his summarising report.[22]

[22] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 755 (319).

Despite the papal order and his vow, he also mentioned Urban VIII's reaction to the secret documents found in Genoa in his summarising report. Namely, he said "they were all story-booklets, forgeries, they were not authentic, anybody could have written those fabrications".[23] He also mentioned the answer of the pope concerning the accusations of Cardinal Guidi di Bagno and Mantua and the concerns for the spoiling relationship with the Spanish court:

> "Cardinal Bagno refused to have written such document and it is certain that he cannot have written such without his [the pope] will, since he had made his nuncio promise at the imperial assembly of Regensburg that he would support Ferdinand III's election to Roman king. In Mantua he did not write anything, with which he could hurt anybody... He was very angrily disculpating the consistory, and stated that the Datary receives little income from Spain, barely 30,000, the dispensations cannot be abolished; however, he could dissolve the crusade's and other privileges, out of which the Spanish monarchs have significant incomes..." – listed the pope according to the Hungarian cardinal.[24]

If we compare Pázmány's summarising report with Azzolini's above mentioned verbal, we can see that the Hungarian cardinal did not leave anything important out of the pope's speech. Despite his initial vows, at the very end of his embassage he reported everything to the court of Vienna. The explanation is simple: the events of the two months in Rome and the escalating conflict overwrote the archbishop of Esztergom's decision, his loyalty as a cardinal and his gullibility that

[23] *Ibid.*, n. 755 (319–320).
[24] *Ibid.*, n. 755 (320).

had existed at the beginning of his embassage. He answered the pretence with pretence. By the end of May, when he wrote his summarising report, his Habsburg-loyalty, his oath as the royal Hungarian councillor *(consiliarius Hungaricus)* and the imperial secret councillor *(consiliarius intimus)*[25] overwrote his papal clientele and his cardinal's oath; moreover, especially the order of the pontifical secret. This is the most important historical source value of Azzolini's verbal. In the knowledge of the correspondence of the Secretariat of State and the nunciature of Vienna – which was explored by ROTRAUD BECKER and analysed in *Chapter I* – one should not be astonished by Pázmány's behaviour.[26]

2. The verbal of the negotiations on 9, 12 and 26 April (Documents, 3, 4, 12)

a) Negotiation in the sacristy of the St. Peter's Basilica on 9 April

The negotiations with Azzolini were closely related to the audience on 6 April. In the post-summary of these meetings written in July 1632 – which was shortly presented in *Chapter I*

[25] On his secret councillorship and its nature: PÉTER TUSOR, *Pázmány és a Titkos Tanács (Pázmány and the Imperial Privy Council)* ("Judák Margit Emlékkönyv", Budapest 2012), *http://institutumfraknoi.hu/sites/default/files/pazmany_es_a_titkos_tanacs.pdf (m.s.)*.

[26] He had to go against his cardinal's oath already during his negotiations in Rome, when he urged the usage of the *Castel Sant'Angelo's* treasures in front of Azzolini: "*Scio iuramentum cardinalium, contra quod nemo assensum praebebit. Invitus dico, sed dicere tamen debeo…*" – he wrote in his later summary. HANUY, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 263–265, n. 726 (265).

by Rotraud Becker – the Hungarian cardinal mentioned more occasions, such as personal meetings, and discussions in the presence of the pope and Cardinal Barberini.[27] He reported the negotiation on 9 April, when he himself visited Azzolini, as "the secretary of the Congregation of State". "We have discussed many cases" *("cum ipso multis egi")*, he wrote by emphasising that the French should avert all suspicion and give back the fortress of Pinerolo to Savoy, which was a key entrance to Italy. Azzolini concluded his counter-arguments in three points: according to the secretary of state if the owner voluntarily allowed the control of the fortress for the French, there had been no misconduct; the Spanish created the situation, since they had not armed properly; France controlled the fortress only for the sake of their own safety. The archbishop of Esztergom – in his opinion – argued against it in vain, only the first two points were repeated, and then he answered: the whole world and also he himself believed that along with their alliances the French were only waiting for the right moment to attack the Spanish territories in Italy – depending on the events in Germany –, that is why they needed the bridgehead.[28] In his summarising report of his embassage,

[27] "*Diversis vicibus proposita per dominum Azolinum. Iterata saepius singula et coram sua sanctitate, et coram cardinale Barberino*". Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 263–265, n. 726. The endorsement of the imperial chancery reports about the time of the compilation in July, which we cannot doubt. The date of 9 April was written down here, as well, which was employed by Hanuy in his publication. We will see that it is not precise, moreover it is rather deceiving, since it contains the outline of other negotiations that happened later. It should be placed rather after the summarising report (n. 755:"*Relatio legationis…*") as " n. 755.a".

[28] *Ibid.*

he drew the conclusion about the meeting, namely it became obvious for him that the pope would not join the league as Pinerolo was also mentioned in the draft of the league, and would not want the French to withdraw their forces from the fortress.[29]

The negotiation in the sacristy of the St. Peter's Basilica was immediately recorded by Azzolini, and he sent it to the pope. One could reconstruct from the verbals (*Documents*, 3.) that the negotiations were more complex than the content of the above mentioned summary written to the Secret Council that only highlighted the main questions. It appears, for instance, from Azzolini's records that Pázmány – by being aware of the secretary of state's true role – endeavoured to win him on every occasion and often requested his helping favour. Not only was Pinerolo discussed among the Italian geopolitical problems of the pope's joining the league, but the question of Casale, Susa and Valtellina also occurred. Namely, these places were important regarding the passage to Germany, to the Spanish Low Countries through the Alps' passes from Italy, the Spanish Lombardy to north.[30] According to the archbishop of Esztergom, the league would have been only for the sake of

[29] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 755 (321).

[30] On the significance of Pinerolo and the importance of the Alps' passes: the classic monograph of Geoffrey Parker, *The Army of Flanders and the Spanish Road 1567–1659*, Cambridge 1972, 80–101. On the Spanish and French military aims in general: Peer Schmidt, *Spanische Universalmonarchie oder „Teutsche Libertet". Das spanische Imperium in der Propaganda des Dreißigjährigen Krieges* (Studien zur modernen Geschichte 54), Stuttgart 2001. On Valtellina (Veltlin) latest: Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 250–256.

defence against the Protestants. He expressed that the occurrence of the Italian problems in the league-text should not cause any nuisances, since the pope had also participated in the Treaty of Regensburg,[31] namely he was an active participant of the international power politics. Moreover, in his view the pope had such authority that he could persuade the French. Although – during the long exchange of views recorded by Azzolini like a dialogue – he agreed that he should stay neutral towards the Catholic monarchs, he highlighted that an anti-Protestant alliance was in question. In his opinion, with the mediation of papal diplomacy the Spanish and the French should form a league against the Swedish like Aristides and Themistocles had done.[32] One of the most important utterances of Pázmány for the sake of reconciliation was that he took the responsibility for the Italian moves of the Spanish on behalf of the emperor. He stated that the Spanish would never disturb Casale Monferrato not even by the will of Ferdinand II.

Seemingly the axiom of the papal role of a great power – experienced in the previous century – reflects in the Hungarian cardinal's ideas. During the negotiations, Azzolini already saw

[31] On the Treaty of Regensburg that concluded the war of Mantua and on the secret Bavarian-French negotiations: Dieter Albrecht, *Die kurialen Anweisungen für den Nuntius Rocci zum Regensburger Kurfürstentag 1630*, QFIAB 35 (1955) 282–289; Id., *Die auswärtige Politik*, 211–302; Repgen, *Die Römische Kurie*, 191–239; Andreas Kraus, *Die auswärtige Politik Urbans VIII. Grundzüge und Wendepunkte*, Mélanges Eugène Tisserant IV (Studi e Testi 234), Città del Vaticano 1964, 407–426, 415–418.

[32] Plutarch's *Parallel Lives* is naturally the basic of the ancient example. In the text the name of Alcibiades can be read, it must have been the slip of Azzolini's pen while making notes.

the future: "the monarchs respect the pope only to such an extent that their interests require" *("Ho detto che i Prencipi la stimano quanto porta il loro interesse")*. This role of being a great power had its turning point at that time. The modern historiography considers that the Barberinis' "real-politics" significantly contributed to the loss of the papacy's role as a great power.[33]

On the negotiation on 9 April, the question of the financial aid was also discussed. Azzolini – not for the last time – referred to the well-known dire situation of the papal finances. Pázmány's reply was of a personal tone. He claimed that he was an old man and knew that if a monarch wanted to have some money, he would find the way for it. As the Hungarian cardinal hardly dealt with the question of the oft requested aid, the secretary of state drew the conclusion that the court of Vienna preferably focused on the league, which would be of defensive nature and would be against the German Protestants – he repeated in his summarising note.

The introduction of the regional circumstances and morale was also touched upon during the debate. On his way out, the archbishop of Esztergom noted that according to the bishops of the Catholic League, the pope's comforting words were not enough and detailed the latest war destructions. Hungary was also mentioned during the meeting: the moves of György

[33] Georg Lutz, *Urbano VIII*, Enciclopedia dei Papi. III: Innocenzo VIII – Giovanni Paolo II, a cura di Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma 2000, 298–321, 306–307; Kraus, *Die auswärtige Politik Urbans VIII.*, 420–425; Bireley, *Religion and Politics*, 209–230; Lutz, *Roma e il mondo germanico*, 438–439.

Rákóczy I, the prince of Transylvania to assist the Swedish; the preparations of Palatine Miklós Esterházy against the emperor and the Ottoman's engagement with the Persians. He mentioned Hungary's unique constitutional position. He stated that "he was not German and was not from the hereditary province of the House of Austria, but from a clear elective monarchy. Insomuch that when the prevailing monarch was elected, he had to give a *reservalis* that he would be satisfied with the fact that he ruled the country by the free-will of the estates. Which charter was enacted into the country's laws, where it can be read".[34] It is not known, however, in what context he did that; his excursus can be read in Azzolini's marginal notes attached to the verbal. Nevertheless, Pázmány's Hungarian identity is strongly expressed here; he – as an imperial envoy – found it necessary to call the papal secretary of state's attention to it, who found it important to write it down. For us, this is the most sensational historical record of the analysed verbal.

b) Pázmány's conclusion of his further negotiations with Azzolini

In his report of July 1632, the Hungarian cardinal describes his other meeting (alia vice) with Azzolini in more detail, whose exact date is not given. According to his report, all in all he advised seven points to Urban VIII via his secretary of state.

It is to be feared that the left alone emperor will sign a separate treaty with the Saxon elector, which will hurt the Church's

[34] *Documents*, 3 (fol. 110*v*).

interests. **(1.)** If the pope did not help the Catholic war *(bellum catholicum)* against the Protestants *(contra haereticos)*, it is to be feared that there will be serious consequences. Urban VIII could avoid every suspicion and gossip only if he headed the defensive league of the emperor and the Spanish monarch. **(2.)** The world will be rightly shocked if the pope objected a sacred alliance that would not hurt a single Catholic monarch. According to the firm belief of the people, the French support the Swedish with the pope's approval and the Protestants announce with joy that the pope does not help the Catholics. **(3.)**

The next three points were related to the question of financial aid. Pázmány rejected those excuses that the expenses of the war of Mantua had completely exhausted the papal treasury. On the one hand, he found these expenses unnecessary, since the emperor as well as the Spanish monarch had guaranteed the safety of the Papal State. In his opinion, the pope should behave like a father: he should not seek the mistakes of his son, but immediately provide medicine for his illness; besides, if he had 6 million for the fortification of the border of Mantua, does he not have 1 million to save Christianity in this situation? **(4.)** A state always finds the way to collect money, even if it is not easy. It would also be in the best interest of the Papal State to keep the imminent danger away. Moreover, a good pastor should sacrifice not only the treasures of the Church, but also his life. **(5.)** According to his viewpoint, the bull of Sixtus V in question makes it possible to use the contingency reserve of the *Castel Sant'Angelo*. He was surprised that the pope did not ask the opinion of the cardinals; he found the argumentation of the Roman subjects' objection a simple ex-

cuse. **(6.)** He also found the sending of the extraordinary nuncio unnecessary. In his opinion, to answer his questions raised on behalf of Ferdinand II by ignoring him was not a humiliation of his, but of the emperor. **(7.)**[35]

c) Negotiations on 12 and 26 April at the residence of Pázmány in Rome

Thanks to the notes of Secretary of State Azzolini, we can certainly state that the majority of the archbishop of Esztergom's statements were mentioned on the negotiations of 12 and 26 April. On both occasions Azzolini visited the Hungarian cardinal at his residence in Rome *("Palazzo de Signori Vesalli").*[36] One serious statement – namely the Protestants' joy over Urban VIII's passivity – could not be identified. This must have been uttered in the presence of the pope or Cardinal Nephew Francesco Barberini – Pázmány mentioned that he had also talked to Azzolini on the occasion of his audiences, and as there were only two key meetings (on 6 and 24 April) that were informal, it could easily happen.

There is no place here – neither is it our present task – to introduce the meetings of 12 *(Documents, 4)* and 26 *(Documents, 12)* April in such detail as the one on 9 April; for instance the at-

[35] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 726, 263–265.

[36] *Cf.* Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 15, note 1. The reference of the Roman *avvisi* could not be located yet. There is no such place known as Vesalli-palace, Fraknói must have misread the source and the *Palazzo Veralli* was in question at the *Piazza Colonna*. Dorothy Metzger Habel, *"When All of Rome was Under Construction": The Building Process in Baroque Rome*, University Park (Pen State Press) 2013, 25–28.

mosphere of the one on 12 April was even more tense; therefore, the dynamic of the dialogues, the tactics of the parties, their pretence and argumentations were worthy of being analysed. The reading of here, in the present volume published verbals cannot be avoided, neither is it worth doing so, since they are unique, pre-modern diplomatic texts. The summary of their content here is not sufficient at all. We are dealing with the written form of the negotiations' – and audiences' – "recordings". Furthermore, in contrast to the sources of the Secretariat of State from the 20th century, the question of manipulation cannot be raised, since these documents were not compiled for the public or the ones involved in the negotiations, neither for publication, leaking or for posterity, but these documents helped the daily routine of papal diplomacy, the Secretariat of State. These are extremely confidential documents that were written while making the decision of the most important and serious consequences of the Papal State's history. There are no other sources from the early modern period that offer such an insight into the politics of papal court.

Here there is only place to briefly show how Pázmány's statements looked like in Azzolini's presentation, or to chronologically list them and quote some aspects of peculiarity from the notes of the secretary of state.

* * *

By reading the verbals it seems that certain argumentations were frequently mentioned pro and contra, like that of the suspicion that the pope supported the French and the one that the

most obvious and real solution of the pope would be to join the planned league – not just for the sake of avoiding the gossips. It might have often occurred that the subjects of Europe were shocked at the behaviour of the pope and felt as if the pope had abandoned them. However, this was only written down by Azzolini on 26 April with the supplementation that according to the primate of Hungary's communication they condemned Urban VIII's behaviour in comparison to the earlier popes.[37] The accusation of the French collaboration was worded in the most severe form on 12 April. According to the notes of the secretary of state, the Hungarian cardinal said the following during the increasingly heated discussion: "His Holiness feels with France. He [Pázmány] is not convinced about it, and although in public opinion the most Catholic monarch is a saint, Cardinal Richelieu does what he wants and does not do anything against the pope". According to the present viewpoint of historiography, let us state that this was an exaggeration of Urban VIII's influence and capability in great politics.[38]

The grave question of the separate peace with the Saxon elector was discussed on 26 April.[39] The move of Rome concerning the hereditary war of Mantua (1628–1631) was considered on 12 April; however at that time neither the exact sum of the papal expenditure (6 million) was mentioned nor the way the pope should behave – like that of the prodigal son of the Bi-

[37] *Documents*, 3 (fol. 132*v*).

[38] Apart from the above quoted content, the comprehensive study of the papal loss of power: Péter Tusor, *The Baroque Papacy (1600–1700)*, Viterbo 2016, 35ff.

[39] *Documents*, 12 (fol. 133*v*).

ble – was detailed, as it was written down in the report of the archbishop of Esztergom. In reality, it was declared that the case of Mantua belonged to the past and should not be brought up (yet, according to Pázmány, the case of Pinerolo was still relevant, because it was contradictory to the peace of Regensburg). The Hungarian cardinal also added that he had heard from the emperor himself how much the pope had spent on the defensive actions; and in comparison to that, everybody was shocked how little he gave for the wars against the Protestants. Naturally, the secretary of state gave account on his own counter-arguments, namely, even the imperial generals had spoken volumes about the Papal State's defensive actions that were necessary especially as the German mercenary troops had also consisted of Protestant soldiers.[40]

The statement – that a state always finds a way to collect money – was expressed in more detail on 26 April after being briefly mentioned on 9 April. On 12 April, the Hungarian cardinal shortly mentioned that the pope could give 200–300 scudi – even if it had not been easy – whereupon Azzolini shortly answered that even 5,000 would have been impossible since every income was frozen. He also returned the Hungarian cardinal's argumentation, namely, the emperor could have gained money from his subjects, not only the pope.[41]

In contrast, two weeks later, on 26 April, the question of the aid was in focus. The secretary of state details the course of the meeting altogether on 9 manuscript pages. Their detailed introduction should not be necessary here, since in this volume

[40] *Documents*, 4 (fol. 117*r* and 118*rv*).

[41] *Documents*, 4. (fol. 118*v* and 120*r*).

they are mentioned in summary as well as in complete text form. A couple of days later, Pázmány also gave a substantive summary of the secretary of state's presentation. (However, he concluded his own argumentations only with the following sentence: "I have replied to certain cases, yet in vain.")[42]

In the centre of the Hungarian cardinal's argumentation – who knew the structure of the papal budget and the details of the papal aid remarkably well – stood the fact that it was also in the evident interest of Rome to keep the imminent danger away from its borders. However, he should not send troops – although Clement VIII's interventions in Hungary were often referred to – but a one-time aid would be a significant help; for instance from the new papal tithe imposed on the Italian clergy. According to Azzolini, who had a long row of counter-arguments, there was no difficulty in the case, only impossibility. However, he stated that the Hungarian prelate had already put emphasis on the aid rather than on the league. In his summarising report – where he detailed the negotiation on 26 April by referring to its date –, the primate of Hungary only shortly mentioned this along with highlighting the danger of the Saxon separate peace.[43]

The argumentation of the archbishop of Esztergom – inspired by the Bible; namely that not only should the good pastor sacrifice his money for his sheep but also his life – was not

[42] "*Ego multa in singulis replicavi, sed frustra*". His letter to Ferdinand II, Rome, 1 May, 1632. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 286–287, n. 736.

[43] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 755, 326.

commented upon by the secretary of state.[44] Either it was mentioned on another occasion, or the Hungarian cardinal wanted to summarise his argumentation this way in front of the Secret Council. It is difficult to decide. However, Azzolini cannot have withheld Pázmány's provocative words from Urban VIII only for the sake of discretion.

The aid from the incomes of the papacy was not in the centre of the negotiation of 26 April by mistake. On 12 April, they had intensely discussed the possible usage of the treasures of the *Castel Sant'Angelo*, which debate was rather shortly referred to by Pázmány. In contrast, Azzolini discussed their dialogue in many pages.[45] He also added that the primate of Hungary admittedly raised the question against his cardinal's oath. Namely, the oath included a short sentence that the newly appointed cardinal should comply with the bulls of Sixtus V that regulated the usage of the treasures of the *Castel Sant'Angelo*. The three bulls *explicite* banned the cardinals from raising this question.[46] The archbishop of Esztergom argued his move with the extraordinary emergency. Their debate was not about it, however, but about the opinion of the Hungarian prelate: the pope should make the cardinals vote on a consistory, and if

[44] *Documents*, 12 (fol. 130*r*–134*r*).

[45] *Documents*, 4 fol. 119*r*–120*r*.

[46] "*Necnon perpetuo, et inviolabiliter observare promitto, atque iuro… et constitutionem eiusdem Sixti papae V. de decies centenis millibus nummorum aureorum, in arce Sancti Angeli repositis.*" Tusor, *Petri Pázmány epistulae*, 115–118, n. 15 (116). Sixtus V issued his first relating apostolic constitution on 21 April 1586. *Bullarum, diplomatum et privilegiorum … Taurinensis editio*, VIII, 693–700.

three fourths of them agreed, the treasures of the *Castel Sant'Angelo* should be used. According to Azzolini, this would be an interpretation, since the mentioned bulls of Sixtus V should be taken word for word, and only if the circumstances described in them prevailed, the agreement of three fourths of the cardinals would be required. He called the attention of the Hungarian cardinal that the disturbance of this question is rather delicate due to the strict canonical sanctions written down in the bulls. However, in his reply Pázmány emphasised that the case of the word for word interpretation of the bull existed and the "contingency reserve" could be used, since Catholic provinces had been attacked by Protestants. Yet, in Azzolini's opinion the closely related sub-circumstances – that were not detailed by him – did not stand;[47] besides, the subjects of the pope would not like it if they mishandled the reserves of the *Castel Sant'Angelo*.[48] Pázmány's disagreement could be felt when he said that the pope was a sovereign monarch, therefore the subjects, the people of Rome, could not have a say in such decision making. He also referred to the example of Gregory XIV – who had immediately opened the treasury and joined the French war of religion by sending troops[49] – and again that of Clement VIII's move when he had aided Hungary. According to Azzolini, the actions of Gregory XIV were still being questioned and Urban VIII

[47] See later, *Documents*, 8. Azzolini must have referred to the unbelievable demur within it.

[48] Repgen, *Finanzen, Kirchenrecht und Politik*, 62–74.

[49] The Sfondrati-pope used 300 000 scudi from the *Castel Sant'Angelo*. *Cf.* Agostino Borromeo, *Gregorio XIV*, Enciclopedia dei Papi, 230–240.

provided even more assistance than Clement VIII or Paul V. Presumably looking at the shocked face of Pázmány he added his rather cynical argument by cleverly twisting the archbishop of Esztergom's words that if the monarchs could collect money in need, the emperor could also do that, like the pope himself.

In the last point of his summary – above introduced in points in sub-chapter "b" – of the negotiations with the secretary of state the primate of Hungary remembered his objection to the sending of the extraordinary nuncios. The question was the opening topic of the negotiation on 12 April.[50] Right at the beginning Pázmány asked about the mission of Nuncio Grimaldi. He could not comprehend how he could make amends in the court of Vienna, while three imperial envoys had not got an answer for what Ferdinand II had commissioned them.[51] According to the excuses of Azzolini, they could not answer due to the shortage of time; and the aim of Grimaldi's travel was to advance the general good. For Pázmány's statement that he still did not see the true reason for the extraordinary nuncios Azzolini replied that the reconcilement of the Catholic monarchs' difference of opinion and the alliance against the Protestants were the true reasons. However, the Hungarian prelate believed that it was unnecessary to send a nuncio to Ferdinand II for this reason, since the emperor wanted the same which is

[50] *Documents*, 4 (fol. 115*r*–116*r*.)

[51] Apart from himself and Paolo Savelli, Pázmány thought of Federico Savelli. *Cf.* Fosi, *La famiglia Savelli*, 73–74; and above, *Chapter I*, note 173. Cardinal Harrach was not in Rome at the time, he arrived at the beginning of May. See the related notes of his diary: Keller–Catalano, *Diarien*, 66ff.

why he had sent him to Rome. Yet, in Azzolini's view, if papal legates were sent to kings – who specifically asked that – they should also be sent to the emperor. As an answer for Pázmány's disagreement he argued that the ordinary nuncios could not effectively represent such an important case. Then, the Hungarian cardinal articulated that the cost of the extraordinary nuncios' travel should rather be given to the emperor as an aid. Azzolini declared that Cardinal Francesco Barberini was not for the sending of the extraordinary nuncios, but it was requested by the ministers of the Catholic monarchs. Yet, the primate of Hungary was still not convinced about their mission's *raison d'être*. Moreover, he found it rather awkward that he, as a cardinal and creature of the pope, was not trusted with the information that the extraordinary nuncios were commissioned with.

d) Reverentia and dissimulatio. Data for the anatomy of the diplomatic negotiations in the Baroque Era

By being absorbed in the world of the highest levelled diplomatic negotiations in the early modern period – speaking of the representatives of the pope and the emperor –, one can experience that the debate is extremely tense. With the exception of one or two generalities – like they mutually disapproved of the impolite behaviour against the pope – the parties could hardly agree on anything. However, one can also state that Azzolini's communication with the Hungarian cardinal, who was thirteen years older, lacked the hostile tone that char-

acterised his orders written to the nunciature of Vienna at the same time.[52] Azzolini was not the representative of the cardinal secretaries of state that became persistent after the late 17th century. He was not the second person after the pope, he did not have the role like Alderano Cybo, Ercole Consalvi, Giacomo Antonelli, Mariano Rampolla or Eugenio Pacelli did. He was a really important employee; though, the cardinal nephew was always above him. He was a bishop who never stopped having respect for the cardinal of the Mother Church and the envoy of the emperor. The *reverentia* was organically supplemented by the unavoidable element of the Baroque politics, the pretence *(dissimulatio)*. The well constructed argumentations served or tried to mask clear political purposes for both parties. The purpose of Azzolini was to avoid any changes in the politics of the Holy See; Pázmány wanted change, in which he believed up to the first week of May, or even later – according to him. This was the Baroque world of the Italian Renaissance Machiavelli.[53]

The Hungarian cardinal did not have real latitude, not even in the question of the extraordinary nuncios' sending. Namely, this question had already been decided upon in the Curia on 12

[52] The openly hostile tone first appeared in the document sent to Nuncio Rocci on 17 April, 1632, in the order of the Secretariat of State completely drafted by Azzolini. Becker, NBD IV/5, 233–242, n. 66.1. The protesting document of "*Intermittere non possum…*" was considered as the "mutual dish" of Borgia and Pázmány: "*E si vede chiaro, che la protesta è farina loro*" (*ibid.*, 239–240).

[53] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 740, 295–296. See also later (*II/3/c sub-chapter*, note 92–96). – See also footnote 116.

March with the involvement of the selected Roman State Council, the *Congregazione dello Stato*. There is little information about the function of the congregation that was occasionally summoned; it did not operate as a permanent office, yet helped to settle important decisions.[54] The analysis of the meeting summoned in the palace of Cardinal Bernardino Spada is worthwhile.[55]

There were altogether nine people attending it (together with Bernardino Spada): Laudavio Zacchia (the cardinal of San Sisto), Berlinghiero Gessi, Giulio Sachetti, Giovanni Battista Pamphili (the later Innocent X), Giovanni Guidi di Bagno, Fabrizio Verospi, Francesco and Antonio (the younger) Barberini.[56]

The sending of the extraordinary nuncios to Paris, Madrid and Vienna was supported by the following cardinals: Sachetti, Pamphili, Gessi – though he found it difficult, he suggested Panziroli as one of the nuncios – and both Barberinis. All of them considered sending legates, especially to Germany, but they found this fundamentally problematic. There were three cardinals who questioned the idea. According to Zacchia – who considered the ordinary nuncios or monks a better choice –, the

[54] *Cf.* Tusor, *The Baroque Papacy*, 186–187.

[55] The verbal of the meeting among the documents of the Secretariat of State on Pázmány' embassage: BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 191*r*–193*r* (*"Die Veneris 12.a Martii 1632. In Congregatione in aedibus Em.mi D. Card. Spadae"*).

[56] This is a longer list of participants that has already been known. Kraus, *Das päpstliche Staatssekretariat*, 282–283 according to his publication, Sachetti and Guidi di Bagno were not members of the body (his data are relevant for 1633).

extraordinary nuncios were not efficient enough. The former nuncio of Paris, Guidi di Bagno – who had had a main role in the Francophile Barberini-politics in 1627–1631 – expressed his reservations in a more subtle way.[57] He would have sent a legate to Germany for the assistance of the emperor and a nuncio to the Italian dukes to convince them to give assistance. He believed that the ordinary nuncios could more efficiently work in Madrid and Paris, where he would have sent monks instead of the slow and inflexible legates to secretly mediate between Richelieu and Olivares.[58] In contrast to his former conduct, this opinion of his markedly differed from the official papal politics and he endeavoured to handle the conflict in an effective way between the Catholic powers. The comment of Cardinal Verospi was similarly remarkable. He suggested that they should wait for the arrival of Pázmány before they made a decision, since they could directly get to know what the emperor's purpose was, whether he wanted to welcome a legate or a nuncio, and if so, for what reason. In his opinion, the emperor would need neither a legate

[57] "*S. Card. Bagno. Mandar legato ad Alemagna per assister al Imp.re, e consigliar i Prenc.i d'Alemagna con autorità mandar un Nuntio a Prenc.i di 'Italia, per moverli a contribuire gli offitii e gli aiuti. Non inclina a Legati nè in Francia nè in Spagna stanti i pregiudizi e lunghezze. Non li pare che si mandino Nuntii straordinari in Francia e Spagna, perché fariano meno delli ordinarii. Ma a questi due supplirebbe con due persone Religiosi e accreditate, che andassero uno in Spagna, e uno in Francia per levar principalmente le picche particolari fra Richelieu e l' S.r Conte Duca…*". BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 192*r*.

[58] Gaspar de Guzmán y Pimentel (1587–1645), was the chief minister of Philip IV in 1621–1643, *Cf.* J.H. Elliott, *The Count-Duke of Olivares. The Statesman in an Age of Decline*, New Haven 1989; on his rivalry with Richelieu: Id., *Richelieu and Olivares*, Cambridge 1991.

nor a nuncio; all three places should be visited by a monk, like Giacinto da Casale or Domenico della Scala[59] had done earlier. The main purpose was the emperor's cooperation with the Duke of Bavaria, who could also persuade the other electors.[60] Opposed to them, Antonio Barberini categorically rejected the sending of the monks.[61] The host Cardinal Bernardino Spada – who was the nuncio of Paris in 1623–1627 – did not disapprove the employment of the discrete and efficient service of the monks and the sending of the extraordinary nuncios; however, he firstly suggested the ceremonial sending of a legate.[62]

[59] On the secret diplomacy of the Capuchins in the service of the Holy See: Dieter Albrecht, *Die deutsche Politik Papst Gregors XV. Die Einwirkung der päpstlichen Diplomatie auf die Politik der Häuser Habsburg und Wittelsbach 1621–1623* (Schriftenreihe zur Bayerischen Landesgeschichte 53), München 1956, 19–31. 49–82, especially 20–21; Id., *Die auswärtige Politik*, 22–25. 66–69. 73–76. 94–101. 110–113. etc. On the Carmelite fra Domenico: Silvano Giordano, *Domenico di Gesu Maria (1559–1630)*, Roma 1991; Jaitner, *Die Hauptinstruktionen Gregors XV*, 404, note 119. j. and *ad indicem*.

[60] "*S.r Card. Verospi. Sappiasi prima l'intentione dell'Imp.re che è il principale, e questo col mezzo del S.r Card. Pasman, e da lui sentire. Offerirli, quando così desideri, un legato creatura di S. S.tà. La maggior importanza è riunir Baviera e l'Imp.re, e son fra loro beneficii reciprochi. Baviera tirarebbe gli altri elettori. Dunque aspetterebbe Pasman per veder se vuol Nuntio o legato, et a che fine. Intanto è di parere che si mandi un Religioso come l'esempio di, Fra Giacinto, Fra Domenico etc. Et anco in Francia, e in Spagna. Crede che l'Imp.re non si curerà di Legato, nè di Nunzii…*" BAV Barb. Lat, vol. 2629, fol. 192*r*. On the secret diplomacy of the monks the latest work: Elena Bonora, *Il sospetto d'eresia e i «frati diplomatici» tra Cinque e Seicento*, Hétérodhoxies croisées. Catholicismes pluriels entre France et Italie, XVIe–XVIIe siècles, sous la dir. de Gigliola Fragnito–Alain Tallon, Rome 2017, 49–74.

[61] *Ibid.*, fol. 192*v*.

[62] *Ibid.*, fol. 193*r*.

It seems that many cardinals of the papal Congregation of State took on the mediation seriously; they did not consider it a "fever of idleness", between the Spanish and the French crown, or the emperor and the Duke of Bavaria. They were aware of the gravity of the situation, since there had not been such danger for 100 years – as they proclaimed during the meeting.

The recalling of the events of the meeting of the *Congregazione dello Stato* proves that Pázmány had a long debate with Azzolini about such a question that had already been defeated in the Curia; namely, it had already been discussed on a higher level and a decision had already been made.[63] The masterly advanced pretence of the Baroque diplomacy is clear in these negotiations. It is obvious that the Roman decision makers were not interested at all in what the primate of Hungary would tell on behalf of the emperor; Cardinal Verospi had suggested hearing and considering Pázmány's views in vain.[64] Apart from the pretence, Azzolini can also be caught out in a lie. While he told to the Hungarian cardi-

[63] After the decision of the congregation – as it has already been discussed in *Chapter I* (note 94 and 149) – on 29 March, the announcement of the consistory also happened about the pope's purpose; the courts that were involved were officially informed about the sending of the extraordinary nuncios. See Rocci's report on the reception of the news in Vienna, Vienna 10 April, 1632. Becker, NBD IV/5, 221–222, n. 63.2.

[64] Partly his viewpoint explains why he was sent to negotiate about the title of the envoy, which was correctly believed by Pázmány to be a private business *("haud crediderim suo solius nutu")*. Pázmány to Ferdinand II, Rome, 24 April, 1632. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 282–284, n. 734 (283). Verospi could personally know Pázmány from the time he was an extraordinary nuncio of Vienna (*cf. Chapter I*, note 103); his commission was related to the release of Pázmány's patron, Cardinal Klesl.

nal that Barberini himself – who was gaining power in the control of the papal state affairs – had also objected the sending of the extraordinary nuncios; yet in the protocol of the *Congregazione dello Stato* one can find the exact opposite of that. The statement, namely the pope himself had written a letter to the French monarch, is even more serious.[65] On the basis of the research of Georg Lutz we know that there had never existed such a document despite its articulation on the audience of 24 April and in the correspondence of the nunciature; only a *duplicatum* was fabricated as an argumagainst Pázmány. They argued that the original document had been left on the way to Paris. While Lutz mentions a breve, an even more special document is in question here, the *lettera di proprio pugno*, which was usually written by the pope indeed and sealed by his family coat of arms and solely addressed to monarchs. The possibility of the machination is affirmed by the fact that despite the breves, the letters were not registered, or not officially at least, like those documents that were issued by the *Segretaria dei Brevi ai Principi*.[66]

e) The frameworks of the pretence. Pázmány's opinion of his red hat

If we examine the negotiations of Pázmány with the secretary of state, moreover with the pope in general, on the basis of

[65] *Documents*, 12 (fol. 129*v*).

[66] *Cf.* Tusor, *The Baroque Papacy*, 206–207. – On the breve-case and the tools of the secret papal diplomacy: Lutz, *Glaubwürdigkeit*, 245–253; Id., *Roma e il mondo germanico*, 435–436; in conclusion: Kraus, *Die auswärtige Politik Urbans VIII.*, 419.

the sources being published in this volume one can state that Azzolini and the pope practiced the pretence more intensively than that of the Hungarian cardinal.[67] It is true, however, that they were in a more advantageous situation. Their fundamental negotiating attitude was that they would do anything in order to support the emperor, moreover, they did everything that was possible; taking more actions were not only difficult but simply impossible *("non s'hanno da chiamar propriamente difficoltà, ma impossibilità")*.[68] As the envoy and secret councillor of the emperor, the archbishop of Esztergom had to act assertively to achieve a change. He had to use all of his cards, for example concerning the secret papal-French relations, or he had to directly apply pressure when he mentioned the shock of the European Catholic public opinion concerning the passivity of Rome. In this sense, the Hungarian cardinal did not have much scope for action in the Eternal City to cleverly demonstrate his abilities during the negotiations by employing them with the delicate twist and thrust of diplomacy. He only started to masterly use them after his change of loyalty, around the time of his setting off. Until then, he had to be satisfied with such gestures, like listening to the secretary of state with "great atten-

[67] The outline of the models of politics in the 17th century: Rosario Villari, *Elogio della dissimulazione. La lotta politica nel Seicento*, Roma (Laterza), 1987. The period was aware of the term of "decent pretence" *(dissimulatio honesta)*. Idem, *Breve riflessione sulla Dissimulazione onesta di Torquato Accetto*, Les Dossiers du Groupe de Recherches Interdisciplinaires sur l'Historie du Littéraire, 2009, 2. *Online: https://journals.openedition.org/dossiers-gribl/3673* (22. 10. 2018.).

[68] *Documents*, 12 (fol. 129*v*).

tion and eagerness" when he talked about Urban VIII's "honest and immaculate nature" who "was suspected to like secret thoughts".[69] However, the effect of this gesture was immediately ruined when he changed the topic of the discussion on 12 April; namely that he would set off in a couple of days, since he had nothing more to do in Rome just to wait for the answers of his requests. Apparently, he had to travel to Rome in such an old age only to obtain his red hat, which served nothing else but to hang it above his grave, in his opinion.

This is a very idiomatic statement of Péter Pázmány, who is considered to be the "Hungarian cardinal Cicero" by the Hungarian historical memory. Yet, the belittling of his creation and dignity as a cardinal cannot be truly comprehended, not even at the time when the adverse experiences of his embassage made his Habsburg-loyalty and identity of an imperial subject more accentuated and even exclusive. He unnecessarily opened a new topic of discussion during the negotiation, which was immediately exploited by Azzolini by saying that the cardinals who personally obtained their red hat *(galerus)* enjoyed more privilege – than those who did not – like they could partake of the *spolium*s.[70] The Hungarian primate questioned the latter information in the case of the imperial cardinals, and then they immediately started a historical debate over the origin of the *spolium*s, which was concluded by the secretary of state by stating that the cardinals should essentially stay in Rome. And if somebody could not manage it, it would be decent of them to travel to Rome at least once for

[69] *Documents*, 4 (fol. 120*v*).

[70] On the *spolia* with further literature: Tusor, *The Baroque Papacy*, 122.

their hierarchical insignia and to pay their duty to the head of Church and the tomb of the apostles. In his reply Pázmány shared this opinion, and he himself would wholeheartedly spend his last years in Rome "not out of curiosity and pleasure, but for the sake of the service of the Church" if the pope would provide his living; therefore, he could resign from his diocese. Although, according to Azzolini, Pázmány had said that only in the heat of the dialogue and not by previous determination *(più per discorso, che con animo deliberato)*, he did not even suspect pretence;[71] it is well-known that the return to Rome was indeed the intention of Pázmány and the Habsburgs. This is the first known uttering of this plan by Pázmány that caused another conflict between Vienna and Rome; therefore, it can be excluded that it had been created in the heat of the moment.[72]

3. The audience on 24 April and the final negotiation on 10 May (Documents, 10, 13)

a) "Inganno politico". The audience on 24 April and the text of the papal answer

The meeting of Lorenzo Azzolini and Péter Pázmány on 26 April was the close continuation of the fateful – concerning the embassage – papal audience on 24 April. On the meeting

[71] *Documents*, 4 (fol. 120*v*).

[72] See Tusor, *Diss.*, 2000, 169–180; Id., *Pázmány állandó római követségének terve (1632–1634)*, Pázmány Péter és kora (Pázmány Irodalmi Műhely. Tanulmányok 2), ed. by Emil Hargittay, Piliscsaba 2001, 151–175; Id., *Le origini*, 205–226.

they discussed the topics of the short and cold audience in more detail. These points are already known and have been examined above. However, there are some details of the audience worth mentioning. The source is again Azzolini's notes.[73] The most important element is that the tactics of the papal decision making are palpable: they should provide at the least an opportunity for the Hungarian cardinal to speak in front of the pope. They wanted to avoid the Borgia-affair and the climax of the culminating tension that had started on the audience of 6 April, and continued by the written protest of the archbishop of Esztergom that he had circulated. He was allowed to report on the latest diplomatic and war developments by both speaking and writing,[74] though, he did not get any comments on them. In the main part of the audience Urban VIII read out his prepared answers for the questions of the Hungarian cardinal, and then he declared that he would not hand them over, since it was not the habit of the popes. He could later discuss them with Azzolini in more detail. In the created cold atmosphere only a short dialogue could evolve: the pope personally referred to his written, though lost letter to Louis XIII – that had never existed according to Lutz – and confirmed that he would take part in an Italian defensive league, whose text would be well drafted, against Gustav Adolf. He did not lack his hot-tempered conduct either: he was ready to show the moneybags kept in the *Castel Sant'Angelo* to prove Pázmány's

[73] *Documents*, 11.

[74] The majority of them were discussed with Azzolini two days later. The publication of his memoir: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 279–281, n. 733. See also *Documents*, 11.

mistake: the reserve was not from the savings of Sixtus V but from the papal subjects' taxes. According to his intriguing argumentation, in contrast to the Germans, the Italians always endeavoured to show more wealth than they had and this could feed the exaggerated expectations.[75]

We are in such an advantageous situation that the draft as well as the final text of what the pope read out survived. There is technically no new information in them: they list Pázmány's various proposals presented in speaking as well as in writing, and then shortly they discuss the pope's answers. The new information would be surprising, since the papal answer was drafted by Azzolini. Therefore, the only decisive source value of the corrected, supplemented and edited draft is that one can have a glance at the division and method of the work of the pope and his secretary of state. Azzolini directed, controlled and specified every little detail.[76] Yet, the examination and identification of the draft enrich the research with an unexpected new result. Rotraud Becker correctly calls attention to the fact that the onetime financial aid given by the pope as a result of the archbishop of Esztergom's embassage was as a matter of fact not an extra aid, but the payment of the already promised Italian papal tithes in one sum that had been paid in instalments. It seems that in the end, during the negotiations

[75] Azzolini's verbal does not mention it; however according to the summarising report of Pázmány the pope was expressely talkative during the audience. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 755, 324.

[76] *Documents*, 10 and 10.a. Delineated in Hungarian language by Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 33–34 and 40–41 (see also below *Chapter II/3/c* and especially the notes 97–99 and at the apparatus of the publication.

with the secretary of state the Hungarian cardinal mentioned this solution as the minimal aim of his embassage. Based on the established custom of tithe collection in Hungary he even suggested leasing them out. The Curia rejected this method of collection; although, they did not reject the idea itself. However, the confirmation of the idea of the payment of a onetime greater sum based on the papal tithes was not told to Pázmány by Azzolini, neither by any other curial prelate, which was the main grievance of Pázmány upon his return. Namely, he felt publicly annulled; while he had been fighting for the aid as a cardinal in Rome, Nuncio Girolamo Grimaldi had been heading to Vienna with the news of its granting.[77]

Nevertheless, in the papal court he was treated in a more delicate way. It was a genuine "political deceit", which had already had a term in Italian at the time: *politica dell'inganno.* The papal answer – that was read out by the pope but refused to be handed over in writing until the end of the embassage – clearly apprised the Hungarian cardinal: that in order to avoid Grimaldi's commission – so to say – remaining "alone, they would see if they could grant more financial aid based on the instalments of the following months despite their financial hardships" *("Vederemo anche, acciò gli uffizi del Nuntio non siino affatto soli, di farli rimesse*

[77] Becker, NBD IV/5, 325–329, n. 89.1. Due to its importance, details from the report were also cited by Ferenc Galla, *cf.* above, *Chapter I*, note 153. – The instructions of Grimaldi are not known yet, he might have been given orders in speaking before his departure. He must have been informed also then about the aid, whose exact amount was decided in the Curia only after Pázmány's demonstrative departure. See also later at Point 2 of *Chapter II/4* (note 112–113).

di denaro quanto ci sarà possibile in tanta strettezza a conto delle mesate future"). Furthermore, the pope also declared that the requested sum could not be provided by emphasising that the present result was due to his meritorious zeal *("se ne dia la dovuta lode a V. S., et alli suoi diligenti offitii portati con efficacia e premura")*, with which he represented the emperor.[78] It is not accidental that it was not mentioned by Azzolini on their meeting two days later. He partly took it for granted that the information had already been known, yet he also might have suspected that this important information escaped the attention of the Hungarian cardinal – since Pázmány did not bring it up – which he tried to exploit. The latter happened.

Although Pázmány's command of Italian – that he gathered during his Roman studies[79] – could not have become worse, it might have gotten stale. It is not only suspected, but a fact that he did not understand everything that was read out on the audience. Namely, the archbishop of Esztergom wrote a report to Vienna about his audience on the same day. He already had a suspicion based on the time of the audience; he could not decide whether the postponement of his requested audience to Saturday – the prevailing imperial envoy was always listened on Friday – was "accidental or a matter of devi-

[78] *Documents*, 10 (fol. 196*v*–197*r*).

[79] One knows letters written (to Rambaldo Collalto) in Italian also from 1624–1626. In the 1630s he usually employed Italian secretaries, mainly the *Propaganda Fide*'s conventual Franciscan missionaries (Cosimo Fornarini, Bonaventura Magrardi). Péter Tusor, *Pázmány Péter esztergomi érsek levelei Rambaldo Collaltóhoz (1621–1626)*, Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények, Budapest 2003, 111–116, 112 and 114–116, n. 2–4.

ous politics" *("casu, an artificio")*. He feared the danger of omitting something when he asked the answer of the pope in writing *("ne lapsu memoriae aliquid omitterem")*.[80] The answer for his request might have been the most humiliating moment of his embassage: Urban VIII refused to hand over the writing, by saying it would have been unorthodox for the Roman pope, yet he offered at the same time to read the text twice if it was needed. Pázmány obviously refused that, yet he, indeed, misunderstood the papal text: he reported to Vienna that according to the official papal answer, there would not be a further financial aid given beyond the already granted one.[81] After this, until the end of his embassage the Hungarian cardinal received no extra information about Grimaldi's commission, and excluded his initial hope to bring a significant sum home at the burden of the tithes.[82] He saw it all along; however, the commission of the former governor of Rome fit into the diplo-

[80] Pázmány to Ferdinand II, Rome, 24 April, 1632. HANUY, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 282–284, n. 734 (283).

[81] "*Sanctitatem suam ob quamplurimas aerarii difficultates praeter id, quod hactenus dedit, subsidii, nihil amplius dare posse.*" *Ibid.* See also in the summarising report (*ibid.*, n. 755, 324). – The pope also informed Pázmány that the document would be sent to the nuncio of Vienna, therefore, he could read it for Ferdinand II. The document was sent, indeed, however, it is not known whether it was read, or not. If it happened, it greatly enhanced the papal public annulment of Pázmány in Vienna, since it obviously proved that the pope had said different than that of the cardinal had reported. On this event and on the information when Pázmány was handed over the written form of the pope's answer of 24 April, see later in *Chapter II/3/c* (note 97–99).

[82] His letter to Ferdinand II, Rome, 15 May, 1632. HANUY, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 304–305, n. 750.

matic game played against him, to which he gave his voice in the Eternal City.[83] Soon we will touch upon the question of what happened to the text that was read by the pope on the audience of 24 April before Pázmány's setting off.

b) The expert material of the audience on 24 April

Apart from the purpose of the determined defence of the Papal State's political priorities, such diplomatic tactics must have derived from the fear of Pázmány, rather than from failing to appreciate him. For that reason the Curia endeavoured to choreograph the audience of 24 April as well as to carefully prepare Urban VIII for every contingency. Specifically if Pázmány disagreed with the read answer and opened a debate over the question of aid – to which his embassage's focus was shifted – the pope would be able to effectively argue against it. This is not just an assumption. Azzolini's biglietto survived, in which he informed the pope that according to the news, the archbishop of Esztergom emphatically wanted to speak with him about the treasures of the *Castel Sant'Angelo* and therefore, he found it important to write down the arguments. He attached his *discorso* and another memoir about whether the pope could be obliged to grant financial aid or to impose extra taxes on the Papal State. He attached the report of the nuncio of Vienna of 28 February concerning the planned league. He suggested that

[83] To Grimaldi himself before his departure to Vienna. Grimaldi immediately forwarded Pázmány's words to the Secretariat of State. BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 142*r* (See later Point 5 of *Chapter II/4*, note 118).

the pope should wait for[84] the presentation of Pázmány and should postpone his answer for this request by any and all means, by following the example of Gregory XIII and other predecessors, who had never resolved to join any league that affected Italy.[85]

The *discorso* about the usage of the *Castel Sant'Angelo*'s treasure is likely to have been the result of group work, though, its final drafting might be the work of Azzolini, therefore the authorship is Azzolini's, yet the handwriting of the fair copy is not his. There is no space here to introduce the memoir in depth as it can be read in this volume in its entirety together with a lengthy abstract. Its point is that it tries to interpret Sixtus V's bull with a twisted argumentation in order to defend the pope's political interests and to avoid the treasures' employment for the sake of the aid requested by the Hungarian prelate. We share his opinion that the bulls would have definitely made it possible to use the reserve against the Protestant Swedish attack in the territory of the Empire. The evasive and hair-splitting nature of the argumentation's direction and standard is illustrated best in that the bull includes the word of *regnum* and only Bohemia is considered to be one in the Empire. The lengthy and illuminating document is spectacular proof of the Holy See's attitude of clear real politics. This attitude is *explicite* expressed by the last point; namely, at the moment Italy was facing an impending danger of war that threatened the borders of the Papal State. From everywhere the threats of the Protestants against Italy and Rome could be

[84] Becker, NBD IV/5, 179–181, n. 51 (2 and 3).

[85] *Documents*, 7.

heard. The pope's conscience cannot afford to deprive himself, Italy, Rome, the Apostolic See and his direct subjects of the reserves in favour of defending others living far away.[86]

The other *discorso* is about the obligation for a generally interpreted papal aid that was to be given to Germany. Its curiosity is that it carries out an examination based on theology; its author might be the Master of the Sacred Apostolic Palace or the personal theologian of the pope, or somebody else from the *assessor*s, consultants of the Holy Office.[87] Its genesis is rooted in Pázmány's utterance that a theological viewpoint would make the pope give his assistance according to "the demands of love and paternal providence".[88] The memoir could be the work of one person based on the facts of the content. He states at the beginning that the pope did not hurt Germany in practice, since he did not encourage the enemy's attack. He lists several examples from the Bible to prove that the pope was not negligent, either, since he performed his duty as a supreme priest and pastor: he held prayer sessions in the Lateran or in

[86] *Documents*, 8.

[87] Nicolaus Riccardi O.P. from Genoa was the *maestro del Palazzo Apostolico* in 1629–1639; while Agostino Oreggi (who was a cardinal from 1633 and became known by the Galilei-trial) was the pope's almoner and personal theologian. Weber, *Die ältesten päpstlichen Staatshandbücher*, 170 and 199 (*ibid.* with the names of the other inquisitional officials and experts that could come up).

[88] "*Quod si attingi possunt, deficiantque alii modi, quibus presenti necessitati, quantum satis est, succurratur, crediderim theologos existimaturos, quod charitas ac paternae providentiae iura ad id obligant, ut attingantur*". Azzolini never mentions this argument; it only occurs in Pázmány's notes. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collecta*e, II, 262–265, n. 726, 264.

the *Santa Maria Maggiore*, he granted indulgences and opened the Church's treasury of grace for helping those in trouble. The aid that he could give would be given from the papal tithes: 12,000 talers from the newly imposed Italian tithes and ordered the Iberian collectors to collect 60,000 golden for the Spanish monarch. According to the memoir, the interim incomes[89] are for the living expenses of the pope and his ministers and cannot be given to secular monarchs who are laymen. Moreover, relying on several decrees of universal councils the clergy cannot be obliged to pay taxes for a secular power. The calling for a crusade would neither be advisable, since the movement of Luther was also triggered by the "alms given to gain indulgences" – as one can read this unique Roman interpretation of the cause of Luther's reformation from the 17th century. The pronouncement of a crusade with privileges of indulgences, etc. in the Low Countries would only deepen the conflict – stated the theological expert opinion.[90]

In the preparatory material of Azzolini given to the pope before the audience of 24, the question of the league is barely mentioned. It happened because the secretary of state had earlier expressed his opinion about the plan drafted by Pázmány on 6 April and he had already reported his critical views (whose main elements occurred during the oral negotiations) to Urban VIII.[91]

[89] On the papal tithe, interim incomes and on the various church incomes of the papacy with further literature: Tusor, *The Baroque Papacy*, 119ff.

[90] *Documents*, 9.

[91] *Documents*, 6.

c) The negotiation with Azzolini on 10 May

The examination of the unpublished documents of Péter Pázmány's embassage mainly enriches the results of the research as it has been discussed above. It should be added to our examination that although the Hungarian cardinal was completely aware of the direction and nature of the curial politics, he hoped that he could achieve a significant result up until the end of his embassage:

> "I have not completely abandoned the hope that His Holiness will listen to new advice; however, I do not expect such a determination that the case would require. I see that the Spanish force is observed with distrust here and a huge amount of hope is dedicated to the French monarch. Therefore, everything indicates that I should believe: apart from certain pseudo-actions nothing can be hoped here. It will turn out within a couple of weeks. (If I reckon that my staying is useless) I will set off at around the Pentecost *[30 May, 1632]*, unless something happens that justifies my staying. Namely, it is my firm intention that I will not give up my case while there is the slightest hope to achieve my goals" – he wrote to Ferdinand II from Rome on 8 May, 1632.[92]

Pázmány maintained his fundamental idea – namely that he would stay in Rome while there is the faintest hope – for three more weeks, despite the fact that he had another fruitless debate with Azzolini, who visited him by the order of the pope, two days later, on 10 May. The desperate letter of the Hungarian cardinal written to Francesco Barberini on 7 May was the antecedent of the secretary of state's visit. In this letter, after having described the latest imperial events Pázmány almost

[92] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 740, 295–296.

begged that the pope "should not abandon the almost sunk ship of the Catholics in the North".[93]

Besides Azzolini,[94] their previous lengthy negotiation was also reported almost point-by-point by Pázmány in his summarising report, which was similar in content.[95] The negotiation was almost like that of a dialogue of the deaf, both parties kept reiterating their already known arguments. The source value of the verbal of the secretary of state from 10 May could be concluded like that.

The primate of Hungary addressed the need of the German aid again on the consistory of 15 May, as a reply for which the pope – "*longissimo discursu*" – again detailed the difficult situation of the Apostolic Chamber.[96] However, the answer of the pope on their last audience of 26 May ("he will do his utmost to help the struggling Germany, he will negotiate with his officials and will give a definite answer") put new hope into the Hungarian prelate. Well, the definite answer was nothing else but the written form of the papal answer given orally on 24 April; it was handed over during the unexpected visit of the secretary of state two days later, on 28 May. The document

[93] "*Quae cum ita sint, Caesareae maiestatis nomine, rursus ad sanctitatem suam recurro ac instantissime rogo: ne navem catholicam in Septemtrione pene mersam deserat…*". Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, n. 739, 293–294. See Barberini's letters to Pázmány from the time, *Documents*, *Appendix*, II, 2–3.

[94] *Documents*, 13.

[95] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 755, 326–328.

[96] *Ibid.*, 328.

was immediately forwarded to Vienna by Pázmány.[97] In his letter he openly expressed his anger for the first time: "*Scriptum involutum*, *irresolutum*, *ambiguum*, *verbis tantum copiosum*, *cum admiratione legi*" – he wrote. There is no need to translate his lines, such as his indignant adjectives concerning the ambiguity and wordiness, etc. of the given document.[98]

[97] On this copy, namely it was published on the basis of the text given to Pázmány on 28 May: Mednyánszky, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 96–99, n. 39: "*Provocatum relationis septimae sub C. Die 28a Maii per dominum Azollinum data ultima responsio.*" It is not clear from the publication and the content of the document that it is not the answer of Azzolini but of the pope and this text was read out on 24 April. This was not realised even by Fraknói, though, he knew the speech and its title, since he published the Hungarian translation of its couple of paragraphs. However, he does not mention the publication of Mednyánszky here, he only cites the Roman copy ("The original copy of the document written in the office of the secretary of state is in the roman archive of the Barberinis"). Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 33–34. Later, certain parts of the papal answer are linked to the audience on 26 May by Fraknói. The document delivered by Azzolini on 28 May is believed as such a "bulky paper", "which repeated the pope's official statements at length". *Cf.* Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 40–41, note 3.; Fraknói, *Pázmány Péter*, 231–232. In fact, the text of the papal oral answer of 24 April is in question (this was not realised by Hanuy, either *cf. op.cit.* II, 311), which was slightly altered based on the oral remarks of Urban VIII (see *Documents*, 10.a at the notes of textual criticism). – While Pázmány was only handed over the written text of the papal answer one month later, it was sent to the nunciature of Vienna already on 24 April. See *Chapter II/3/a* and *cf. Chapter I*, note 108 (the text quoted there is similar than that of the content of the document referred to in *Chapter I*, note 138). It was also forwarded to Grimaldi, who noted its arrival on 14 May. Becker, NBD IV/5, 257.

[98] See the next footnote.

The decision making of the Holy See masterly employed the pre-modern techniques of the diplomatic negotiations. The delivery of the answer that had been read out one month earlier and the confirmation of the already decided aid in written form, moreover the commission of Grimaldi, extraordinary nuncio to announce the exact sum and its payment were the professional culmination of the *inganno politico*. It meant the perfect public annulment of Pázmány's diplomatic commission, while Urban VIII kept being completely "safe"; he had already pronounced at the end of April that he would grant significant aid, even if not the requested amount. On 28 May, it became immediately clear to the Hungarian cardinal, and he straightaway wanted to ensure that the extraordinary nuncio would not be heard in Vienna until his return; yet this request fell on deaf ears.[99] However, at the expense of future tithes, Urban VIII granted significant aid as the result of the Hungarian primate's persistent conduct in a way that he cleverly evaded him. The manoeuvring of the papal politics was made even more conspicuous when the proclamation person-

[99] "*Ex hoc scripto constabit maiestati vestrae, quid novus nuncius acturus sit. O quam bene fieret, si audientia illius tantisper differretur, donec ego praesens essem…*". Pázmány to Ferdinand II, Rome, 29 May, 1632. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II. n. 753, p. 313. – The reception of Grimaldi was pleasant in Vienna at the beginning; he was clever in his politics, though, his commission proved to be a total failure. Not only Pázmány, he was not either able to arrange the tense French–Habsburg relations, neither the question of Pinerolo's (and Metz, Toul, Verdun) annexation. In January, 1634 he left his position without a certain instruction concerning this matter and returned to Rome. Filippo Crucitti, *Grimaldi, Girolamo*, DBI LIX, Roma 2002, *ord. alph.*

ally drafted by Pázmány was accepted without any question, while at the same time they showed a completely changed attitude towards the artificial dilemma of the title of a legate – that was covered in Pázmány's writing.[100]

4. Summary and outlook

The aim of our historical research was to highlight the details of Péter Pázmány's imperial embassage in Rome. In this chapter we relied mainly on – until now – unpublished documents of the Secretariat of State: verbals of the audience, negotiations, and the documents of the experts. We aimed at continuing the modern analysis and complementing the objective and clear view that Becker created based on the correspondence of the Secretariat of State and the nunciature of Vienna

[100] "*Hucusque sua sanctitas clementer et benigne audivit omnia quae Caesareae maiestatis suae nomine per me proposita sunt, neque intendit unquam quo minus negocia Caesaris per me eodem modo pari auctoritate et privilegiis repraesentarentur, quibus sancti sunt vel praeteritis temporibus S. R. E. cardinales ad tractanda negocia principum, vel etiam de praesenti fungitur cardinalis Borgia.*" BAV Barb. Lat., vol. lat., vol. 2629, fol. 105*r*. The copy sent to Vienna published by: Mednyánszky, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 95–96, n. 38: "*Provocatum relationis septimae sub B. 25ª Maii, 1632*". – See also Pázmány's lengthy report – cited also in the previous note – to Ferdinand II, Rome, 29 May, 1632. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 753, 311–312. He informs that he succeeded in having his title as an envoy accepted through negotiations, he is sending the papal statement in his drafting and notifies that the solution was accepted by Savelli as well as by Borgia, therefore he renounced the ceremonial protest.

by redeeming an old debt and expectation of international historiography.

The most important result is that while analysing and reading the sources published in this volume the historical atmosphere itself appears. The papal audiences of the Hungarian cardinal and the negotiations with Azzolini can be experienced almost in real time, even now, 400-year-historical later. The key words of our analysis are: loyalty and pretence, sub-observations, corrections of the history of diplomacy and curial decision-making. Let us conclude and further consider what we have reached while evoking the past.

1. *The breach of the papal secret (Change in the loyalty towards Urban VIII).* The co-paper attached to the study of Becker differs from the content of *Chapter I* only in two points. One of the corrections is the following: after correcting the faulty dating of the cardinal's documents' publication at the beginning of the 20th century one can establish that Péter Pázmány finally shared the details of the papal audience of 6 April with the imperial Secret Council, which he was also a member of, despite Urban VIII's canonical ban and Pázmány's former vow. The primate of Hungary had to choose between his loyalty as a cardinal and as a member of the Secret Council. The choice was made after a long inner and external struggle only at the very end of his embassage in Rome, in the second half of May 1632.[101] From this time on the archbishop of Esztergom became

[101] See his already quoted letters sent to Ferdinand II (15, 22 and especially 29 May): Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 304–305, n. 750; 305–306, n. 751; 311–313, n. 753.

the rigorous enemy of the Barberini-House, one of the "buzzards" of the court of Vienna in the Italian and papal policy. Not only did the Barberinis regard him as an enemy, but the feeling was mutual.[102]

His numerous supplications dated on 9 August, 1632 were the first proof of his new political attitude. In his own words, he was completely focusing on the justice of the emperor and the interests of the House of Austria in them *("mea enim sententia eiusmodi sunt omnia, quae imperialem iustitiam ac emolumenta Domus Austriacae concernunt")*.[103] He urged a joint action in Rome with the Spanish monarch, since the pope was willing to welcome Borgia only as a cardinal and not as an envoy; while Cardinal Louis de Nogaret de la Valette was not banned from negotiating with the Protestant Dutchmen – which violated the Catholic case – as the envoy of Louis XIII, moreover, he did that while in disguise. The Hungarian cardinal explained Urban VIII's behavior – and perhaps indirectly the adversities

[102] See the requests of Pázmány on 9 August, 1632, which will be referred to in the further notes (103ff.); and Tusor, *Diss.*, 2000, 166–225 *(IV: A konfliktusok korszaka. A trienti program episzkopalista interpretációja Magyarországon)*; Id., *Az 1639. évi nagyszombati püspökkari konferencia. (A magyar klérus és a római Kúria kapcsolatainak válsága és reformja*), Századok 134 (2000) 431–459; Id., Tusor, *Le origini*, 205–226; Id., *Episcopalist Crisis in the Hungarian Episcopate (1639)*, *Il papato e le chiese locali. Studi – The Papacy and the local Churches. Studies* (Studi di Storia delle Istituzioni Ecclesiastiche 4), ed. by Péter Tusor–Matteo Sanfilippo, Viterbo 2014, 147–166; and Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 47ff.

[103] His letter to Ferdinand II, Vágsellye, 9 August, 1637. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 339, n. 766.

of his own mission[104] – with the condemnation of Taddeo Barberini's Roman prefecture, and believed that the defence of the imperial dignity required an answer.[105] He recommended Hermann Questenberg, who was not of Italian origin, for the place of Savelli who died in the meantime. The reason why he opposed the commission of the Italians was not recorded. He must have seen that their family background and Italian interests hugely limited the effectiveness of their imperial representation of interests. He suggested Cornelius Heinrich Motmann, the Rota-auditor from the Empire, as the temporary imperial agent.[106] He exchanged a cipher key with him, which indicated that he left Rome with the intention of actively practicing opposing policy; moreover Motmann was chosen as the new Roman agent instead of Camillo Cattaneo.[107] He also

[104] *Cf. Chapter I*, note 38–44. The question did not occur either during the negotiations with Azzolini.

[105] "*Cur istae difficultates moveantur post motam de praefecto Urbis quaestionem, facile coniciet. Nescio, an Austriaca Domus salva officio dissimulare ista possit.*" Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 340, n. 767. (De La Valette [† 1639], who was a deacon-cardinal from 1621, functioned as a general in reality.) – On the problem of the prefecture (apart from the references *in Chapter I*): Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 137–140 and 293–304.

[106] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 341–342, n. 768.

[107] Tusor, *Un «residente d'Ungheria» a Roma nel Seicento*, 8–21; Id., *Pázmány bíboros olasz rejtjelkulcsa. C.H. Motmann „Residente d'Ungheria". (A római magyar agenzia történetéhez)*, Hadtörténelmi Közlemények 116 (2003) 535–581. – Pázmány may have chosen wrongly, since Motmann was likely to have been a "double agent". His remarkable allowances granted by the pope: ASV Segreteria dei Brevi, Registra, vol. 966, fol. 271*r*–272*v* and 485*rv*; vol. 969, fol. 469*rv*. One cannot see the name of other Rota-auditors here. *Cf.* Tusor, *Magyarország és Róma*, 81.

asked the emperor and the monarch's support of Innocenzo Massimi, the bishop of Catania, who was relegated from the Eternal City expressly due to his services for the House of Austria.[108] Yet, it should be noted that the confrontation with the domineering papal policy did not immediately mean that he was against Rome. With his supplications he simultaneously ordered every ordinary of his primatial province to introduce the Roman rite.[109] (Despite its intensity, the anticurialism was characteristic in the Hungarian episcopacy only gradually and temporarily. Though, it played a significant role in the long-term strengthening of the Habsburg–Hungarian state church system.)[110]

2. *Pázmány's role in obtaining aid.* It is correct to analyse the papal aid-policy from the Barberini-policy's point of view and the question of Taddeo Barberini's Roman prefecture that he "inherited" from the Della Roveres of Urbino in 1631 is also taken into account in relation to the aid delivered by Nuncio Grimaldi, as Rotraud Becker did so. What is more, the case occurs in the correspondence of the Secretariat of State and the nunciature of Vienna over and over again, even during Gaspare Mattei's office (1639–1644). However, the relating refer-

[108] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 343, n. 770. Besides, he reported Carlo Pio di Savoya's request of property to the monarch. *Ibid.*, 342, n. 769. – It might be useless to note that this is also a proof of the active connection with the Roman Habsburg-party.

[109] Vágsellye, 14 August, 1632. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 344, n. 771.

[110] See the cited literature in footnote 107.

ence of the Secretariat of State does not say that the aid was given in the hopes of obtaining the title of prefect, but – by complementing Pázmány's angry row of statements in Ancona – it remarks that as the pope gave assistance as far as it was possible, Vienna could hardly refer to its denial by the refusal of the title of prefect's confirmation:

> "They also report [from Ancona] him [Pázmány] to say that he was commissioned by Vienna to recompense the case of the prefecture if this question had occurred during his negotiations that we followed carefully as we had already reported; however, we did not hear anything from him concerning the prefecture, yet, His Holiness still gave the aid that he could provide. Therefore, His Majesty the Emperor should not hesitate to make amends for the title of the prefect."[111]

[111] "*Avvisano ancora che egli habbia detto di havere tenuto ordine di dare delle sodisfazioni in materia della prefettura, se havesse potuto attaccare i detti suoi trattati, i quali nondimeno non sono stati da noi sfuggiti, si come ho di sopra accennato, et egli in materia di tener ordine circa la prefettura non si è lasciato intender niente, oltreché S. B. ha dato e dà quelli sussidii, che può. Onde non per questo si deve restare da S. M. C. da dare giuste sodisfazioni intorno alla prefettura.*" Published: Becker, NBD IV/5, 299–300, n. 82.2. (This paragraph is omitted in our publication: Tusor, *Le origini*, 223–224, n. 1.) *Cf. Chapter I*, footnote 155 – The information from Ancona might have been well-designed *fake news*. The question of the prefecture is neither mentioned in the instruction of Pázmány (see later in footnote 133), nor in the letters (published and unpublished) written by and to him. His travel to Rome was first mentioned in the middle of January, 1632; he did not visit Vienna until his departure, therefore he could not get oral instruction. (For conveying the order of such relevance a messenger could not have practically been used.) There is only one counter-argument, the hint of Pázmány at the success of his commission during his visit at Francesco Barberini on Good Friday, namely "it would be decent to think of the House of Barberini and leave it in good state" *("Uscì poi a insinuarmi, che convien pensare alla Casa Nostra e*

However, from the verbals of the negotiations with Secretary of State Azzolini, it is clear that Pázmány himself suggested and requested many times that they should grant financial aid sooner, in one lamp sum, from the instalments of the Italian tithes. The grant was already mentioned on the audience of 24 April orally and was confirmed in writing on 28 May. The sum was precisely defined in Rome on 5 June, 1632,[112]

---

*lasicarla in buono stato"). In view of the Barberini pope's avid nepotism well-known by his contemporaries and the posterity, this utterance might have been the biggest mistake made during Pázmány's commission. However, the hint was sonorously objected by the cardinal nephew and he himself (and Azzolini who drafted the record) did not correlate it with the question of the prefecture. Barberini to Rocci, Rome, 10 April, 1632, Becker, NBD IV/5, 222–228, n. 64.1 (228, point 6), already described by Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 20. On the various family strategy of the Barberinis and their fabulous incomes: Tusor, *The Baroque Papacy*, 146–151; latest: Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 163–226 and 395–436. – Pázmány's enthusiastic congratulation to Taddeo Barberini on the occasion of his appointment might have been the basis of the Roman expectations towards the Hungarian cardinal (Nagyszombat, 26 June, 1631). Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 193–194, n. 669.

[112] "Being prompted by the paternal providence of His Holiness, he does more than it is possible and despite the dire circumstances of the Apostolic Chamber he found a way to collect 110–150 thousand talers... Tonight I am sending a treasury-bill of 60 thousand talers to Your Signor, the next courier is bringing the rest. Apart from his paternal care towards the Emperor and the Cath. religion, such effort of His Holiness was greatly influenced by Cardinal Pázmány's zealous endeavours." Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 44. (Barberini to Rocci, Rome, 5 June, 1632. Latest published: Becker, NDB IV/5, 294–295, n. 80.2. *Cf. Chapter I*, footnote 155. (Finally 130,000 talers were sent.)

after the archbishop of Esztergom had demonstratively set off, which was hardly accidental.[113] This is our second correction.

3. *The techniques of the political pretence.* The important result of our verbal-analysis is that we could learn that, although being in a more disadvantageous tactical situation, the Hungarian prelate – who was actually choleric – also masterly employed the tools of diplomatic pretence like that of the curial prelates. However, it should be noted that the tone and content of his reports written to Vienna and of his negotiations only differed a couple of weeks later; on the other hand it can be detected in the correspondence of the Secretariat of State right from the beginning. The timing of his setting off – namely that he had left only a couple of days earlier than the end of the ceremonial series of his creation as a cardinal, which came during the announced consistory, in which a titular church would have been assigned to him and the *anulus cardinalitiae* would have been granted to him – was a masterful step and was almost equal

[113] The demonstrative nature of the timing of his departure was already noted by Vilmos Fraknói (l.c.). As a counter-move, later Francesco Barberini used his departure as an argument why the archbishop of Esztergom did not get a place in a Roman congregation as opposed to Harrach, for instance. He claimed that his *presbyter* cardinal title *(San Girolamo)* was given only through a breve, not in the consistory. In more details, see Tusor, *Diss.*, 2000, 171, footnote 788. Even his cardinal ring had to be sent after him from Rome, he also received it *per breve*. Hanuy, *op. cit.*, II, 337–338, n. 764. – As a consequence of the title's granting in 1632, the earliest issuing of the Hanuy, *op. cit.*, II, 32–33, n. 539 (Pozsony, 20 June, 1629.) document's copy is June 1632. He used his Roman title for the first time in a decree in Buccari on 23 June, 1632. *Ibid.*, 329–330, n. 757.

to a formal protest. At the same time it was a proper answer for the Curia's "*artificia*" concerning the forms of the official papal answer. Furthermore, we succeeded in clarifying that the text read on the audience of 24 April is identical to the document handed over to the archbishop of Esztergom on 28 May, which was criticised by Pázmány in a simple-mannered way.

4. *Pázmány's opinion of his cardinalate.* The way the archbishop of Esztergom thought of his red hat is closely related here. For the Hungarian as well as international historiography, the *purpura* is a crucial element of Pázmány's historical identity. However, apparently he did not attribute much significance to his title, which offers an insight into his personality and his monastic soul.[114] Obviously, it was a part of his atti-

[114] He valued his office of the primate of Hungary and as such his title of "*legatus natus* of the Apostolic See" more. Tusor, *Diss.*, 2000, footnote 171, 788 and above, footnote 153. – Since (again as against Harrach) he did not get any papal pension, Italian benefice, etc. his position as a cardinal, indeed, proved to be financially in the red. After his death, the nunciature of Vienna carefully checked whether the cardinal had paid the duty for his ring to the *Propaganda Fide* for the support of the world missions as Gregory XV ordered. (See the relating correspondence of Nuncio Malatesta Baglioni and the Secretariat of State, BAV Barb. Lat., vol. 6985, fol. 111*r*. 141*r*. 151*r*.) As a cardinal he also had to renovate his title-church, whose costs we do not know. The restored *San Girolamo* was consecrated by János Tomkó, the bishop of Bosnia on 8 October, 1634. (Library of the Eötvös Loránd University, Manuscript Collection, Collectio Prayana, tom. 32, n. 78.) He had further duties as a cardinal, namely – according to the tradition confirmed in a bull – from his bequest he had to give in-all 125 chamber gold to the secretary, cleric, accountant and ceremonialists of the consistory (*"ministri aliquot huius Palatii, quales sunt ceremoniarii, secretarius, clericus et computista*

tude, with which he wanted to emphasise that he did not regard himself as a Barberini-creature.

5. *The function of the Secretariat of State; Azzolini's role.* It is important for the result of the research that the *Congregazione dello Stato*[115] occurs in the files; moreover, one can study the daily routine of the papal decision making and the preparatory work of the papal Secretariat of State. For instance, how thoroughly they endeavoured to prepare Urban VIII for the audience of 24 April. However, despite the rich documentation that is suppletory to *Oral History* one can hardly see clearly to what extent the outstanding canonist secretary of state (who was a known, though mediocre, poet) was involved in the decision making concerning papal foreign policy apart from his professional pre-

*consistorii, secundum iura et privilegia sua antiqua"). On their request, Muzio Vitelleschi, Jesuit general, tried to gain it through György Forró, the rector of Nagyszombat, from the executors of Pázmány's testament. (Archivum Romanum Societatis Iesu, Austr., 5 I, p. 263. 309. 343; National Széchényi Library, Manuscript Collection, Fond 366, Ms. 364, fol. 212. 220. 224; National Archives of Hungary, National Archives, Archives of the Hungarian Chamber, Acta Iesuitica [E 152], Collegium Tyrnaviense, Registra, fasc. 21, n. 10 [103. cs., 39. fol.]).

[115] The Congregation of State appears in another place in the story. According to Pázmány's post-report, Urban VIII mentioned on the audience of 24 April that his oral answer is concordant with the viewpoint of the cardinals debated in the case: "*Sanctitas sua ad tria puncta, nomine maiestatis vestrae a me proposita, et ad iteratam instantiam meam, ante octiduum, responsum ex scripto legit: addendo, hanc esse concordem cardinalium deputatorum sententiam*". His letter to Ferdinand II, Rome, 1 May, 1632. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 286–287, n. 736.

paratory and executive role. It is obvious – from his confident argumentation – that he had great influence on the decision making; however, one cannot estimate its extent. Yet, on the basis of his discussions with the Hungarian cardinal it seems that he was the one who defined the direction of the Roman foreign policy. His obviously strengthening position in the Curia implies this: in August 1632 he was removed from his bishopric see of Ripastrone in March to the nearby Narni; his creation to a cardinal in November was hindered by his sudden and quick death.[116] Namely, he was not just sent as a buffer to the envoy of Ferdinand II but to act as a competent person to negotiate with.

It is likely that Azzolini ordered Pázmány's monitoring in the Eternal City; yet it is certain that the reports were sent to him. For instance, the report on the archbishop of Esztergom's opinion – that he felt it unnecessary to send an extraordinary nuncio to the emperor, yet in his view one could be sent since an advantageous report had already been sent to Vienna about

[116] See the literature in footnote 92 in *Chapter I*. Due to his actual role, he can be considered as the *predecessor* of the cardinal secretaries of state of the late 17th and 18–20th century. Even as Dezio Azzolini (secretary of state 1667–1669) who was created cardinal in 1654 at the age of only 31 for compensation for his cancelled appointment *(restituzione del capello)* and was better known due to his relation with Christina, the Queen of Sweden. He was a central Roman figure of the second half of the 17th century. Lorenzo Azzolini was the representative of a typical curial family career, since his uncle, sn. Dezio Azzolini was the personal secretary of Sixtus V, and then a cardinal from 1585 († 1587, at the age of 38 only). With further literature: Tusor, *The Baroque Papacy*, 155–158, 199–200ff., (especially 207) and 285.

his traits – survived in his own handwriting.[117] It is not clear whether Azzolini's sources meant the same as what the Hungarian cardinal had said. If so, it is another proof of Pázmány's pretence. The report – whose source is unknown – could have confused the secretary of state, since its content was not exactly the same as that which the Hungarian cardinal had personally told him as well as to Grimaldi. Pázmány had also expressed his opinion and warned him not to expect a warm welcome in Vienna if he brought such news that was not shared with Pázmány in Rome. However, according to the diplomatic answer of Grimaldi – that he gave to Azzolini while resigning his position as governor – he had no special commissions and he would always show in the imperial court what Pázmány had achieved in Rome. This answer survived in Azzolini's handwriting.[118]

In Azzolini's notes on intelligence, the members of the diplomatic bench also occur. The envoy of Tuscany, Marques Francesco Niccolini, confidentially informed the secretary of state in his residence on 9 May that he visited him in such a late hour, because he had to speak with Borgia first. Namely, the Spanish cardinal and Pázmány had sent their secretaries to him during the previous evening and requested not to negotiate

[117] "*Che non li pareva necessaria l'andata del nunzio all'Imp.re, perché è quanto etc. – Che nondimeno andasse allegramente perché là si saria fatto conto delle sue qualità.*" BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 142*r*.

[118] "*S.r Card. Pasman al Governatore. Che li parebbe strano s'egli portasse all'Imp.re le risposte delle dimande fatte da esso Card.le. Ma soggiunse che nondimeno egli non dice che non harebbe caro che fusse portata da lui qualche cosa di buono, etiam che non si communicasse a S. Em. Rispose il Governatore, che non haveva speciali commissioni, ma sempre faria apparer ch'il seguito fusse causato dalli uffitii, et efficacia di S. Em.za etc.*" BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 141*v*.

about the alliance of the Italian dukes until Pázmány had finished his own negotiations. In this way, they would not obstruct each other's policy.[119]

6. *Instead of* "*Borgia-crisis*", "*Borgia–Pázmány-crisis*". The report of Tuscany's envoy called attention to the Hungarian primate's conduct in Rome exceeded the relations of the emperor and the pope by far, and functioned on the highest level of European diplomacy. Not only did he secretly negotiate with Borgia,[120] but the Spanish and the Austrian-Habsburg envoy mutually acted in front of the Roman diplomacy. They were diplomats: Borgia (also during his protest of 8 March) as well as Pázmány followed the given instructions according to the best of their knowledge. In contrast to the Hungarian cardinal's proposal introduced to Ferdinand II earlier – by staying true to the instructions of the monarch and emperor – even during his negotiations with the secretary of state he did not mention the plan of an international league against the Ottomans to stop the division of Christianity within the framework of an enterprise to free Hungary. It is known that Innocent XI succeeded in doing so. The Ottomans are mentioned

[119] "*S.r Amb.r di Toscana. In camera mia. Domenica 9 Maggio 1632. Che egli ha tardato a rispondermi dopo che parlò al S.r Card.le Borgia, perché la sera il detto S.r Card. e Pasman mandarono da lui i lor segretarii a pregarlo, che non trattasse del negotio dell'unione de Prencipi d'Italia fin che Pasman non finiva il suo, acciò uno non impedisse l'altro. E che fin hora non li è stata resa la facoltà di trattare etc.*" BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 142*r*. (Besides, he speaks about Borgia and the French.)

[120] See the related content of *Chapter I/3*.

only once, tangentially, in the verbals.[121] It is characteristic of his professional relationship with Borgia, and proves their substantive exchange of information, that Pázmány was well aware of the actualities of the Spanish envoy's negotiations in Paris. He confidently averted the excuses of Urban VIII and Azzolini – who blamed Don Gonzalo for stalling the negotiations with the French – with the argumentation that Gonzalo had had no authority to discuss every question (neither was he authorised by the emperor).[122]

The Spanish diplomacy had been following the work of the archbishop of Esztergom for ages. Due to his role in Ferdinand III's election and coronation to Hungarian king in 1625 he was granted an annuity and they reckoned with his Roman conduct not only in 1632, but also in previous years, already after

[121] See *Documents*, 3 (fol. 111*r*). – In his rescript of 13 February, 1632, Ferdinand II expressly denied Pázmány's proposal concerning an anti-Ottoman international alliance *("Meditatio foederis tam amplius quam literis suis deformat pertractandi")* as being a delicate question *(res ardua)* by mainly referring to the content of the valid Treaty of Szőny of 1627. Published: Mednyánszky, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 24–26, n. 16. Pázmány's proposals written down in Pozsony on 10 February, 1632: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 245–246, n. 712. *Cf.* Balanyi György, *Pázmány Péter népszövetségi tervezete*, Katholikus Szemle 47 (1933) 256–268; Müller László–Gángó Gábor, *Előterjesztette-e Pázmány törökellenes tervezetét Rómában?*, Irodalomtörténeti Közlemények 96 (1992) 324–325. The comforting solution to the question became possible only now in view of Azzolini's verbals of the negotiations.

[122] Knowing the slowness of the communication with Vienna, he must have received the information from the Spanish cardinal.

his appointment as a cardinal in 1629.[123] After being created a cardinal, Pázmány also reached out to the Roman *fazione Spagnuola* that is referred to in his letter – more than politely – written to Filippo Colonna, the *gran contestabile*.[124] His hint given to Azzolini on 12 April, namely that he would move to Rome for several years to serve the Church, shows that the plan of his permanent Roman imperial embassage and his cardinal protectorate did not occur during his mission in 1632, as it has been believed, but on the contrary: his commission was the first (and last) episode of a long-established plan of a Roman diplomatic role!

Pázmány was interested in European politics in another sense, as well. He possessed the texts of many important international treaties[125] and he found it necessary to share his opinion with Ciriaco Rocci about his commission at the latter's arrival to the imperial assembly of Regensburg *("de munere legationis... iudicium")* in 1630.[126] As the primate of the emperor's

[123] *Cf.* Martí Tibor–Monostori Tibor–Tusor Péter, *Pázmány Péter kiadatlan követi instrukciója (1632. február 14.)*, Új Magyar Sion 7 (49) (2013) n. 1., 139–147, 138–139.

[124] "*...e la prego assicurarsi della mia osservanza e paratissima disposizione di servir a lei et alla sua eccellentissima casa, tanto benemerita dell'augustissima d'Austria, e lo mostrare con effetti in tutte l'occasioni, che mi vorrà offerire, come più a pieno l'intenderà dal signor abbate Cattaneo esibitore di questa, a cui rimettendomi...*" Biblioteca Statale Santa Scolastica, Subiaco, Arch. Colonna, Carteggio Filippo, busta 1629 [*ord. cron.*]. Nagyszombat, 21 December, 1629. Published: Tusor, *Pázmány állandó római követségének terve*, 173, n. 1.

[125] *Cf. Documents*, 13.(fol. 141*r*).

[126] The answer of Rocci, in which Pázmány is denoted by "*Regio-Caesareae Maiestatis rebus addictissimam*", is published: Miller de Brassó, *Epis-*

most prestigious kingdom and as one of the political leaders of his country – along with the palatine – Pázmány was also presented the breves of recommendation, which were a part of the accreditation, by the nuncios arriving in Vienna.[127]

The Hungarian primate naturally kept in touch with Borgia later as well, who intervened for the sake of Pázmány's cancelled Spanish annuities' payments.[128] In the future, their fate met again in relation to the plan of a so-called bull of residence

---

tolae… S.R.E. Cardinalis, Archiepiscopi et Hungariae Primatis Petri Pázmány, 55–56, n. 150. By obviously misreading Ciriaco, Miller uses the name of "Cardinal Carretto"as the author of the answering letter. However, there was not a legate called Carretto on the diet of Regensburg and there is no knowledge of a Cardinal Carretto at the time. Ciriaco Rocci was the cardinal legate of the diet of Regensburg. There is another correction; as Rocci first arrived in Regensburg at the end of July – as it was indicated by Rotraud Becker –, where he continuously stayed from 13 August, the dating is likely to be 28 July, 1630 and not the one Miller noted, 28 June.

[127] Before and after his appointment as cardinal. Pallotto's recommendation to Pázmány (extraordinary nuncio: 15 April, 1628, ordinary nuncio: 18 September); Rocci (28 April, 1630); Malatesta Baglioni (7 July, 1634). The original papal breves: Archivum Primatiale (AP), Archivum Ecclesiasticum Vetus (AEV), n. 149/1–4.

[128] "*La carta que escrivi a su Mayestad en tiempo que vuestra eminenza se hallava en esta corte, sobre la paga de lo corrido de la pension de que hizo … al vuestra eminenza en los gastos de l amabsciada de Almanga. He tenido la respuesta-cuya copia es la inclussa y a unque me pususa do que los ministros de su Mayestad en Viena habran hecho en tender a vostra eminenza.*" His letter to Pázmány, Rome, 11 September, 1632. AP AEV n. 169. See also his letter of 6 November, 1632 (ibid). On the function of the Roman Spanish party and the techniques of its management from Madrid in the first half of the 1630s: Visceglia, *Fazioni e lotta politica nel Sacro Colleggio*, 53–63.

in 1634, which was discussed first at the beginning of February 1634 in connection with Pázmány's return and which later led to Borgia's removal from Rome.[129] The similarity of their political views and diplomatic role is certainly proven by a memoir which must have been written by the Spanish cardinal, though, it survived and was published under Pázmány's name.[130] Therefore, one should not only deal

[129] Tusor, *Le origini*, 216 and 226.

[130] "Vienna (?), 24 August, 1629" "*Carta que el Cardenal Pazman lescrivió al cardenal Barberino*". Hanuy, *op.cit.*, II, 55–66, n. 554. There is only a short counter-argumentation here that Pázmány was the author of the lengthy political memoir written in Spanish and also published in Hungarian. Both the Spanish language and the style and rhetoric of the text are absolutely uncharacteristic of Pázmány. The initial suspicion of Ferenc Hanuy, who published the text, was grounded. Although, his analysis was not. On the document that survived in a copy Pázmány's name is falsely mentioned, moreover the date of 1629 is also wrong. It is unknown, however, why Pázmány's name (apart from the similar attitude) and the wrong date was written on the document, which must have been drafted after 10 June, 1630. Namely, Urban VIII allowed the cardinals to use the title of *Eminentissimus/Eminenza* that is mentioned in the document; earlier the addressing of the members of the Sacred College was the *Illustrissimus*. Mario Bosi, *Quando ai Cardinali fu dato il titolo dei eminenza*, Strenna dei Romanisti 41 (1980) 107–114, 112. Francesco Barberini never visited Vienna, it is wrongly stated by Hanuy; his legation to Paris in 1625 and his legation to Spain in 1626 are only known. Lutz, *Kardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno*, 19–26; *Relacion verdadera del viaje, entrada, y recibimiento que la ciudada de Barcelona hizo a La buena venida del Señor Cardenal Legado, en 18 de março deste Año de 1626*, Madrid 1626; latest Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 250–256. The document was drafted in Rome ("*Di casa*") right after the visitation to the cardinal nephew. On the basis of the inner argumentations – that are correctly used by Hanuy – it can completely be dismissed that it had been

with a "Borgia-crisis" – as the international secondary literature still does[131] – but while evaluating the events of the spring of 1632, Borgia–Pázmány-crisis should be mentioned according to the historical reality.

7. *The unrealities of the Habsburg–papal league.* While the question of the success of the request for aid is complex and ambiguous – as we have seen – the Hungarian primate's attempt to involve the pope in the league was a complete and clear failure. However, Urban VIII's Francophile policy should not solely be blamed for this fiasco and should not only be analysed in the context of Rome and Vienna's relations. The text that Pázmány brought to Rome was not only a plan, but the text of an alliance signed by Ferdinand II on 14 February, 1632 and assisted by Jacques Bruneau, the Spanish resident of Vienna.[132] This, however, was unacceptable not only for the papal court but also for the court of Madrid due to its phrases on

written during the embassage of 1632 in Rome. Pázmány had been there only in 1614–1615 and did not return later. The argumentation of Hanuy in II, 133–134, n. 614 is even more groundless, jr Antonio Barberini had no significant influence, he did not welcome foreign envoys, and his discussed legation was not international, but it was a certain domestic governorship of which he had three at the time: Bologna, Ravenna and Urbino. *Cf.* Alberto Merola, *Barberini, Antonio*, DBI VI, Roma 1964, *ord. alph.*

[131] Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 282–293 (the title of the chapter is not "*Borgia-Krise 1632*", but it should correctly be "*Borgia–Pázmány-Krise 1632*".)

[132] Published: Mednyánszky, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 42–47, n. 20. On the original handwritten copies in the volume of Barb. Lat. 2629 see the *Appendix* (I.). *Cf. Chapter I*, footnote 31.

the Low Countries. Its ratification was denied by the *Escorial*. Therefore, the archbishop of Esztergom had to represent such a program that hadn't been supported by the Spanish monarchy in its written form. The league between the Habsburgs was finally realized in 1634.[133] In Italy, the alliance did not stand a chance due to the subtle geopolitical relations even though the Italian states found that cooperation against the Swedish threat was necessary. As the envoy of Savoy, Ludovico San Martino expressed to Azzolini, who had visited him at his residence on 11 May, 1632 that the biggest difficulty of establishing an Italian defensive league was the involvement of the Spanish themselves, since the French did not want to

[133] The extra instruction given to Pázmány concerning the league ("*Instructio specialis pro cardinale Pazmány, quid ratione novi foederis cum rege Hispaniarum iam initi apud suam sanctitatem negotiari debeat*"), which was issued on the day of the signing of the treaty in Vienna on 14 February, 1632, latest published: Martí–Monostori–Tusor, *Pázmány Péter kiadatlan követi instrukciója*, 145–147 (on the denial of the ratification of Madrid: 143–144). On the draft of Vienna (ÖStA HHStA Spanien, Kart. 22, Map. 422, fol. 1–4) quoted: NB IV/5, 226, note 17. His main instruction issued in Vienna on 5 February, 1632 was already published in the 19th century along with the text of the league: Mednyánszky, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 29–39, n. 18 (*"Instructio sive memoriale pro reverendissimo in Christo patre domino Petro S.R.E. presbytero cardinali Pazmany archiepiscopo Strigoniensi locique eiusdem comite perpetuo, primate regni Hungariae, legato nato, summo secretario, cancellario et consiliario nostro intimo, legato nostro extraordinario ad summum pontificem super iis, quae reverendissimam paternitatem suam nostro nomine apud suam sanctitatem agere ac negociari cupimus"*). As extra information, Pázmány received the text of the imperial order given to Paolo Savelli on 7 May, 1631, and to Federigo Savelli on 3 December, 1631 on the same topic. *Ibid.*, 39–42, n. 10; 26–29, n. 17.

join the Duke of Milan; furthermore, the Venetians did not want to listen to the representative of the emperor, since they would never join the league without the French.[134] The plan of a controlled Italian defensive league headed by the pope was being discussed from 1633 to 1635, which was followed by ardent Spanish and moderate French opposition.[135]

8. *The preparation for a publicistic war?* The last and most sensational result of our research is not directly related to the sources of the Vatican, therefore it has not been mentioned yet. During the research, the documents of the Roman embassage – kept in Esztergom – that were quoted by Fraknói without references and that were neglected by Ferenc Hanuy (who published the Pázmány-documents) were also examined. The omission is a huge philological mistake, since the final, authentic text-versions of the most important documents of the commission can be found here. These documents were corrected by Pázmány himself in many places before they became

[134] "*Amb.r di Savoia. In casa sua Martedì XI Maggio 1632. Egli dice tal lega defensiva d'Italia contro lo Sueco esser necessaria e che bisogna farla a tempo, perché lo Sueco può venir facilmente etc. Che la difficoltà maggiore sarà il metterci Spagnuoli, perché Francia non vorrà che il Duca di Milano c'entri, e i Venetiani si come non han voluto udir il Rabatta per non lasciar Francia, così ne anche vorranno entrar in questa lega non entrandovi Franzesi.*" BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 143*r*. Ludovico San Martino, Marchese d'Agliè represented Savoy in the Eternal City in 1627–1637. *Cf.* Becker, NBD IV/5, 5, note 19.

[135] Panella, *Una lega italiana*, 3–36 and 21–50.

fair copies.[136] After his Roman commission, he crossed out the addresses and cadences and added titles. Besides this, a fair copy was also made of the labelled text-versions[137] in the following order:

> ***1.*** *Legationis ad Suam Sanctitatem puncta. Oratio ad Summum Ponteficem habita 6 Aprilis 1632*[138] – ***2.*** *Oratio ad Suam Sanctitatem 24 Aprilis 1632*[139] – ***3.*** *Scriptum Cardinali Barberini exhibitum 3 May 1632*[140] – ***4.*** *Scriptum Cardinali Barberini exhibitum 8 May 1632*[141] – ***5.*** *Copia Scripti exhibiti Card.li Barberino circa Titulum Legati*[142] – ***6.*** *Scriptum Suae Sanctitati exhibitum, quod Cardinales possint essere Legati Regum*[143]

---

[136] AP AEV n. 154/1–9. The document-*facsimile*s can be read *online: http://institutumfraknoi.hu/repositorium/pazman_rome_1632*.

[137] AP AEV n. 154/1. – It was published by Hanuy (*Petri Pázmány… epistolae collectae*, II) that was mentioned in this volume many times.

[138] *Inc.* "*Caesarea Maiestas et de praesentibus Germaniae…*", its draft (the handwriting of Secretary János Tőrös with the corrections of Pázmány in the main body): AP AEV n. 154/4; its fair copy: n. 154/1, fol. 1–7.

[139] *Inc.* "*Caesarea Maiestas Sanctitati Vestrae…*", its draft (the handwriting of Secretary János Tőrös, there are no corrections [of Pázmány] in the main body): AP AEV n. 154/5; its fair copy: n. 154/1, fol. 7–10.

[140] *Inc.* "*Quamvis nuper…*", its draft (the handwriting of Secretary János Tőrös with Pázmány's signature): AP AEV n. 154/6; its fair copy: n. 154/1, fol. 10–12.

[141] *Inc.* "*Quod Eminentiam Vestram…*", its draft (the handwriting of Secretary János Tőrös, there are no corrections [of Pázmány] in the main body): AP AEV n. 154/9; its fair copy: n. 154/1, fol. 12–14.

[142] *Inc.* "*Intermitterre non possum…*", its draft (the handwriting of Secretary János Tőrös, there are no corrections [of Pázmány] in the main body): AP AEV n. 154/3; its fair copy: n. 154/1, fol. 14–16.

[143] *Inc.* "*Cum tam multa sint…*", its draft (with Pázmány's corrections in the main body): AP AEV n. 154/2; its fair copy: n. 154/1, fol. 16–22.

What does all of this mean? It means that Pázmány edited the most important documents of his embassage; he compiled the documents that depicted the empire's situation the best, and then – by dissolving the chronological order – he contrasted them with the documents of the abortive and diversionary debate over his title as a legate. Although the two letters of Francesco Barberini written in early May can be found in the preparatory material, they were later dropped from the compilation. These letters had been taken into account at first along with their less relevant content compared to the serious letters of the Hungarian cardinal to demonstrate Rome's attitude towards the question.[144] Pázmány also wrote a preface and an epilogue about the document "*Intermittere non possum...*" that explained the text's origin, which were later crossed out[145] and omitted from the fair copy.[146] Finally, the manuscript was not edited and was placed in the primatial archives. Such an antipapal publication would not have achieved its goal; it would have only made the European and Hungarian Protestant community pleased. It is assumed that not only the

[144] AP AEV n. 154/7–8. See their publication: below *Documents*, *Appendix*, II, 2–3.

[145] See their publication *Documents*, *Appendix*, II, 1.

[146] Similarly to the commentary of his speech on 6 April: "*Vocem hanc in praesentia mea litura obduxit Papa, et si recte memini, substituit Negotiorum. Subiungens, recte sic cohaerere.*" AP AEV 154/4. Pázmány remembered incorrectly, since on the given document only the traces of the hot-tempered zigzagged crossings out can be seen, Urban VIII did not write anything on it. BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 79*r*. See also above in *Chapter II/1* (footnote 18).

court of Vienna was of this opinion, but also the archbishop of Esztergom after all.[147]

Epilogue

As Péter Pázmány could not chose between his loyalty to the emperor and the pope, as a priest and bishop, Lorenzo Azzolini's choice between state interests and religious interests neither proved to be easy. It is shown by the fact that in 28 full pages he endeavoured to explain and prove the policy of the Holy See from the Treaty of Regensburg to Pázmány's commission *("Relatione della serie e progresso de' negoziati di S. S.tà e de suoi Ministri per la Religione Cat.ca e per la pace")*.[148] At the end of his lengthy memoir that analyses the policy of the Apostolic See – which is an important source of the contemporary history of the Papal State – Azzolini touches upon the imperial embassage of the primate of Hungary and places it among the events of great politics. It states that the archbishop of Esztergom arrived in Rome to have his red hat, and then to have negotiations with the pope about three points on behalf of the emperor. They were the following: the joining in the league of the emperor and the Spanish king and the motivation of others; financial aid, the assistance of the emperor and other Cath-

[147] Only the texts of the speech given on the audience of 6 April and the document "*Intermittere non possum…*" were published at the time; however, Pázmány had nothing to do with it. *Cf. Chapter I*, footnote 85 and 97. This contemporary publication in Latin and German is also cited by: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 270.

[148] *Documents*, 14.

olic monarchs' alliance against Gustav Adolf; furthermore, the withdrawal of the French from the confederation with the Swedish monarch. The pope answered all three questions in writing; moreover, in speaking he explained them in more detail. To realise the alliance of certain countries and the emperor he sent extraordinary nuncios. In relation to the aid he expressed the impossibility to grant more than he had already done; however, due to great danger he was ready to send a bigger sum based on the instalments. He explained the real difficulties concerning his joining the league; however, Urban VIII was not barred from a useful alliance of a proper form – as it was stated in the conclusion of the secretary of state's analysis.

Azzolini's evaluation: the paradox between his self-defensive fine narrative, his further corrections and the events of Pázmány's commission – that have been explored and analysed in this volume – speaks volumes.[149]

The difference between the confessional and political interests characterised the policy of the Holy See during the en-

[149] Similarly to the case of the lofty content of the papal (answer) breve issued in the *Quirinale (apud S. Mariam Maiorem)* on 29 May, 1632 sent to Vienna about Pázmány's embassage: "*Nobis quamvis immerentibus Romanae fidei tutelam elector pontificum Spiritus Sanctus mandavit. Turrim David armatura fortium spoliare videatur, qui Austriacos principes exarmari sinat potentia ecclesiam propugnantem… Qui cor nostrum coram introspicere potuit, eum sane debuit pontificiae sollicitudinis misereri transfiguntur viscera apostolicae charitatis gladio doloris ubi perpendimus, quid necessitas Germaniae posssit exigere, quid necessitas Italiae vero possit exhibere. Quid curaturi semper simus, quid in praesentia conemur, quid hactenus praestiterimus, ex reducis cardinalis [i.e. Pázmány] testificatione cognoscat maiestas tua*". Published: Mednyánszky, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 100–101, n. 40.

tirety of the 16th and 17th centuries,[150] which became especially powerful and almost unsolvable during the Thirty Years' War. The simplifying attitude that suggested a direct connection between the sacred and secular cases *(cose sacre e profane)* ceased to exist by that time. Every source and analysis of our volume offers a closer look into the catastrophic policy – despite its short-term successes – that led to the papacy's losing its secular power during the Thirty Years' War – which broke out 400 years ago – and to an openly humiliating dependency on France by the 1660s.[151] The "modern real-politics" of Barberini/Azzolini resulted in this, which kept the wars away from the borders of the Papal State and significantly weakened the suffocating Habsburg pressure in Italy from North and South; though, it once and for all faded Pázmány's vision of Trent's expansive reform papacy that he had developed during his

[150] Eckehart Stöve, *Häresiebekämpfung und „ragione di Stato". Die Protestanten und das protestantische Lager in den Hauptinstruktionen Clemens' VIII*, Das Papsttum, die Christenheit und die Staaten Europas 1592–1605. Forschungen zu den Hauptinstruktionen Clemens' VIII. (BDHIR 66), hg. von Georg Lutz, Tübingen 1994, 53–66.

[151] Repgen, *Die römische Kurie*, 164 and *passim*; Lutz, *Rom und Europa während des Pontifikats Urbans VIII*, 74–78 and 85–90; Id., *Roma e il mondo germanico*, 429–432 and 438–439; Id., *Urbano VIII*, 305–307; Robert Bireley, *The Thirty Years' War as Germany's Religious War*, Krieg und Politik 1618–1648. Europäische Probleme und Perspektiven (Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien 8, hg. von Konrad Repgen–Elisabeth Müller-Luckner), München 1988, 85–106; in conclusion Tusor, *The Baroque Papacy*, 36–71 *(From Vervins to Westphalia)*, especially 56–64.

studies in Rome in the 1590s.[152] The primate of Hungary endeavoured to find this ideal during his embassage in Rome; moreover, he wanted to restore it by the assistance of oppositionist cardinals. His efforts proved to be unrealistic in the narrow cross section of the strengthened papal absolutism and the European and Italian geopolitical situation. The complexity of the situation is shown best by the fact that a Jesuit cardinal who vowed unconditional obedience to the pope in his sollemn monastic vows[153] had to openly politicise against the prevailing pope.

It is up to the reader whether this political micro-historical analysis helped them to recognise, comprehend and make these macro-political phenomena understood in the context of the Thirty Years' War.

[152] On the role of great politics, for instance: Peter Bartl, „*Marciare verso Costantinopoli*". *Zur Türkenpolitik Klemens' VIII*, Saeculum 20 (1969) 44–56.

[153] *Cf.* Tusor Péter, *Pázmány, the Jesuit prelate. His Appointment as Primate of Hungary, 1615–1616 (A Micropolitical Study)* (CVH I/13), Budapest–Rome 2016, in conclusion 309–338 and 429–456.

TANULMÁNY

I. FEJEZET
A PÁZMÁNY BÍBOROS 1632-ES RÓMAI LÁTOGATÁSA KÖRÜLI BOTRÁNY
A nunciusi jelentések tükrében

1. Pázmány kedvezőtlen megítélése Rómában

1632. július 21-én, Rómában elhunyt Paolo Savelli herceg, aki hosszú éveken át töltötte be II. Ferdinánd császár kúriai követének tisztségét.[1] Fia, Bernardino szívesen lépett volna örökébe, és a Kúriának sem lett volna ellenére ez az utódlás,[2] de más nevek is felmerültek a hivatalra. Beszélték, hogy a Máltai Lovagrend perjele, Aldobrandino Aldobrandini, eddig egy birodalmi ezred tulajdonosa, Niccolò Ludovisi herceg és Paolo Giordano Orsini, Bracciano hercege is érdeklődik a tisztség

[1] Irene Fosi, *La famiglia Savelli e la rappresentanza imperiale a Roma nella prima metà del Seicento*, Kaiserhof – Papsthof (16.–18. Jahrhundert) (Publikationen des Historischen Instituts beim österreichischen Kulturforum in Rom. Abhandlungen 12), hg. von R. Bösel–G. Klingenstein–A. Koller, Wien 2006, 67–76.

[2] Bernardino Savelli an Ferdinand II., 1632 Juli 21, Österreichisches Staatsarchiv (Wien), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Staatsabteilung Rom, Varia, Karton 7 (sine fol.).

iránt,[3] akik közül azonban, amint azt az Államtitkárság a bécsi udvarral tudatta, senkit sem akkreditált volna a pápa.[4] A császár nem határozta el magát, de úgy nyilatkozott, hogy saját alattvaló küldésén gondolkodik.[5] Vagyis nem akarta a tisztséget ismét a római főnemesség egyik tagjával betölteni, hanem egy németet vagy az uralma alatt álló országokból egy másik alattvalóját részesítette volna előnyben. Egyesek Eggenberg hercegnek, II. Ferdinánd befolyásos miniszterének és a Titkos Tanács elnökének fiára gondoltak. Őt nem terhelték volna meg túlzottan a magas presztízsű tisztség viselésével elkerülhetetlenül felmerülő költségek, de a herceg elvetette a lehetőséget.[6] Kifejezett megütközéssel reagált azonban Ciriaco Rocci

[3] Rocci Barberininek, 1632. augusztus 14., Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Manoscritti, Barberini Latini, vol. 6971, fol. 10*rv*, 15*rv* (újonnan kiadva: Becker, NBD IV/5, 381–382, n. 100.1).

[4] Barberini Roccinak, 1632. július 24., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 120*r*–121*v*; uő. ugyanannak, 1632. augusztus 21., uo., fol. 129*rv*, 131*r*; uő. ugyanannak, 1633. január 15., BAV Barb. Lat., vol. Lat., vol. 7065, fol. 8*rv* (Becker, NBD IV/5, 356–359, n. 95.1; 400–401, n. 103.1; 642–643, n. 149.4).

[5] „…*pensa mandar nationale o suddito della Maestà Sua*". Rocci Barberininek, 1632. augusztus 14. (lásd a 3. jegyzetet). Ugyanilyen tárgyban II. Ferdinánd Borghese bíborosnak, 1632. augusztus 5., ÖStA HHStA Rom, Hofkorrespondenz, Kart. 10, Fz. R, fol. 5*r*.

[6] Johann Anton von Eggenberg 1631/1632-ben lovagi utazáson *(Kavalierstour)* volt Rómában és Nápolyban. 1638-ban pedig III. Ferdinánd követe volt Rómában. Becker, NBD IV/4, 472, n. 182.1; Maria Antonietta Visceglia, *La città rituale. Roma e le sue cerimonie in età moderna* (La corte dei papi 8), Roma 2002, 157–159; Andrea Benedetti, *La fastosa ambasceria di Gio. Antonio Eggenberg presso Urbano VIII*, Studi Goriziani 34 (1963) 9–30.

nuncius[7] Eggenberg hercegnek arra a megjegyzésére, hogy újra Pázmány magyar bíborost küldhetnék római követségbe. Spontán visszakérdezett: „Mi végre? Hogy kölcsönös elégedetlenséget okozzon?" *(„A che fare? Per dare e ricever disgusto?")*.[8] Francesco Barberini bíboros nepos reakciója sem lehetett volna negatívabb kicsengésű. Ő így válaszolt Rocci jelentésére: „Nem tudom, hogy Őfelségét mi vehetné rá arra, hogy a pápai udvarba egy olyan bíborost küldjön rezidense mellé segítségül, akit a pápával és az ő családjával elégedetlenkedők közé sorolnak. Egy megtört, önfejű embert, aki semmiképpen nem képes intézni, sem pedig hasznos tanácsokkal segíteni Őfelsége ügyeit. Uraságtok intézze bizalmasan ezt az ügyet, és gondoskodjék minden lehetséges módon róla, hogy ezek a Pázmány bíboros küldetésével kapcsolatos gondolatok elvetéljenek, amikor csak felmerülnek."[9] A terv végül nem valósult meg, és Rocci előtt

[7] Született 1581-ben, Rómában, 1608 kúriai prelátus, 1628–1630: nuncius Svájcban,1629: *in petto* bíboros, 1630–1634 nuncius a császári udvarban, 1637–1640 bíboros legátus Ferrarában, † 1651; Becker, NBD IV/4, xlix–lxvi.

[8] Rocci Barberininek, 1632. augusztus 7., BAV Barb. Lat., vol. 6971, fol. 1*r*v, 8*r*–9*r*. Részlet közölve: Tusor Péter, *A magyar egyházi elit és Róma kapcsolatainak ismeretlen fejezetei (1607–1685)*, Budapest 2000 (ELTE, Ph.D. disszertáció), 172, 790. j. Letölthető: *https://www.academia.edu/16498885* (Tusor, *Diss.*, 2000). Kiadva: Becker, NBD IV/5, 371–374, n. 98.1.

[9] „*Non so come Sua Maestà si potesse indurre a mandar alla corte per assister al suo residente un cardinale che si chiama mal sodisfatto del papa e della sua Casa, un huomo rotto e testardo e che in nessun modo può maneggiar né consegliar utilmente gli affari di Sua Maestà. Vostra Signoria intrinsechi bene il negotio e procuri di divertir in ogni maniera questi pensieri della missione del cardinale Pazman, quando vi fussero*". Barberini Roccinak, 1632. augusztus 28., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 135*r*–137*v*, idézi: Alessandro Catalano, *La Boemia e la riconquista delle coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la controriforma in*

egyelőre meg sem említették hivatalosan. Komoly elképzelésként azonban ismét felmerült két évvel később, 1634 januárjában, ezúttal Oñate gróf kezdeményezésére, aki Spanyolország rendkívüli követeként tartózkodott II. Ferdinánd udvarában.[10] Rómában a császári követ már tárgyalt róla Francesco Barberinivel,[11] aki azt írta Miksa bajor választófejedelemnek, hogy az ügyet gyermeteg próbálkozásnak tartja a Kúria megfélemlítésére, és hogy Miksának feltétlenül meg kell ebben akadályoznia II. Ferdinándot. A választófejedelem valóban eltanácsolta a császárt a terv végrehajtásától.[12] Pázmány nem kapott többé római küldetést.

Pázmány 1632. augusztusi merev elutasítása mögött egy néhány hónappal korábbi ok húzódott meg. A bíboros az év első

Europa centrale (Temi e Testi 55), Roma 2005, 211, 42. j. Közölve: Tusor, *Diss.*, 2000, 173, 794. j. és Becker, NBD IV/5, 410–412, n. 105.1.

[10] Péter Tusor, *Le origini della bolla „Sancta Synodus Tridentina". I cardinali degli Asburgo e papa Urbano VIII, 1632–1634*, La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio I, coord. J. Martínez Millán–R. González Cuerva, Madrid 2011, 205–226, 211–212 és 226, 56. j.; Katrin Keller–Alessandro Catalano (Hg.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667) II* (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs 104), Wien–Köln–Weimar 2010, 89.

[11] Federico Savelli II. Ferdinándnak, 1634. február 11., ÖstA HHStA Reichskanzlei, Friedensakten, Kart. 18, 1634, fol. 1*r*–4*r*.

[12] *Briefe und Akten zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges, Neue Folge. Die Politik Maximilians I. von Bayern und seiner Verbündeten, II/8*, bearb. von Kathryn Bierther, München–Wien 1982, 520, 616–618; Franz Brendle, *Der Erzkanzler im Religionskrieg. Kurfürst Anselm Casimir von Mainz, die geistlichen Fürsten und das Reich 1629 bis 1647* (Reformationsgeschichtl. Studien und Texte 156), Münster 2011, 378–379.

hónapjaiban II. Ferdinánd megbízásából járt Rómában, és ott tartózkodása mind neki, mind pedig vendéglátóinak annyira kellemetlen élmény volt, hogy nem szerettek volna ismét hasonló tapasztalatokat szerezni.[13]

VIII. Orbán pontifikátusának historiográfiájában nem maradt nyom nélkül Pázmánynak ez a római látogatása.[14] Feljegyezték, hogy olyan remények fűződtek hozzá, amelyek végül nem teljesültek, és hogy a különben szolgálatkész magyar főpap rossz diplomatának bizonyult. Az azonban nem jelenik meg Muratori, Leman, Pastor és mások összefoglaló műveiben, hogy mennyire botrányosan zajlottak le ezek az események valójában, és milyen mértékben adtak alkalmat Pázmány lejáratására, felháborodott beszámolók írására és tudós állásfoglalásokra. Itt nemcsak kölcsönös nehezteléseken volt szó, hanem valódi konfliktusról, amely a Kúria részéről alkalmat szolgáltatott, hogy újragondolják a bíborosi kinevezéseket, az

[13] Pázmány részletes beszámolóját teljes római útjáról, amelyet VIII. Orbánnál tett utolsó audienciáját követően fogalmazott, közli: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 315–328, n. 755: „*Relatio legationis Romanae, quam obiit card. Petrus Pázmány iussu Caesareae maiestatis apud suam sanctitatem anno 1632*".

[14] Lodovico Antonio Muratori, *Annali d'Italia, XI, dall'anno 1601 all'anno 1700* (colle prefazioni critiche di G. Catalani), Monaco 1764, 124; Auguste Leman, *Urbain VIII et la rivalité de la France et de la Maison d'Autriche de 1631 à 1635* (Mémoires et travaux publiées par des professeurs des Facultés catholiques de Lille 16), Lille-Paris 1920, 146–165; Ludwig von Pastor, *Geschichte der Päpste XIII/2*, Freiburg/Br. 1928, 441–448; Johann Heinrich Schwicker, *Peter Pázmány, Cardinal-Erzbischof und Primas von Ungarn und seine Zeit*, Köln 1888, 69–79; Julius Kornis, *Le Cardinal Pázmány*, Paris 1937, 38–40, 56–57.

úgynevezett „nemzeti bíborosok” *(cardinali nazionali)* szerepét, a megfelelő összetételű Bíborosi Kollégium kialakításának módozatait. Ezenkívül elég kendőzetlen formában napvilágra került az a tény is, hogy Róma mennyire nem törődik a bécsi udvar megelégedettségével. Ezzel szemben a későbbi századok említett történetírói megpróbálták ártalmatlan színben feltüntetni a nézeteltéréseket és tompítani a drámai jelenségek bemutatását. Ezért Georg Lutz, aki mindezen problémákra ráirányította a figyelmet, azt javasolta, hogy ideje lenne a látogatás eredményeit apologetikus felhang nélkül és a korszak nagyobb összefüggéseibe, valamint a Barberini-pápa és a Habsburg udvarok általános viszonyaiba ágyazva vizsgálni.[15]

Ehhez hasznos forrásként szolgálnak a Francesco Barberini bíboros nepos nevében minden hét szombatján, az általa felügyelt Államtitkárságról a bécsi nunciusnak írt utasítások, mivel ezek nem tompítják el az összetűzések polemikus élét. Ezek a jelentések közvetlenül a történések szereplőitől származnak,[16] és a nuncius arra használta a benne szereplő információkat, hogy összevesse más, Rómából származó jelentésekkel, amelyek hasonlóan nyílt felháborodást tükröztek Pázmány fellépése kapcsán, mint amely a Kúriában uralkodott. A forrásokból az is világosan látszik, hogy fel sem me-

[15] Georg Lutz, *Roma e il mondo germanico nel periodo della guerra dei trent'anni*, La corte di Roma tra Cinque e Seicento. „Teatro“ della politica europea (Europa delle Corti, Biblioteca del Cinquecento 84), a cura di G. Signorotto–M.A. Visceglia, Roma 1998, 425–460, 452–453, 75. j.

[16] Az Államtitkárság Rocci nunciussal folytatott teljes levelezése kiadásra került: Becker, NBD IV/5. Azzolini és Benessa pápai fogalmazókra lásd alább a 92., a 100. és a 101. j.-t.

rült a megértés vagy akár a megbocsájtás szándéka Pázmány magatartásával kapcsolatban, csak annak megerősítése, hogy ő követett el hibát.

2. Római küldetésének előtörténete

II. Ferdinánd bizonyosan nem meggondolatlanságból választotta Pázmány bíborost az 1631/1632. év fordulójakor a nehéz római misszióra. Pázmány a császári ház megbízható híve volt, egyúttal pedig egyik legelismertebb főpap a Habsburg-alattvalók között, akinek elvitathatatlan érdemei voltak a reformáció, az oszmán hódítás és a Magyarország három részre szakadása következtében egzisztenciális veszélynek kitett katolicizmus megerősítésében.[17] Hosszú évek politikai tapasztalata volt a háta mögött, nyelvileg és retorikailag képzett volt,

[17] Hubert Jedin, *Handbuch der Kirchengeschichte IV*, Freiburg–Basel–Wien 1967, 659: „A katolicizmus helyreállítása Magyarországon szinte kizárólag Pázmány bíboros műve volt."; Márta Fata, *Ungarn, das Reich der Stephanskrone, im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung* (Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung 60), Münster 2000, 212–222 és *ad indicem*; Alexander Koller, „*Circondato da turchi et heretici*". *Il regno d'Ungheria nel Cinquecento visto dai nunzi pontifici*, Gli Archivi della Santa Sede e il regno d'Ungheria. In memoriam Lajos Pásztor (Collectanea Vaticana Hungariae [CVH], I/4, a cura di Gaetano Platania–Matteo Sanfilippo–Péter Tusor, Budapest–Roma 2008, 23–33. A köztörténetírásban Pázmány ezenkívül kora vezető politikusának számít. Hangsúlyozzák még, hogy a népnyelven írt munkáival igen nagymértékben hozzájárult a magyar irodalmi nyelv kialakulásához.

és az is előnyére vált, hogy még tanulóéveiből jól ismerte Rómát, mindazonáltal nem a Barberini-dinasztia Rómáját.[18]

Küldetésének tárgyát VIII. Orbán előtti első audienciája alkalmával maga nevezte meg három pontban: tájékoztatni kívánta a pápát a Birodalomban zajló háború állásáról és arról a veszélyről, amely a katolicizmust fenyegette, hogy meggyőzze őt a hadisegély küldésének szükségességéről **(1.)**. Továbbá meg kellett őt kérnie, hogy lépjen fel a Svédországot támogató

[18] Pázmány Péter 1570-ben született a partiumi Váradon református nemesi családban. Már diákkorában áttért a katolikus hitre, 1587-ben belépett a jezsuita rendbe, majd Krakkóban, Bécsben és Rómában tanult filozófiát és teológiát. 1596-ban szentelték pappá, ezután tanulmányi prefektusként és tanárként tevékenykedett Grazban, ahol megismerkedett Ferdinánd főherceggel, a későbbi császárral és királlyal, valamint gyóntatójával, Lamormain atyával. 1601-ben két évre felső-magyarországi misszióra küldték, 1607-től pedig állandóan Magyarországon tartózkodott, ahol 1616-ban kinevezték esztergomi érsekké, Forgách Ferenc utódjaként. A paphiány enyhítésére szemináriumot alapított Nagyszombatban (1619), Bécsben (1623) és Pozsonyban (1626), ezek vezetését a jezsuitákra bízta. A nagyszombati kollégiumot 1635-ben egyetemi rangra emeltette. II. Ferdinánd ajánlására 1629-ben bíborosi méltóságot nyert, † 1637. Miklós Őry, *Kardinal Pázmány und die kirchliche Erneuerung in Ungarn*, Ungarn-Jahrbuch 5 (1973) 76–96; Moritz Csáky, *Pázmány*, Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas III, München 1979, 417–419, további irodalommal; Walter Troxler, *Pázmány*, Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon VII, Hamm 1994, 116–120; Péter Tusor, *Purpura Pannonica. The „Cardinalitial See" of Strigonium and its Antecedents in the 17th Century* (CVH I/3), Budapest–Roma 2005, 77–105; Tamás Tóth, *„Si nullus incipiat, nullus finiet". La rinascita della Chiesa d'Ungheria dopo la conquista turca nell'attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784)* (CVH I/6), Budapest–Roma–Szeged 2011, 31–32.

katolikus hatalmak ellen **(2.)**, valamint meg kellett nyernie VIII. Orbánt, hogy csatlakozzon a katolikus fejedelmeket tömörítő, később létrehozandó ligához **(3.)**.[19]

Pázmány 1632. január 31-én írt levelében jelentette be, hogy a császár megbízásából Rómába indul, és úgy számolt, hogy a nagyböjti idő közepe táján fog megérkezni.[20] Ezt megelőzően néhány napot Bécsben töltött, hogy ott pontos utasításokat kapjon megbízatásáról, és tisztázza az út során felmerülő költségeket. Ezután visszatért Pozsonyba, és február 19-én kelt útra Rómába. Azokat a meghatalmazásokat, ajánlásokat és instrukciókat, amelyeket még nem állítottak ki számára,[21] utána küldték Rómába. A velencei császári rezidens utasítást kapott: gondoskodjon róla, hogy az útnak azon része, amely velencei területen vezetett, késlekedés nélkül végbemenjen.[22]

Bécsben joggal aggódtak amiatt, hogy a Kúriában nem alkottak valós képet azokról az állapotokról, amelyek a császári csapatok és a Katolikus Liga megsemmisítő breitenfeldi vereségét, valamint Szilézia és Csehország szász megszállását követően kialakultak, és hogy Rómában nincsenek tisztában

[19] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 317–318; Barberini Roccinak, 1632 április 10., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 46*r*–49*r* (Becker, NBD IV/5, 222–228, n. 64.1). Őry Miklós a projektet félreértve Pázmány személyes utópiájának állítja be azt (*Pázmány*, 82).

[20] Pázmány Barberininek, Bécs, 1632. január 31; Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 235–236, n. 705; Hamvazószerda március 3-ára esett.

[21] ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 53, 1. Konv., Fz. N, fol. 2*r*–9*v*; Eleonóra császárné Barberininek, 1632. február 11., BAV Barb. Lat., vol. 6845, fol. 48*r*: ajánlólevél. Az instrukciókhoz: Tibor Martí, *Los antecedentes del viaje a Roma del cardenal Péter Pázmány en 1632*, La Dinastía de los Austria, 175–204, 175. 1. j.

[22] ÖStA HHStA Venedig, Kart. 14, Weisungen, Fz. 3, fol. 41*r*.

azokkal a veszteségekkel, amelyeket a Birodalom katolikus fele elszenvedett, miután a svédek elfoglalták a mainzi érsekséget és a würzburgi püspökséget, majd tovább nyomultak Dél-Németország irányába, és így már Ausztriát és Tirolt fenyegették. A hadsereg újjászervezése érdekében azon fáradoztak, hogy ismét felfogadják az év elején menesztett Wallensteint, de az ehhez szükséges pénzösszeget egyszerűen képtelenség volt pusztán az örökös tartományok adójából előteremteni. A spanyol támogatás lehetőségei beszűkültek, miután a németalföldi háború olyan kedvezőtlenül alakult, hogy Spanyolország szorult rá a Birodalomból érkező katonai segítségre.[23] Ezért elkerülhetetlennek tűnt, hogy a pápát tájékoztassák a katolicizmus egészét fenyegető veszélyről, és rábírják a hadisegély folyósítására, még akkor is, ha mindenki számára világos volt, hogy erre milyen csekély az esély. VIII. Orbán röviddel trónra lépése után beszüntette az elődei, V. Pál és XV. Gergely alatt megítélt hadisegély folyósítását,[24] és ezt az álláspontját többszöri kérés ellenére sem volt hajlandó megváltoztatni.[25] Ezenkívül Rómában meg voltak győződve ar-

[23] Jonathan I. Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World, 1606–1661*, Oxford 1982, 174–184.

[24] Dieter Albrecht, *Zur Finanzierung des Dreißigjährigen Krieges. Die Subsidien der Kurie für Kaiser und Liga 1618–1635*, Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 19 (1956) 534–566, utánnyomása: Hans Ulrich Rudolf (Hg.), *Der Dreißigjährige Krieg* (Wege der Forschung 451), Darmstadt 1977, 368–412, 383–384; Konrad Repgen, *Finanzen, Kirchenrecht und Politik unter Urban VIII. Eine unbekannte Denkschrift aus dem Frühjahr 1632*, Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte (RQ) 56 (1961) 62–74.

[25] Becker, NBD IV/4, *ad indicem s.v. (Subsidien)*.

ról, hogy a császárnak a mantovai háborúba történt beavatkozása idézte elő azokat a magas katonai kiadásokat, amelyek az Egyházi Állam pénzkészletének kimerüléséhez vezettek.[26] Miután azonban Rocci az utóbbi időben többször megemlítette, hogy milyen hátrányosan érinti ez az elutasító megatartás a pápa általános tekintélyét,[27] 1631 decemberétől újból hajlandóak voltak folyósítani a császári csapatok és a Liga számára havi 5000 scudót vagy 6000 birodalmi tallért.[28] Ez azonban annyira

[26] Albrecht, *Zur Finanzierung*, 392; Barberini Roccinak, 1631. október 11., BAV Barb. Lat., vol. 7063, fol. 205*rv* (Becker, NBD IV/5, 53–54, n. 12.2). VIII. Orbán magas katonai kiadásaihoz: Pastor, *Päpste*, 848–852; Giampiero Brunelli, *Soldati del Papa. Politica militare e nobiltà nello Stato della Chiesa (1560–1644)* (Università degli Studi Roma Tre. Dipartimento di studi storici, geografici, antropologici. Studi e ricerche 8), Roma 2003, 189–239, különösen 224–225, 45. j. A pápai kincstárak pénzügyi helyzetéről általában: Georg Lutz, *Rom und Europa während des Pontifikats Urbans VIII*, Rom in der Neuzeit. Politische, kirchliche und kulturelle Aspekte, hg. von R. Elze–H. Schmidinger–H.S. Nordholt, Wien–Rom 1976, 72–167, 117–140.

[27] Rocci Barberininek, 1631. szeptember 20., BAV Barb. Lat., vol. 6969, fol. 77*rv*, 87*r*–91*r*; uő. ugyanannak, 1631. november 15., uo., fol. 164*rv*, 170*r*–171*r*; uő. ugyanannak, 1631. december 6., uo., 196*rv*, 204*r*–207*r* (Becker, NBD IV/5, 23–29, n. 5.1; 82–84, n. 21; 101–105, n. 27).

[28] Barberini Roccinak, 1631. december 6., BAV Barb. Lat., vol. 7063, fol. 244*r*–245*r* (Becker, NBD IV/5, 106-109, n. 28.2); Albrecht, *Zur Finanzierung*, 396; Georg Lutz, *Die päpstlichen Subsidien für Kaiser und Liga 1632–1635. Zahlen und Daten zu den finanz- und bilanztechnischen Aspekten*, Staat, Kultur, Politik. Beiträge zur Geschichte Bayerns und des Katholizismus. Festschrift zum 65. Geburtstag von Dieter Albrecht, hg. von W. Becker–W. Chrobak, Kallmünz 1992, 89–105, 92–95; Repgen tévesen 6000 *scudi*t említ (*Finanzen, Kirchenrecht und Politik*, 65).

csekély összeg volt, hogy semmit sem használt a jelenlegi szorult helyzetben.[29]

Pázmánynak tehát ebben az ügyben a kérelmező hálátlan szerepét kellett betöltenie. Sikerre azonban küldetése második célja kapcsán sem lehetett számítani. A császár és a spanyol uralkodó részéről nem talált megértésre VIII. Orbánnak az az álláspontja, hogy mint *padre commune* meg kívánja őrizni pártatlanságát, és nem hajlandó elítélni Franciaországot, amiért az Svédországgal és Hollandiával szövetségre lépve pénzügyi támogatást nyújt háborúikhoz. Ezt a panaszt is sokszor előadták már a pápának, és nem volt remény arra, hogy el lehet téríteni irányvonaltól.[30] Következésképpen Pázmány harmadik célkitűzésének elérésére sem volt sok esély, azaz hogy rávegye a pápát: csatlakozzon a katolikus fejedelmek Svédország ellen szervezendő ligájához, amely később törökellenes ligává alakulna.[31]

[29] Lutz, *Die päpstlichen Subsidien*, 92. Mindazonáltal a lekicsinylő megjegyzés – jobb lenne semmit sem adni, mint ilyen keveset – nem a császártól származott (ahogy azt Albrecht, *Zur Finanzierung*, 398 tévesen állítja), hanem a császárnétól: Rocci Barberininek, 1632. január 17., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. *29rv*, *35r* (Becker, NBD IV/5, 138–141, n. 39).

[30] Robert Bireley, *Religion and Politics in the Age of the Counterreformation. Emperor Ferdinand II, William Lamormaini S.J., and the Formation of Imperial Policy*, Chapel Hill 1981, 183; Georg Lutz, *Kardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno. Politik und Religion im Zeitalter Richelieus und Urbans VIII.* (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom [BDHIR] 34), Tübingen 1971, 34, 469–478; a *padre commune*-toposzhoz: Johann Burkhardt, *Der Dreißigjährige Krieg* (Moderne deutsche Geschichte 2), Darmstadt 1992, 145–146; Uő, *Abschied vom Religionskrieg* (BDHIR 61), Tübingen 1985, 369–370.

[31] Ez az 1632. február 14-én a császár és Spanyolország között megkötött szerződés kibővítése lett volna. Heinrich Günter, *Die Habsburger-Liga*,

VIII. Orbán a császári követtől értesült erről a tervről, amelyet később Toszkána karolt fel,[32] és érdeklődést is tanúsított iránta, de nem adta beleegyezését a csatlakozáshoz.[33]

A nagypolitikát érintő megbízatások mellett Pázmánynak még számos más ügyet is el kellett intéznie. Ezek között szerepelt egy különösen nehéz feladat is, amelyet a prágai jezsuiták számára kellett volna teljesítenie: a Károly-egyetem körüli, hosszú évek óta húzódó konfliktus megoldását.[34] II. Ferdinánd az egyetem irányítását a rend kezelésébe adta, ez azonban heves küzdelmet eredményezett az érsekkel mint az egyetem kancel-

---

1625–1635 (Historische Studien [Ebering] 62), Berlin 1908, 92–113; Catalano, *La Boemia*, 210; Martí, *Los antecedentes*, 175–204. Amíg Pázmánynak a pápát kellett volna meggyőznie, addig Antonio Rabatta gróf Velencében, Modenában, Firenzében, Luccában, Genovában és Torinóban tárgyalt az érintettek csatlakozásáról; Rocci Barberininek, 1632. február 28., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 94*r*–96*r*; Becker, NBD IV/5, 179–181, n. 51. Franciaországot, Angliát, Dániát, Lengyelországot és Lotharingiát is meg akarták nyerni a tervhez: ÖStA HHStA Reichskanzlei, Friedensakten, Kart. 18, 1632, fol. 3*r*–12*r*: „*Relatio summaria, waß ahn unterschiedlichen orthen ratione foederis ad defensionem Sac. Rom. Imperii erecti vom 14 Feb. 1632 gehandlet worden*".

[32] Antonio Panella, *Una lega italiana durante la guerra dei Trent'Anni*, Archivio Storico Italiano 94 (1936) 3. sz., 3–36 és 95 (1937) 1. sz., 21–50.

[33] Paolo Savelli II. Ferdinándnak, 1632. február 7., ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fasc. K, fol. 7*r*–10*v*; uő. ugyanannak, 1632. március 6., uo., fol. 25*r*v.

[34] Johannes Schmidl, *Historiae Societatis Jesu provinciae Bohemiae IV/1*, Pragae 1759, 186; Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 285, n. 735; Käthe Spiegel, *Die Prager Universitätsunion (1618–1654)*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 62 (1924) 5–94, 33–34.

lárjával.[35] Pázmánynak ezeken kívül még el kellett volna intéznie a bécsi püspök bíborosi kinevezését, amit a császár már évek óta óhajtott, és Eggenberg, valamint a nuncius is támogatott.[36] Saját maga még egy fontos tárgyalási pontot jegyzett fel, a magyar királyok püspökkinevezési jogának kérdését, amelyet a Kúria nem sokkal azelőtt megkérdőjelezett, a Habsburgok viszont továbbra is igényt tartottak rá.[37]

Arról, hogy Pázmány azért kelt volna útra, hogy átvegye a bíborosi kalapot, 1632. január 31-ei levelében nincs szó. Rocci nuncius ugyanakkor azonos keltezésű levelében ezt jelöli meg az utazás céljának. Ezenkívül hangsúlyozza azt is, hogy Pázmány annyira szívén viseli a „prefektúra" kérdését, hogy azokon a napokon, amelyeket a római út előkészítéseként Bécsben töltött, a császárt és Eggenberget győzködte a téma fontosságá-

[35] Georg Denzler, *Die Propagandakongregation in Rom und die Kirche in Deutschland*, Paderborn 1969, 122–133; Catalano, *La Boemia*, 79, 85–95, 100–103, 130–131, 141–155, 213–214.

[36] II. Ferdinánd VIII. Orbánnak, 1632. február 5., nyomtatásban: Benedikt Pitschmann, *Kaiserliche Bemühungen um den Purpur für Abt Anton Wolfradt von Kremsmünster*, Römische Historische Mitteilungen (RHM) 11 (1964) 79–109, 86–87, 97; ugyanabban az ügyben Hans Ulrich von Eggenberg VIII. Orbánnak 1632. február 3., BAV Barb. Lat., vol. 6902, fol. 59*r*; Becker, NBD IV/4, *ad indicem*.

[37] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 238, n. 707. Joachim Bahlcke, *Ungarischer Episkopat und österreichische Monarchie. Von einer Partnerschaft zur Konfrontation (1686–1790)* (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa 23), Stuttgart 2005, 71; Péter Tusor, *L'Ungheria e il Papato tra riforma tridentina e guerre turche*, Gli Archivi della Santa Sede e il Regno d'Ungheria, 51–88, 52–53; Rotraud Becker, *Die Wiener Nuntiatur im Dienst der Propaganda-Kongregation*, QFIAB 88 (2008) 369–419, 396, 130. j.

ról.[38] Rocci itt egy olyan ügyre utal, amely ezekben a hónapokban a nunciatúra levelezésében sokkal nagyobb figyelmet kapott, mint a katolikus egyház háborús veszteségei a Birodalomban,[39] és Róma prefektusának a császári követ előtti elsőbbségére (precedenciájára) vonatkozott. „Róma prefektusának" címét generációk óta a Della Rovere-házból származó urbinói hercegek viselték. VIII. Orbán az utolsó herceg halála után 1631. április 28-án unokaöccsének, Taddeo Barberininek adományozta a címet, és a ceremóniák alkalmával a császári követ előtti elsőbbséget igényelte neki. A császári udvarból emiatt futárt küldtek Rómába,[40] de sem a történelmi érvek, sem pedig pénzbeli vagy természetbeni ajándékok ígéretei nem bizonyultak hatásosnak,[41] így a nuncius kezdeti optimizmusa is eltűnni látszott. Egy olyan korban, amikor egyes személyek státuszának és jelentőségének megnyilvánulását a ceremóniákon betöltött pozíciójukban látták kifejeződésre jutni, a precedencia-vitát nem lehetett jelentéktelen külsőségként kezelni.[42] Főleg, miután

[38] Rocci Barberininek, 1632. január 31., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 53*rv*, 60*r*–61*r* (Becker, NBD IV/5, 150–153, n. 43.2).

[39] Albrecht, *Zur Finanzierung*, 393–396.

[40] Becker, NBD IV/4, 526, n. 208; 527, n. 209, „a)" j.; 537–538, n. 214.

[41] Albrecht, *Zur Finanzierung*, 394–395; Rocci Barberininek, 1631. szeptember 20., Archivio Segreto Vaticano (ASV), Segreteria di Stato, Germania, vol. 131D, fol. 42*rv* (hírül adja, hogy Eggenberg herceget festmények és szobrok ajándékozásával nem lehet megnyerni).

[42] Maria Antonietta Visceglia, *Il cerimoniale come linguaggio politico. Su alcuni conflitti di precedenza alla corte di Roma tra Cinquecento e Seicento*, Cérémonial et rituel à Rome (XVIe–XIXe siècle) (Collection de l'École Française de Rome 231), éd. par Catherine Brice–Maria Antonietta Visceglia, Rome 1997, 117–176. Eggenberg hangsúlyozza, hogy az ellenállás magától a

Bécsben tudták, hogy sem Franciaország, sem Velence nem járul hozzá a pápai kívánság teljesítéséhez.[43] A tervet annyira sérelmezték, hogy a császárt a szükséghelyzet és a háborús pusztítás sem indította nagyvonalú engedményre. Rómában már egy alkalommal távol is maradtak a követek a pápai kápolnától és más jelentős ceremóniákról.[44] Nem eldönthető, hogy Rocci valóban megkérte-e Pázmányt ennek az ügynek az elintézésére, mert a magyar kardinális jelentéseiben nem érinti ezt a kérdést. Mindenesetre kellemetlen lehetett neki, hogy Rocci ebben a pápai család számára fontos kérdésben igényeket támasztott vele szemben.

Pázmány a látogatás bejelentésekor még nem tudhatta, hogy Rómában a spanyol–császári háborús párt céljai szempontjából ennyire kedvezőtlen légkör uralkodik majd megérkezése időpontjában. Mély megdöbbenést váltott ki ugyanis a spanyol követ, Borgia bíboros[45] fellépése a március 8-ai konzisztóriumon,

---

császártól indult. Girolamo Grimaldi, rendkívüli nuncius Barberininek, 1633. április 23., BAV Barb. Lat., vol. 6979, fol. 137*rv*, 140*r*–141*v* (Becker, NBD IV/5, 809–812, n. 176.3).

[43] Rocci Barberininek, 1632. január 10., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 10*rv*, 19*r*–22*r* (Becker, NBD IV/5, 133–136, n. 37.2).

[44] Visceglia, *La città rituale*, 146–150.

[45] Gaspare Borgia (Gaspar Borja y Velasco), 1580–1645, 1611-től bíboros, 1612-től a római Kúriánál, 1616-tól Spanyolország bíboros komprotektora, 1616–1619 között ideiglenes spanyol követ, 1620-tól Nápoly alkirálya, 1623-tól az Államtanács tagja, 1631-től Spanyolország római követe. *Diccionario de Historia Eclesiástica de España I*, 279–280 (Quintín Aldea); Manuel Fraga Iribarne, *Don Diego de Saavedra y Fajardo y la diplomacia de su época*, Madrid 1956, 161–194; Hillard von Thiessen, *Familienbande und Kreaturenlohn. Der (Kardinal-)Herzog von Lerma und die Kronkardinäle Philipps III. von Spanien*, Die Jagd

amikor megkísérelt felolvasni egy tiltakozó jegyzéket a protestáns háborús célokat támogató Franciaország irányában kedvező pápai politika ellen.[46] A pápa úgy érezte, hogy megtámadták, és ellenségek veszik körül, akiket mindenképpen le kell győznie, de mindenesetre távol kell tartania Rómától. A spanyol oldalhoz közel álló Ludovisi és Ubaldini bíborost arra

---

nach dem Roten Hut, hg. von Arne Karsten, Göttingen 2004, 105–125, 114–115; Silvano Giordano, *Gaspar Borja y Velasco, rappresentante di Filippo III a Roma*, RMC 15 (2007) 157–185.

[46] Leman, *Urbain VIII*, 119–145; Pastor, *Päpste*, 432–440; Maria Antonietta Visceglia, „*Congiurarono nella degradazione del papa per via di un concilio*": *La protesta del cardinale Gaspare Borgia contro la politica papale nella guerra dei trent'anni*, RMC 11 (2003) 167–193, 167–168; Arne Karsten, *Künstler und Kardinäle. Vom Mäzenatentum römischer Kardinalnepoten im 17. Jahrhundert*, Wien–Köln–Weimar 2003, 107–114; Julia Zunckel, *Rangordnungen der Orthodoxie?*, Werte und Symbole im frühneuzeitlichen Rom, hg. von G. Wassilowsky–H. Wolf, Münster 2005, 101–128, 125, 76. j. (további irodalommal); Tusor, *Le origini*, 206–207; Alexander Koller, „*Quam bene pavit apes, tam male pavit oves*". *Les critiques formulées contre le pontificat de Urbain VIII*, Rome, l'unique objet de mon ressentiment (Collection de l'École Française de Rome 453), éd. par Philippe Levillain, Rome 2011, 103–114, 105–109. A tiltakozás szövege: Leman, 563–564, Appendix, n. viii; Hugo Laemmer (ed.), *Meletematum Romanorum mantissa*, Ratisbonae 1875, 244–245; Ferdinand Gregorovius, *Urban VIII. im Widerspruch zu Spanien und dem Kaiser*, Stuttgart 1879, 123–124, n. vii; német fordítás: uo., 43–44. A jelenet kortárs leírása: Francesco Barberini Cesare Monti spanyolországi nunciusnak, 1632. március 8., nyomtatásban: Pastor, 1001–1003; Laemmer, 244–249; ASV Miscellanea, Armadi I–XVI, Armadio III, vol. 47, fol. 75*r*–77*r*. Az előtörténethez: Quintín Aldea, *La neutralidad de Urbano VIII en los años decisivos de la Guerra de los Treinta Años (1628–1632)*, Hispania Sacra 21 (1968) 155–178.

kényszerítették, hogy hagyják el Rómát.[47] Borgia bíborossal azonban, akire pedig a leghevesebb harag zúdult, a spanyol királyra tekintettel nem lehetett ugyanígy eljárni. Megtagadták tőle az audienciát,[48] és a császári udvart is megpróbálták ellene hangolni,[49] de ezenkívül csak visszahívását követelhették. Ez végül nem következett be az időközben nyíltan ellenségessé vált környezetben sem. IV. Fülöp ismét megerősítette Borgia bíborost rendes követeként, a már utódjául kijelölt Marqués de Castel Rodrigót pedig rendkívüli követének jelölte ki.[50] Borgia nevét a nunciatúrának írt levelekben ezután csak undorral írták le – úgy jellemezték, mint aki álhatatlan és tiszteletlen (*„impertinente e irreverente"*), és tettét „Borgia rágalmazó kijelentései, túlzásai" (*„calunniosa assertione; esorbitanze di Borgia"*) kifeje-

[47] Pastor, *Päpste*, 438–440; Karsten, *Künstler*, 110; Zdenko Šolle, *Neue Gesichtspunkte zum Galilei-Prozeß* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse, Sitzungsberichte 361), Wien 1980, 25–27. A bíborosok kliensi viszonyaihoz és frakcióalkotásához általában: Maria Antonietta Visceglia, *Fazioni e lotta politica nel Sacro Collegio nella prima metà del Seicento*, La corte di Roma, 37–91, 81–84. A római spanyolellenes hangulathoz általában: Thomas James Dandelet, *Spanish Rome 1500–1700*, New Haven–London 2002, 188–193.

[48] Barberini Grimaldinak, 1632. július 10., BAV Barb. Lat., vol. 7077, fol. 5*r*–6*r* (Becker, NBD IV/5, 336—337, n. 90.2).

[49] Barberini Roccinak, 1632. március 13., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 32*r*–34*r* (Becker, NBD IV/5, 194–196, n. 56.1).

[50] Rocci Barberininek, 1632. március 6., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 100*r*–103*r;* Barberini Roccinak, 1632. június 19., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 106*rv* (Becker, NBD IV/5, 184–187, n. 53.2; 305–307, n. 84.3). Castel Rodrigo hivatalba lépéséhez: Visceglia, *Fazioni e lotta politica nel Sacro Colleggio*, 54–55.

zésekkel illették –,[51] mivel az összeesküvés-elmélet megkövetelte, hogy az ő személyes felelősségét hangsúlyozzák a pápa megsértésének ügyében, és következetesen tagadják, hogy parancsra cselekedett.[52] A további szemrehányások elkerülése végett VIII. Orbán megtagadta, hogy közös audiencián fogadja a spanyol bíborosokat,[53] és az ellen is fellépett, hogy spanyolbarát kardinálisok nagyobb számban érkezzenek Rómába. Ez utóbbi törekvését azóta lehetett biztosan tudni, amióta kiderült, hogy miután Giulio Savelli bíboros, a császári követ testvére elhagyta Salernót, püspöki székvárosát, a püspöki rezidenciakötelezettség megsértésére hivatkozva megparancsolták neki, hogy térjen oda vissza.[54] Pázmány érkezésének híre,

[51] Barberini Roccinak 1632. március 13., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 32*r*–34*r*; uő. ugyanannak, 1632. május 1., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 80*r*–81*r* (Becker, NBD IV/5, 194–197, n. 56.1; 261–263, n. 70).

[52] Joseph Schnitzer, *Zur Politik des hl. Stuhles in der ersten Hälfte des Dreißigjährigen Krieges*, RQ 13 (1899) 151–262, 231, 3. j.; Visceglia, *Congiurarono*, 187, 25. j.; Barberini Roccinak, 1632. április 24., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 75*r*–77*r*, 79*r* (Becker, NBD IV/5, 253–256, n. 68.2). IV. Fülöp instrukciója a tiltakozással kapcsolatban, 1631. december 19., nyomtatásban: Quintín Aldea, *España, el Papado y el Imperio durante la guerra de los treinta años*, Misceláneos Comillas 29 (1959) 341–344; Leman, *Urbain VIII*, 545–548, Appendix, n. iv.

[53] Egy ilyen tárgyú kérést már januárban visszautasított. Leman, *Urbain VIII*, 121; Barberini Roccinak, 1632. február 21., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 22*r*–23*r* (Becker, NBD IV/5, 176–179, n. 50); Barberini Pallotto bíborosnak, 1632. március 12., ASV Segr. Stato, Legazione Ferrara, vol. 10, fol. 383*r*–384*r* (Becker, NBD IV/5, 197–198, n. 56.2).

[54] Giulio Savelli bíboros II. Ferdinándnak, Róma, 1632. március 6., ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fz. P, fol. 3*rv*; uő. ugyanannak, Nápoly, 1632. április 20., uo., fol. 44*rv*. A püspöki rezidencia-kötelezettség mint a

amelyet még Harrach bíboros, prágai érsek közelgő római látogatásáé követett, az adott körülmények között komoly félelmet váltott ki.[55] Barberini így tájékoztatta erről Rocci nunciust:

„Pázmány bíboros úr küszöbön álló érkezése mellett… Rómába fog jönni még Harrach bíboros úr is, hogy átvegye bíborosi kalapját. Nem úgy tűnik, hogy ez lenne az egyetlen ok, ami Őeminenciáját útnak indította volna éppen ebben a kevéssé alkalmas időben, amikor is bevételei tönkremennek és egyházmegyéje sanyarú helyzetben van. Gyanítható, hogy a spanyolok azon szándéka mozdította meg, hogy a két bíborossal növeljék számukat és közösen rendezzenek jeleneteket, mosolyra fakasztva ezzel az eretnekeket és megbotránkoztatva a jó katolikusokat. Nem látom, hogy mindez mennyire lenne kedvező Őfelsége érdekeire és közügyeire nézve. És fontolja meg Uraságod, és mások is, hogy vajon illő módozat-e úgy kérni a pápától segítséget, hogy lealacsonyítják őt, s azt mutatják a világnak, hogy a Szentszék ellenségeinek száma növekszik. Ezzel ugyanis arra ösztönzik, hogy növekvő szükségében önnön magára figyeljen, jóllehet másfelől az a céljuk, hogy pénzt szerez-

---

spanyolbarát bíborosok elleni harc eszköze szolgált ürügyül Ludovico Ludovisi bíboros Bolognába küldéséhez is. Később Pázmány újabb kúriai látogatása ellen használták fel, végül pedig – a rezidencia-kötelezettségről szóló bulla 1634. december 18-ai kiadása után – Borgia Rómából történő eltávolítására szolgált. Tusor, *Le origini*, 218–219; Becker, NBD IV/,7, 92–95 és *ad indicem s.v. (Bullen, Sancta Synodus)*.

[55] Daniel Büchel–Arne Karsten, *Die „Borgia-Krise" des Jahres 1632: Rom, das Reichslehen Piombino und Europa*, Zeitschrift für Historische Forschung 30 (2003) 389–412, 398–401. Harrach indítékaira: Catalano, *La Boemia*, 202–208.

zenek tőle. Ha valóban ez az oka az említett két bíboros utazásának, uraságtok szorgalmatosan ügyködjön s érje el, hogy amennyire magától képes, hívja fel a figyelmet a mondott és más érvekre, mondván, hogy Ön szerint nem tűnik célszerűnek ezekben az időkben az effajta ördögtől sugallt cselszövés, és hogy a lelkiismeret sem engedi meg a két bíboros főpásztornak, hogy távol maradjanak egyházmegyéjüktől, s Őszentsége rá fog kényszerülni, hogy a kellő eszközökkel visszaparancsolja őket székhelyükre. Tegye mérlegre továbbá Uraságtok, hogy az eretnekek milyen arcátlan örömüket fogják lelni abban, ha még az Egyház fennforgó bajai közepette sem viseltetnek kellő tisztelettel a katolikusok a pápa iránt."[56]

[56] „*Oltre la venuta del s. card. Pazman, si presente… che sarebbe venuto ancora il s. card. d'Arach per pigliar il cappello e, non essendo parso che possa muover questa sola causa l'Eminenza Sua a far il viaggio in tempo per la perdita delle sue entrate, per il miserabile stato della sua chiesa poco opportuno, si va sospettando che habbi moto questa risolutione delli Spagnuoli, acciò che questi due cardinali accrescano il loro numero e si uniscano a far delle piazzate per far ridere gli eretici e scandalizzare i buoni cattolici, il che non vedo quanto potesse esser giovevole agl'interessi di Sua Maestà et alla sua causa publica. E consideri Vostra Signoria e gli altri, se è un bel modo da cavar aiuti dal papa il disprezzarlo et un far parere al mondo che si moltiplichino gli avversarii alla Santa Sede, ponendola in maggior necessità di guardar se stessa, mentre dall'altro canto se ne vuol cavar danaro. Vostra Signoria facci diligenza per penetrar, se in effetto questa sia la cagione della mossa delli detti cardinali, e come da sé potrà lasciarsi intendere per le sudette et altre ragioni, che non le pare a proposito in questi tempi una tal tresca inventata dal demonio, e che né meno la coscienza permette che i cardinali vescovi stieno absenti dalle lor chiese e Sua Beatudine sarà forzata a ordinar loro la residenza coi debiti rimedii. Ponderi di più Vostra Signoria l'ardire e'l gusto che si dà alli eretici, disprezzandosi da cattolici il papa ne' correnti travagli della Chiesa.*" Barberini Roccinak, 1632. március 13., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 32*r*–34*r* (Becker, NBD IV/5, 194–197, n. 56.1).

Ezek után nem csoda, hogy az a diplomáciai misszió, amelyet úgy éltek meg, mint fenyegetést, és mint *tresca inventata del demonio*, azaz „ördögtől sugallt cselszövés", nem lehetett eredményes.

Pázmány útja Ferrarán keresztül vezetett,[57] ahol kis idő óta Giovanni Battista Pallotto állt a kormányzat élén, mint bíboros legátus.[58] Pázmány, mióta Pallotto bécsi nuncius volt, nemcsak hogy ismeretségben állt vele, de 1630 nyarán még vendégül is látta Pozsonyban.[59] Az újabb találkozás alkalmat adott a véleménycserére, amelyről Pázmány úgy tájékoztatta a bécsi püspököt, hogy Róma nyilvánvalóan nem vallásháborúként tekint a németországi háborúra,[60] így az sem várható, hogy segítséget nyújtson. Vendéglátója azonban másként értékelte a helyzetet, mint ahogy az a Kúriában megszokott volt. A találkozó előtt röviddel részletes levélben tárta a bíboros nepos elé azt az álláspontját, hogy a jelenlegi háborús helyzetben számolni kell a katolikus egyház németországi hanyatlá-

[57] Március 11. és 13. között tartózkodott ott, és a pestisveszély miatt kíséretével a *San Giorgio*-kolostorban szállásolták el. Pallotto Barberininek, 1632. március 13., ASV Segr. Stato, Legaz. Ferrara, vol. 9, fol. 100*r*–101*r*.

[58] Született 1588-ban vagy 1594-ben, kúriai prelátus 1611-től, 1624–1626-között *collector* Portugáliában, 1628-tól *governatore* Rómában, 1628–1630 nuncius Bécsben, 1629-től bíboros, 1631–1634 bíboros legátus Ferrarában, ezután a Kúriánál szolgál, † 1668. Becker, NBD IV/4, xxviii–xlviii.

[59] Tusor, *L'Ungheria*, 57.

[60] Dieter Albrecht, *Die auswärtige Politik Maximilians von Bayern 1618–1635* (Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 6), Göttingen 1962, 319. Ahhoz a vitához, hogy a háború ezekben az években mennyiben tekinthető vallásháborúnak, lásd általánosságban: Burkhardt, *Der Dreißigjährige Krieg*, 128–150; Lutz, *Roma e il mondo germanico*, 429, 9. j.

sával, így indokolt lenne hozzányúlni az Angyalvárban elrejtett kincsekhez,[61] és így pénzügyi segítséget nyújtani. Újból tanulmányozta azokat a feltételeket, amelyeket V. Sixtus fektetetett le az aranytartalék felhasználására, és arra a meggyőződésre jutott, hogy a segítség nem állna ellentétben ezekkel az előírásokkal.[62] Barberini válaszában azonban ezt kategorikusan elutasította. Pallotto pedig pont azt az utasítást kapta, hogy terelje el Pázmány gondolatát az Angyalvárban felhalmozott pénztartalék felhasználásának lehetőségéről.[63]

Háromnapi járóföldre Rómától Pázmány elé sietett Marnavich Tomkó János boszniai püspök és Camillo Cattaneo apát,[64] aki hosszú évek óta Pázmány római ágense volt. Ez a

[61] 1586–1589-ben helyezte el V. Sixtus. Ludwig von Pastor, *Geschichte der Päpste X*, Freiburg/Br. 1926, 92–95; Repgen, *Finanzen, Kirchenrecht und Politik*, 65–67; Lutz, *Subsidien*, 96, 25. j.; Paolo Prodi, *Il sovrano pontefice*, Bologna 1982, 180; Maria Teresa Fattori, *Lehnsrecht und Stärkung des Territorialstaats im Kontext der Devolution Ferraras am Ende des 16. Jahrhunderts*, Zeitenblicke 6 (2007) 1. sz., URL: index_html (06. 11. 2011).

[62] Pallotto Barberininek, 1632. január 28., ASV Segr. Stato, Legaz. Ferrara, vol. 10, fol. 244*r*–247*r*.

[63] Barberini Pallottónak, 1632. február 20., ASV Segr. Stato, Legaz. Ferrara, vol. 10, fol. 273*rv*. Ugyanebben az időben Borgiát is elutasították azzal a megokolással, hogy az Angyalvárban elhelyezett kincsekkel kapcsolatos rendelkezések nem teszik lehetővé annak felhasználását. Barberini Roccinak, 1632. február 14., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 19*r*–20*v* (Becker, NBD IV/5, 167–169, n. 48.1); „*Ragioni per le quali il papa non può toccar li denari di Castello*" (állásfoglalás dátum és számozás nélkül), Repgen, *Finanzen, Kirchenrecht und Politik*, 70–74. – Vö. *Iratok*, 8. sz.

[64] Camillo Cattaneo, castiglionei apát, 1607–1611 között auditor volt a prágai nunciatúrán és legalább 1630-tól Pázmány Péter római ágense, 1633-ban Cornelius Heinrich Motmann váltotta. Péter Tusor, *Gli agenti dei prelati ungheresi*

köszöntés udvariassági aktus volt, Cattaneo egyúttal azonban azt az utasítást kapta a bíboros nepostól, hogy közölje Pázmánnyal: ne nevezze magát császári legátusnak *(legatus Caesaris)*, mert ez nem illő a bíborosi rangjához, „méltóságon aluli" *(esse infra dignitatem cardinalitiam)*. Pázmány úgy vélte, ez a figyelmeztetés a Kúria abbéli félelméből fakad, hogy ha Borgia bíboros spanyol követi minőségében keresné fel őt, akkor II. Ferdinánd nevében nyílt eszmecserét folytathatna vele.[65] Az útközben írt utolsó levélből, amely március 27-én kelt Prima Portából, az is kitűnik, hogy Pázmány időközben értesült Borgia tiltakozásáról, a március 8-ai konzisztóriumon lezajlott drámai eseményekről, és az azok nyomán előállt izgatott hangulatról.[66] Másnap, számos bíboros és római arisztokrata hatlovas hintójának kíséretében bevonult Rómába.

3. Az audienciák és más tárgyalások menete

Azok a viszályok, amelyekkel római tartózkodása során Pázmánynak meg kellett küzdenie, már bevonulása napján megkezdődtek. A pápai palotához vezető szokásos látványos felvonulás *(cavalcata)*, amely a bíborosi kalap átadását megelőzte,[67] április 1-jén zajlott.[68] Miközben a *Porta del Popolónál*

a Roma nel Seicento, QFIAB 92 (2012) 359–380, 366; Uő, *Un «residente d'Ungheria» a Roma nel Seicento. (C.H. Motmann uditore di Rota, agente del cardinale Pázmány)*, Nova Corvina. Rivista di Italianistica 13 (2002) 8–21; Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae, ad indicem*; Wolfgang Reinhard, *Paul V. Borghese* (Päpste und Papsttum 37), Stuttgart 2009, CD-Rom kúriai adatbázis, személyek; Pázmány VIII. Orbánnak, 1630. január 22., BAV Barb. Lat., vol. 6893, fol. 48*r*; uő. ugyanannak, 1633. október 18., uo., fol. 91*rv*.

összerendeződött a menet, amely a magyar bíboros ismeretlen fegyvereket és szokatlan öltözéket viselő kísérői miatt feltűnést keltett a rómaiak körében,[69] Pázmány átnyújtotta Francesco Barberininek megbízólevele két példányát, amelyek a Rómában tartózkodó bíborosok és általában a bíborosi kollégium számára készültek.[70] Így alkalmat adott a bíboros neposnak, hogy kinyilváníthassa esetleges ellenvéleményt az iratok felhasználásával kapcsolatban. Barberininek azonban ezen a ceremóniákkal túlzsúfolt napon nem jutott ideje arra, hogy megtekintse az iratokat.[71] Ezért nagyon megharagudott, amikor megtudta, hogy Pázmány már átadta azokat a címzetteknek. Muzio Vitelleschi, a jezsuita rend generálisa kapta a megbízást,

[65] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 316.

[66] Uo., 250–251, n. 718.

[67] Martine Boiteux, *Parcours rituels romains à l'époque moderne*, Cérémonial et rituel à Rome, 27–87, 69–72.

[68] A megadott dátum megfelel Barberini Roccihoz intézett levelének: 1632. április 3. BAV Barb. Lat., vol. 6224, fol. 13*rv* (vö. Becker, NBD IV/5, 214). Pázmány közlése tehát, hogy a bíborosi kalap átadása április 3-án történt (Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 317) nyilvánvalóan téves.

[69] *Giacinto Gigli: Diario di Roma I*, a cura di Manlio Barberito, Roma 1994, 223: „*A dì 31 di marzo andò a ricevere il cappello in Concistoro il card. Pietro Pazmany hungaro arcivescovo di Strigonia, il quale era venuto a Roma tre giorni prima et haveva menato seco molti della sua famiglia vestiti all'ungaresca di diversi colori, et con armi diverse dalle nostre, onde erano curiosamente rimirati*". – Pázmány beszámolója szerint 48 fős kísérettel utazott; Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 316; Tóth, *La rinascita*, 42–43. A dátumhoz lásd a 68. j-t.

[70] Barberini Roccinak, 1632. április 3., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 41*r*–42*v* (Becker, NBD IV/5, 214–217, n. 62.1).

[71] Így szól Barberini verziója. Pázmány szerint Barberini több mint három napig nem hallatott magáról. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 274.

hogy közvetítse Pázmánynak Barberini rosszallását.[72] Nehezményezte, hogy az iratok egy része Pázmányt *legatus extraordinarius* minőségben tünteti fel.[73] Ezenkívül helytelenítette, hogy külön irat szólt a Bíborosi Kollégiumnak,[74] amely pedig Barberini felfogása szerint nem működhet önálló testületként, amíg a pápa életben van.[75] Ezért hibaként rótta fel, hogy Pázmány az iratot átadta a Szent Kollégium dékánjának. És még egy okot talált, amelyért szemrehányást tett neki: Páz-

[72] Barberini Roccinak, 1632. április 17., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 53*r*–59*v* (Becker, NBD IV/5, 342–347, n. 66.2).

[73] Az egyes bíborosoknak szóló megbízóleveleket két különböző formában szövegezték meg: ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fz. R, fol. 1*r* és 2*r*, 1632. február 5. Különbséget tettek a „*Credentiales pro card. Pazmanno ad cardinales confidentes*" (fol. 2r) és az „*ad caeteros*" között. A „*confidentes*" közé Borghese, Torres, Pio, Pallotto, Trivulzio, Ludovisi, Sacchetti és – utólag hozzáírva – Antonio Barberini bíboros tartozott. Csak az „*ad caeteros*" fogalmazvány (fol. 1*r*) tartalmazta a következő szavakat: „*ut dicti legati nostri extraordinarii verbis fidem adhibeat*". Itt a következő bíborosokat nevezték meg: Savelli, Spada, Pamphili, Ginetti, Aldobrandini, Capponi, Zapata, Ubaldini, Sandoval, Muti, [Scaglia] di Cremona, Bentivoglio, Rochasoga [de la Rochefoucauld]. – Lásd *Iratok*, 2. sz. is.

[74] II. Ferdinánd a Bíborosi Kollégiumnak, 1632. február 5., ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fz. R, fol. 3*rv*.

[75] Barberini Roccinak, 1632. április 3., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 41*r*–42*v* (Becker, NBD IV/5, 214–217, n. 62.1): „*…al qual Collegio non si suole mai scriver vivente il papa, perché a lui tocca di convocarlo, e non fa corpo proprio, se non insieme con S. S.tà nelli Concistori, ancorché vi siano i capi d'ordini, che talvolta si congregano insieme per i negotii appartenenti a cardinali. Laonde neanche il decano haveva che far sopra la detta lettera, perché né egli rappresenta il Collegio, né ha facoltà di convocarlo, né meno di risponder a nome di esso*". A Bíborosi Kollégium jelentőségének kora újkori csökkenéséhez általában: Prodi, *Il sovrano*, 169–186; Fattori, *Lehnsrecht*, 5–6.

mány állítólag becsmérlően beszélt egy kapucinus prédikációjáról, amelyet a pápai udvarban hallott, mert az egy, a farizeusok Jézus elleni rossz szándékairól szóló bibliai szöveghelyet[76] Borgia bíboros és párttársai akcióival hozta összefüggésbe – a „cinkosok" *(complici)* névvel illette – és ennek megfelelően ítélte el őket.[77]

A jegyzéket, amelyben Barberini Rocci nunciust tájékoztatta a római eseményekről, csak két nappal azután, április 3-án küldték el, hogy Pázmány átvette a bíborosi kalapot. Az államtitkársági irat nem rejti véka alá, hogy Barberiniék kezdettől fogva gyűjtötték azokat az érveket, amelyek Pázmány római látogatását diplomáciai baklövésnek tüntették fel. Még több ilyen értelmű információt tartalmaz a következő jelentés, amely egy héttel később, április 10-én készült. Továbbra is az volt a fő téma a Kúriában, hogy miként kell viszonyulni azokhoz a megbízólevelekhez, amelyek a vitatott *legatus extraordinarius* kifejezést tartalmazták. Minden ilyen címzettnek értésére adták, hogy erre egyelőre ne válaszoljanak.[78] Ez az intézkedés a várakozásoknak megfelelően feltűnést keltett a városban, és mindenki úgy értelmezte azt, mint egyértelmű tilalmat. Pietro Franceso Paoli, aki Dietrichstein bíborost, olmützi püspököt római hírekkel

[76] *Újszövetség*, Jn. 11, 47: „Erre a főpapok és a farizeusok összehívták a főtanácsot, és megkérdezték: „Mit tegyünk? Ez az ember nagyon sok csodát tesz." *(„Collegerunt ergo pontifices et Pharisaei concilium et dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?")*.

[77] A Borgia és támogatói elleni prédikációkhoz: Gregorovius, *Urban VIII.*, 52–53.

[78] Barberini Roccinak, 1632. április 10., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 46*r*–49*v* (Becker, NBD IV/5, 222–228, n. 64.1).

látta el, szintén tilalomként értelmezte az esetet, amelyről már április 10-én értesítést küldött.[79]

Az Államtitkárságon ezenkívül gondosan regisztrálták, hogy Pázmánynak az a megbízólevele, amely személyesen VIII. Orbánnak szólt, nem tartalmazta ezeket a szavakat,[80] és hogy mégiscsak másképp volt megfogalmazva, mint Eitel Friedrich von Hohenzollern bíboros irata, aki 1621 és 1624 között szintén II. Ferdinánd megbízásából folytatott Rómában tárgyalásokat.[81] A fogalmazásbeli különbségek szándékos elmozdulást sugalltak a bevett gyakorlattól, és alkalmat adtak olyan megfontolásokra, hogy a pápaság számára esetleg lealacsonyító lenne, ha a megváltozott megfogalmazást elfogadnák. Azt a kijelentést, hogy a császári kancellária szóhasználata semmilyen mögöttes célt nem szolgált, ahogy arról Pázmány is biztosította az érintetteket,[82] nem vették figyelembe. Ezzel szemben történelmi érvekkel próbálták meg igazolni, hogy csak a pápa nevezhet ki legátusokat, világi uralkodó nem. A *Bíborosok életéből (Della vita de Cardinali)* V. Márton dekrétumára hivatkoztak, amely megszabta, hogy a kardinálisok „nem vállalhatják el világi fejedelmek legációját" *(„non suscipiant legationem principum saecu-*

[79] Miroslav Toegel et al. (Hg.): *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia V*, Wien–Köln–Graz 1977, 82, n. 191.

[80] II. Ferdinánd VIII. Orbánnak, 1632. február 5., BAV Barb. Lat., vol. 6839, n. 9.

[81] II. Ferdinánd XV. Gergelynek, 1621. szeptember 8., ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Fz. 8 (Fasc. II. Ferdinánd V. Pálnak és XV. Gergelynek), fol. 291*rv*; Pastor, *Päpste*, 27, 2. j., 72, 4. j. és *ad indicem*.

[82] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 271–272, n. 729.

larium"),[83] valamint hivatkoztak még Nicolaus Cusanus esetére, aki, miután III. Frigyes az egyik birodalmi gyűlésre küldte legátusként, a pápától kérte legátusi kinevezését.[84] Arról egyelőre nem született döntés, hogy Bécstől másként megfogalmazott megbízóleveleket kérjenek.

Pázmányt már megérkezése napján fogadta a pápa. A találkozó azonban a ceremoniális köszöntésen kívül kevés alkalmat adott a megbeszélésre. Az első említésre méltó audiencia április 6-án, nagyhét keddjén zajlott le. Pázmány erre annyira felkészült, hogy összeállított egy iratot „*Összegzés a Szentséges Urunkhoz, VIII. Orbánhoz szóló legációról*" („*Summarium legatio-*

[83] Ignaz von Döllinger, *Materialien zur Geschichte des 15. und 16. Jahrhunderts* (Beiträge zur politischen, kirchlichen und Cultur-Geschichte der sechs letzten Jahrhunderte 2), Regensburg 1863, 335–344, 336: *Martini V. Papae Constitutio de Cardinalibus, Protonotariis, Abbreviatoribus etc. … Item ut praefati domini Cardinales liberius assistere valeant eidem domino nostro in consilio et aliis actibus, praefatus dominus noster statuit et ordinavit, quod de cetero nullus dominorum Cardinalium protectionem alicujus Regis, Principis, aut communitatis tyranni, aut alterius saecularis personae sibi vindicare praesumat aut protectionis hujusmodi solitum officium etiam jam assumtum exercere.* Visceglia, *Congiurarono*, 182, 184, azt valószínűsíti, hogy azt az alapelvet, amely szerint bíborosok nem lehetnek világi fejedelmek követei, Borgia visszahívásával kapcsolatban fogalmazták meg, vagy legalábbis akkor alkalmazták először. Ezzel összefüggésben nem található dekrétum. Vö. *Bullarum, diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum Tauriensis editio I–XXIV*, Augustae Taurinorum, 1857–1872, IV. kötet. A Döllinger által kiadott 1426. évi konstitúcióhoz: Ludwig von Pastor, *Geschichte der Päpste I*, Freiburg/Br. 1925, 275–276.

[84] A példa egy Enea Silvio Piccolomini által említett eseményre vonatkozik: Erich Meuthen, *Nikolaus von Kues auf dem Regensburger Reichstag 1454*, Festschrift für H. Heimpel II (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 36/2), Göttingen 1972, 482–499, 495–497.

nis ad Sanctissimum Dominum Urbanum VIII") címmel, amelyben latin nyelven beszámolt a németországi helyzetről, és részletesen ismertette a küldetéséhez fűzött reményeket.[85] Emellett szóban is előadta a császár kívánságait, és arról is beszélt, hogy II. Ferdinánd 1629-es restitúciós ediktuma, amelynek a kiadását a pápa is helyeselte a jelenlegi szorult helyzet egyik kiváltó oka. Ez utóbbi kijelentés váratlan összetűzéshez vezetett: VIII. Orbán vehemensen tagadta, hogy helyeselte volna az ediktum kiadását,[86] és azt bizonygatta, hogy nagy fenntartások közepette beszélt róla a konzisztóriumon; általában véve pedig a jelenlegi hadi helyzetre Isten büntetéseként tekint, amiért a visszaszerzett egyházi javakat még nem adták át egykori birtokosaiknak. Ezzel a vita olyan témára siklott át, amely eltérítette a beszélgetést Pázmány küldetésének céljától, és újabb vitás pon-

[85] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 256–261, n. 725, *Inc.* „*Caesarea Maiestas*". Az ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fz. S, fol. 14*r*–21*v*, 22*r*–27*r*, 28*r*–33*v* a szöveg három példányát tartalmazza, fol. 34*r*–39*v* egy német változatot. A szöveg egykorú nyomtatványként is megjelent német fordítással és széles körben elterjedt: *Card. Pasmanni ad pontificem Urbanum VIII legati Caesarii legatio*, kiadó nélkül, helyette: *Guelfo io sono, ma Gibellino m'appello*, fellelhető többek között: Herzog August-Bibl. Wolfenbüttel, G. W. Leibniz-Bibl. Hannover, Forschungs- und Landesbibl. Gotha, Herzogin Anna Amalia-Bibl. Weimar, Universitäts- und Landesbibl. Halle, Sächs. Landesbibl. Dresden (három példányban).

[86] Ehhez a kijelentéshez, amelyet Gregorovius, *Urban VIII.*, 57 „heroikus valótlanságnak" tart, Schnitzer, *Politik*, 232, 3. j., a restitúciós ediktum VIII. Orbán-féle értelmezéséhez: Bireley, *Religion and Politics*, 184 és *ad indicem s.v.* „*Edict of Restitution*"; Konrad Repgen, *Die römische Kurie und der Westfälische Friede. Idee und Wirklichkeit des Papsttums im 16. und 17. Jahrhundert. I/1: Papst, Kaiser und Reich 1521–1644. Darstellung* (BDHIR 24), Tübingen 1962, 183–184, 120–121. j.

tokhoz vezetett. A valódi tárgyalási témákról – a tervezett liga, a hadisegély kérvényezése, valamint a pápa magatartása a császár ellenségeivel szemben – Barberini beszámolója szerint nem sok szó esett, mert azokat a Pázmány által összeállított irat tartalmazta. Mindazonáltal az irat átadása sem volt mentes a felhangoktól: a pápa személyesen ragadott írószerszámot, hogy áthúzza a címben szereplő „*legationis*" kifejezést.

A továbbiakban is rendkívül barátságtalan légkörben folyt az audiencia. Pázmány olyan elfogott iratokról tett említést, amelyből a császári udvar, egy, a Habsburg államok felosztásáról szóló genovai tervről értesült. Ebben a Nápolyi Királyságot a pápának adományozták volna. Megemlítette továbbá a Guidi di Bagno vezette szövetségi tárgyalásokat Bajorország és Franciaország között,[87] és általában véve is a pápai és a francia politika közötti egyetértésre célozgatott. Nem aratott tetszést, hogy ezzel kinyilvánította: császári részről nem adnak hitelt azoknak a cáfolatoknak, amelyek a pápa franciabarát magatartását és a terhelő iratok valódiságát vitatták.[88] A szóváltás annyira elfajult, hogy VIII. Orbán végül megparancsolta: Pázmány vádjai és saját indulatos reakciói ezekre nem szerepelhetnek a bíboros jelentésében – ehhez Pázmány II. Ferdinándnak írt áp-

[87] Albrecht, *Die auswärtige Politik*, 222–262; és Lutz, *Kardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno*, 468– 469; Becker, NBD IV/4, 529, n. 210.2; 539, n. 215 (2); 546, n. 217.

[88] Erről Georg Lutz, *Glaubwürdigkeit und Gehalt von Nuntiaturberichten*, QFIAB 53 (1973) 227–275, 230–231; Becker, NBD IV/4, 549, n. 218.2; Barberini Roccinak, 1631. szeptember 20., BAV Barb. Lat., vol. 7063, fol. 186*r*–187*r*, uő. ugyanannak, 1631. december 27., uo., fol. 253*rv* (Becker, NBD IV/5, 31–32, n. 6.2; 126–127, n. 34).

rilis 10-ei levelében tartotta is magát.[89] Későbbi összefoglaló jelentésében sem említi a pápa heves elutasító magatartását; egy másik jelentésben azonban megemlíti az audienciával kapcsolatban, hogy VIII. Orbán „heves indulattal" *(„excandescens graviter")* – tiltotta meg az eset említését.[90]

A bíboros neposnál tett nagypénteki látogatás sem sikerült jobban. Barberini arra emlékeztetett, hogy VIII. Orbán kereken elutasította Pázmány javaslatát a Szentszék és Spanyolország közötti közvetítésről azzal az indokkal, hogy nincsenek feszültségek Spanyolországgal, csak „néhány kellemetlenség Őfelsége minisztereinek hibájából" *(„alcuni inconvenienti per colpa de ministri di Sua Maestà")*. Azt pedig különösen helytelenítette, hogy Pázmány a Borgia bíborossal történő kibékülésen akar munkálkodni: a császár is megtiltaná, hogy valaki közte és saját tanácsosai között közvetítsen.[91] Végül különösen kellemetlen volt a

[89] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 265–267, n. 727. A levél megtalálható: ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52, Fz. M, fol. *5r–6v* autográf és két másolat: fol. *12r–14r* és fol. *15rv*, *18rv*. A második másolat utóirat nélküli és személyesen a császárnak szól. Egy olasz nyelvű jelentés az audienciáról, amely kiemeli, hogy VIII. Orbán különösen azt bizonygatta: a császár és Spanyolország nem a katolikus egyházat, hanem kizárólag az Ausztriai Ház érdekeit védelmezik, 1632. április 10-ei dátummal megjelent (német nyelven): Johann Söltl, *Der Religionskrieg in Deutschland III*, Hamburg 1842, 295–297. – Az április 6-ai audiencia részletes leírása: *Iratok*, 1. sz.

[90] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 319–320; „*Cardinalis Petri Pazmany privato nomine cum Sua Sanctitate*", uo., 331–332, n. 758. – Alább a *II. fejezet* arra a következtetésre jut, hogy Pázmány végül mindent feltárt a Bécs előtt, amit a pápa mondott neki.

[91] A vita ettől eltérő bemutatása: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 320–321.

pápa Sant'Onofrio bíborosként ismert testvérénél tett látogatása. Ő a Pázmánnyal folytatott beszélgetés közben olyannyira dühbe gurult, hogy az a jelenlévők számára is kínos volt. Barberini az esetet a következőkkel magyarázta: „a természete és szerzetesi hivatása nyomán" – kapucinus szerzetes volt – „közismert buzgósága, kendőzetlensége, hogy nem lakik gonosz szándék benne" *(„[la] natura e la professione religiosa del cardinale consciuta per zelante, schietta e senza fiele di cattiva entragna")*, és nem szeretné, ha erről Rocci magától Bécsben beszélne – hangzott utasítása.

Ezek után nem meglepő, hogy Pázmány eredménytelennek ítélte meg küldetését, és hazatérését fontolgatta, amennyiben a pápai külügyeket vezető Azzolini államtitkárral Nagyszombat napján folytatott beszélgetés nem hoz fordulatot.[92] Pázmány saját beszámolója alapján a beszélgetéssel viszzont csak

[92] Lorenzo Azzolini, Ripatransone püspöke, 1624-től az Államtitkárságon dolgozik, Francesco Barberini kísérője annak párizsi és madridi legációs útján, 1628-tól államtitkár, † 1632. Andreas Kraus, *Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII. Forschungen zur Geschichte des päpstlichen Staatssekretariats 1.* (Supplementbd. RQ 29), Rom–Freiburg–Wien 1964, 78–81; Antonio Menniti Ippolito, *Note sulla Segreteria di Stato come ministero particolare del pontefice romano*, La corte di Roma, 167–187, 170–171, 9. j., 180, 38. j. (az itt szereplő hivatali idő korrigálásra szorul). – Barberini Roccinak írt levelének fogalmazványai, amelyeket rejtjelezve küldtek el, nagyrészt tőle származnak. Más írnokok szövegeit ő korrigálta. Levéltári kutatással nagyrészt nem megállapítható, hogy a fogalmazványok milyen mértékben támaszkodnak a pápa vagy Barberini tervezeteire. – Az április 9-ei vitáról Pázmány beszámolóját közli: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 262–265, n. 726 és Visceglia, *Congiurarono*. 177, 190, 59. j. (az itt szereplő március 9-ei dátum korrigálandó). – Azzolini államtitkár beszámolója: *Iratok*, 3. sz.

annyit sikerült elérni, hogy mindkét fél tántoríthatatlanul ragaszkodott saját pozíciójához a katolikus hatalmak közötti feszültségek értékelésének kérdésében. Azzolini kitartott azon álláspontja mellett, hogy nem kifogásolható Franciaországnak az a magatartása, amikor a cherascói béke feltételei ellenére annektálta a piemonti Pinerolo erődjét. Továbbá Spanyolország sem sértette meg a békét, amikor onnan nem vonta ki azonnal a csapatait.[93] Pázmány pedig még egyszer elővezette azokat a kifogásokat, melyek császári részről megfogalmazódtak VIII. Orbán politikájával szemben. Ezek szerint vonakodása, hogy pénzügyi segítséget nyújtson a birodalom katolikus részének, oda vezethet, hogy a császárnak nagyon előnytelen békét kell majd kötnie Szászországgal; a Spanyolországgal és a császárral történő szövetség elutasítása további előnyökhöz juttatja a protestánsokat; magatartása kárt okoz a pápai tekintélynek, mert ugyan kétségbe vonható, hogy a mantovai örökösödési háború katonai kiadásai, amelyek kimerítették az Egyházi Államot, szükségesek voltak, ez azonban nem adhat alapot arra, hogy jelen helyzetben megtagadja a császártól a segítséget; a szorult helyzet ellenére lenne mód az anyagi támogatásra; megfontolandó lenne, hogy tényleg ne használják-e fel az Angyalvárban őrzött pénztartalékot; a különleges nunciusok kiküldése, amint azt március 29-én bejelentették,[94] kezdettől fogva haszontalan próbálkozás – sorjáztak érvei.

---

[93] Sven Externbrink, *Le Coeur du Monde. Frankreich und die norditalienischen Staaten (Mantua, Parma, Savoyen) im Zeitalter Richelieus 1624–1635*, Münster 1999, 133–239; Lutz, *Glaubwürdigkeit*, 239–245.

[94] Pastor, *Päpste*, 440; Lutz, *Guidi di Bagno*, 516–520.

Pázmány már április 10-én a császár engedélyét kérte a küldetés félbeszakításához.[95] De nem utazott el addig, amíg a válasz meg nem érkezett Bécsből, és egy védekező iratot köröztetett *(„Intermittere non possum")*, amely nemcsak Rómában vált hamar ismertté,[96] hanem – ahogy azt elterjedtsége mutatja mind kéziratos, mind pedig nyomtatott formában – még a nem katolikus államokban is széles körben érdeklődést váltott ki.[97]

[95] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 267, n. 727. Azt is kérte, hogy bocsássanak rendelkezésre egy velencei hajót Anconában. A velencei rezidenst április 28-án utasították Bécsből, hogy gondoskodjék erről. ÖStA HHStA Venedig, Kart. 14, Weisungen, Fz. 3, fol. 42*r*. Velence később, az adriai kizárólagos hajózási jogáról folytatott vitában megpróbálta érvként felhasználni a bíboros elszállítását. Becker, NBD IV/7, 109*ss*, n. 16.5.

[96] Pietro Francesco Paoli Dietrichstein bíborosnak, 1632. április 17., Toegel, *Documenta Bohemica*, 83, n. 195.

[97] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 268–271, n. 728, *Inc.* „*Intermittere non possum*"; Becker, NBD IV/5, 891–892, n. 4*; ASV Segr. Stato, Principi, vol. 58, fol. 24*r*–25*r* (hely és dátum nélkül); uo., fol. 22*r*–23*v* (K); Misc., Arm. III, vol. 47, fol. 146*r*–147*v* (K); Segr. Stato, Cardinali, vol. 9, fol. 112*r*–115*r* (K); Fondo Pio, vol. 266, fol. 160*r*–161*v* (K); BAV Barb. Lat., vol. 6893, fol. 84*r*–87*r* (K); ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 53, 1. Konv. Fasc. [O], n. 2 és 3 (KK); London, British Library, Manuscripts, Stowe 96, fol. 305*r*–306*v* (K). A „*Summarium legationis*" című irat a latin szöveg kiadásának végén német fordításban nyomtatásban is megjelent (lásd a 85. j.-t). A „*Intermittere non possum*" („Nem mellőzhetem el") kezdetű tiltakozó iratot Pázmány már április 10-ei leveléhez mellékelte, és a Titkos Tanács is tárgyalta. Az újabb *Credentiales* fogalmazványai: ÖStA HHStA Rom, Hofkorr., Kart. 10, Fasc. S, fol. 2*r*–4*v*. Egy VIII. Orbánnak szóló, pergamenre írt és 1632. április 28-ra datált megbízólevél, II. Ferdinánd aláírásával és pecsétjével, amelyet végül nem küldtek el: uo., fol. 5*r*. Itt megütközéssel utalnak rá, hogy még sohasem tekintették a bíborosi méltóságra lealacsonyítónak, ha egy kardinális egy uralkodó szolgálatában állt. Vö. Becker, NBD IV/5, 223, 3. j.

Ebben ismerteti azokat a kellemetlenségeket, amelyek a pápai udvarnál érték, amiért a magával vitt iratokban a „legátus" megnevezés szerepelt, és hangsúlyozza, hogy szerette volna elkerülni az erről folyó vitát, mivel ennél fontosabb ügyekre szólt a küldetése. Most azonban megdöbbenve tapasztalja, hogy nemcsak a pápai udvarban beszédtéma ez a kérdés, hanem amint tudomására jutott, a konzisztórium titkára még a bíborosokat is utasította, „hogy ne ismerjenek el engem császári legátusként" *(„ne me pro legato Caesareo agnoscerent")*. Ez nemcsak személyét sérti, hanem a császár tekintélyét is, akinek a nevében eljár, így kötelességének érzi, hogy annak védelmére keljen. Mennyiben sérti az ő császári megbízatása a bíborosi tekintélyt, ha az nem sérül annak a számtalan bíborosnak a tevékenységétől, akik háborítatlanul működhetnek mint alkirályok, vezető politikusok, tartományi kormányzók, tábornokok, békeküldöttek vagy éppen követek? Pont az az értelme ennek a régóta űzött gyakorlatnak, amikor a fejedelmek az arra alkalmasnak tűnő személyeket bíborosi méltóságra javasolják, hogy azok utána a fejedelmek érdekében tevékenykedjenek. A jelenlegi szorult helyzet szerinte a legalkalmatlanabb arra, hogy ezt a kérdést állítsák középpontba – fejtegette védekező iratában.

Pázmány a szöveget, amelyről Barberini úgy nyilatkozott, hogy április 14-én kapta kézhez,[98] más kuriális kardinálisoknak is elküldte, és egy kísérő iratot is mellékelt hozzá,[99] amely-

[98] Barberini Roccinak, 1632. április 17., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 53*r*–59*v* (Becker, NBD IV/5, 242–247, n. 66.2).

[99] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 271–272, n. 729, *Inc.* „*Tota in Urbe*"; BAV Barb. Lat., vol. 6893, fol. 77*rv*, 83*rv* (két másolat); ASV Segr. Stato, Cardinali, vol. 9, fol. 111*rv* (K).

ben ismét hangsúlyozta, hogy a császári kancelláriának nem voltak mögöttes szándékai a „legátus" szó használatával; sem a pápai trón, sem pedig a bíborosok tekintélyén nem esett csorba, éppen ellenkezőleg, megtiszteltetésnek szánták, hogy a császár kívánságát egy bíboros tolmácsolja. Ez korábban nem volt tilos, és nem is emeltek ellene kifogást.

Pázmány írásainak visszautasítása és elítélése adott alkalmat arra az igen terjedelmes iratra, amelyet Húsvét után, április 17-én küldtek el a bécsi nunciusnak. Ez már azt a szemrehányást is tartalmazta, hogy Pázmány jogtalanul állítja: az a bíborosoknak adott utasítás, amely szerint egyelőre nem válaszolhatnak a császári iratra, egyúttal azt is jelentette volna, hogy Pázmányt nem ismerhetik el a császár követének. A címzése elleni pápai tiltakozás dacára nem tagadták meg tőle, hogy követként tevékenykedjen. Éppen ellenkezőleg, tárgyalásokat folytathatott, amíg ezt a húsvéti ünnepek közeledte lehetővé tette. Az államtitkársági jegyzék kifejti, hogy Barberini két ízben is Pázmányhoz küldte titkárát, Benessát,[100] hogy elébe tárja ezt a kérdést, és a további szemrehányásoknak elejét vegye. Az irat jegyzőkönyvszerűen adja elő a vitát Rocci nunciusnak, és hangsúlyozza, hogy a pápának Pázmány címzésével kapcsolatos magatartását hiba lenne a császár méltóságának megsértéseként értelmezni.[101] Nyilvánva-

[100] Pietro Benessa, 1580–1642, 1623-tól az Államtitkárság munkatársa, 1630-tól egyúttal Barberini magántitkára. Kraus, *Staatsekretariat*, 26, 82–90. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 321-nél neve tévesen „Bonestus".

[101] Barberini Roccinak, 1632. április 17., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 53*r*–59*v* (Becker, NBD IV/5, 242–247, n. 66.2). A fogalmazványt Benessa írta és Azzolini egészítette ki. Pázmány párhuzamos beszámolója II. Ferdinándnak: 1632. április 16., Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 273–276, n. 731.

lóan számoltak azzal, hogy Rocci Bécsben hasonló szemrehányásokkal fog találkozni, mint amelyeket Pázmány megfogalmazott, és a kezébe akarták adni azokat az érveket, amelyekkel ezeket a vádakat cáfolhatja.

Szintúgy április 17-én kelt egy másik államtitkársági utasítás is. Első része egy, a pápa által személyesen engedélyezett írás kiegészítésekkel ellátott másolata volt, amelyet elsősorban Verospi bíborosnak címeztek,[102] annak a kuriális bíborosnak, aki egyedüliként tárgyalt II. Ferdinánddal, és már megismerte a birodalom egy részét.[103] Most őt bízták meg azzal, hogy győzze meg Pázmányt: engedje át neki a tárgyalásokat a legátusi cím kérdéséről.[104] Megkapott egy Azzolini által szerkesztett iratot is, amelyben összefoglalták a Rocci levelezéséből már ismert, Pázmány küldetésével kapcsolatos és személyével szemben is meg-

[102] Barberini Roccinak, 1632. április 17., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 63*r*–71*r*; uo., fol. 61*r* (Becker, NBD IV/5, 233–242, n. 66.1). VIII. Orbán feljegyzése Azzolininak: „*Par che stia bene et l'inciferarlo anchora*" („Jónak tűnik és siffrírozható"). VIII. Orbán kéziratának igazolása: Andreas Kraus, *Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII.: Verzeichnis der Minutanten und ihrer Minuten*, Archivum Historiae Pontificiae (AHP) 33 (1995) 117–167, 151.

[103] Fabrizio Verospi, ca. 1571–1639, 1619-ben a Birodalomba küldték, hogy vezesse a Klesl bíboros elleni pert. 1621/22-ben rendkívüli nuncius volt Bécsben és Münchenben, hogy gratuláljon a császár házasságkötéséhez, közreműködjön a pfalzi választófejdelmi cím Bajoroszágra ruházásában, és Kleslt Rómába kísérje. 1627-től bíboros. Klaus Jaitner (Hg.), *Die Hauptinstruktionen Gregors XV. für die Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstenhöfen 1621–1623* (Instructiones Pontificum Romanorum), Tübingen 1997, 327–330; Šolle, *Gesichtspunkte*, 35–36. Verospi megbeszélésére Pázmánnyal április 19-én került sor.

[104] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 324. Pázmány kitért a javaslat elől, arra hivatkozva, hogy a császár válaszára vár.

fogalmazott pontokat. Elsőként ismét 15. századi bizonyítékokat gyűjtöttek arra nézve, hogy világi fejedelmek nem nevezhetnek ki legátusokat. Forrásul Jacopo Ammanati (de' Piccolomini) *Epistolae et Commentarii* című műve szolgált,[105] amely Nicolaus Cusanus Enea Piccolomini által már ismertetett esetén kívül még további példákkal is szolgált III. Callixtus és VIII. Ince pontifikátusának idejéből. Emellett ismét hivatkoztak V. Márton tilalmára és VI. Sándor[106] egyik utasítására. Végül ismét részletesen kifejtették, hogy az 1621. évi meghatalmazást kielégítően fogalmazták meg, és ezt a fogalmazást kellett volna megtartani. A Rómában tárgyalásokat folytató bíborosokat sohasem nevezték legátusoknak – az ebben az időben itt tevékenykedő Borgia bíborost sem. Mivel a pápának szóló császári megbízólevél nem használja a *legátus* szót, úgy vélik, hogy II. Ferdinánd nem legátusként küldte Pázmányt Rómába, így sem ő, sem pedig a császár nem tekintheti sértőnek, ha ott ezt a címet nem ismerik el. Az, hogy más bíborosok nyíltan politikusként vagy hadvezérként tevékenykednek, nem megfelelő érv, mert erre a pápa bizonyos esetekben engedélyt adott; máskor pedig ez olyan területeken történik, amelyek kiesnek a látóköréből. De Pázmány már abban is hibázott, hogy

[105] A gyűjteményt 1506-ban publikálták Milánóban. A szerzőséghez: *Lexikon für Theologiae und Kirche [LThK] I*, Freiburg/Br. 1993³, 530–531, Ammannati-szócikk (M. F. Feldkamp). Az 1464-ből származó szöveg lásd még nyomtatásban: *J. Ammannati Piccolomini: Lettere (1444–1479)* (Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Fonti 25), a cura di Paolo Cherubini, Roma 1997, II, 533–543, n. 79.

[106] A VI. Sándor alatt megszövegezett, de nem kiállított bulla az egyházreformról, amely a bíborosok feladataival is foglalkozik: Ludwig von Pastor, *Geschichte der Päpste III/2*, Freiburg/Br. 1924, 459–462, 1068–1072, n. 43.

elkezdte kiosztani a megbízóleveleket, mielőtt arra Barberini engedélyt adott volna. Ezzel legalább addig várnia kellett volna, amíg a pápának szóló megbízólevelet átadja, de – saját bevallása szerint – ezzel az eljárással akarta megakadályozni, hogy a *legatus extraordinarius* cím használatától eltiltsák. Az eseményeknek azt az előadását pedig, amely Pázmány védekező iratában szerepel, teljes mértékben vissza kell utasítani. A pápa nem tiltotta meg, hogy Pázmányt a császár követének ismerjék el, és az sem hihető, hogy a bíborosoknak adott utasítás, amely szerint a megbízólevelekre egyelőre ne válaszoljanak, így lenne értelmezhető. Ezenkívül könnyen tájékozódhatott volna a helyzetről. Azt is tévesen állítja, hogy szóbeszéd tárgya lett volna a pápai udvarban a cím kérdése, és VIII. Orbánnak azt a válaszát is hibásan adja vissza, amelyet Pázmány azon kijelentésére tett, hogy bevett szokás a fejedelmek részéről bíborosokat küldeni a Szentszékhez, ugyanis „tudatlanságból cselekedtek azok, akik így tettek" *(„ignorantes fuisse qui id fecerunt")* – olvashatók az Államtitkárság kifogásai.

A Verospinak írt fejtegetéseket még két további követte, amelyeket ugyanebbe a Rocci nunciusnak küldött április 17-ei utasításba illesztettek Rómában, és ezek még inkább kiélezték a vitát. Ebben egyértelművé tették, hogy Pázmánnyal nem közölték a bíborosoknak szóló, vitatott utasítást. Pázmánynak azonban ezzel szemben kötelessége lett volna beszélni a pápával, mielőtt körözteti kezd „egy ilyen túlzó iratot" *(„scrittura così esorbitante")*. Mindenekelőtt azonban kemény szavakkal ítélték el, hogy Pázmány a pápát a császári méltóság megsértésével merészeli vádolni „miközben e súlyos feltételezést ingatag és hamis alapokra építi" *(„fondando questo importante supposto sopra frivoli e falsi fondamenti")*. Bírát játszik, és azt hiszi, hogy kioktathatja a pápát. Egyetlen

vádja sem jogos. Védekező írásának elemzése után megállapítható: „Mondandója sok tekintetben a legrosszabb, tekintettel az Őszentsége és a Szentszék ellen irányuló rágalmazásra, a tiszteletlenségre és a támadásra, s egyedül abban kevesebb Borgia bíboros fellépésnél, hogy az a pápa színe előtt történt, és konzisztóriumon, Őszentségével szemben mutatott engedetlenség keretében" (*„La sostanza… della scrittura è pessima in molti capi per la calunnia, per l'irreverenza e per l'offesa fatta a S. B. et alla Santa Sede, e solamente vi è di manco dell'attione che fece Borgia, che quella fu fatta in faccia del papa e in Concistoro e con disobedienza a Sua Beatitudine")*. Megfigyelték, hogy Pázmány két óra hosszat beszélt Borgia bíborossal, és nyilvánvaló, hogy ennek sikerült felhasználnia őt saját céljai érdekében, „anélkül, hogy a jó öreg ezt észrevette volna" *(„senza che il buon vecchio se ne sia avveduto")*. Egész Róma csodálkozhat azon, hogy Pázmány nem talált magának jobb tanácsadót. Azt a vádat is vissza kell utasítani, hogy nem közölték volna a császári udvarral a *legatus extraordinarius* használata miatti neheztelésüket, erre ugyanis nem nyílt alkalmuk, hiszen Pázmány római látogatásának valódi oka a bíborosi kalap átvétele volt. Rocci végül azt az utasítást kapta az Államtitkárságtól, hogy ne próbálja meg a császári udvarban a várható kellemetlenséget elkerülni, hanem inkább élezze ki a konfliktust és panaszolja be Pázmányt: „Egyszóval szükséges, hogy mi lépjünk fel cselekvőként, felpanaszolva, hogy bennünket sértettek meg, ahogy valójában is történt, és hogy Uraságtok e dologban erőteljesen és hatékonyan viselje magát" *(„Et insomma è necessario che noi ci facciamo attori nel lamentarci come offesi, che veramente siamo, e che Vostra Signoria in ciò si porti con prudenza, vigore et efficacia")*.

Egy másik, Pallotto bíborosnak ugyanaznap küldött levélből egyértelművé válik, hogy milyen fontos volt Barberininek egyrészt a Pázmány magatartása miatti felháborodás szítása, másrészt annak a meggyőződésnek a terjesztése, hogy az egész eseménysort Borgia bíborossal összefüggésben kell szemlélni. Miután részletesen ismerteti Pázmány látogatását és alaptalan vádjait, így folytatja: „És bár nem egy, a pápa előtt és nyílt engedetlenséggel elkövetett akció volt, mint Borgiáé, de valójában annak ikertestvére, és ez a jó úr sietett hinni annak, aki őt be szándékozott gabalyítani saját hálójába, hogy szövetségeseket szerezzen saját tévelygéséhez. Nem tagadhatom Eminenciátok előtt, hogy nagyon érzékenyen érintett ez a tette, hogy egy ilyen okos személy ekkora hévvel hallgatott az elvetemültekre, és eme kihágását hamis és rosszindulatú híreszt elésekre alapozta."[107]

Április 24-én újabb audiencián fogadták Pázmányt. A kihallgatást ő kérvényezte, hogy választ kapjon azokra az iratokra, amelyeket április 6-án nyújtott át a pápának. Maga VIII. Orbán olvasta fel a választ, de az írásos változatot nem adta ki a kezéből.[108] A szöveg nem tartalmazott semmilyen meglepetést: a pápa

[107] „*È vero che non è attione fatta avanti al papa e con inobedienza formale, come quella di Borgia, ma in effetto è sorella di quella, et questo buon signore è corso a credere a chi l'ha voluto implicare nella medesima rete per haver compagni nell'errore. Non posso negar a Vostra Eminenza, ch'io sia rimasto con grandissimo sentimento del fatto, ma più, che un soggetto tanto savio habbia dato così vehemente orecchio a perversi e fondato questo suo eccesso sopra relationi false e maligne*." Barberini Pallottónak, 1632. április 17., ASV Segr. Stato, Legaz. Ferrara, vol. 10, fol. 488*r*–489*v*.

[108] Barberini Roccinak, 1632. április 24., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 75*r*–77*r* és 79*r* (Becker, NBD IV/5, 253–256, n. 68.2). A Roccinak szóló íráshoz mellékelték az audiencián felolvasott választ is: BAV Barb. Lat., vol.

sajnálja, hogy nem tud több pénzügyi segélyt folyósítani; nem mulasztotta el XIII. Lajost figyelmeztetni, amiért az protestáns hatalmakkal szövetkezik, és azt is ajánlotta neki, hogy a császárral együtt harcoljon a svédek ellen; nem tartja kivitelezhetőnek, hogy a javasolt ligához csatlakozzon, ezeknek a döntéseinek a részletesebb indoklására Azzolini államtitkárt fogja még egyszer Pázmányhoz küldeni. A magyar bíborosnak alkalma volt még egy emlékirat átnyújtására, amelyben II. Ferdinánd utasítására vázolta a németországi katasztrofális helyzetet, vagyis azt, hogy időközben Donauwörth városát is elfoglalták, Bajorországot pedig meghódították,[109] és szóban is ismertette a fenyegető veszélyeket. Úgy tűnik, ezzel azt érte el, hogy VIII. Orbán elhatározta: kézzelfogható módon megmutatja, mennyire igyekezett azon, hogy lebeszélje Franciaországot a császár ellenségeinek támogatásáról. Azt mondta, hogy Bichi franciaországi nunciusnak[110] egy ilyen értelmű, *manu propria* (saját kézzel) írt, sürgető brévét küldött. A küldemény a jelek szerint elveszett, de még

7064, fol. 73*r*–74*r* (ez a végleges tisztázás előtti, pár stiláris módosítást tartalmazó utolsó fogalmazvány szövege, melyet még aznap titkosíttottak), kiadva: Becker, NBD IV/5, 256–258, n. 68.3); Pázmány párhuzamos beszámolója II. Ferdinándnak, 1632. április 24, Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 282–284, n. 734. – Lásd *Iratok*, 10., 10.a, és 11. sz.

[109] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 279–281, n. 733.

[110] Alessandro Bichi, 1596–1657, 1618 *Referendarius utriusque Signaturae*, 1628–1630 nuncius Nápolyban, 1630-tól Carpentras püspöke, 1630–1634 nuncius Franciaországban, 1633-tól bíboros. *Dizionario Biografico degli Italiani [DBI] X*, Roma 1968, 334–340 (G. de Caro); Bernard Barbiche, *La Nonciature de France*, *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung* (BDHIR 87), hg. von Alexander Koller, Tübingen 1998, 64–97, 92.

ma másolatot készíttet róla, amelyet Bichi át fog nyújtani az uralkodónak.[111] Annak megerősítésére, hogy képtelen a császárnak további hadisegélyt biztosítani, a lakosság nyomására hivatkozott, amely megakadályozza, hogy felhasználja az Angyalvárban felhalmozott kincset.[112]

Barberini nem mulasztotta el április 24-ei levelében részletesen ismertetni Roccinak Pázmány bosszantó viselkedését. Megismételte a már korábban megfogalmazott vádakat – Pázmány tévesen állítja, hogy nem akartak vele következtében tárgyalni; megbízóleveleket és tiltakozó iratot nem terjeszthetne engedély nélkül – és visszatért arra, hogy a látogatását bejelentő január 31-ei levelében nincs szó követi tisztségéről.[113] Ezenkívül mellékelte neki több bíboros nyilatkozatát, amelyben kijelentik, hogy a megbízólevelekre adandó válasz megtiltása nem jelentette azt, hogy Pázmány császári követi tisztének megkérdőjelezésére is utasították volna őket.

Az Azzolinival történt április 26-ai megbeszélés a várakozásoknak megfelelően zajlott le.[114] A fő téma azoknak az okoknak

---

[111] Hogy itt egy olyan „duplikátumot" állítottak ki, amelynek az eredetije sohasem létezett, már Lemannak is feltűnt, (Leman, *Urbain VIII*, 159, 5. j.). Hasonló, a nunciusi jelentésekben nem könnyen kimutatható megtévesztési kísérletekről: Lutz, *Glaubwürdigkeit*, 247–251.

[112] Vö. Söltl, *Religionskrieg*, 296–297; Gregorovius, *Urban VIII.*, 53–54, 158–159; Leman, *Urbain VIII*, 158–159.

[113] Pázmány Barberininek, 1632. január 31., Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 235–236, n. 705. A megfogalmazás így hangzik: „*L'imperatore, mio signore, mi fa instanza et m'incarica di venir a Roma a baciar i piedi a nome della maestà sua*". – Barberini utasítása Roccinak: lásd 108. j.

[114] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 262–265, n. 726 (a keltezéshez: Leman, *Urbain VIII*, 153, 3. j.); 286–287, n. 736 és *Relatio legationis*, 325–326. – Azzolini államtitkár leírása a tárgyalásról: *Iratok*, 12. sz.

az előadása volt, hogy a pápa miért nem csatlakozhat a tervezett ligához: látja azt a veszélyt, amely arra kényszerítené, hogy felelősséget vállaljon egy katolikus fejedelem ellen viselt háborúért; ezenkívül nem vehet részt olyan szövetségben, amely adott esetben nem katolikus fejedelmek és birodalmi rendek megvédelmezését is magára vállalná. Pázmány csak a II. Ferdinánd által jóváhagyott szövetségi tervet védelmezhette, ezenkívül pedig csak arra hivatkozhatott, hogy botrányosnak fog tűnni, ha a pápa nem támogatja a birodalmat a végveszélyben, és ez arra kényszerítené a császárt, hogy feladja az egyházi követeléseket, és békét kössön Szászországgal.

Az Azzolinival folytatott meddő vita után még inkább csökkent a további tárgyalások lehetősége, mivel VIII. Orbán április 28-án elutazott Castel Gandolfóba. Ez megfelelt annak az évek óta folytatott gyakorlatnak, hogy a pápa a Kúria tagjainak szűk körével Húsvét után elhagyta Rómát, és a Colli Albani hegyvidékén pihente ki a fáradalmakat. Ebben az évben az egyházfő távolléte viszont kifejezetten hosszú ideig, Krisztus Mennybemenetelének ünnepéig, május 20-áig tartott.[115] Pázmány ez idő alatt azokkal az ügyekkel foglalkozott, amelyek nem kapcsolódtak politikai missziójához. Ezek közé tartozott, hogy a császárné számára felmentést nyerjen, amelynek birtokában akkor is beléphet kolostorépületekbe, ha nem a császár kíséretében utazik.[116] Ereklyéket szerzett be, különösen a Magyarországon gyakran használt hordozható oltárok számára,[117] valamint búcsúengedé-

[115] Paolo Savelli II. Ferdinándnak 1632. május 1., ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52, Fz. K, fol. 66*r*–67*r*.

[116] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 272, n. 730.

[117] Uo., 299, n. 743.

lyeket kért pozsonyi és nagyszombati templomoknak.[118] Emlékeztetett a pálos rend közelgő vizitációjára,[119] rendelkezett a magyar germanikusok hazautazási költségeinek támogatásáról,[120] és megpróbálta megnyerni a Propaganda Kongregációt, hogy nyújtson segítséget a magyarországi paphiány enyhítésére.[121] Az esztergomi főegyházmegye nehéz körülményeiről szóló pontos jelentés keretében javaslatot tett négy új egyházmegye alapítására a lelkipásztori lehetőségek javítása érdekében, elsőként a szepesi prépostság egyházmegyévé alakításával.[122] Életkorára hivatkozva felmentést kért továbbá az a*d limina* látogatások alól.[123] Végül pedig egy olyan igényt is megfogalmazott, amelynek teljesítésére nem sok kilátás volt. Felhívta a figyelmet arra, hogy azok a püspökök, akiket a magyar uralkodó nevez ki, alig rendelkeznek bevételekkel, mivel püspökségeik szinte teljesen a törököktől elfoglalt országrészen fekszenek. Sokszor évekig halogatják kinevezésük pápai elismertetését, és így felszentelésüket is, mert visszariadnak az ehhez szükséges magas taxák kifizetésétől. Ezért a visszaélések elkerülése érdekében javasolta a taxák

[118] Uo., 300, n. 745; 302–303, n. 748.

[119] Uo., 298, n. 742. A renden belüli viszonyokhoz: Fata, *Ungarn*, 224; Djuro Kokša, *L'organizzazione periferica delle Missioni in Ungheria e in Croazia*, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria rerum I/2, hg. von Joseph Metzler, Rom–Freiburg–Wien 1971, 285–286.

[120] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 314, n. 754 és 334–335, n. 761. Pázmánynak a *Collegium Germanicum-Hungaricum*hoz fűződő viszonyához általában: Tóth, *La rinascita*, 72–74.

[121] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 300–301, n. 746.

[122] Uo., 296–298, n. 741.

[123] Uo., 299, n. 744.

mérséklését.[124] II. Ferdinándnak azt a már sokszor előadott kérését is megismételte, hogy Wolfradt püspököt emeljék bíborosi méltóságra. A császár ugyanis ezzel kívánta kitüntetni a bécsi püspököt, és így felépíteni a túlterhelt és gyakran betegeskedő Eggenberg utódjának.[125]

A Castel Gandolfóból Roccinak ezekben a hetekben küldött utasítások nem említik Pázmány ügyeit. Kapcsolata azonban ekkor sem szakadt meg teljesen a pápai udvarral. Két újabb emlékiratot juttatott el Barberininek, amelyekben még egyszer, rendkívül sürgető szavakkal előadta, hogy milyen következményekkel járna a jelenlegi pénzszűke miatt várható újabb császári vereség a katolicizmus és a pápaság tekintélye szempontjából.[126] Még azt is megengedte magának, hogy javaslatot tegyen a pénzsegély előteremtésének lehetőségére, és miután hírt kapott Augsburg bevételéről és a svédek bajorországi pusztításairól, figyelmeztetett Gusztáv Adolf további déli foglalásainak veszélyeire. Ennek az iratnak megválaszolására május 10-én újból elküldték hozzá Azzolinit. Május 13-án pedig Castel Gandolfóba utazott, és részt vett a május 15-ei konzisztóriumon, ahol ismét beszélt a svédek előrenyomulásról és a birodalom veszélyeztetett helyzetéről. Válaszként csak hosszas fejte-

[124] Uo., 301–302, n. 747.

[125] Barberini Roccinak, 1632. május 29., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 92*r*–93, 94*r* (Becker, NBD IV/5, 285–286, n. 78.2); Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 303, n. 749; válaszbréve II. Ferdinándnak, 1632. május 29-ei keltezéssel: Pitschmann, *Bemühungen*, 98.

[126] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 288–294, n. 738–740; Leman, *Urbain VIII*, 161–162.

getést kapott a pápai kincstár nehézségeiről. Ezután közölte elhatározását, hogy a forró évszak beköszönte előtt hazaindul.[127]

Kétséget kizáróan tudomása volt arról, hogy Harrach bíboros május 10-én a Via Flaminián Castelnuovo di Portóba érkezett, és onnan készíti elő római bevonulását, amelyet végül május 19-ére tűztek ki, miután a pápa hajlandó volt pihenését a tervezettnél egy nappal korábban megszakítani. Mivel Harrach emberei számára szükség volt még egy kocsira, Pázmány segítette ki: az utazók elé küldte Prima Portáig az egyik saját kocsiját.[128] Részt vett a május 22-ei ünnepségen is, amelyen Harrach átvette a bíborosi kalapot.[129] A két bíboros ezeken kívül azonban nem számolt be több összejövetelről, holott bizonyosan találkoztak, mivel Harrach a császári követ palotájában lakott, akivel Pázmány is szoros összeköttetésben állt.[130] Kapcsolatuk nyilván nem volt túl szívélyes, a Kúriánál ugyanis hangsúlyt fektettek arra, hogy Harrach bíborossal előzékenyen bánjanak, ezzel is provokálva Pázmányt.[131]

---

[127] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 326–328; Toegel, *Documenta Bohemica*, 87, n. 213. – Azzolini beszámolója a május 10-ei megbeszélésről: *Iratok*, 13. sz.

[128] Keller–Catalano, *Diarien*, 67. A Castel Gandolfo helymegjelölés téves, korrigálandó.

[129] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 305–306, n. 751.

[130] Paolo Savelli II. Ferdinándnak, 1632. május 15., ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52 Fz. K, fol. 68*rv*; uő. ugyanannak, 1632. május 29., uo., fol. 74*r*–75*r*.

[131] Legalábbis ezt állította Pázmány a hazaérkezése után, Roccival történt megbeszélésekor: Rocci Barberininek, 1632. július 10., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 226*rv*, 235*r*–236*v*, 238*r*–239*r* (Becker, NBD IV/5, 325–329, n. 89.1). Barberini is megerősíti Roccinak, hogy Harrachot megkülönböztető

Ezekhez a figyelmességekhez tartozott, hogy Harrachot más külföldi bíboroshoz hasonlóan meghívták a kongregációs ülésekre.[132] Ezenkívül spanyol javadalmakból kegydíjat is folyósítottak neki.[133] A feszült viszonyhoz kezdettől fogva hozzájárult az is, hogy a prágai egyetem körüli vitában ellentétes oldalon álltak. Pázmány május 31-ei dátummal megszerzett a Propaganda Kongregációtól egy dekrétumot, amely véget vetett volna a hosszú évek óta tartó konfliktusnak.[134] Harrach és Barberini azonban elérte, hogy ezt túlzott jezsuitabarát megfogalmazása miatt június 7-én további tanácskozás céljából visszavonják.[135]

Római tartózkodásának utolsó napjaiban Pázmánynak a *legatus extrardinarius* kifejezés használatával kapcsolatban sikerült kompromisszumra jutnia: a bíborosoknak engedélyezték, hogy válaszoljanak az e kifejezést tartalmazó megbízólevelek-

figyelemmel fogadták. Barberini Roccinak, 1632. július 31., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 123*r*–124*r* (Becker, NBD IV/5, 367–369, n. 97.1).

[132] A kúriai elenchusok szerint Harrach a Propaganda Kongregáció tagja volt. Christoph Weber (Hg.), *Die ältesten päpstlichen Staatshandbücher* (Supplement-Heft RQ 45), Rom–Freiburg–Wien 1991, 118, 250, 274, 293, 316.

[133] Keller–Catalano, *Diarien*, 72.

[134] Hermann Tüchle, *Acta SC de Propaganda Fide Germaniam spectantia*, Paderborn 1962, 340–342; Denzler, *Propagandakongregation*, 126.

[135] Tüchle, *Acta*, 342; Schmidl, *Historiae*, 186; a Propaganda Kongregáció Roccinak, 1632. június 12., Archivio Storico della Congregzazione per l'Evangelizzazione dei Popoli (de Propaganda Fide) (APF), Lettere, vol. 12, fol. 67*rv* (Becker, NBD IV/5, 300, n. 82.3); a Propaganda Kongregáció Pázmánynak, 1632. június 19., uo., Scritture Originali riferite nei Congressi Generali, vol. 215, fol. 77*r*–80*v*.

re.[136] Május 26-án, Pünkösd előtti szerdán került sor Pázmány búcsúaudienciájára, ahol még egyszer szóba kerültek a korábbi tárgyalási témák, mint a hadisegély és az Ausztriai Ház ellenségeivel való szövetség, valamint a pápai befolyás.[137] VIII. Orbán véleménye nem változott a kérdéseket illetően. Írásba fektette állásfoglalását, és megígérte, hogy ezeket Azzolini államtitkár átadja Pázmánynak.[138] Pünkösdhétfőn útra keltek a magyarok Loreto és Ancona irányába.[139] A kikötővárosban a pápai *governatore* kényelmes szállást biztosított nekik, Pázmány pedig igen dicsérő szavakkal köszönte meg Barberininek a kimutatott nagyvonalúságát.[140] Két velencei gályán érték el Fiumét,[141] ahol Pázmány kihasználta a lehetőséget, hogy meglátogassa Buccarit, és foglalkozzon a földbirtokosok hatalmaskodásai miatt nagyon elszegényedett zengg–modrusi

[136] Pázmány II. Ferdinándnak, 1632. május 29., Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 311–313, n. 753; Barberini Roccinak, 1632. június 5., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 96*r*–97*v* (Becker, NBD IV/5, 291–293, n. 80.1).

[137] Barberini Roccinak, 1632. május 29., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 92*r*–93*r*, 94*r* (Becker, NBD IV/5, 285–286, n. 78.2); Pázmány párhuzamos jelentése II. Ferdinándnak, Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 311–313, n. 753.

[138] ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52 Fz. M, fol. 49*r*–52r (*dorsalis: „28 maii per d. Azzolinum data responsio")*; 2. másolata uo., Korr., Kart. 53 I, Fasc. Q, fol. 1*r*–4*r* (fol. 4*v* spanyol összefoglaló). – Lásd alább *II. fejezet*, 97. j.!

[139] Barberini Roccinak, 1632. június 5., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 96*r*–97*v* (Becker, NBD IV/5, 291–293, n. 80.1).

[140] Pázmány Barberininek, Ancona 1632. június 9., Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 328–329, n. 756.

[141] Schwicker, *Pázmány*, 78; köszönőlevél Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 333, n. 759; ÖStA HHStA Venedig, Berichte, Kart. 1628–1684 (14), fol. 25*rv*.

püspökség ügyeivel.[142] Június utolsó napjaiban érkezett vissza Pozsonyba.

4. Pázmány diszkreditálása a bécsi nunciusok által és ennek magyarországi hatásai

A kortársak előtt sem maradt rejtve, hogy Pázmány diplomáciai missziója nemcsak sikertelen volt, hanem nagy bosszúságot is okozott. Dietrichstein bíboros erről római tudósítójától értesült.[143] Eggenberg herceg fia, akit tanulmányi utazása *(Kavalierstour)* során nagy előzékenységgel fogadtak Rómában, mivel azt remélték, hogy hatással lehet a prefektúra-vita eldöntésére, Milánóban úgy nyilatkozott, hogy Pázmány helyesen viselkedett, és igazságtalanok voltak vele szemben.[144] Anconában Pázmány maga is nyíltan kimutatta csalódottságát – ezt pedig buzgó informátorok jelentették is Rómába. Eszerint amiatt panaszkodott, hogy VIII. Orbánt a jelenlegi veszély ellenére nem lehetett megnyerni a katolikus egyház megmaradását célzó szövetségre, hogy nem ígért pénzügyi segélyt, és hogy bizonyítékok vannak a közte, Franciaország és Savoya

[142] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 329–340, n. 757; 335–336, n. 762; Luc Orešković, *Le Diocèse de Senj-Modruš en Croatie Habsbourgeoise de la Contre-Réforme aux Lumières* (Bibliotèque de l'École des Hautes Études. Sciences Religieuses 132, Turnhout 2008, 92 (a június 3-ai dátum korrigálandó).

[143] Pietro Francesco Paoli Dietrichsteinnek, 1632. május 15., Toegel, *Documenta Bohemica*, 87, n. 213.

[144] Giovanni Giacomo Panziroli, lombardiai rendkívüli nuncius Barberininek, Milánó 1632. május 26., ASV Segr. Stato, Paci, vol. 13, fol. 144*rv*.

közti szövetségre.[145] Egyik későbbi jelentésében példával is szolgált a Rómában történt személyes lejáratására: a svájci gárda parancsnoka, akit visszarendeltek hazájába, és ezért búcsúlátogatásokat tett, egy közvetítővel üzente meg, hogy megértését kéri, amiért őt nem keresi fel. Ellenkező esetben ugyanis attól kellene félnie, nehogy gyanúba keveredjen *(ne in suspicionem incidat)*.[146]

Barberini a maga részéről amiatt aggódott, hogy Pázmány mit fog mesélni római tapasztalatairól. Ezért a jezsuita Pensát[147] kérte meg, hogy tájékoztassa őt Pázmány hangulatáról, akivel elutazása előtt egy héttel találkozott.[148] Ez a tájékoztatás meg-

---

[145] Barberini Roccinak és Grimaldinak, 1632. június 14., Tusor, *Le origini*, 223, n. 1; Becker, NBD IV/5, 299–300, n. 82.2.

[146] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 332, n. 758.

[147] Oliverio Pensa, ca. 1585–1653, 1629–1632 a *Collegio Romano* majd a *S. Andrea al Quirinale* melletti noviciátus rektora; Becker, NBD IV/7, li, 109. j. Gyakran felkérték, hogy közvetítsen vitás esetekben, például Pallotto és Magalotti bíborosok között. Becker, NBD IV/4, xxxix–xl; BAV Barb. Lat., vol. 6515, fol. 11–148.

[148] Pensa Barberininek, 1632. május 25., BAV Barb. Lat., vol. 6515, fol. 20*r*: „Ma egy kis ideig együtt voltam Pázmány bíboros úrral, és ez megelégedésemre szolgált, mivel egyértelműen igen elégedettnek mutatta magát Eminenciátok jó szándékával és akaratával, akivel, miként nekem említette, rövid időre találkozott ma reggel. Megmondtam Őeminenciájának, hogy mind emiatt, mind pedig magán- és közszolgálata miatt úgy illik, hogy a dolgokat elsimítva távozzék. Azt válaszolta, hogy – pontosan idézem szavait – talál majd módot a kecske és a káposzta megmentésére is, elmellőzvén az elégedetlenségre okot adó szempontokat, és kedvező magyarázattal Őfelsége elé tárván az ügyeket… Úgy vettem ki néhány szavából, hogy Őfelségének nem tetszett a legáció és követség kérdése, és utalt arra, hogy Őfelsége emiatt némileg elégedetlenül írt Urunk Őszentségének. Mást nem sikerült kiderítenem…". *(„Hoggi son stato un pezzo col*

nyugtatta. A Milánóból és Anconából érkező hírek ezzel szemben újabb félelmekre adtak okot, és arra késztették, hogy újra megbízza Rocci nunciust, és a szintén Bécsben tartózkodó Grimaldi rendkívüli nunciust[149] az események Róma szempontú tálalására, és hogy csak ez a változat legyen hitelt érdemlő.[150] Rocci ez irányú tevékenysége ugyanis eddig nem volt teljesen megnyugtató. Már korábban észrevette, hogy Bécsben nem igazán értették, miért van a „legátus" és „legáció" szónak ilyen nagy jelentősége, valamint azt is tudta, hogy megütközést keltett, amikor VIII. Orbán a restitúciós ediktum kiadása utáni

s. card. Pasman e ne son restato contento, perché chiaramente si è mostrato sodisfattissimo dell'ottima mente e volontà di Vostra Eminenza, con la quale m'ha deto di esser stato un pezzo questa matina. E dicendogli, che e per questo et per il servitio publico e privato di Sua Eminenza conveniva partire agiustato, mi disse che troverebbe modo di salvar la capra et i cavoli (per dir come disse), sopindo li punti di disgusto e portando con buona interpretatione le cose a Sua Maestà… Cavai ben da alcune parole, che a Sua Maestà non era piacciuto il punto della legatione e ambasciaria, e mostrava che Sua Maestà n'havesse scritto a Nostro Signore con qualche poco di senso. Altro non ne ho cavato…").

[149] Girolamo Grimaldi, 1597–1685, 1621-től *referendarius utriusque signaturae*, 1628–1632 között *governatore* Rómában, egyike annak a három rendkívüli nunciusnak, akiket VIII. Orbán az 1632. március 29-ei konzisztóriumon jelentett be, hogy Franciaország, Spanyolország és a császár között közvetítsen. 1634-től *governatore* Perugiában, 1636-ben vicelegátus Urbinóban, 1641–1643 között rendes nuncius Franciaországban. 1643-tól bíboros, 1648-ban a franciaországi Aix érseke lesz (1655-ben Rómában megerősítik). DBI LIX, Roma 2002, 533–539 (F. Crucitti). 1632. június 21-én érkezett Bécsbe; Repgen, *Die Römische Kurie*, 296. – Panziroli is megbízást kapott, hogy gondoskodjon róla: Milánóban se tanúsítsanak megértést Pázmány iránt. Barberini Panzirolinak, 1632. május 8, ASV Segr. Stato, Paci, vol. 10, fol. 876*rv*, 879*r*.

[150] Barberini Roccinak és Grimaldinak, 1632. június 14., Tusor, *Le origini*, 223, n. 1; Becker, NBD IV/5, 299–300, n. 82.2.

elismerését utólag egyfajta fogalmazási hibaként kívánta feltüntetni.[151] Eggenberg kifejezetten dühösen reagált erre, és kifogásokat emelt, amikor Rocci felkereste és megbízatása szerint részletesen ismertette a Pázmány római fellépésével kapcsolatban megfogalmazott vádakat, valamint a védekező irata elleni érveket. II. Ferdinánd szintén nem a remélt felháborodással nyilatkozott Rómába küldött magyar követéről, hanem ragaszkodott hozzá, hogy megvárja a bíboros sajátkezű leveleit.[152]

Pázmány utólagos hiteltelenítésére először július 6-án nyílt lehetőség, amikor az egy hétre Bécsbe érkezett, hogy az udvarban beszámoljon küldetéséről. A Propaganda Kongregáció megküldte a nunciatúrának a prágai egyetemről szóló dekrétumát, ez pedig alkalmat adott Rocci nunciusnak, hogy felkeresse ezekben a napokban a bíborost.[153] Előadása szerint Pázmány rögtön panaszkodásba fogott római fogadtatása kapcsán: „Roppant elégedetlenül tértem vissza Rómából, és a valaha oda menő bíborosok közül velem bántak a leggyalázatosabban" („*Io sono tornato di Roma malissimo sodisfatto e sono stato il più strapazzato cardinale che vi sia mai andato*").[154] Különösen amiatt tanúsított felháborodást, hogy Harrach olyan kitüntető fogadtatásban részesült, és

[151] Rocci Barberininek, 1632. május 1., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 147*rv*, 155*r*–157*r* (Becker, NBD IV/5, 258–261, n. 69).

[152] Rocci Barberininek, 1632. május 8., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 158*rv*, 167*r*–170*r* (Becker, NBD IV/5, 264–268, n. 71.2).

[153] Rocci Barberininek, 1632. július 10., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 226*rv*, 235*r*–236*v*, 238*r*–239*r* (Becker, NBD IV/5, 325–329, n. 89.1), részben kiadva korábban: Ferenc Galla, *Petri cardinalis Pázmány Archiepiscopi Strigoniensis epistolae ineditae*, Vác 1936, 30*–33*, n. 46.

[154] Idézi Catalano, *La Boemia*, 211, 42. j. és Visceglia, *Congiurarono*, 180, 191, 77. j. (a visszatérés dátuma korrigálandó).

hogy semmit nem tudott arról a pénzösszegről, amelyet a rendkívüli nuncius hozott magával hadisegélyként.[155] Az utóbbi vádat Rocci azzal próbálta hatástalanítani, hogy Eggenberg és a császár előtt a hadisegélyt Pázmány kérésének eredményeként mutatták be. Mindenekelőtt azonban az igen indulatos, másfélórás megbeszélés alatt kioktatta arról, hogy a bíborosi cím folytonos hálára kötelezi VIII. Orbánnal és a Barberini-házzal szemben, szemére vetette, „hogy Őszentségével szemben a legrosszabb, örök megvetésre méltó kifejezéseket használta" *(„che haveva usato con Sua Beatitudine… cattivissimi termini e degni di eterno biasmo")*, és szorgalmasan felsorolta azokat a hibákat, amelyeket Rómában neki tulajdonítottak, ahogy azokat az Államtitkárságtól kapott utasításokban előadták neki. A vita határozottan polemikus élű volt: Pázmány szerint a kuriális bíborosok közül a legostobább volt az, aki a pápa figyelmét a Nagyhéten felhívta arra, hogy néhány bíborosnak címzett megbízólevélben feltűnik a

[155] 130 000 birodalmi tallérról volt szó, amelyet a császári sereg és a Katolikus Liga között kellett szétosztani: Lutz, *Die päpstlichen Subsidien*, 95–96. Ez nem igazán Pázmány küldetésének eredménye volt (ahogy az több helyen tévesen szerepel: Schnitzer, *Politik*, 235; Leman, *Urbain VIII*, 165, és ennek nyomán Pastor, *Päpste*, 448; Albrecht, *Zur Finanzierung*, 400; Bireley, *Religion and Politics*, 184; Rorbert Bireley, *The Jesuits and the Thirty Years War*, Cambridge 2003, 152; Tusor, *Le origini*, 210; Martí, *Los antecedentes*, 176, 5. j.), hanem a korábban megajánlott 12 000 tallér havonkénti hadisegély részlete, amelynek fizetése ezután befejeződött. Megajánlása a prefektúraüggyel volt összefüggésben: Barberini Roccinak és Grimaldinak, 1632. június 14., Tusor, *Le origini*, 223, n. 1; Becker, NBD IV/5, 299–300, n. 82.2. – Alább a *II. fejezet* e kérdésben komplexebb álláspontot képvisel. – A pápai segítségnyújtással kapcsolatos kúriai felfogásra lásd *Iratok*, 9. sz.

legato straordinario kifejezés, és meg is sértette Roccit, amikor a vita során többször nem a szokásos „Méltóságos Uraságtok" *(Vostra Signoria Illustrissima)* kifejezéssel szólította meg. Ezenkívül provokálóan arra is felhívta a figyelmet, hogy neki *legatus natus*ként[156] elsőbbség jár a nunciussal szemben. Amaz viszont kétszínűséggel vádolta Pázmányt, mivel – nyilván a jezsuita Pensa jelentésére célozva – elégedettséget mutatott elutazásakor, most viszont a pápát és Barberinit becsmérli.

A kellemetlen összeütközés alkalmat adott Roccinak, hogy a következő héten Grimaldi társaságában ismét bepanaszolja Pázmányt Eggenberg hercegnél, és megpróbálja a császár befolyásos tanácsadóját a bíboros ellen hangolni. Más császári tanácsosokat is felkerestek, „hogy diszkreditálják Pázmány bíborost mindabban, amit mondott vagy mondani készül" *(„per discreditare il cardinale Pazman in quello che egli haveva detto o fosse per dire")*.[157] Rocci úgy hitte, hogy ez sikerült is neki,[158] és Barberini is arra bátorította, hogy folytassa fáradozásait. Rómában azt is komolyan remélték, hogy hazatérése után Harrach is bekapcsolódik a Pázmány-ellenes kampányba.[159] A

[156] A *legatus natus*-cím 1394 óta kapcsolódott az esztergomi érsekséghez. A Trienti Zsinat óta csupán tiszteletbeli cím volt, amellyel semmilyen előjog nem járt; LThK VIII, Freiburg/Br. 1999³, 978–979 (Gábor Adriányi).

[157] Grimaldi Barberininek, 1632. július 17., BAV Barb. Lat., vol. 6978, fol. 33*rv*, 36*r*–37*v*, 40*r*–41*v*, 44*r*–45*r* (Becker, NBD IV/5, 340–344, n. 91.2).

[158] Rocci Barberininek, 1632. július 17., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 240*rv*, 247*r*–248*v* (Becker, NBD IV/5, 337–340, n. 91.1).

[159] Barberini Roccinak, 1632. augusztus 7., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 125*r*–126*r* (Becker, NBD IV/5, 377–378, n. 99.1): „Megfelelően ítélte meg uraságtok, hogy Pázmány bíboros úr haragja nem tartóztatta meg magát attól, hogy mindenfelé kiöntse mérgét. Jól tette hát, hogy indulatos jelentései

császári udvar hangulatát azonban úgy tűnik, nem nagyon lehetett befolyásolni.

II. Ferdinándot, aki már Borgia március 8-ai konzisztóriumi fellépésére sem a várt megdöbbenéssel reagált,[160] nem lehetett rávenni arra, hogy elhatárolódjon Pázmánytól. Így a téma lassanként eltűnt a nuncius levelezéséből. Ebből azonban téves lenne arra következtetni, hogy Pázmány római útjának eseményei hamar feledésbe merültek volna. Hogy egyáltalán felmerült újabb kúriai küldetése, jól mutatja, hogy sem kegyvesztetté nem vált, sem pedig bukott diplomatának nem számított a Habsburgok szemében. Éppen ellenkezőleg: méltatták teljesítményét. Az a vélekedés viszont igazolást nyert, hogy VIII. Orbán általában a Habsburg-házzal és kifejezetten II. Ferdinánddal szemben nem viseltetik jóindulattal, habár ezt Rómából hevesen vitatták. Egyértelmű elutasításnak vették, hogy a pápa helyesnek tartotta a hatalmas ellenségektől szorongatott császár megsegítésének megtagadását, sőt kül-

---

hiteltelenítése végett tudatta Eggenberg herceggel mindazt, ami Őeminenciája és Ön között történt, és hasonlóképpen jól fogja tenni, ha más miniszterek előtt is ismertté teszi. Talán Harrach bíboros úr jelentéseivel közösen még jobban sikerül majd hiteltelenné tenni mindazt, amit [Pázmány bíboros úr] mondani fog". (*„Ha fatto buon giuditio Vostra Signoria, che la passione del signor cardinale Pazman non si fosse contenuta di non vomitar il veleno da per tutto, e però per discreditar le sue appassionate relationi ha fatto bene a dar parte al signor prencipe d'Echembergh di quanto è passato tra Sua Eminenza e lei, et havrà fatto parimente bene farlo palese anco agl'altri ministri, e forsi con le relationi del signor cardinale d'Arach si discreditarà maggiormente tutto quello che havrà egli detto".)* Idézi Catalano, *La Boemia*, 212, 48. j. és Tusor, *Le origini*, 212, 20. j.

[160] Rocci Barberininek, 1632. április 3., BAV Barb. Lat., vol. 6970, fol. 122*r*–125*v* (Becker, NBD IV/5, 210–214, n. 61.2).

döttének elhalmozását szemrehányásokkal. Kifejezetten megalázónak tartották ezenkívül, hogy nem egyeztek bele a bécsi püspök bíborosi kinevezésébe. Mivel a bíborosi méltóság adományozása a jelöltet ajánló fejedelemmel szembeni jóindulat kimutatását szolgálta, ahogy ezt Barberini kardinális más alkalommal hangsúlyozta,[161] a sorozatos elutasítást, ahogy ez Wolfradt esetében történt, a lekicsinylés jeleként értelmezték. II. Ferdinándnak ezzel azt a törekvését hiúsították meg, hogy tanácsadóinak élén egy bíboros álljon, egy olyan megtiszteltetést, amelyet elődje, Mátyás élvezett, és amelyet a francia uralkodótól sem tagadtak meg.

A Magyarország prímása ellenében hangoztatott alapelvet, amely szerint követsége *infra dignitatem cardinalitiam* lenne, Bécsben inkább kifogásként értelmezték, és azokra a történeti érvekre, amelyek azt bizonygatták, hogy tilos számára világi fejedelmeknél tisztségeket viselni, nem kerestek történelmi ellenérveket. Pázmány mindenesetre Verospi bíborosnak írt válaszában és egy VIII. Orbánnak írt terjedelmes emlékiratában vette a fáradságot, hogy tanulmányozza a konkrét eseteket, és – nem nagy meglepetésre – arra jutott, hogy az érvek nem bizonyító erejűek.[162] Nem esett nehezére II. Pius pápánál,[163]

[161] Barberini Grimaldinak, 1633. május 14., BAV Barb. Lat., vol. 7078, fol. 72*r*–73*r* (Becker, NBD IV/5, 861–863, n. 183.4).

[162] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collect*, 276–279, n. 732; 307–311, n. 752.

[163] Ibolya Bellus–Iván Boronkai (ed.), *Pii Secundi Pontificis Maximi Commentarii I–II*, Budapest 1993, I, 357–358 *a lib.* 7, 13, a forráshely Jouffroy

valamint Alphonsus Ciaconiusnál[164] és Onuphrius Panviniusnál,[165] valamint a Trienti Zsinat aktáiban[166] olyan adatokat találnia, amelyek szerint korábban nem nehezményezték, ha tekintélyes fejedelmek különleges alkalmakkor bíborosokat alkalmaztak követként. Azt is észrevette, hogy Nicolaus Cusanus Ammanatinál említett példája sem támasztja alá ezt az állítást.[167]

Elkerülhetetlen volt, hogy Pázmány viszonya a Kúriával hosszútávon terhelt maradjon akkor is, amikor Rocci nuncius utódja, Malatesta Baglioni[168] udvarias formában érintkezett

---

és Olivier de Longueil bíborosok II. Pius előtti, a francia király megbízásából tett legációjára vonatkozik az 1462. évi bourges-i *pragmatica sanctio* ügyében. Az eseményekre: Claudia Märtl, *Kardinal Jean Jouffray († 1473). Leben und Werk* (Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters 18), Sigmaringen 1996, 143–146.

[164] *Alphonsus Ciaconius (Chacón): Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S.R.E. Cardinalium I–II*, Roma 1601–1602. Az 1630. évi kiadás, II. kötet, 1666 említi: *Franciscus Paciecus* (Pacheco) *Hispanus*, *Philippi Secundi Hispaniae Regis procurator*.

[165] *Baptista [Bartholomaeus] Platina–Onophrius Panvinius–Antonius Ciccarellus: Historia B. Platinae de vitis Pontificum Romanorum*, Köln 1626, 346 említi a *Vita Julii Secundi*ban Matthäus Lang bíborost, mint a császár prokurátorát.

[166] Pázmány ezt a kiadást kivonatolja: *Acta Oecumenici Concilii Tridentini*, Lovanii 1567. A kiadványhoz: August Theiner, *Acta authentica ss. oecumenici Concilii Tridentini I*, Zagreb–Leipzig [1874], v, 4. j.

[167] A történtek előadásának ellentmondásosságához: Meuthen, *Nikolaus von Kues*, 495.

[168] Malatesta Baglioni, 1581–1648, 1612-től Pesaro püspöke, 1630–1634 között Marche kormányzója *(governatore)*, 1634–1639 között bécsi nuncius, 1641-től Assisi püspöke. DBI V, Roma 1963, 233–234 (Alberto Merola); Becker, NBD IV/7, xxxvi–lxxvii.

vele. Sőt a következő években további kiábrándító események is történtek, mivel a Propaganda Kongregáció ugyan szerzetesek küldésével igyekezett enyhíteni a súlyos magyarországi paphiányon, de eközben egyáltalán nem vette figyelembe Pázmány elképzeléseit a misszió hatékony megszervezéséről.[169] Feltűnő, hogy ennek következtében a magyarországi egyházban általában véve is Róma-ellenes indulatok gerjedtek, amelyek még Pázmány halála után is sokáig éreztették hatásukat. Egy 1639. évi püspökkari ülésen ennek következtében azt az igényt fogalmazták meg, hogy III. Ferdinánd mindenképpen ragaszkodjon a magyar királyok püspökkinevezési jogához, és hogy a kánoni kivizsgálási eljárást vonják el a nunciustól, és utalják az esztergomi érsek hatáskörébe, valamint azt is kijelentették, hogy a püspökszentelések korábban pápai engedély nélkül is lehetségesek voltak.[170] Baglioni nuncius sajnálatosnak tartotta Pázmány hatását, és úgy nyilatkozott erről, hogy „az országban nem jól táplálta a nemzet tagjai hajlandóságát a Szentszék irányában, mutatván hogy számukra ott a kegy vagy igazság elnyerésének minden kapuja be lett zárva előttük".[171]

---

[169] Rotraud Becker, *Die Wiener Nuntiatur im Dienst der Propaganda-Kongregation. Italienische Franziskaner als Missionare in Ungarn um 1630*, QFIAB 88 (2008) 369–419, 389–396.

[170] Tusor, *L'Ungheria*, 63–64.

[171] „*…che nel regno non nutriva bene gli animi della nazione verso la Santa Sede, mostrando che costà era loro chiusa la porta di puoter ricevere o grazia o giustizia*". Baglioni Barberinihez, 1637. augusztus 15., Tusor, *L'Ungheria*, 75, n. 6, idézet: 63.

5. Megfigyelések az események értékeléséről a bécsi nunciatúrának küldött római utasításokban

Pázmány szerencsétlen útjának hatásai Rómában is megfigyelhetőek voltak. Ezek mindenekelőtt Federico Savelli herceget érintették, aki 1632 novemberében ideiglenes követként átvette elhunyt fivére, Paolo helyét, és 1634 májusáig töltötte be ezt a tisztséget.[172] Különleges követi címmel felruházva már 1632 elején Rómában tartózkodott, hogy segítségére legyen a bíborosnak, így tanúja volt sikertelen fáradozásainak és kellemetlen élményeinek.[173] Nyilvánvaló, hogy nem szívesen fogadták újra a Kúriában, tárgyalásairól szóló beszámolói pedig mutatják, hogy ő is feszült vitákat folytatott a bíboros nepossal. Ezek annyira barátságtalan hangnemben zajlottak, hogy a résztvevők végül megállapodtak: kölcsönösen hallgatnak a történtekről.[174]

---

[172] Barberini Roccinak, 1632. november 13., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 179*rv* (Becker, NBD IV/5, 536–537, n. 127.1), közli Savelli hivatalba lépését; Federico Savelli II. Ferdinándnak, 1634. május 27; ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52, Fz. P, fol. 16*rv*, hírül adja visszatérését Rómába. Jelentések Rómából II. Ferdinándnak és Eggenbergnek, uo., Fasc. L, fol. 13*r*–21*v* (1632), Fasc. N, fol. 1*r*–12*v* (1633), Fasc. P, fol. 1*r*–17*v* (1634). Federico Savelli 1642-től rendes császári követ lett († 1649). Becker, NBD IV/7, 59, 1. j.

[173] Fosi, *La famiglia Savelli*, 73–74; Karsten, *Künstler*, 111. Jelentések II. Ferdinándnak és Eggenbergnek: ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52, Fz. L, fol. 1*r*–11*v*.

[174] Barberini Roccinak, 1633. január 22., BAV Barb. Lat., vol. 7065, fol. 12*r*–19*r*, 23*r*–24*v*, 27*r* (Becker, NBD IV/5, 652–655, n. 151.2); Federico Savelli II. Ferdinándnak, 1633. január 22., ÖStA HHStA Rom, Korr., Kart. 52, Fz. N, fol. 1*rv*.

A nunciusi jelentések kutatása számára érdekes adalék, hogy itt is, mint a Pázmány audienciájáról szóló egyik jelentés esetében félreérthetetlenül utalnak rá, hogy a diplomáciai levelezés szövegei bizonyos eseményeket szépítve adnak elő. Az Államtitkárság és a bécsi nunciatúra iratváltásainak áttekintése azonban további megfigyelésekre is lehetőséget ad. Ezekben nyíltan kifejezik, hogy Pázmány római útja nemcsak hogy nem volt kívánatos, hanem egyértelműen fenyegetésnek értékelték, mert Borgia bíboros pártját erősítő cselekményt láttak benne. Az elutasító magatartás hátterében VIII. Orbánnak azt a félelmét kell észrevennünk, hogy egy Spanyolországból kiinduló, általános támadás készül ellene. Ott annyira nagy volt az elégedetlenség politikájával szemben, hogy zsinat összehívását tervezték, amely letételét célozta volna.[175] Ezzel kapcsolatos félelmek mutatkoztak meg akkor is, amikor hírül vették, hogy két jelentős jogászból álló spanyol küldöttséget terveznek Rómába meneszteni,[176] mert abban a további ellenségeskedések előkészítését látták.

[175] Robert A. Stradling, *Philip IV and the Government of Spain 1621–1665*, Cambridge 1988, 143; Schnitzer, *Politik*, 233. Visceglia, *Congiurarono*, 170–176, szerint tervek születtek egy nemzeti, sőt egyetemes zsinat összehívására is.

[176] Rocci Barberininek, 1632. szeptember 18., BAV Barb. Lat., vol. 6971, fol. 48*rv*, 55*r*–56*v* (Becker, NBD IV/5, 444–446, n. 110.1); Barberini Roccinak, 1632. október 9., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 159*r*–161*r*, 163*r* (Becker, NBD IV/5, 489–491, n. 117.1). Domingo de Pimentel O.P., Osma püspöke és Juan de Chumacero y Carrillo, a Kasztíliai Tanács tagja küldetéséről van szó, amelyet 1632 szeptemberében jelentettek be, de csak 1633 januárjában kezdődött. Becker, NBD IV/7, 33, 3. j.

A Habsburg-udvarokkal fennálló hivatalos kapcsolatoknak korrektnek kellett maradniuk. Ezért ugyanúgy, ahogy Borgia esetében nem vették figyelembe, hogy az általa tett tiltakozás mögött királyi megbízatás áll, Pázmányt is személyes ellenségnek tekintették. Úgy tűnik, hogy kezdettől fogva megfigyelték – Barberini arról is értesült, hogy mit mondott egyik prédikációja alkalmával; tudta, milyen hosszan tárgyalt Borgiával, és mindent összeszedtek, ami helytelen viselkedésként volt értelmezhető. Még Pázmány udvariassági gesztusait is ellene fordították, mint a bíboros neposhoz írt levelét, amelyben jövetelét bejelentette, de nem említette benne kifejezetten követi megbízatását, vagy a búcsúzáskor tanúsított viselkedését, amikor képmutatásnak állították be, hogy nem mutatta ki nyíltan haragját és csalódottságát. Ügyes sakkhúzás volt, hogy nem a császári kérést és annak elutasítását állították követsége középpontjába, hanem ceremoniális problémákat. Olyan témákra irányították a figyelmet, amelyeket megbocsátható tévedésekként is kezelhettek volna, és olyan kérdésekkel foglalkoztak, mint a megbízólevelek megfelelő fogalmazása, a *legatus extraordinarius* kifejezés alkalmazása, vagy a megbízólevelek kézbesítésének sorrendje. Végül pedig Pázmány „*Intermittere non possum*" kezdetű védekező iratával összefüggésben olyan légkört teremthettek, amely őt a gyűlölt Borgiával állította egy sorba, és a Kúriát tüntette fel megtámadott félként.

Azt a vitát is a pápa Spanyolországgal fennállt feszült viszonyának kontextusából kell értelmezni, amely arról a kérdésről szólt, hogy a bíborosok tevékenykedhetnek-e világi fejedelmek szolgálatában. Mindenképpen el akarták érni Borgia visszahívását. Mivel a valódi politikai okokra nem lehetett hivat-

kozni, azt a témát vetették fel, hogy ez a tisztség összeegyeztethető-e a bíborosi méltósággal, és olyan egyházjogi és történelmi érveket kerestek, amelyek ezt cáfolták. Ez Borgia esetében nem vezethetett eredményre, Pázmány kapcsán azonban, akit a katonailag fenyegetett, sürgős segítséget kérő császár küldött, meg lehetett kísérelni az alapelv keresztülvitelét és ezzel precedens teremtését. Ezért tagadták meg tőle a követi cím használatát. Végső soron azonban nem volt bölcs döntés, hogy megbízatása végrehajtásában is következetesen akadályozták, és így kiélezték a konfliktust, ezért nagyon nyakatekert magyarázatot kellett adniuk a történtekre.[177] A kitűzött célt azonban nem lehetett teljesíteni, így azt később nem alkalmazták. A vesztfáliai békét követően másfél évszázadon át mindig kuriális bíborosok tevékenykedtek császári követként.[178]

A pápa és a bíborosok viszonyának tágabb keretei között[179] mégiscsak nyomot hagyott Pázmány római tartózkodása. A nunciusi jelentések egyes megjegyzései rávilágítanak e viszony jellemzőinek különböző megítélésére. Feltűnő VIII. Orbán reakciója arra a felfogásra, amely a Bíborosi Kollégiumot önál-

[177] Barberini Roccinak, 1632. május 29., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 88*r*–91*v* (Becker, NBD IV/5, 282–284, n. 78.1).

[178] Klaus Müller, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)* (Bonner Historische Forschungen 42), Bonn 1976, 63–65.

[179] Az V. Sixtus kúriai reformjától kezdődő változásokhoz: Prodi, *Il sovrano*, 180–187; Maria Teresa Fattori, *Vos Romani urgetis reformationem Concilii Tridentin*i, Die Außenbeziehungen der römischen Kurie unter Paul V. Borghese (1605–1621) (BDHIR 115), hg. von Alexander Koller, Tübingen 2008, 1–33.

ló területként kezelte, és Pázmány ama ajánlatára, hogy részt vegyen a Borgia bíborossal fennálló konfliktus kezelésében. A pápa ezt nemcsak elutasította, hanem felháborodását is kimutatta, mivel a közte és egy bíboros közti viszonyt úgy kezelte, mint egy fejedelem és titkos tanácsosa közötti viszonyt, és később Bécsben Rocci is ingerülten oktatta ki Pázmányt, hogy kizárólag VIII. Orbán és a Barberini-ház irányában tartozik lojalitással. Ezzel az ideállal azonban a spanyol és a magyar főpapoknak sem a vállalt feladatai, sem pedig szerepfelfogásuk nem voltak megfeleltethetőek. Éppen ellenkezőleg, Pázmány tiltakozó iratában kifejezetten védelmezte azt az álláspontot, hogy egy bíboros a világi fejedelem érdekeit is képviseli.[180] Ez a hozzáállás is erősítette a Kúriában azt a más alkalmakkor is érezhető ellenszenvet, amelyet a hagyományos koronabíborosi intézmény további fenntartásával kapcsolatban tápláltak.[181] Már a Rocci elődje, Pallotto és Klesl bíboros között kialakult konfliktus azzal fenyegetett, hogy a pápa teljesen szakít a gyakorlattal, amely során olyan bíborosokat ne-

[180] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 269: „*Consideret, quaeso, Eminentia Vestra, eo fine cardinales nationales ex vasallis suis a Caesare et Regibus nominari, ut opera eorum uti possint in gravissimis et maximis functionibus*".

[181] A nemzeti vagy koronabíborosokról általában: John F. Broderick, *The Sacred College of Cardinals: Size and Geographical Composition (1099–1986)*, AHP 25 (1987) 7–71; Péter Tusor, *Prolegomena zur Frage des Kronkardinalats*, AHP 41 (2003) 51–71; Hillard von Thiessen, *Familienbande und Kreaturenlohn. Der (Kardinal-)Herzog von Lerma und die Kronkardinäle Philipps III. von Spanien*, Die Jagd, 105–125, 110; a 17. századi Habsubrg gyakorlatra: Péter Tusor, *Kardinalsnominierungen der Habsburger im 17. Jahrhundert*, RHM 55 (2013) 271–322.

vez ki, akiket fejedelmek ajánlottak.[182] Ez a tendencia mutatkozott meg abban a – Wolfradt bécsi püspök elutasításához kapcsolódó – kijelentésben, hogy a következő bíborosi jelölés alkalmával csak a Kúria tagjait fogják figyelembe venni.[183] Még inkább kifejezésre jutott ez a vélemény a rezidenciakötelezettségről szóló bulla 1634. decemberi publikálásával[184] kapcsolatos tiltakozások során, amelyek szerint az új előírások betartásával lehetetlenné válna, hogy a külföldi püspöki székekben ülő bíborosok részt vegyenek a konklávén. VIII. Orbán erre úgy válaszolt, hogy az ő felelősségük, ha ilyen püspökségeket elfogadnak,[185] és hogy ez annyira nem sajnálatos, ha Rómában jelen van a pápaválasztáshoz elegendő számú bíboros.[186] Egész nyíltan erre a jelenségre játszott rá Filonardi nuncius[187] is, amikor 1636 első felében Lengyelországba érkezett, és bejelentkezett a bíborosi méltóságra. Úgy nyilatkozott, hogy a lengyel király

[182] Rotraud Becker, *Die Wiener Nuntiatur um 1630. Spannungen in den Beziehungen zwischen Kardinal Klesl und Nuntius Pallotto*, Kirchengeschichte. Alte und neue Wege. Festschrift C. Weber I–II, hg. von Gisela Fleckenstein–Michael Klöcker–Norbert Schloßmacher, Frankfurt a. M.–Berlin 2008, I, 215–245, 234–235.

[183] Becker, NBD IV/4, 327, 406, 418, 434skk., 452, 521–522; Barberini Roccinak, 1632. május 29., BAV Barb. Lat., vol. 7064, fol. 92*r*–93*r*, 94*r* (Becker, NBD IV/5, 285–286, n. 78.2).

[184] *Bullarum, diplomatum et privilegiorum… Taurinen. editio*, XIV, 457–462.

[185] A VIII. Kelemen óta hatályos szabályozáshoz: Fattori, *Vos Romani*, 12.

[186] Barberini Baglioninak, 1635. február 10., Becker, NBD IV/7, 179, n. 27.3 és 181, n. 27.5.

[187] Mario Filonardi, 1620-tól *referendarius utriusque signaturae*, 1624-től érsek és 1629-től Avignon vicelegátusa, 1635-től rendkívüli nuncius Bécsben, 1636–1643 között nuncius Lengyelországban, † 1644. DBI XLVII, Roma 1997, 826–829 (R. Becker).

jelöltjének tekinti magát, és úgy gondolja, hogy csak ő jöhet számításba a Kúriánál, hiszen nem lengyel és Rómában már rendelkezik javadalommal, és a *cardinali nazionali*, mint Borgia és Pázmány rossz emlékeket hagytak maguk után.[188]

A botrányokkal teli afférral kapcsolatos nunciusi jelentésekből ezenkívül az is megállapítható, hogy a pápa jóindulatába és a Kúriából származó magyarázatokba vetett, már korábban is csekély bizalom tovább csökkent. Ezzel a bécsi nunciusok tekintélye és befolyása is csorbát szenvedett. Pázmány gyanúját valószínűleg nem az keltette fel, amikor VIII. Orbán az egyik audiencia alkalmával egy nem létező irat állítólagos másolatát nyújtotta át neki. Más módon érezte magát megtévesztve, és felpanaszolta, hogy követsége hírüladásakor nem figyelmeztették a *Hofkanzlei*t a *legatus extraordinarius* kifejezéssel szembeni ellenérzésekről,[189] hogy Barberini napokig nem olvasta el a megbízóleveleket, és ezután állapította meg, hogy azokat nem lett volna szabad kiosztani, és hogy vele – Pázmánnyal – nem közölték a válaszadással kapcsolatosan a kuriális bíborosoknak küldött utasítást. Szintén színlelésként élte meg azoknak a történelmi példáknak a precedensként való emlegetését, amelyek szerint a pápaság soha nem fogadta volna el, hogy bíborosok világi fejedelmek szolgálatában álljanak, hiszen különösebb tudományos kutatás nélkül is számtalan példát lehetett ez ellen felsorolni. Bécset nem tudta meggyőzni a Kúriának az a buzgalma sem, hogy a nunciatúrának adott részletes utasításokkal az eseményeknek azt a római verzióját terjessze el,

[188] Filonardi Antonio Feragallinak, Barberini titkárának, 1635. december 22., Becker, NBD IV/7, 637–638, n. 116.4.

[189] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 274, n. 731.

amely szerint Pázmány helytelenül viselkedett, és ezért a Kúria alappal él heves panaszokkal vele kapcsolatban. Ezzel nemcsak a bíboros saját jelentései álltak szemben, hanem mások beszámolói is.

Már II. Ferdinánd és VIII. Orbán kortársai is észrevették, hogy a mélyen vallásos császár és a pápa közötti viszonyt kölcsönös bizalmatlanság és értetlenség övezi.[190] Éles bizonyíték erre a viszonyra, hogy míg Pázmány megítélése Rómában visszavonhatatlanul megromlott, addig Bécsben semmilyen csorbát nem szenvedett. Ez nemcsak a katolikus egyház újjáépítésében és a magyarországi oktatási intézmények alapításában szerzett érdemeire vonatkozott, hanem a nunciusok ezzel ellentétes törekvései ellenére a diplomácia és a teológia területére is. A belé helyezett bizalom 1635-ben újabb kifejezést nyert, amikor meghívást kapott abba a teológus grémiumba, amelynek a lelkiismeretében megingott császár számára kellett állást foglalnia a kérdésben, hogy egyházi szempontból megengedhető-e, ha olyan békefeltételeket fogad el, amelyek bizonyos katolikus pozíciók feladásával járnak.[191] A nunciusok és a császár gyóntatójával szemben Pázmány itt annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a Szászországgal kötendő béke – úgy, ahogy az május 30-án létrejött – igazolható.[192]

[190] Schnitzer, *Politik*, 228, 2. j.; Büchel–Karsten, *Die Borgia-Krise*, 404, 52. j.

[191] Bireley, *Religion and Politics*, 220–223, 281, 47. j.

[192] Repgen, *Die Römische Kurie*, 305–306, 27. j., 333–334, 350.

II. FEJEZET
AZZOLINI ÁLLAMTITKÁR FELJEGYZÉSEI PÁZMÁNY RÓMAI TÁRGYALÁSAIRÓL

Elöljáróban

Pázmány Péter esztergomi érsek római követségének elmélyült, modern bemutatása az *I. fejezet*ben a bécsi nunciatúra és a pápai Államtitkárság levelezése, a magyar bíboros kiadott iratai és a nemzetközi szakirodalom alapján az egyetemes historiográfia régi adósságát törleszti. Az előző fejezetben olvasható megállapítások, a császári képviseletben a harmincéves háború zenitjén végzett követjárás, a korabeli pápai politika elemzése, értékelése bizonyítja: a vatikáni források bősége és természete a történeti megismerhetőség, sőt megismerés kivételes távlatait biztosítja a tudomány számára – akár négyszáz év távlatából is.[1]

[1] Az *I. fejezet* német nyelvű változata, mint már az *Előszó*ban előkerült: Rotraud Becker, *Der Skandal um den Rombesuch Kardinal Pázmánys im Spiegel der Nuntiaturberichte des Jahres 1632*, i.m. – Itt, a *II. fejezet*ben számos olyan esemény, adat kerül elő, ami már értelemszerűen az ugyanezzel a témával foglalkozó *I. fejezet*ben is szerepelt. Ezeket ismertnek vesszük, és csak alkalmanként utalunk rájuk vissza, vagy használunk kereszthivatkozást.

Rotraud Becker szövege szilárd értelmezési keretét adja a kötetünkben közlésre kerülő iratanyagnak. E dokumentumok szervesen kapcsolódnak az általa kiadott *Nuntiaturberichte*hez.[2] Jórészük ugyanúgy Lorenzo Azzolini államtitkár[3] kézírása, mint a bécsi nunciatúra számára küldött utasítások. A szakértői emlékiratok: egyik az Angyalvár kincseinek felhasználásáról, másik a Németországnak adandó segítség felesleges voltáról *(„Nullum desideratur Sanctissimi officium ad repellendum e Germania militem infidelem")*[4] nyilvánvalóan az Államtitkárság megrendelésére készültek. A tárgyalások háttéranyagaként szolgáltak. Kidolgozottságuk szintje arra utal, hogy szükség esetén közvetlenül is fel akarták használni őket. Például diplomáciai jegyzék mellékleteként, sőt netalán nyomtatásban megjelentetve.

A források közreadását részben a historiográfiai igény indokolja. A nunciatúrai korrespondencia közzététele után ez az utolsó jelentősebb irategyüttes, amely még publikálatlan maradt a magyar bíboros római útjáról. Közlésük elmaradása korántsem ismeretlenségüknek tudható be. A Vatikáni Apostoli Könyvtár kézirattárának azon kötetében találhatóak, amely a Borgia-protestáció és a Pázmány-követség összegyűjtött anyagát együttesen tartalmazza. A közös őrzőkódex léte egyszerre tekinthető informatívnak és szimbolikusnak. A két ügy római, nemzetközi megítélése azonos volt a kortársak szemében!

---

[2] Becker, NBD IV/5, *i.m.*

[3] Lásd feljebb, az *I. fejezet*, 92. j. A következő jegyzetben említettek kivételével az összes forrás Azzolinihez köthető.

[4] Közölve alább, *Iratok*, 8. és 9. sz. Mellettük két levél kerül még kiadása, a pápai konzisztórium titkárától, Giovanni Battista Donitól, valamint Paolo Savelli római császári követtől (2. és 5. sz.).

A kódex jelzete: *BAV Barb. Lat. 2629*. HANUY FERENC 1911-ben a Pázmány által írt iratokat már közölte belőle. A többit mellőzte, tekintet nélkül történeti jelentőségükre. Megbízatása ugyanis a magyar bíborostól származó iratok összegyűjtésére szólt.[5] Ő előtte FRAKNÓI VILMOS használta az anyagot – még a *Palazzo Barberini*ben és nem a *Biblioteca Apostolica*ban kutatta őket –, de mindössze pár részletet emelt be narratívájába.[6] Ezenkívül az 1–3. és a 11–12. sz. iratokat idézi az NB IV/5. kötete, valamint más lelőhelyről a 6. sz.-t[7]

> A vatikáni magyar történeti kutatások örökéletű nesztorának vonatkozó kutatásainál érdemes megállni egy pillanatra. 1872-ben, mindössze 29 évesen 50 nyomtatott oldalon írta meg nagymonográ-

[5] Vö. HANUY FERENC, *Kutatás Pázmány levelei után*, Religio 67 (1908) 310–312, 325–327, 341–343, 358–361. – Iratkiadásában meg-megemlíti az Azzolini-féle jegyzőkönyveket, lásd alább az egyes iratoknál.

[6] Például „*Memoriale del discurso tenuto dal S. Card P. col Vescovo di Ripa, 9 aprile 1632; 12 Aprile; 26 Aprile; „Risposte date da me da parte di Sua Santità al S. C. Pazman a bocca, Roma a 10 maggio*". FRANKL (FRAKNÓI) VILMOS, *Pázmány Péter és kora I–III*, Pest 1868–1872, III, 21. 23. 35. 38 stb. (lásd még az egyes iratok jegyzeteiben). Lorenzo Azzolini Pázmánnyal folytatott tárgyalásairól készített feljegyzéseinek lelőhelyeként FRAKNÓI csupán „Barberini levéltár"-at említ. – A fenti megállapítás érvényes Pázmány 1632. évi követjárásával kapcsolatos diplomáciai levelezésre is, melyet FRAKNÓI szintén felhasznált a követség történetének beható feldolgozása során: *Pázmány… és kora*, III, 1–47. Nem hoz minden részletet, és elbeszélésében igyekszik tompítani a konfliktus élét. FRAKNÓI, *Pázmány… és kora*, III, 3skk. 8. 12. 19skk és 26 skk. 31. 44. 46. 48. 31. 44. 46. 48; továbbá Uő, *Pázmány Péter 1570–1637* (Magyar Történeti Életrajzok), Budapest 1886, 237–256. Az Államtitkárság és a bécsi nunciatúra levelezését még szintén a *Palazzo Barberini*ben kutatta.

[7] Pontosabban csupán létezésüket említi és jelzetüket hozza BECKER, NBD IV/5, 225, 12. j.; 227, 21. j.; 241, 20. j., 253, 2. j.; 257, 3. és 5. j.; 257, 3. j.

fiája *(Pázmány Péter és kora)* III. kötetében a római követség történetét, mindeddig a legalaposabban. Narratívája sok tekintetben meglepően tárgyilagos, bár a kibontakozó konfliktus élét szemmel láthatóan tompítani igyekezett. A nemzetközi tudományosság számára sajnos teljesen ismeretlen feldolgozása bizonyos adataiban továbbra is időtálló. Fraknói pozitivista forrásismerete szinte hihetetlen. Pázmány és a bécsi udvar iratváltásai mellett (ezek jó része számos magyarországi másolatban is fennmaradt, illetve kiadásra került már MILLER és MEDNYÁNSZKY által) nemcsak a nunciatúrai levelezést és a jelen kötetben közölt államtitkársági források egy részét használta, hanem kortárs – olykor hírlapi kacsának bizonyuló – *avvisi*t, titkos tanácsi és spanyol államtanácsi jegyzőkönyveket is, valamint Velence és Firenze római és bécsi követeinek jelentéseit. Néhány példa. „A florenczi követ május 8-án Bécsből írja, hogy az udvar nézete szerint a pápa «*per liberarsi della molestia delle sue ricieste et farlo ritornare quanto prima*» idézett elő Pázmánynak nehézségeket. Pázmány is e nézeten volt, miként ezt egy nyilatkozatából tudjuk, melyet a florenczi követ Rómából május 1-jén írt meg. A velenczei szerint pedig (május 15-én Bécsből) a cs. udvarnál többen hirdették, hogy a pápát a Velenczével létrejött béke és a francia király ígéretei s buzdításai tették elbizakodottá." – „A florenczi követ május 30-án írja: «*S'è detto che a Palazzo habbia dubitato, ch'il medesimo Cardinale fusse per far in Consistorio qualche simile azione a quella del Borgia*» … A florenczi követ Rómából június 5-én írja kormányának: «*Il Cardinale Pázmán se incaminato verso Ancona sodisfatto, per quanto sento da un suo amico, più dell'uscirsene di quà, che da ogni favor ricevuto*» **…** A velencei követ többet tudott. «*Pressento* – írja július 10-én – *da un confidente, che ha fatto pessima relatione da inclinazione del Pontefice, dichiarandolo come aperto inimico della Casa d'Austria*» (*i.m.*, III, 31. 45. 47)."[8]

[8] Vö. TUSOR PÉTER, *Magyarország és Róma, 1628–1635 (G.B. Pallotto, C. Rocci és M. Baglioni bécsi nunciatúrájának magyar vonatkozásai)*, Aetas 32 (2017) 3. sz., 74–93, 90, 83. j. – FRAKNÓI VILMOS a magyar–szentszéki kapcsolatokról írt történeti szintézisében is megírta a római követség történetét. Korábbi kutatásai összefoglalásáról van szó, lényegében új adat, szempont, korrekció

Mindezidáig sem a hazai, sem a nemzetközi kutatás nem vállalkozott az Azzolini-féle jegyzőkönyvek behatóbb feltárására. Kézenfekvő magyarázattal a vatikáni magyar kutatások hányatott története, óriási elmaradása szolgál. Továbbá a *Nuntitaturberichte* elsődlegessége a német kutatás számára. A pápai követjelentések 17. századi kiadása ugyanis önmagában emberfeletti kihívás a források egyre szaporább bősége miatt. Nem elhanyagolható szempontot hoz maga az államtitkár, Lorenzo Azzolini. Két alkalommal is elnézést kér VIII. Orbántól írása olvashatatlansága miatt, melyeket frissiben, sietősen vetett papírra. „Kérem Szentségtek bocsánatát a kevéssé olvasható írásképért, gyorsan írtam, alighogy hazaértem – rótta sebes sorait az államtitkár az 1632. április 9-ei tárgyalás jegyzőkönyvének végére (*Iratok*, 3. sz.). Április 26-án feljegyzése elején a következőt kéri: „A Pázmány bíboros úrral folytatott tárgyalás szövegét alig érthető írással, nagy sietséggel jegyeztem le. Alázatosan kérem Szentségteket, hogy bocsásson meg érte" (*Iratok*, 12. sz.). Ha már a kortársak számára bevallottan nehézséget okozott elolvasásuk, mit mondjanak erről a ma történészei? Az említettektől a többi dokumentum írásképe sem tér el túlságosan.[9]

---

nélkül: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel III*, Budapest 1903, 304–332. Hivatkozások az Államtitkárság és a bécsi nunciatúra levelezésére, a különféle követjelentésekre, *avvisi*re: 535–537, 1016–1076. j.

[9] E források közlésével végre tehát teljessé válik a *Barb. Lat. 2629*-es sz. vatikáni kódex Pázmányra vonatkozó iratainak kiadása. A kötet hiánytalan tartalmáról a kötetvégi *Appendix*ben található, fóliószám szerint haladó leírás ad képet (I.), ahol egyaránt feltüntetésre kerülnek a korábban és a most közölt szövegek.

A historiográfiai mellett a dokumentumok különleges történeti értéke szintén indokolttá teszi a közlést. E források lakúnákat szüntetnek meg, kontúrokat erősítenek, részleteket gazdagítanak. Alább főbb vonalakban látni fogjuk, hogyan teszik mindezt. Mielőtt azonban rátérnénk a dokumentumok elemzésére, pár fontos forráskritikai észrevételt kell tennünk.

Azzolininek az imént, a paleográfiai kihívások kapcsán idézett mondatai azzal a fontos történeti információval is szolgálnak, hogy megbeszéléseit Magyarország prímásával nem csupán saját munkájának segítésére, hanem VIII. Orbán tájékoztatása céljából vetette papírra.[10] Ugyanez valószínűsíthető az előterjesztett ligatervhez fűzött kommentárjairól (*Iratok*, 6. sz.), valamint a magyar bíboros pápai audienciáin elhangzottak lejegyzéséről. Egyelőre nem tudjuk, hogy mindezen alkalmakon készültek-e a helyszínen valamilyen módon írásos feljegyzések. Az elképesztő részletgazdagság ellenére inkább nem. Azzolini kizárólag emlékezőképességére, kitűnő mnemotechnikai készségeire hagyatkozhatott. Aligha elképzelhető ugyanis, hogy tollal, papírral a kezében, netalán egy államtitkársági beosztott jelenlétében beszélgetett volna egy bíborossal.[11]

[10] VIII. Orbán friss életrajzi monográfiája pápaságának átfogó elemzésével: Ulrich Köchli, *Urban VIII. und die Barberini* (Päpste und Papsttum 46), Stuttgart 2017.

[11] Az 1632. április 9-ei tárgyalást követő, fentebb idézett soraiban Azzolini a „*havendolo in fretta registrato*" kifejezést használja (*Iratok*, 3. sz.), amely esetlegesen valamilyen írásos anyag egybeszerkesztésére utalhat. Ugyanakkor az április 6-ai audiencián, ahol sokkal inkább lehetősége lett volna jegyzetelni (csupán megfigyelő volt és nem tárgyaló fél), tudjuk, hogy nem tette, hiszen VIII. Orbán maga akarta leírni Pázmány kéréseit: „Ekkor Őszentsége, lát-

Az eseményeket követő, azonnali, alapos, az elhangzottakat lineárisan, jószerével egy hangfelvétel részletességével megörökítő jegyzőkönyvek forrásértéke elsőrangú. Már-már *Oral History*-szerű betekintést engednek a római tárgyalások kulisszái mögé az Apostoli Palotában. Jóllehet a nunciatúrai levelezés számos – pótolhatatlan és egyedülálló – információval szolgál a magyar bíboros fellépésével kapcsolatos kúriai hozzáállásról, az *I. fejezet*ben azt láthattuk: maguk a római események leginkább az esztergomi érsek Rómából Bécsbe küldött jelentéseiből, majd zárójelentéseiből voltak megismerhetők. Most feltárul előttünk a részletes kúriai narratíva is, méghozzá nem latinul, hanem élő olasz nyelven.

Az elemzés során alkalmazandó alapvető módszerünk az összevetés Pázmány-beszámolókkal. Egyéb téren sem riadunk vissza a történeti szövegfilológián alapuló következtetésektől. Már első pillantásra feltűnő, hogy Azzolini államtitkár feljegyzései sokkalta részletesebbek, mint Pázmányéi. Lássuk hát, hogy miben hoznak újat? Kimutathatók-e komolyabb eltérések, netalán kifejezett ellentmondások szövegeik között?

1. Az 1632. április 6-ai audiencia (Iratok, 1. sz.)

A magyar bíboros április 6-ai pápai kihallgatásáról írásban átadott emlékirata *(„Summarium legationis…")*,[12] II. Ferdinánd-

ván, hogy a kéréseket óhajtja előterjeszteni, megmozdult, és az asztalhoz kívánt menni, hogy lejegyezze mindazt, amit a bíboros kért". (*Iratok*, 1. sz.).

[12] Utoljára kiadva Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 256–261, n. 275 (vö. alább *Appendix*, I is).

hoz írt április 10-ei levele, május végén még Rómában írt zárójelentése (*„Relatio legationis…”*), ennek – a közreadó téves datálása szerint – június végi, július eleji, már hazatérte után keletkezett kiegészítése,[13] továbbá Francesco Barberini április 10-ei, Ciriaco Rocci bécsi nunciushoz intézett jegyzéke alapján[14] alkothattunk idáig képet.

Utóbbit Lorenzo Azzolini fogalmazta, és néhány kisebb eltérést leszámítva[15] az audienciáról készített jegyzőkönyv kivonatának tekinthető. Mindez megerősíti a jegyzőkönyv forrásértékét (*Iratok*, 1. sz.): olyan államtitkársági munkaanyagról van szó, amelyet a diplomáciai levelezésben is hasznosítottak. A forrásértéket növeli, hogy egyúttal ez a legrészletesebb, lineárisan haladó leírás a történelmi audienciáról. Pázmány ugyanis mind április 10-ei beszámolójában, mind pedig május végi zárójelentésében az aktuálpolitikailag lényeges mozzanatokat emelte ki. Az április 6-ai kihallgatásról szóló harmadik Pázmány-irat, melyet Hanuy bizonytalanul, június végére/július elejére datált, viszont *nem* a bíboros „folytatólagos jelentése a császári tanácshoz”, miként közreadója állítja.[16] Ha figyelmesen elolvassuk a május végi zárójelen-

[13] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 265–267, n. 727; 315–328, n. 755 (*„Relatio legationis Romanae, quam obiit card. Petrus Pazmany iussu Caesareae maiestatis apud suam sanctitatem anno 1632”)*; n. 758, 331–332 *(Cardinalis Petri Pazmany privato nomine cum sua sanctitate)*. A datálást rögvest korrigálni fogjuk.

[14] Becker, NBD IV/5, n. 64.1, 222–228 (225–228). – Mind ezt, mind az előtte felsorolt forrásokat használta Fraknói Vilmos, Azzolini leírását az április 6-ai audienciáról viszont nem. Vö. *Pázmány… és kora*, III, 19, 2. j.

[15] Például Pázmány gesztusait illetően: ahol a jegyzőkönyvben hallgatás szerepel, az jegyzék szerint „fogai között mormolt valamit”.

[16] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 331–332, n. 758 (331).

tésnek és „kiegészítésének" szövegét, láthatjuk, hogy szó nincsen kiegészítésről! A zárójelentés *(„Relatio legationis…")* kerek egész, és a két szöveg tartalma között jelentős átfedések találhatóak: a császári méltóság bajor átruházása, a genovai és mantovai iratok, a Borgia-protestáció hatása a spanyol királyhoz fűződő viszonyra. Sokkal inkább annak a kronologikus beszámolónak egy részletéről lehet szó, amelyet Pázmány április 10-ei levelében említ, s melyet levele mellékleteként „B" betűjel alatt küldött Bécsbe[17] a pápának átadott „*Summarium legationis…*"-sal egyetemben.[18]

[17] E kronologikus beszámolóról létezésén kívül mindeddig semmi közelebbit nem tudtunk: „*Quid in exhibitione literarum maiestatis vestrae sanctitas sua dixerit feceritque; quid postea acciderit; et in quo statu nunc res sint, ex scripta sub litera B. cognoscet maiestas vestra.*" Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 265–266, n. 727 (265). A 758. sz. irat épp a „*quid postea acciderit*" események néhány részletét tartalmazza (és virtuálisan áthelyezendő a 727.a szám alá). Az eredeti irat elveszett, vélhetően továbbadták a császári Titkos Tanács elnökének, Hans Ulrich von Eggenbergnek, vagy talán az egyre növekvő befolyású Maximilian von Trauttmannsdorfnak. A csupán másolatban fennmaradt részlet Pázmány jegyzeteiből származhat. Ez magyarázza, hogy a végén egy nem oda tartozó rész található, amelyben Pázmány – utólagos emlékeztetőként, feljegyzésként – felidézi, hogy Rómából történt elutazása előtt Lippay György útján a svájci gárda kapitánya (birodalmi alattvaló!) kimentette magát, amiért nem kereste, de nem akart gyanúba keveredni. A közlés alapjául szolgáló másolatok (Kaprinay-gyűjtemény, Hédervári-kódex, OszK Fol. Lat.) olyan anyagok, amelyek nem bécsi, hanem pozsonyi, nagyszombati provenienciájú iratokat tartalmaznak.

[18] Az egyházfőnek átadott példány: BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 79*r*–85*v*. A '*Legationis*' szó valóban többszörösen át van húzva rajta a pápa által, ahogy a különféle leírásokban szerepel, annak viszont semmilyen látható nyoma nincsen (ultraviola lámpánál sem), hogy '*Negotionis*'-ra lett volna javítva. Vö. például Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 18; és amit szintén tényként állít: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II,

A pontos datálás meghatározása nem csupán egyszerű filológiai kívánalom, hanem egészen érdekes történeti következtetés megtételét teszi lehetővé. Miként az előző fejezetben is olvashattuk, a magyar bíboros e soraiban jelenti ki, hogy amiről a pápa a szent kánonokat idézve hallgatást parancsolt, arról senkinek sem fog beszélni:

> „A pápa erősen felindulva kijelentette: sok mindent mondanak, de hiteles dokumentummal semmit nem bizonyítanak, és nagy hevesen elég sokat szólt, s a végén a X. Leó bullájában foglalt tilalmakra hivatkozva hallgatást parancsolt. És nem is fogom elmondani senkinek, amit akkor hallottam."[19]

Ha a vizsgálatba bevonjuk az 1632. április 6-ai audiencia Azzolini-féle jegyzőkönyvét, azt láthatjuk, hogy a tárgyalás első, „hivatalos" feléhez a következők tartoztak: a németországi általános politikai és hadihelyzet bemutatása, az 1629-es restitúciós ediktummal kapcsolatos szentszéki állásfoglalás vitatása, a császári követi címmel kapcsolatos problémák. Továbbá a három császári kérés előterjesztése: a pápa adjon pénzsegélyt, vonja el XIII. Lajost a svéd szövetségtől, illetve lépjen be az újonnan létesítendő protestáns-ellenes ligába. Minden egyéb problémát Pázmány már „magánúton" terjesztett elő az egyházfőnek:

> „Miután befejeződött a mondott kérések előterjesztése, miként az fentebb le lett jegyezve, a bíboros aggodalmának adott hangot bíborosi és püspöki esküje miatt" – ezekben engedelmességet, hűséget

256–261, n. 725, 261 (*'negot.'*). – Lásd még alább a II/4. részfejezet 8. pontjánál, a 146. j.-ben mondottakat.

[19] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 331–332, n. 758.

> ígért a mindenkori Péter-utódnak, és az előbbiben a pápai politika feltétlen támogatását is megfogadta[20] –, „ám mégis szeretne mondani bizonyos dolgokat Őszentségének, tiszteletére és szolgálatára. Evégett szeretne majd máskor visszajönni. Őszentsége erre azt felelte, hogy van még elegendő idő, és hogy szabadon beszélhet, sőt hallgatását ígérte mindarról, amit fel szeretne tárni."[21]

Az Azzolini-féle jegyzőkönyv szerint a Genovában talált, a pápát kompromittáló iratok, a nápolyi királyság megszerzésének terve, Giovanni Francesco Guidi di Bagno bíboros, párizsi nuncius elfogott levele, az Ausztriai Ház megfosztása a császári méltóságtól, a Mantovában fellelt, a császárra nézve ártó pápai iratok, Borgia tiltakozásának kérdése és a Spanyolországhoz fűződő viszony taglalása már mind-mind magánelőterjesztés keretében hangozott el. Vagyis az audiencia azon felében, mellyel összefüggésben VIII. Orbán titoktartást parancsolt a magyar főpapnak mindarról, amit ő, mármint a pápa elmondott!

Azzolini beszámolójából világosan kiderül: az e témákkal kapcsolatos pápai kijelentések voltak azok, amiről VIII. Orbán kánoni szankciók terhe alatt hallgatást írt elő, és így az is, hogy a magyar bíboros kezdeti, az audienciát követő napokban papírra vetett fogadkozása ellenére végül nem tartotta magát az egyházfő utasításához! Ha a saját maga által az audiencián előadott érveknél szűkszavúbban és lényegre törőbben is, – a pápai személyes indulat megnyilvánulásának feltárása mellett – *május végi zárójelentésében („Relatio legationis…")* a Titkos Tanács

[20] Pázmány bíborosi esküje kiadva: Tusor Péter, *Petri Pázmány epistulae, acta notationesque inedita*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok–Regnum 9 (1997) 1–2, 83–146, 115–118, n. 15.

[21] *Iratok*, 1. sz. (fol. 203*v*).

számára röviden összefoglalta azt is, amit VIII. Orbán Borgia protestációja kapcsán mondott neki:

> „Ezután Borgia bíboros tiltakozására tért és nagy átéléssel kezdte elmesélni, hogyan történt, hogy igazán súlyos dolgot művelt a pápa előtt a konzisztóriumban. Ha jelezte volna, hogy magánúton tiltakozni kíván 2-3 bíboros jelenlétében, kész lett volna meghallgatni őt, így azonban a bíboros büntetést érdemel, és nem lesz majd mindig a katolikus királya követe stb. S mivel beszéd közben néhányszor letegezett engem Őszentsége (máskülönben tudniillik mind «Uraságod»-ként szólított), mentette magát, mondván, figyelmetlenségből tette, és hogy ezt a latin nyelv megengedi. Én erre nem reflektáltam, és semmit sem feleltem" – írta Pázmány követségi zárójelentésében.[22]

A pápai tiltás és korábbi fogadkozása ellenére zárójelentésében megemlítette még VIII. Orbán reakcióját a Genovában talált titkos iratokra, miszerint „mind mesekönyvecskék, nem hiteles iratok, hamisítványok, bárki által könnyedén véghezvihető koholmányok",[23] továbbá a pápa válaszát a Guidi di Bagno bíborossal és Mantovával kapcsolatos vádakra, s a spanyol udvarhoz fűződő viszony megromlását említő aggodalmakra:

> „Bagno bíboros tagadja, hogy ilyesmit írt volna, és bizonyos, hogy az ő [ti. a pápa] szándékával egyezőleg nem is írhatott ilyet, hiszen az meghagyta nunciusának a regensburgi birodalmi gyűlésen, hogy III. Ferdinánd római királlyá választását támogassa. Mantovába pedig semmi olyat nem írt, ami másoknak árthatna… Igen felindultan mentegette konzisztóriumot, s kijelentette, hogy a Datáriához csak kevés bevétel folyik be Spanyolországból, alig 30 000, a diszpenzációkat nem lehet megszüntetni, ő viszont eltörölhetné a keresztes há-

[22] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 755 (319).
[23] Uo., n. 755 (319–320).

borús és más kiváltságokat, melyekből a spanyol királyoknak számottevő jövedelmük származik…" – sorjáztak a pápai kijelentések a magyar bíboros elmondása szerint.[24]

Ha Pázmány zárójelentésének e részeit összevetjük Azzolini alább közölt jegyzőkönyvével, láthatjuk: a magyar kardinális igazából semmi érdemlegeset nem hagyott el a pápa szavaiból. Azokat kezdeti fogadkozása ellenére követsége legvégén szó szerint a bécsi udvar elé tárta! A magyarázat egyszerű: az eltelt két hónap római eseményei, a konfliktus eszkalálódása felülírta Esztergom érsekének elhatározását, bíborosi lojalitását, a követség kezdetén nyomokban még meglévő naivitását. Színlelésre színleléssel válaszol. Május végére, amikor zárójelentését papírra vetette, Habsburg-lojalitása, magyar királyi tanácsosi *(consiliarius Hungaricus)* és császári titkos tanácsosi *(consiliarius intimus)*[25] esküje pápai klientúráját, bíborosi esküjét, sőt a kifejezett pápai titok parancsát is felülírta. Azzolini audienciai jegyzőkönyvének ez a legfontosabb történeti forrásértéke. Ismerve az Államtitkárság és a bécsi nunciatúra Rotraud Becker által feltárt és imént, az *I. fejezet*ben elemzett levelezésében foglaltakat, Pázmány magatartásán nem különösebben kell meglepődnünk.[26]

[24] Uo., n. 755 (320).

[25] Titkos tanácsosságára, annak jellegére lásd kéziratunkat: Tusor Péter, *Pázmány és a Titkos Tanács* („Judák Margit Emlékkönyv", Budapest 2012), *http://institutumfraknoi.hu/sites/default/files/pazmany_es_a_titkost_anacs.pdf.*

[26] Szembemenetelére bíborosi esküjével már római tárgyalásai során bevallottan rákényszerült, amikor az Angyalvár kincseinek felhasználását sürgette Azzolini előtt: „*Scio iuramentum cardinalium, contra quod nemo assensum praebebit. Invitus dico, sed dicere tamen debeo…*" – írta ő maga, későbbi összefoglalásában. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 263–265, n. 726 (265).

2. Az április 9-ei, 12-ei és 26-ai tárgyalás jegyzőkönyve (Iratok, 3., 4. és 12. sz.)

a) Megbeszélés április 9-én a Szent Péter-bazilika sekrestyéjében

Az április 6-ai audienciához szorosan kapcsolódnak az Azzolini államtitkárral folytatott tárgyalások. A magyar bíboros e megbeszéléséről 1632 júliusában készített – már az I. fejezetben, Rotraud Becker által is röviden bemutatott – utólagos összefoglalásában több alkalmat említ. Szól kettesben folytatott egyeztetésekről, továbbá a pápa, illetve Barberini bíboros előtt történt eszmecseréről.[27] Összefüggően beszámol az április 9-ei megbeszélésről is, amikor ő maga kereste fel Azzolinit, „mint az Államtanács titkárát". „Sok mindenről beszéltem vele" *(„cum ipso multis egi")* – írja. Leginkább pedig arról esett szó, hogy a franciák hárítsanak el magukról minden gyanút, és adják vissza Savoyának Pinerolo erődjét, amely kulcsfontosságú az Itáliába behatolás szempontjából. Azzolini ellenérveit három pontban foglalja össze: az államtitkár szerint ha tulajdonosa maga engedte át az erődöt a franciáknak, nem történt jogsértés; a spanyolok szolgáltatták az alkalmat, mert nem fegyverkeztek megfelelően; Franciaország kizárólag saját biztonsága miatt tart-

[27] „*Diversis vicibus proposita per dominum Azolinum. Iterata saepius singula et coram sua sanctitate, et coram cardinale Barberino*". Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 263–265, n. 726. A császári kancellária hátirata tudósít a keletkezés júliusi időpontjáról, melyben nincs okunk kételkedni. Ugyanitt vezették fel a külzetre az április 9-ei dátumot, amit közlésében Hanuy átvett. Látni fogjuk, ez nem pontos, sőt kifejezetten megtévesztő, hiszen későbbi megbeszélések áttekintését is tartalmazza. Sokkal inkább a követségi zárójelentés után (755. sz.) lenne a helye („755.a" sz.).

ja birtokában az erősséget. Esztergom érseke – saját elmondása szerint – erre hiába érvelt hosszasan, mindig csak az első két pont ismétlését érte el, mire kijelentette: az egész világ, és ő maga is abban a hitben van, hogy a franciák szövetségeseikkel csak az alkalmat várják, hogy a németországi események függvényében rátörhessenek az itáliai spanyol területekre, ehhez van szükségük hídfőállásra.[28] Követségi zárójelentésében pedig a megbeszélés lényegét abban összegezte, hogy nyilvánvalóvá vált számára: mivel a ligatervben Pinerolo is említve van, a pápa erre hivatkozva nem fog csatlakozni a ligához, és nem kívánja, hogy a franciák kiürítsék.[29]

A Szent Péter-bazilika sekrestyéjében lefolytatott tárgyalást Azzolini azon nyomban lejegyezte, és a pápának is megküldte. A jegyzőkönyvből (*Iratok*, 3. sz.) egyfelől rekonstruálhatjuk, hogy a tárgyalások a Titkos Tanács számára készített, csupán a lényeget kiemelő, imént ismertetett összefoglalóban leírtaknál jóval szerteágazóbbak voltak. Azzolini lejegyzéséből kiderül például, hogy Pázmány, tisztában lévén az államtitkár valós szerepével, itt és a későbbi tárgyalásaikon is igyekezett megnyerni őt, többször kifejezetten kérte segítő jóindulatát. A ligába való pápai belépést terhelő itáliai geopolitikai problémák közül nemcsak Pinerolo, hanem Casale, Susa és Valtellina kérdése is előkerült, mely helyek az Alpok hágóin Itáliából, a spanyol Lombardiából észak felé: Németországba, a spanyol Németalföldre történő átjárás biztosítása szempontjából voltak

[28] Uo.

[29] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 755 (321).

fontosak.[30] Az esztergomi érsek szerint a tervezett liga mindenképpen védekező jellegű lenne és a protestánsok ellen irányulna. Kifejtette, hogy az itáliai problémák említése a tervezetben nem okozhat gondot, hiszen a pápa a regensburgi béke[31] aláírásában is részt vett, vagyis aktív szereplője a nemzetközi hatalmi politikának. Sőt szerinte a pápa tekintélye olyan nagy, hogy meg tudná győzni a franciákat. És az Azzolini által párbeszédszerűen lejegyzett, elhúzódó eszmecsere során ugyan elismerte, hogy semlegesnek kell lennie a katolikus uralkodók felé, aláhúzta, hogy itt a protestánsok elleni szövetkezésről van szó. Szerinte a pápai diplomácia közreműködésével a spanyoloknak és a franciáknak úgy kellene összefogni a svédek ellen, ahogy egykor Ariszteidész és Themisztoklész tette.[32] Pázmány egyik legfontosabb kijelentése e megbékélés biztosí-

[30] Pinerolo jelentőségére, illetve az Alpok hágóinak fontosságára: Geoffrey Parker klasszikus monográfiája: *The Army of Flanders and the Spanish Road 1567–1659*, Cambridge 1972, 80–101. A spanyol és francia hadicélokra általában: Peer Schmidt, *Spanische Universalmonarchie oder „Teutsche Libertet". Das spanische Imperium in der Propaganda des Dreißigjährigen Krieges* (Studien zur modernen Geschichte 54), Stuttgart 2001. Valtellinára (Veltlinre) újabban: Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 250–256.

[31] A mantovai háborút lezáró regensburgi békére és a titkos bajor–francia tárgyalásokra: Dieter Albrecht, *Die kurialen Anweisungen für den Nuntius Rocci zum Regensburger Kurfürstentag 1630*, QFIAB 35 (1955) 282–289; Uő, *Die auswärtige Politik*, 211–302; Repgen, *Die Römische Kurie*, 191–239; Andreas Kraus, *Die auswärtige Politik Urbans VIII. Grundzüge und Wendepunkte*, Mélanges Eugène Tisserant IV (Studi e Testi 234), Città del Vaticano 1964, 407–426, 415–418.

[32] Az ókori példázat alapja nyilván Plutarkhosz *Párhuzamos életrajzok* c. műve. A szövegben Alkibiádész neve szerepel, nyilván Azzolini lejegyzés közben keletkezett tollhibája.

tására az volt a tárgyalás során, hogy császári részről garanciát vállalt a spanyolok itáliai lépéseiért. Kijelentette: a spanyolok II. Ferdinánd akarata ellenére semmiképpen sem háborgatnák Casale Monferratót.

A magyar bíboros elképzeléseiben szemmel láthatóan még a megelőző évszázadban tapasztalt pápai nagyhatalmi szerep axiómája köszön vissza. A tárgyalások során Azzolini viszont már a jövőt látja, amikor kijelenti: „a fejedelmek mindössze annyira becsülik a pápát, amennyire érdekük kívánja" („*Ho detto che i Prencipi la stimano quanto porta il loro interesse*"*)*. Mely nagyhatalmi szerepnek épp most van fordulópontja, és amiről a modern történettudomány úgy vélekedik, hogy a Barberinik „*Realpolitik*"-ja nem kis mértékben járult hozzá a pápaság nagyhatalmi szerepének elveszítéséhez.[33]

Az április 9-ei tárgyaláson a segély kérdése is előkerült. Azzolini – nem utoljára – a pápai államháztartás mindenki előtt ismert szorult helyzetére hivatkozott. Pázmány replikája erre személyes hangúra sikeredett. Kijelentette: ő már egy öreg ember, és tudja, hogy ha egy uralkodó pénzhez akar jutni, mindig talál erre módot. Mivel a magyar bíboros ekkor viszonylag keveset foglalkozott az egyébiránt erősen követelt segély kérdésével, az államtitkár ekkor azt a következtetést vonta le, hogy a bécsi udvar számára sokkal fontosabb a liga, amely csu-

[33] Georg Lutz, *Urbano VIII*, Enciclopedia dei Papi. III: Innocenzo VIII – Giovanni Paolo II, a cura di Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma 2000, 298–321, 306–307; Kraus, *Die auswärtige Politik Urbans VIII.*, 420–425; Bireley, *Religion and Politics*, 209–230; Lutz, *Roma e il mondo germanico*, 438–439.

pán védekező lenne és a németországi protestánsok ellen szólna – ismételi meg ő is zárófeljegyzésében.

A tárgyalásról egyúttal nem hiányzott a regionális viszonyok, hangulat bemutatása. Az esztergomi érsek már elmenőben közölte, hogy a Katolikus Liga püspökei szerint a pápa vigasztaló szavai messze nem elegendőek és részletezte a legújabb háborús pusztításokat. A megbeszélés során előkerült Magyarország is: I. Rákóczy György erdélyi fejedelem mozgolódása a svédek biztatására, Esterházy Miklós nádornak a fejedelem ellen irányuló készülődése, továbbá a törökök perzsiai lekötöttsége. Szólt Magyarország sajátos közjogi helyzetéről. Közölte, hogy „ő nem német, és hogy nem az Ausztriai Ház örökös tartományából származik, hanem egy tisztán választómonarchiából. Olyannyira, hogy amikor a jelenlegi uralkodót megválasztották, annak reverzális kellett adnia arról, hogy megelégszik azzal, az országot a rendek szabad és önkéntes választásából bírja. Mely oklevelet az ország törvényei közé iktatták, ahol megtalálható" – közölte.[34] Nem lehet tudni, hogy milyen összefüggésben tette ezt, eszmefuttatását Azzolininek a jegyzőkönyvhöz fűzött marginális jegyzetében olvashatjuk. Mindenestre Pázmány magyar identitásának erős kifejezését láthatjuk benne, hogy császári követként, Rómában szükségesnek látta erre felhívni a pápai államtitkár figyelmét, aki pedig fontosnak tartotta ezt lejegyezni. Számunkra ez az elemzett jegyzőkönyv leginkább szenzációs történeti közlése.

[34] *Iratok*, 3. sz. (fol. 110*v*).

b) Pázmány összefoglalója későbbi tárgyalásairól Azzolinivel

Magyarország prímása 1632 júliusában papírra vetett beszámolójában jóval hosszabban ír egy másik *(alia vice)* megbeszéléséről Azzolinivel, melynek nem adja meg a pontos dátumát. Elmondása szerint ezen összesen hét szempontot javasolt az államtitkár útján VIII. Orbánnak:

Félő, hogy a magára hagyott császár különbékét fog kötni a szász választóval, mégpedig az egyházi érdekek komoly sérelmével (**1.**). Ha a pápa nem segíti a katolikus háborút *(bellum catholicum)* a protestánsok ellen *(contra haereticos)*, aggályos, hogy abból igen nagy bajok fognak származni. VIII. Orbán csakis úgy veheti elejét minden gyanúnak és szóbeszédnek, ha a császár és a spanyol király védekező ligájának élére áll **(2.)**. A világ méltán meg fog botránkozni, ha a pápa elutasít egy olyan szent szövetséget, amely egy katolikus uralkodónak sem árt. A népek meggyőződése, hogy a franciák a pápa tudtával és egyetértésével támogatják és biztatják svédeket, a protestánsok pedig kárörömmel hirdetik, hogy az egyházfő nem segíti a katolikusokat **(3.)**.

A következő három pont a pénzsegély kérdését érintette. Pázmány visszautasította azokat a kifogásokat, miszerint a mantovai háború kapcsán tett védelmi lépések teljesen kimerítették a pápai kincstárat. Egyrészt feleslegesnek tartotta ezeket a kiadásokat, hiszen mind a császár, mind a spanyol király garantálták az Egyházi Állam biztonságát. Szerinte a pápának úgy kell viselkednie, mint egy atyának: nem kutatni fia hibáit, hanem tüstént orvosságot adni betegségében; illetve ha volt azonnal 6 milliója a mantovai határ megerősítésére, nincs

egy milliója a kereszténység végveszélyében? **(4.)** Másrészt szerinte egy állam mindig talál pénzszerzésre módot, ha nem is könnyen. Az Egyházi Államnak is érdeke, hogy még a távolban állítsa meg a fenyegető veszedelmet. Sőt nemcsak az egyház kincsét, hanem a jó pásztornak életét is fel kellene áldoznia **(5.)**. Álláspontja szerint V. Sixtus vonatkozó három bullája lehetővé teszi az Angyalvárban felhalmozott vésztartalék felhasználását. Csodálkozik, hogy nem kéri ki a pápa a bíborosok állásfoglalását, a római nép ellenkezésének említését pedig üres kifogásnak tartja **(6.)**. Végezetül feleslegesnek véli rendkívüli nuncius küldését. Szerinte nem is annyira az ő, mint a császár megsértése, ha II. Ferdinánd általa előadott kéréseire az ő mellőzésével más úton adnak választ **(7.)**.[35]

c) Megbeszélések április 12-én és 26-án Pázmány római rezidenciáján

Azzolini államtitkár feljegyzéseinek köszönhetően egész pontosan megállapíthatjuk, hogy az esztergomi érsek által összefoglaltak túlnyomó többsége április 12-ei és 26-ai tárgyalásaikon hangzottak el. Mindkét alkalommal Azzolini keresete fel a magyar bíborost, annak a római szálláshelyén („*Palazzo de Signori Vesalli*").[36] Egy súlyos kijelentést nem sikerült azonosítani, ez pedig a protestánsok kárörvendezése VIII. Orbán passzivitása

[35] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 726, 263–265.

[36] Vö. Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 15, 1. j. A római *avvisi* közlését nem sikerült eddig közelebbről lokalizálni. Vesalli-palota nem ismeretes, vélhetően Fraknói rosszul olvasta a forrást, és a *Palazzo Veralli*ról lehet szó, a *Piazza Colonna*nál. Dorothy Metzger Habel, *"When All of Rome was Under Construction": The Building Process in Baroque Rome*, University Park (Pen State Press) 2013, 25–28.

felett. Ez minden bizonnyal a pápa vagy Francesco Barberini bíboros nepos jelenlétében hangozhatott el – Pázmány említi, hogy audienciáin is beszélt Azzolinivel, és mivel a két kulcsfontosságú ilyen alkalom (ápr. 6. és ápr. 24.) nem formális kihallgatás volt, könnyen adódhatott alkalom erre.

Nincs terünk itt rá, és nem is feladatunk, hogy akár csak az április 9-ei tárgyalás bemutatásának részletességével ismertessük a további, április 12-ei (*Iratok*, 4. sz.) és 26-ai (*Iratok*, 12. sz.) megbeszéléseket. Például április 12-éről a korábbinál jóval feszültebbre váltó párbeszédek dinamikáját, a felek taktikázását és színlelését, érveléstechnikáit s retorikai fogásait stb. Az immár nyomtatásban is hozzáférhető jegyzőkönyvek elolvasása nem kerülhető meg, és nem is érdemes, hiszen páratlanul izgalmas premodern diplomáciai szövegekről beszélhetünk! Általunk készített tartalmi összefoglalóik áttekintése messze nem elegendő. Józserével a tárgyalások – és az audienciák – „hangfelvételének" írásbeli lejegyzéséről beszélhetünk. Ráadásul 20. századi, például állambiztonsági forrásokkal ellentétben esetleges manipulációkra sem kell gyanakodnunk, hiszen nem a nyilvánosság vagy a tárgyalásokban érintettek számára, akár publikálásra, akár kiszivárogtatásra összeállított, sem pedig az utókornak készült iratokról, hanem az Államtitkárság, a pápai diplomácia napi működését segítő munkaanyagról van szó. Olyan belső, bizalmas dokumentumokról beszélhetünk, melyek a Pápai Állam történetének egyik legfontosabb és legsúlyosabb következményekkel járó döntése meghozatala során keletkeztek. A magunk részéről nem tudunk másik olyan forráscsoportról, mely ilyen mélységű betekintést engedne a római politikacsinálás művészetének kulisszái mögé a kora újkorban.

Most csupán arra szorítkozhatunk, hogy jelzésszerűen felvillantjuk: hogyan is néznek ki Azzolini előadásában a Pázmány által kiemelt pontok, vagy legalább kronologikusan elhelyezzük őket, illetve előhozunk pár olyan különlegesebb szempontot, melyek csak az államtitkár feljegyzésében szerepelnek.

* * *

A jegyzőkönyveket olvasva láthatjuk, hogy bizonyos érvek, kifogások pro és kontra többször ismétlődtek a tárgyalások során, mint például azé a gyanúé, hogy a pápa a franciákkal tart, illetve azon érvé, hogy pápa számára legkézenfekvőbb és reális megoldás – nemcsak a szóbeszédek kivédésére –, ha belép a tervezett ligába. Többször előkerülhetett, hogy Európa népeit megbotránkoztatja a pápa magatartása, és úgy érzik, hogy a pápa elhagyta őket. Azzolininél ez azonban csak április 26-án került feljegyzésre, kiegészülve azzal, hogy Magyarország prímásának közlésében kiváltképpen a korábbi egyházfők hozzáállásával összevetve ítélik el a kortársak VIII. Orbán magatartását.[37] A francia kollaboráció vádja április 12-én fogalmazódott meg a legsúlyosabb formában. Az államtitkár lejegyzésében a magyar bíboros száját a mind feszültebb hangvételű párbeszéd során a következő kijelentés hagyta el: „Őszentsége Franciaországgal érez együtt. Ő maga [ti. Pázmány] erről nincs meggyőződve, s bár a közvélekedés szerint a legkeresztényibb király egy szent, ám Richelieu bíboros azt csinál, amit akar, és semmit sem tesz a pápa akarata ellenére". A kijelentés a történelemtudomány mai álláspontja szerint erős

[37] *Iratok*, 3. sz. (fol. 132*v*).

túlbecsülése VIII. Orbán nagypolitikai mozgásterének és hatalmi befolyásának – szögezzük le gyorsan.[38]

A szász választóval kötendő különbéke súlyos érve április 26-án volt napirenden.[39] A mantovai örökösödési háború (1628–1631) kapcsán tett római lépések április 12-én kerültek szóba, ekkor azonban sem a pápai védelmi kiadások pontos összege (6 millió) nem hangzott el, sem pedig az, hogy a pápának úgy kellene viselkednie, mint a bibliai tékozló fiú atyjának – miként az esztergomi érsek beszámolójában szerepel. Egész konkrétan arról volt szó, hogy Mantova ügye már a múlté, és nem kell bolygatni (Pázmány közbevetése szerint ezzel szemben Pinerolóé nagyon is aktuális, mert ellentétes a regensburgi békével). A magyar bíboros annyit jegyzett még meg, hogy magának a császárnak a szájából hallotta, mennyit költött a pápa a védelmi kiadásokra, és hogy ezek ismeretében mindenki csodálkozik, hogy a protestánsok ellen mily keveset ad. Az államtitkár természetesen saját ellenérveiről is beszámol, vagyis hogy a Pápai Állam védelmi intézkedéseiről még a császári hadvezérek is elismerőleg nyilatkoztak, és már csak azért is indokoltak voltak, mert a felvonuló német zsoldosok között protestáns katonák is masíroztak.[40]

Annak hangoztatása, hogy egy állam mindig talál módot pénzszerzésre, az április 9-ei futólagos említése mellett április 26-án került részletesebb kifejtésre. Április 12-én a magyar bíboros szintén még csupán röviden említette, hogy ha nem is könnyen, de a pápa adhatna 200–300 scudót, mire Azzolini rö-

[38] A pápai hatalomvesztés folyamatának összefoglaló bemutatása: Péter Tusor, *The Baroque Papacy (1600–1700)*, Viterbo 2016, 35skk.

[39] *Iratok*, 12. sz. (fol. 133*v*).

[40] *Iratok*, 4. sz. (fol. 117*r* és 118*rv*).

viden replikázott, hogy még 5000-ret sem, hiszen minden bevétel le van kötve, illetve visszaforgatta a magyar bíboros érvét, mondván, hogy ennyi erővel nemcsak a pápa, a császár is tud még pénzt szerezni alattvalóitól.[41]

Ezzel szemben két héttel később, április 26-án gyakorlatilag már a pénzsegély kérdése állott a középpontban. Az államtitkár összesen 9 kéziratoldalon ismerteti a megbeszélés menetét. Ezt itt most feleslegesnek látjuk részletesebb felidézni, hiszen e kötetben kivonatosan és teljes szövegátiratban is megismerkedhetünk vele. Pár nappal későbbről maga Pázmány is lényeglátó összegzést ad az államtitkár által előadottakról (Saját érveit viszont mindössze a következő mondattal intézte el: „Én az egyes ügyekben sok mindent válaszoltam, de hiába.").[42]

A pápai államháztartás szerkezetét és a szentszéki segély részleteit feltűnően jól ismerő magyar kardinális érvelésének középpontjában az állt, hogy Rómának evidens érdeke az őt is fenyegető veszély megállítása a távolban. De nem csapatokat kell küldenie – bár VIII. Kelemen magyarországi intervencióit többször is előhozza –, s már egyszeri nagyobb pénzösszeg, például az itáliai klérusra újonnan kivetett pápai tized terhére, is számottevő segítség lenne. A hosszasan ellenérvelő Azzolini szerint azonban az ügyben nem nehézségről, hanem egyenesen lehetetlenségről van szó. Megállapítja ugyanakkor, hogy a magyar főpap szemlátomást már inkább a segélyre helyezi a hangsúlyt, és már nem a ligára. Zárójelentésében Magyarország prímása, ahol dátum szerint szól az április 26-ai tárgyalásról, a pénzsegélyről szintén csupán e vo-

[41] *Iratok*, 4. sz. (fol. 118*v* és 120*r*).

[42] „*Ego multa in singulis replicavi, sed frustra*". Levele II. Ferdinándhoz, Róma, 1632. május 1. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 286–287, n. 736.

natkozásban tesz rövid említését a szász különbéke veszélye hangoztatásának kíséretében.[43]

Esztergom érsekének biblikus ihletésű érvéről, miszerint „a jó pásztornak nemhogy pénzét, hanem életét is fel kell áldoznia juhaiért", az államtitkár nem tesz említést.[44] Ez vagy máskor hangozhatott el, vagy a magyar bíboros érvelései lényegét akarta így összegezni a Titkos Tanács előtt? Nehéz eldönteni. Azt azonban kizárhatjuk, hogy Azzolini esetlegesen tapintatból hallgatta volna el VIII. Orbán előtt Pázmány e provokatív szavait.

A pápaság bevételeiből származó segítség kérdése nem véletlenül állt az április 26-ai megbeszélés középpontjába. Április 12-én ugyanis már behatóan megvitatták az Angyalvár kincse esetleges felhasználásának kérdését, mely vitáról Pázmány szintén oly röviden tudósított eddig bennünket. Vele szemben Azzolini több oldalon tárgyalja párbeszédüket.[45] Ő is megemlíti, hogy Magyarország prímása bevallottan bíborosi esküje ellenében vetette fel a kérdést. Az esküben tudniillik egy rövid mondat erejéig benne foglaltatott, hogy V. Sixtusnak az angyalvári kincsnek felhasználását szabályozó bulláit az új bíboros betartja. A három bulla pedig *explicite* tiltotta a kardinálisoknak, hogy a kérdést ő maguk előhozzák.[46] Esztergom érseke a

[43] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 755, 326.

[44] *Iratok*, 12. sz. (fol. 130*r*–134*r*).

[45] *Iratok*, 4. sz., fol. 119*r*–120*r*.

[46] „*Necnon perpetuo, et inviolabiliter observare promitto, atque iuro… et constitutionem eiusdem Sixti papae V. de decies centenis millibus nummorum aurerorum, in arce Sancti Angeli repositis.*" Tusor, *Petri Pázmány epistulae*, 115–118, n. 15 (116). V. Sixtus pápa 1586. április 21-én tette közzé első idevágó apostoli konstitúcióját. *Bullarum, diplomatum et privilegiorum … Taurinensis editio*, VIII, 693–700.

rendkívüli szükséghelyzettel indokolta lépését. A vita nem is erről folyt köztük, hanem arról, hogy a magyar főpap úgy vélte: a pápának konzisztóriumon meg kellene szavaztatni a bíborosokat, és ha háromnegyedük egyetért, igénybe kellene venni az Angyalvárban őrzött vésztartalékot. Azzolini szerint ez már interpretáció lenne, V. Sixtus említett bullái azonban betű szerint értendők, és a bennük foglalt körülmények egyértelmű fennállásakor kell még további megerősítésként a bíborosok háromnegyedének egyetértése. Felhívta a magyar kardinális figyelmét arra, hogy e kérdés bolygatása a bullákban kilátásba helyezett szigorú kánoni szankciók miatt igencsak kényes. Pázmány válaszában azt hangoztatta, hogy igenis fennáll a betűszerinti értelmezés esete, és a „vésztartalék" felhasználható, hiszen katolikus tartományokat protestánsok támadtak meg. Azzolini szerint azonban az előírt – közelebbről általa nem részletezett – szoros mellékkörülmények nem állnak fenn,[47] valamint a pápa alattvalóinak sem tetszene, ha hozzányúlnának az Angyalvár tartalékához.[48] Pázmány erre érezhető méltatlankodással jegyezte meg, hogy a pápa szuverén fejedelem, az alattvalók, így a római nép sem szólhat bele az ilyesfajta döntésekbe. Továbbá kincsekhez frissiben hozzányúló – a francia vallásháborúba sereg küldésével bekapcsolódni szándékozó[49] – XIV. Gergely példájára, illetve ismételten a VIII. Kelemen által Magyarországnak adott segítségre hivatkozott. Azzolini szerint azonban

[47] Lásd alább, *Iratok*, 8. sz. Azzolini nyilván az abban foglalt elképesztő szőrszálhasogatásra utal.

[48] Repgen, *Finanzen*, *Kirchenrecht und Politik*, 62–74.

[49] A Sfondrati-pápa 300 000 scudót vett igénybe az Angyalvárból. Vö. Agostino Borromeo, *Gregorio XIV*, Enciclopedia dei Papi, 230–240.

XIV. Gergely lépését máig vitatják, VIII. Orbán pedig több segítséget ad összességében, mint VIII. Kelemen, vagy akár V. Pál. Vélhetően Pázmány e kijelentésre rácsodálkozó tekintetét látva fogalmazta meg végül ama, meglehetősen cinikusnak ható érvét, ügyesen kiforgatva Esztergom érsekének szavait, hogy ha az uralkodók szükség esetén mindig tudnak pénzre szert tenni, erre a császár most ugyanúgy képes lehet, mint maga a pápa.

Magyarország prímása az államtitkárral folytatott megbeszéléseiről írt – imént, a „b" fejezetben pontok szerint ismertetett – összefoglalójában az utolsó helyen emlékezik meg azon kifogásáról, melyet a rendkívüli nunciusok küldéséről fogalmazott meg. A kérdés az április 12-ei tárgyalás nyitótémája volt.[50] Pázmány már a megbeszélés kezdetén Grimaldi nuncius küldetéséről érdeklődött. Nem értette, hogy szolgáltathat ő elégtételt a bécsi udvarnak, miközben Rómában három császári követ nem kap választ mindarra, amivel II. Ferdinánd megbízta őket.[51] Azzolini mentegetőzése szerint a válaszadásra az idő rövidsége és zsúfoltsága miatt nem került eddig sor, Grimaldi utazásának célja pedig a közjó előmozdítása. Pázmány kijelentésére, hogy igazából továbbra sem látja a rendkívüli nunciusok értelmét, Azzolini a katolikus uralkodók nézeteltéréseinek elsimításában és a protestánsok elleni összefogásában jelölte meg azt. A magyar főpap azonban úgy vélte: emiatt felesleges

[50] *Iratok*, 4. sz. (fol. 115*r*–116*r*.)

[51] Pázmány saját magán és Paolo Savellin kívül Federico Savellire gondolt. Vö. Fosi, *La famiglia Savelli*, 73–74; és fentebb, *I. fejezet*, 173. j. Harrach bíboros ekkor még nem volt Rómában, május elején érkezett meg. Lásd naplója vonatkozó bejegyzéseit: Keller–Catalano, *Diarien*, 66skk.

II. Ferdinándhoz nunciust küldeni, hiszen a császár pontosan ugyanezt óhajtja, és ezért érkezett ő maga is Rómába. Azzolini szerint viszont ha a királyokhoz küldenek külön pápai követet – akik kifejezetten kérték ezt –, a császárhoz szintén kell. Pázmány ellenvetésére amellett érvelt több pontban, hogy a rendes nunciusok kevésbé hatékonyak lennének egy ilyen kiemelt ügy képviseletére. A magyar bíboros erre kifejtette, hogy a rendkívüli nunciusok útjának költségeit segélyként inkább a császárnak kellene adni. Azzolini kijelentette, hogy Francesco Barberini bíboros sem volt a rendkívüli nunciusok küldése mellett, amit inkább a katolikus uralkodók miniszterei igényeltek. Magyarország prímása azonban továbbra sem volt meggyőződve küldetésük létjogosultságáról. Sőt roppant kínosnak tartotta saját magára nézve, hogy vele, noha bíboros és pápai kreatúra, nem közlik mindazt, amit rendkívüli nunciusokra bíztak.

d) Reverentia és dissimulatio. Adatok a barokk-kori diplomáciai tárgyalások anatómiájához

A legmagasabb szintű kora újkori – a pápa és a császár képviselőiről van szó – diplomáciai tárgyalások világába elmerülve azt tapasztaljuk, hogy a vita rendkívül kiélezett. Egy-két olyan általánosságot leszámítva, mint hogy elítélik a pápával szembeni tiszteletlen viselkedést, a felek szinte semmiben nem értenek egyet. Ugyanakkor azt is megállapíthatjuk, hogy Azzolini megnyilvánulásaiban nyoma sincs annak az ellenséges hangnak a nálánál tizenhárom évvel idősebb magyar kardinális iránt, mely a bécsi nunciatúrára párhuzamosan írt utasításait jellem-

zi.[52] Azzolini nem a 17. század végétől állandósuló bíboros államtitkárok képviselője. Hivatalosan még nem ő a második ember a pápa után, nem Alderano Cybo, Ercole Consalvi, Giacomo Antonelli, Mariano Rampolla vagy Eugenio Pacelli pozícióját tölti be. Nagyon fontos, de beosztott tisztviselő, aki felett rendre ott áll még a bíboros nepos is; püspök, aki az Anyaszentegyház bíborosa és a császár követe iránt mutatandó tiszteletet egyszer sem lépi át. A *reverentia* szervesen egészül ki a barokk-kori politikacsinálás elhagyhatatlan elemével, a színleléssel *(dissimulatio)*. A jól forgatott érvek mindkét fél számára világos politikai célokat szolgálnak vagy igyekeznek elfedni. Azzolini célja, hogy semmi változás ne történjék a Szentszék eddigi politikájában, Pázmány a változást akarja, és ebben egészen május első hetéig, sőt még tovább is reménykedett, saját bevallása szerint. Az olasz reneszánsz Machiavelli itáliai barokk világa ez.[53]

A magyar bíborosnak még a rendkívüli nunciusok küldésének kérdésében sem adódott valós mozgástere. A kérdésről ugyanis már március 12-én döntöttek a Kúriában, méghozzá a szűkebb római Államtanács, a *Congregzione dello Stato* bevonásával. Az alkalmanként összeülő, nem állandó hivatalként működő, ugyanakkor jelentős döntések megszületésénél bábáskodó

[52] Legelőször az 1632. április 17-én Rocci nunciusnak küldött, és egészében Azzolini által fogalmazott államtitkársági utasításban jelenik meg tónusosan a leplezetlenül ellenséges hangvétel. Becker, NBD IV/5, 233–242, n. 66.1. Az „*Intermittere non possum…*" kezdetű tiltakozást Borgia és Pázmány „közös főztjének" tartja: „*E si vede chiaro, che la protesta è farina loro*" (uo., 239–240).

[53] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 740, 295–296. Lásd még alább is (II/3/c részfejezet, 92–96. j.). Lásd még alább, 116. sz. j.

kongregáció tevékenységéről keveset tudunk.[54] A Bernardino Spada bíboros palotájában összehívott ülés ismertetése az esztergomi érsek császári követségének elemzésén túlmutatóan is érdemes.[55] Összesen kilencen vettek rajta részt a tanácskozásnak helyt adó Bernardino Spadával együtt: Laudavio Zacchia (San Sisto bíborosa), Berlinghiero Gessi, Giulio Sachetti, Giovanni Battista Pamphili (a későbbi X. Ince), Giovanni Guidi di Bagno, Fabrizio Verospi, Francesco és Antonio (az ifjabb) Barberini.[56]

A rendkívüli nunciusok küldését Párizsba, Madridba és Bécsbe a következő bíborosok támogatták: Sachetti, Pamphili, Gessi, bár utóbbi nehézségekkel telinek látja ezt, mégis Panziroli személyében javaslatot tesz egyiküre, továbbá mindkét Barberini. Mindegyiküknél szóba jön legátus küldése, különösen Németországba, de ezt alapvetően problémásnak látják. Ellenvéleményt hárman fogalmaztak meg. Zacchia, aki szerint a feladatot rendes nunciusokra kellene bízni, vagy inkább szerzetesekre, a rendkívüli nunciusokat nem véli elég hatékonynak. Árnyaltabban fogalmazta meg fenntartásait a volt párizsi nuncius Guidi di Bagno, aki 1627–1631 között tevékeny részese volt

[54] Vö. Tusor, *The Baroque Papacy*, 186–187. (A tulajdonképpeni Államtanács hagyományosan a Bíborosi Kollégium volt, de ilyen szerepe már a 16. század végére formálissá vált.)

[55] Az ülés jegyzőkönyve Pázmány követségének államtitkársági iratai között: BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 191*r*–193*r* (*„Die Veneris 12.a Martii 1632. In Congregatione in aedibus Em.mi D. Card. Spadae"*).

[56] Ez tágabb névsor, mint akiket eddig ismerni lehetett. Kraus, *Das päpstliche Staatssekretariat*, 282–283 közlése szerint Sachetti és Guidi di Bagno nem volt tagja a grémiumnak (adatai 1633-ra vonatkoznak).

a franciabarát Barberini-diplomáciának.[57] Ő legátust küldött volna Németországba a császár megsegítésére és nunciust az itáliai fejedelmekhez, hogy fellépésre és segítségnyújtásra sarkallja őket. Úgy vélte, a rendes nunciusok jóval hatékonyabban tudnak eljárni Párizsban és Madridban, ahová a körülményes és lassú legátusok helyett inkább egy-egy szerzetest küldött volna, hogy titokban közvetítsenek Richelieu és Olivares[58] között. Korábbi szerepvállalásával ellentétben e véleménye markánsan eltért a hivatalos pápai politikától, és hatékony konfliktuskezelésre törekedett a katolikus nagyhatalmak között. Hasonlóan figyelemreméltó Verospi bíboros hozzászólása. Ő azt javasolta, hogy mielőtt döntenének, várják meg Pázmány érkezését, hogy tőle megtudják, mi is a császár szándéka, hogy vajon nunciust vagy legátust akarna-e, és ha igen, mi végre. Meglátása szerint a császár nem igazán fog törődni legátussal, sem nunciussal, és mindhárom helyre inkább szerzetest kellene küldeni, ahogy korábban többek között Giacinto da Casalét,

[57] „*S. Card. Bagno. Mandar legato ad Alemagna per assister al Imp.re, e consigliar i Prenc.i d'Alemagna con autorità mandar un Nuntio a Prenc.i di 'Italia, per moverli a contribuire gli offitii e gli aiuti. Non inclina a Legati nè in Francia nè in Spagna stanti i pregiudizi e lunghezze. Non li pare che si mandino Nuntii straordinari in Francia e Spagna, perché fariano meno delli ordinarii. Ma a questi due supplirebbe con due persone Religiosi e accreditate, che andassero uno in Spagna, e uno in Francia per levar principalmente le picche particolari fra Richelieu e l' S.r Conte Duca…*". BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 192*r*.

[58] Gaspar de Guzmán y Pimentel (1587–1645), 1621–1643 között volt IV. Fülöp főminisztere. Vö. J.H. Elliott, *The Count-Duke of Olivares. The Statesman in an Age of Decline*, New Haven 1989; párharcára Richelieu-vel: Uő, *Richelieu and Olivares*, Cambridge 1991.

illetve Domenico della Scalát küldték[59]. A fő cél a császár összefogása a bajor fejedelemmel, aki a többi választót is magával vonná.[60] Velük ellentétben Antonio Barberini hozzászólásában határozottan elutasította a szerzetesek küldését.[61] A házigazda Bernardino Spada bíboros, aki 1623–1627 között párizsi nuncius volt, nem vetette el a szerzetesek diszkrét és hatékony szolgálatának igénybevételét, sem a rendkívüli nunciusok küldését, ám első helyen ünnepélyes legátusküldést tanácsolt.[62]

Úgy tűnik, a pápai Államtanács több bíborosa tényleg komolyan gondolta a közvetítést, nemcsak „lázas semmittevésnek",

[59] A Szentszék szolgálatában végzett titkos kapucinus diplomáciára: Dieter Albrecht, *Die deutsche Politik Papst Gregors XV. Die Einwirkung der päpstlichen Diplomatie auf die Politik der Häuser Habsburg und Wittelsbach 1621–1623* (Schriftenreihe zur Bayerischen Landesgeschichte 53), München 1956, 19–31. 49–82, különösen 20–21; Uő, *Die auswärtige Politik*, 22–25. 66–69. 73–76. 94–101. 110–113 stb. A kármelita *fra Domenicó*ra: Silvano Giordano, *Domenico di Gesu Maria (1559–1630)*, Roma 1991; Jaitner, *Die Hauptinstruktionen Gregors XV*, 404, 119. j. és *ad indicem*.

[60] „*S.r Card. Verospi. Sappiasi prima l'intentione dell'Imp.re che è il principale, e questo col mezzo del S.r Card. Pasman, e da lui sentire. Offerirli, quando così desideri, un legato creatura di S. S.tà. La maggior importanza è riunir Baviera e l'Imp.re, e son fra loro beneficii reciprochi. Baviera tirarebbe gli altri elettori. Dunque aspetterebbe Pasman per veder se vuol Nuntio o legato, et a che fine. Intanto è di parere che si mandi un Religioso come l'esempio di Fra Giacinto, Fra Domenico etc. Et anco in Francia, e in Spagna. Crede che l'Imp.re non si curerà di Legato, nè di Nunzii…*" BAV Barb. Lat, vol. 2629, fol. 192*r*. A szerzetesi titkos diplomáciára legújabban: Elena Bonora, *Il sospetto d'eresia e i «frati diplomatici» tra Cinque e Seicento*, Hétérodhoxies croisées. Catholicismes pluriels entre France et Italie, XVIe–XVIIe siècles, sous la dir. de Gigliola Fragnito–Alain Tallon, Rome 2017, 49–74.

[61] Uo., fol. 192*v*.

[62] Uo., fol. 193*r*.

akár a spanyol és a francia korona, akár a császár és a bajor fejedelem között. Tisztában vannak a helyzet súlyosságával, 100 éve nem fenyegetett ekkora veszély – hangzott el a tanácskozáson.

A *Congregazione dello Stato* tanácskozásán elhangzottak felidézése azt bizonyítja, hogy Pázmány olyan kérdésről folytatott hosszas vitát Azzolini államtitkárral, amelyben az övére hajazó érvek már vereséget szenvedtek a Kúriában, és amely érdemben már rég a legmagasabb szinten alapos megvitatásra került, és véglegesen el lett döntve.[63] A barokk kori diplomáciai érintkezésekben tökélyre fejlesztett színlelés itt világosan tetten érhető a tárgyalásokban. Egyértelműen adatolható, hogy a római döntéshozókat valójában nem érdekelte, hogy mit fog Magyarország prímása a császár nevében mondani, hiába javasolta ennek meghallgatását és mérlegelését Verospi kardinális.[64] A színlelés mellett Azzolinit egyenesen hazugságon is tetten érhetjük. Miközben a magyar bíborosnak azt állította, hogy – a pápai államügyek irányítását mind határozottabban kezébe vevő Francesco Barberini – maga is ellenezte a rendkí-

[63] A kongregációs döntést követően, miként az *I. fejezet*ben is szerepel (94. és 149. j.) március 29-én a konzisztóriumi bejelentés is megtörtént a pápai szándékról, az érintett udvarokat pedig hivatalosan tájékoztatták a rendkívüli nunciusok küldéséről. A hír bécsi fogadtatásáról lásd Rocci jelentését, Bécs, 1632. április 10. Becker, NBD IV/5, 221–222, n. 63.2.

[64] Részben ez az állásfoglalása magyarázza, miért őt küldték tárgyalni a követi cím ügyében, melyről Pázmány jól sejtette, hogy magánakcióról van szó (*„haud crediderim suo solius nutu”*). Pázmány II. Ferdinándhoz, Róma, 1632. április 24. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 282–284, n. 734 (283). Verospi bécsi rendkívüli nunciatúrája idejéről (vö. *I. fejezet*, 103. j.) személyesen is ismerhette Pázmányt, küldetése annak patrónusa, Klesl bíboros kiszabadítására szólt.

vüli nunciusok küldését, a *Congregazione dello Stato* ülésének protokollumában ennek épp az ellenkezőjét találjuk. Még ennél is súlyosabb azon állítás, hogy a pápa sajátkezű levelet írt volna a francia királynak.[65] Georg Lutz kutatásai alapján tudjuk, hogy az április 24-ei audiencián és a nunciatúrai levelezésben is feltűnő közléssel ellentétben sosem volt ilyen irat, és Pázmánnyal szembeni érvként gyártottak *duplicatum*ot. Arra hivatkoztak, hogy az eredeti dokumentum útközben Párizs felé elveszett. Míg Lutz brévéről beszél, itt a sokkal különlegesebb *lettera di proprio pugnó*ról van szól, amit a pápa valóban saját kezével, és családi címerével pecsételve szokott írni, szinte kizárólag uralkodóknak. Ami csak megerősíti az alapos gyanút a machinációra, hiszen a leveleket a brévékkel szemben nem szokták regisztrálni, vagy legalábbis nem annyira hivatalosan, mint a *Segretaria dei Brevi ai Principi* által kiállított iratokat.[66]

e) A színlelés keretei. Pázmány véleménye bíboráról

Ha általánosságban nézzük Pázmány és az államtitkár, sőt a pápa tárgyalásait, a most publikálásra kerülő vatikáni forrásanyag tükrében megállapíthatjuk, hogy a színlelést, mint olyant a pápa és Azzolini intenzívebben használták, mint a magyar bíboros.[67] Igaz, könnyebb helyzetben is voltak. Tárgyalási alap-

[65] *Iratok*, 12. sz. (fol. 129*v*).

[66] Vö. Tusor, *The Baroque Papacy*, 206–207. – A bréve-ügyre és a titkos pápai diplomáciai eszközökre: Lutz, *Glaubwürdigkeit*, 245–253; Uő, *Roma e il mondo germanico*, 435–436; összefoglalóan: Kraus, *Die auswärtige Politik Urbans VIII.*, 419.

[67] A 17. század politizálási modelljeinek áttekintése: Rosario Villari, *Elogio della dissimulazione. La lotta politica nel Seicento*, Roma (Laterza), 1987.

attitűdjük, hogy mindent elkövetnének a császár mellett, sőt el is követnek, ami lehetséges, többet tenni nem egyszerűen nehéz, hanem egyenesen lehetetlen *(„non s'hanno da chiamar propriamente difficoltà, ma impossibilità")*.[68] Az esztergomi érsek a császár követeként és titkos tanácsosaként kénytelen velük szemben erélyesen fellépni, hogy változást érjen el. Ki kell terítenie kártyáit, például a titkos pápai–francai kapcsolatok vonatozásában, vagy közvetlen nyomást gyakorolni, amikor az európai katolikus közvélemény megbotránkozását emlegeti a római passzivitás kapcsán. Ebből az alaphelyzetből kiindulva a magyar bíborosnak nem volt sok mozgástere, hogy képességeit a diplomáciai tárgyalások finom oldalvágásainak ügyes és gyakori alkalmazásával csillogtassa meg az Örök Városban. Látni fogjuk, a *dissimulatió*t majd csak „lojalitásváltását" követően, elutazásakor kezdi el ő is mesterien alkalmazni. Addig meg kellett elégednie például az olyan gesztusokkal, hogy amikor az államtitkár VIII. Orbán „őszinte és makulátlan természetéről" beszélt, akiről „hamisan felételezik némelyek, hogy szereti a titkos gondolatokat", akkor igyekezett ezt és a hasonló kijelentéseket „nagy figyelemmel és szívesen" hallgatni.[69] Mely gesztus hatását azonban rögvest le is rontja amikor ezt követően arra fordítja a beszélgetést április 12-én, hogy pár nap múlva útnak indul, hiszen nem maradt Rómában már semmi más teendője, csupán a

---

A kor ismerte a „tisztes színlelés" *(dissimulatio honesta)* fogalmát. Uő, *Breve riflessione sulla Dissimulazione onesta di Torquato Accetto*, Les Dossiers du Groupe de Recherches Interdisciplinaires sur l'Historie du Littéraire, 2009, 2. sz. *Online: https://journals.openedition.org/dossiersgrihl/3673* (2018. 10. 22.).

[68] *Iratok*, 12. sz. (fol. 129*v*).

[69] *Iratok*, 4. sz. (fol. 120*v*).

választ várnia előterjesztéseire. És hogy – a jelek szerint – mindössze csupán azért kellett oly messziről és idős korában az Örök Városba jönnie, hogy átvegye a bíborosi kalapot, ami szerinte nem szolgál másra, minthogy sírja fölé helyezzék majd!

Nagyon sajátos közlés ez Pázmány Péter részéről, akit a magyar történeti emlékezet a „magyar bíboros Ciceróként" tart számon. Bíborossá avatásának és ezzel bíborosi méltóságának lekicsinylése még akkor sem érthető igazán, ha a követsége során szerzett kedvezőtlen tapasztalatok minden korábbinál hangsúlyosabbá, jószerével kizárólagossá tették Habsburg-lojalitását és császári/királyi alattvalói identitását. Feleslegesen nyitott a tárgyalás során új vitapontot, melyet Azzolini ki is használt, mondván, a bíborosi kalapot *(galerus)* átvevő bíborosok számos további előjognak örvendenek azokhoz képest, akik ezt nem tették meg, például részesülnek a *spolium*okból.[70] Utóbbit a magyar prímás a birodalmi bíborosok esetében kétségbe vonta, majd azonnal történeti vitát kezdtek a *spolium*ok eredetéről, melyet az államtitkár azzal zárt le, hogy a bíborosoknak alapvetően Rómában kellene tartózkodnia. Aki pedig nem képes erre, annak illő, hogy legalább egyszer eljöjjön hierarchikus jelvényéért, és tiszteletét tegye az egyház fejénél és az apostolok sírjánál. Mire Pázmány azzal riposztozott, hogy ezzel egyetért, és „nem kíváncsiságból vagy kedvtelésből, hanem az Egyház szolgálatára" maga is szívesen töltené itt élete eme utolsó éveit, amennyiben a pápa biztosítaná alkalmas megélhetését, s ezáltal lemondhatna egyházmegyéjéről. Bár Azzolini szerint e kijelentését inkább csak a párbeszéd fordulatában, s nem előzetes elhatározás alapján *(più per discorso, che con*

[70] A *spoliá*ra további irodalommal: Tusor, *The Baroque Papacy*, 122.

animo deliberato) mondotta, és még színlelésre sem gyanakszik,[71] jól tudjuk, a magyar bíborosnak és Habsburgoknak a visszatérés Rómába valóban szándékában állt. A későbbiek során Bécs és Róma között újabb feszültséget okozó tervnek ez az első ismert említése Pázmány részéről, és kizárható, hogy az elképzelés pusztán a vita hevében született volna meg.[72]

3. Az április 24-ei audiencia és a május 10-ei zárótárgyalás (Iratok, 10., 13. sz.)

a) „Inganno politico". Az április 24-ei audiencia és a pápai válaszbeszéd szövege

Lorenzo Azzolini és Pázmány Péter április 26-ai megbeszélése valójában a követség szempontjából sordöntő április 24-ei pápai audiencia szoros folytatása volt. A tárgyaláson a rövidre sikeredett, hűvös hangulatú kihallgatás témáit beszélték át alaposabban. Ezek és a felek elhangzott érvelései már jól ismertek számunkra. Pár részletet mégis érdemes kiemelni a kihallgatás eseményeiből. Forrásunk ezúttal is Azzolini feljegyzése.[73] A legfontosabb mozzanat, hogy kitapinthatóvá válik a szentszéki döntéshozatal taktikája: minél kevesebb lehetőséget adni a magyar bíborosnak a pápa előtti felszólalásra. Nehogy esetle-

[71] *Iratok*, 4. sz. (fol. 120*v*).

[72] Lásd Tusor, *Diss.*, 2000, 169–180; Uő, *Pázmány állandó római követségének terve (1632–1634)*, Pázmány Péter és kora (Pázmány Irodalmi Műhely. Tanulmányok 2), szerk. Hargittay Emil, Piliscsaba 2001, 151–175; Uő, *Le origini*, 205–226.

[73] *Iratok*, 11. sz.

gesen megismétlődjék a Borgia-féle eset, és az április 6-ai audiencián kezdődött, majd az esztergomi érsek írásbeli tiltakozásával és annak köröztetésével fokozódó feszültség a pápa előtti protestációban csúcsosodjon ki. Megengedték ugyan neki, hogy szóban és írásban beszámoljon a legújabb diplomáciai és hadi fejleményekről,[74] erre azonban semmiféle reflexiót nem kapott. A kihallgatás érdemi része abból állt, hogy VIII. Orbán felolvasta előre elkészített válaszát a magyar bíboros által előterjesztett kérdésekről, majd kijelentette, hogy ezeket nem adja át írásban, mivel a pápáknak ez nem szokása, hanem hamarosan Azzolinivel beszélheti majd át részletesebben. A hűvösre alakított légkörben csupán rövid párbeszéd alakult ki: az egyházfő személyesen is hivatkozott a XIII. Lajosnak írt, ám elveszett – Lutz szerint nem létező – levelére, s megerősítette, hogy egy szövegében megfelelően kimunkált, Gusztáv Adolf ellen irányuló itáliai védelmi ligában részt venne. Indulatos megnyilvánulása sem hiányzott: kész volt megmutatni az Angyalvárban őrzött pénzeszsákokat, hogy bizonyítsa Pázmány tévedését: a tartalék nem V. Sixtus takarékoskodásából, hanem a pápai alattvalók rendkívüli adóiból származik. Érdekes fejtegetése szerint a németekkel szemben az olaszok mindig nagyobb gazdagságot igyekeznek mutatni, mint amilyük van, ez táplálhatja a túlzó elvárásokat.[75]

---

[74] Többségüket két nappal később Azzolinivel átbeszélte. Beadványa kiadva: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 279–281, n. 733. Lásd még *Iratok*, 11.a sz. is!

[75] Azzolini jegyzőkönyvéből nem derül ki, Pázmány zárójelentése szerint viszont a pápa kifejezetten bőbeszédű volt az audiencián. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 755, 324.

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy fogalmazványban – és végleges szövegváltozatban is – ránk maradtak a pápa által felolvasottak. Új információ az eddig megismertekhez tulajdonképpen nincs benne: pontosan elősorolja Pázmány különféle, szóban és írásban tett előterjesztéseit, majd röviden kifejti a rájuk adott pápai választ. Az új információ meglepő is lenne, hiszen a pápai választ Azzolini államtitkár szövegezte. A javított, bővített és átszerkesztett fogalmazványnak így egyik meghatározó forrásértéke, hogy bepillanthatunk a pápa és (állam)titkára munkamegosztásába és munkamódszerébe. A legkisebb részletig Azzolini intézett, felügyelt, pontosított mindent.[76] A szöveg mélyebb tanulmányozása és beazonosítása mindazonáltal egy nem várt új eredménnyel is gazdagítja kutatást. Rotraud Becker helyesen hívja fel a figyelmet arra, hogy az esztergomi érsek római követjárása eredményeként adott egyszeri pénzsegély tulajdonképpen nem többletsegítség volt, hanem a már megígért és részletekben folyósított itáliai pápai tizedek folyósítása előre, egy összegben. Láthattuk azonban, hogy az államtitkárral folytatott tárgyalások során a magyar bíboros küldetése minimálcéljaként éppen ezt a megoldást hozta végül szóba. A Magyarországon bevett beszedési gyakorlat nyomán még javaslatot is tett bérbeadásukra (árendálásukra). A Kúriában ezt a behajtási módszert utasították el, magát a megoldást nem. A pápai tizedek terhére adott nagyobb összegű előleg ötletének elfogadását azonban sem Azzolini, sem más kuriális prelátus nem közölte Pázmánnyal, aki követségéből hazatérve leginkább ezt sérel-

[76] *Iratok*, 10. és 10.a sz. Magyar nyelven ismerteti Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 33–34 és 40–41 (lásd még alább, II/3/c fejezet és különösen a 97–99. j., illetve az iratközlés apparátusánál).

mezte. Tudniillik erősen dezavuálva érezte magát amiatt, hogy miközben ő bíborosként Rómában küzdött a segélyért, megadásának hírével az ő tudta nélkül a volt római kormányzó, Girolamo Grimaldi nuncius már Bécs felé közeledett.[77]

Nos, a pápai udvarban ennél sokkal kifinomultabb módon jártak el vele szemben. Hamisítatlan „politikai rászedés"-ről volt szó, amire olasz nyelven külön kifejezés is létezett már a korban: *politica dell'inganno*. A szóban előtte felolvasott, ám írásban – a követjárás legvégéig – át nem adott pápai válasz ugyanis elég világosan a magyar bíboros tudomására hozta: azért, hogy Grimaldi küldetése – úgymond – „ne álljon magában, meg fogják látni, hogy a következő havi részletek terhére az oly nagy szűkösség ellenére tudnak-e pénzsegélyt adni" (*„Vederemo anche, acciò gli uffizi del Nuntio non siino affatto soli, di farli rimesse di denaro quanto ci sarà possibile in tanta strettezza a conto delle mesate future"*). Azt is leszögezte azonban a pápa, hogy a Pázmány által kért a mennyiség teljesíthetetlen, egyúttal viszont hangsúlyozta, hogy jelen engedmény is az ő dicséretes buzgólkodásának köszönhető (*„se ne dia la dovuta lode a V. S., et alli suoi diligenti offitii portati con efficacia e premura"*), amellyel a császár képviseletében eljárt.[78] Nem tartjuk véletlennek, hogy erről a mozzanatról Azzolini nem tett említést két nappal ké-

[77] Becker, NBD IV/5, 325–329, n. 89.1. A jelentésből fontossága okán már Galla Ferenc is közölt részleteket, vö. feljebb, *I. fejezet*, 153. j. – Grimaldi instrukciója egyelőre nem ismert, vélhetően szóbeli utasításokat kapott elindulása előtt, így a segélyről is, melynek pontos összegéről viszont csak Pázmány tüntetéssel felérő távozta után döntöttek a Kúriában. Lásd még alább a II/4. részfejezet 2. pontjánál (112–113. j.).

[78] *Iratok*, 10. sz. (fol. 196*v*–197*r*).

sőbbi megbeszélésükön. Részben tudottnak vehette a legmagasabb szinten tett közlést, részben talán számíthatott arra – kiváltképpen miután Pázmány nem hozakodott vele elő –, hogy a magyar bíboros figyelmét elkerülhette e fontos közlés, amit igyekezett kihasználni. Valóban így történt.

Pázmány bár nem felejtette el római tanulmányai idején szerzett olasz tudását,[79] ám ez nyilván megkophatott az idők során. Nemcsak sejtjük, tudjuk is, hogy az olasz nyelvű szöveg felolvasásából nem értett meg mindent az audiencián. Esztergom érseke ugyanis még aznap jelentést írt Bécsbe kihallgatásról. Ekkor már az időpont megválasztása miatt is gyanakszik: nem tudja eldönteni, hogy „véletlenül vagy mesterkedésből" *(„casu, an artificio")* halasztották az általa kért, a mindenkori császári követnek járó szokásos pénteki időpontról szombatra. Érzi a veszélyt, amikor írásban kéri a pápa válaszát, nehogy valamit is kifelejtsen *(„ne lapsu memoriae aliquid omitterem")*.[80] A felelet a követjárás talán legkínosabb, ha úgy tetszik leginkább megalázó mozzanata Magyarország prímása számára: VIII. Orbán az írás átadását megtagadta, mondván ez nem szokása a római pápáknak, ugyanakkor felajánlotta, hogy ha szükséges, kétszer is felolvassa a szöveget. Pázmány nyilván nem

[79] Még 1624–1626-ból is ismerünk általa s.k. írt olasz nyelvű leveleket (Rambaldo Collaltóhoz). Az 1630-as években rendszerint olasz titkárokat használt, leginkább a Propaganda Kongregáció konventuális ferences misszionáriusait (Cosimo Fornarini, Bonaventura Magrardi). TUSOR PÉTER, *Pázmány Péter esztergomi érsek levelei Rambaldo Collaltóboz (1621–1626)*, Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények, Budapest 2003, 111–116, 112 és 114–116, n. 2–4.

[80] Pázmány II. Ferdinándhoz, Róma, 1632. április 24. HANUY, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 282–284, n. 734 (283).

kérte ezt, és bizony tévesen érti a pápai szöveget: azt jelenti Bécsbe, hogy a hivatalos pápai válasz szerint a már eddig megadott segélyen túl nem fognak pénzt adni.[81]

A magyar bíboros ezek után követsége legvégéig semmit nem tudott meg érdemben Grimaldi küldtetéséről, és kezdeti bizakodását elvetve kizárta, hogy jelentősebb összeget vihetne a tizedek terhére.[82] Azt azonban mindvégig világosan látta, hogy az ellene folyó diplomáciai játszmába illeszkedik a korábbi római kormányzó küldetése, és ennek az Örök Városban hangot adott.[83] Arra, hogy mit történt az április 24-ei audiencián felolvasott pápai válasz szövegével a magyar bíboros elutazása előtt, hamarosan visszatérünk.

b) Az április 24-ei audiencia szakértői anyagai

Az ilyesfajta diplomáciai taktikázás a Pápai Állam politikai prioritásai eltökélt védelmezésének szándéka mellett inkább a

[81] „*Sanctitatem suam ob quamplurimas aerarii difficultates praeter id, quod hactenus dedit, subsidii, nihil amplius dare posse.*" Uo. Lásd zárójelentésében is (uo., n. 755, 324). – A pápa közölte még Pázmánnyal: az iratot elküldik a bécsi nunciusnak, aki azt II. Ferdinánd előtt is felolvassa. A küldés valóban megtörtént, arra viszont nincs adat, hogy a felolvasás megtörtént volna. Ha igen, az nagyban erősítette Pázmány pápai dezavuálását Bécsben, hiszen nyilvánvalóan bizonyította, hogy a pápa mást mondott, mint amit a bíboros jelentett. Erre, s hogy Pázmány végül mikor kapta kézhez írásban is az április 24-ei pápai választ, lásd alább a II/3/c részfejezetben (97–99. j.).

[82] Levele II. Ferdinándhoz, Róma, 1632. május 15. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 304–305, n. 750.

[83] Magának Grimaldinak, annak elutazása előtt Bécsbe. Grimaldi azonnal közölte Pázmány szavait az Államtitkársággal. BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 142*r* (lásd alább a II/4. részfejezet 5. pontjánál, 118. j.).

Pázmánytól való félelemből, mintsem lebecsüléséből eredhetett. Ezért igyekeztek a Kúriában az április 24-ei audienciát nem csak jól megkoreografálni, hanem VIII. Orbánt minden eshetőségre is gondosan felkészíteni. Konkrétan arra a fordulatra, ha Pázmány nem elégszik meg a felolvasott válasszal, és vitát nyitna a segély kérdéséről – amire követjárásának súlypontja mindinkább áthelyeződött –, akkor a pápa képes legyen alaposan érvelni ellene. Mindez nem csupán feltételezés. Fennmaradt Azzolini *bigliettő*ja, melyben közli az egyházfővel: a hírek szerint Esztergom érseke nyomatékosan akar beszélni vele az Angyalvár kincseiről, és hogy ezért jónak látta ezzel kapcsolatban érveket papírra vetni. Saját *discorsó*ját mellékelte, és egy másik emlékiratot is arról, hogy kötelezhető-e a pápa pénzsegély nyújtására, illetve újabb adók kivetésére az Egyházi Államban. A tervezett ligát illetően a bécsi nuncius február 28-ai jelentését csatolta. Azt tanácsolta VIII. Orbánnak, hogy a benne foglaltak alapján meg kell várni,[84] vajon mit terjeszt elő Pázmány. Továbbá, hogy a pápa mindenképpen halassza el a kérdésben a válaszadást, XIII. Gergely példáját és más elődei példáját követve, akik sosem határozták el magukat arra, hogy belépjenek bármilyen, Itáliát érintő szövetségbe.[85]

Az Angyalvár kincseinek felhasználhatóságáról szóló említett *discorso* vélhetően csapatmunka eredménye, bár végső formába öntése Azzolini műve lehet, és a szerzőséget neki tulajdoníthatjuk, a tisztázat kézírása mindazonáltal nem az övé. Nincs itt terünk arra, hogy az alábbiakban teljes terjedelmében és bőséges kivonatban is olvasható emlékiratot behatóan ismertessük.

[84] Becker, NBD IV/5, 179–181, n. 51 (2 and 3).

[85] *Iratok*, 7. sz.

Lényege, hogy a pápai államérdek védelmében meglehetősen csavaros érveléssel igyekszik V. Sixtus bulláit akként értelmezni, hogy ne lehessen a magyar főpap által kért segély érdekében felhasználni a kincseket. Mi vele együtt úgy látjuk, a bullák egyértelműen lehetővé tették volna a tartalék hasznosítását a protestáns svédek betörése ellenében a Birodalom területén. Az olyan érvelés, mint például, hogy a bulla szövegében a *regnum* szó szerepel, és a Birodalomban csupán Csehország számít ilyennek, a többi nem, mindennél jobban illusztrálja a körmönfont, szőrszálhasogató érvelés irányát és színvonalát. A hosszas, tanulságos irat a Szentszék tisztán reálpolitikai attitűdje megjelenésének látványos dokumentuma. Ezt az attitűdöt az utolsó pont *explicite* meg is fogalmazza. Eszerint Itáliában jelenleg háborús veszély van, mely az Egyházi Állam határait fenyegeti. Mindenhonnan a protestánsok Itáliával, Rómával szembeni fenyegetései hallatszanak. A pápa lelkiismerete nem engedheti meg, hogy magát, Itáliát, Rómát, az Apostoli Széket és közvetlen alattvalóit megfossza a pénztartaléktól idegenek vagy távoliak védelme érdekében.[86]

A másik *discorso* a Németországnak nyújtandó, általánosan értelmezett pápai segítségnyújtási kötelezettségről szól. Érdekessége, hogy meghatározóan teológiai szempontból vizsgálódik, szerzője lehet az Apostoli Palota magisztere vagy a pápa személyes teológusa, vagy valaki más a Szent Hivatal *assessora*i, konzultorai közül.[87] Genezise Pázmány azon megjegyzésére

[86] *Iratok*, 8. sz.

[87] A *maestro del Palazzo Apostolico* 1629–1639 között a genovai Nicolaus Riccardi O.P., a pápa alamizsnása és személyes teológusa pedig a Galilei-perben elhíresülő Agostino Oreggi (1633-tól bíboros) volt. Weber, *Die ältesten*

vezethető vissza, miszerint végsősoron teológusi állásfoglalás fogja kötelezni a pápát, hogy a „szeretet és az atyai gondoskodás kötelmeinek eleget téve" nyújtson segítséget.[88] Az emlékirat belső érvek alapján egy szerző munkája lehet, aki elöljáróban leszögezte, hogy a pápa tevőlegesen nem vétett Németországgal szemben, hiszen nem biztatta az ellenséget támadásra. Számos bibliai példát hoz annak bizonyítására, hogy mulasztással sem vétkezett, hiszen a legfőbb papként és pásztorként megtette kötelességét: imaalkalmakat tartott, például a Lateránban vagy a *Santa Maria Maggiore*ben, búcsút hirdetett, kitárta az egyházi kegyelmi kincsestárát a bajba jutottak megsegítésére. Ami anyagi segítséget adhat, azt a pápai tizedekből megadja: az újonnan kivetett itáliai tizedek terhére havi 12 000 tallért, és utasítást adott az ibériai kollektoroknak 60 000 arany behajtására a spanyol király számára. Az emlékirat szerint az interkaláris jövedelmek[89] a pápa és miniszterei megélhetésére vannak rendelve, és nem engedhetők át világi fejedelmeknek, akik laikusok. Továbbá több egyetemes zsinati határozat alapján a klérus nem kényszeríthető, hogy világi hatalom számára adót fizessen. A keresztes háború meghirdetésének kiterjesztése sem ta-

---

päpstlichen Staatshandbücher, 170 és 199 (uo. a többi szóba jöhető inkvizíciós tisztviselő, szakértő nevével).

[88] „*Quod si attingi possunt, deficiantque alii modi, quibus presenti necessitati, quantum satis est, succurratur, crediderim theologos existimaturos, quod charitas ac paternae providentiae iura ad id obligant, ut attingantur*". Azzolini sehol nem említi ezt az érvet, csupán Pázmány lejegyzésében szerepel. HANUY, *Petri Pázmány… epistolae collecta*e, II, 262–265, n. 726, 264.

[89] A pápai tizedre, interkaláris jövedelmekre, a pápaság különféle egyházi bevételeire további irodalommal: TUSOR, *The Baroque Papacy*, 119skk.

nácsos, hiszen már Luther mozgalmát is „a búcsúengedmények kapcsán adott alamizsnák" indították el – olvashatunk egy sajátos értelmezést a lutheri reformáció okáról a 17. századi Rómában. Egy keresztes háború búcsúkiváltságokkal stb. történő hirdetése Németföldön csak fokozná a feszültséget – szögezte le a teológiai szakvélemény.[90]

Azzolininek a pápát az április 24-ei audienciára felkészítő szakértői „csomagjában" a liga kérdése épphogy említésre kerül. Ennek magyarázata, hogy a Pázmány által április 6-án átadott tervezetet az államtitkár korábban véleményezte, és kritikai megjegyzéseit (melyek lényegesebb elemei előkerültek a szóbeli tárgyalások alkalmával) már előzetesen VIII. Orbán tudomására hozhatta.[91]

c) A május 10-ei tárgyalás Azzolinivel

Pázmány Péter római követjárása kiadatlan államtitkársági iratainak tanulmányozása főbb vonalakban az eddig elmondottakban járul hozzá a régebbi-újabb kutatás eredményeihez. Vizsgálatainkhoz annyit kell még hozzáfűznünk, a jelek szerint bár a magyar bíboros teljesen tisztában volt a kuriális politika irányával és természetével, mégis szinte követsége utolsó napjaiig bízott benne, hogy jelentősebb eredményt tud elérni:

> „Én mindeddig nem vetettem el teljesen a reményt, hogy Őszentsége új tanácsokat fogad meg; jóllehet akkora elhatározást nem remélek részéről, amekkorát az ügy megkövetelne. Látom is, hogy gyanakvással figyelik innen a spanyol haderőt, s hogy igen nagy reménységgel vi-

[90] *Iratok*, 9. sz.
[91] *Iratok*, 6. sz.

seltetnek a francia király iránt. Emiatt minden abba az irányba mutat számomra, hogy erősen higgyem: bizonyos látszattevékenységen kívül semmi sem remélhető itt. Egy-két héten belül kiderül az eredmény. Én innen Pünkösd *[1632. május 30.]* táján (ha azt látom, hogy további itt tartózkodásom haszontalan) elindulok hazafelé, hacsak nem történik valami, amit maradásomat indokolná. Eltökélt szándékom ugyanis, hogy addig nem hagyok fel az üggyel, amíg a legkisebb remény is mutatkozik arra, hogy sikerül valamit elérni." – írta Rómából II. Ferdinándnak 1632. május 8-án.[92]

Az itt megfogalmazott alapelvhez, vagyis hogy amíg a leghalványabb remény adódik, Rómában marad, még kerek három hétig tartotta magát Pázmány. Annak ellenére, hogy két nappal később, május 10-én az őt a pápa parancsára felkereső Azzolinivel ismét csupán egy terméketlen vitát sikerült folytatnia. Az államtitkár látogatásának előzménye a magyar bíboros május 7-ei, Francesco Barberinihez intézett kétségbeesett levele volt, melyben a legújabb birodalmi események ismertetése után már-már könyörgött: a pápa „ne hagyja magára északon a katolikusok már-már elsüllyedt hajóját".[93]

Utolsó hosszabb megbeszélésükről Azzolini mellett[94] ezúttal Pázmány is szinte pontról-pontra beszámolt – lényegét tekintve vele egyezően – követségi zárójelentésében.[95] A tárgya-

[92] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 740, 295–296.

[93] „*Quae cum ita sint, Caesareae maiestatis nomine, rursus ad sanctitatem suam recurro ac instantissime rogo: ne navem catholicam in Septemtrione pene mersam deserat…*". Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, n. 739, 293–294. Lásd Barberini ekkori leveleit is Pázmányhoz, *Iratok*, *Appendix*, II, 2–3. sz.

[94] *Iratok*, 13. sz.

[95] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 755, 326–328.

lás már-már a süketek párbeszédjére hasonlított, mindkét fél saját, unalomig ismert érveit hajtogatta, leginkább ebben összegezhető a május 10-ről fennmaradt államtitkári jegyzőkönyv forrásértéke.

Magyarország prímása a május 15-ei konzisztóriumon ismét felszólalt a Németországnak adandó segítség mellett, mire a pápa – „*longissimo discursu*" – ismét az Apostoli Kamara nehéz helyzetét ecsetelte.[96] Utolsó, május 26-ai audienciáján a pápa válasza („erőn felül fog igyekezni, hogy a szenvedő Németországot megsegítse, tárgyalni fog tehát tisztviselőivel és határozott választ fog adni") újra lelket öntött a magyar főpapba. Nos, a határozott válasz nem volt más, mint a már április 24-én szóban ismertetett pápai válasz írásbeli átadása, melyre Azzolini államtitkár váratlan látogatása alkalmával került sor két nappal később, május 28-án. Az iratot Pázmány azonnal továbbította Bécsbe.[97] Levelében ezúttal – és először – nyíltan

[96] Uo., 328.

[97] E példányról, vagyis a Pázmánynak május 28-án átadott szöveg alapján kiadva: Mednyánszky, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 96–99, n. 39: „*Provocatum relationis septimae sub C. Die 28a Maii per dominum Azollinum data ultima responsio.*" A kiadásból és az iromány belső tartalmából nem derül ki, hogy ez nem Azzolini, hanem a pápa válasza, és hogy már április 24-én ez a szöveg került felolvasásra. Erre Fraknói sem jött rá, aki pedig ismerte a beszédet és címét, pár bekezdésének magyar fordítását közli is. Mednyánszky közlését itt azonban nem említi, egyedül a római példányt idézi („Az államtitkár irodájában készült irat eredetije a Barberini hg-ek római levéltárában"). Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 33–34. Fraknói később a pápai válasz bizonyos részeit a május 26-ai audienciára teszi, az Azzolini által május 28-án kézbesített iratot pedig egy olyan „terjedelmes emlékirat"-nak feltételezi, „mely hosszadalmasan ismételte a pápa hivatalos nyilatkozatait".

hangot adott felháborodásának: „*Scriptum involutum*, *irresolutum*, *ambiguum*, *verbis tantum copiosum*, *cum admiratione legi*" – írta, s talán fordítanunk sem kell a csodálkozással olvasott irat homályosságán, terjengősségén stb. méltatlankodó jelzőit.[98]

A szentszéki döntéshozatal mesterien élt az épp kifejlődő, premodern diplomáciai tárgyalási technikákkal. Az egy hónappal korábban felolvasott válasz kézbesítése, a már korábban eldöntött segély megadásának írásbeli megerősítése, valamint a pontos összeg közlésének és kézbesítésének Grimaldi rendkívüli nunciusra bízása az *inganno politico* professzionális betetőzése volt. Pázmány diplomáciai küldetésének tökéletes dezavuálását jelentette, méghozzá úgy, hogy VIII. Orbán mindeközben tökéletesen „védve" volt: ő már április végén közölte, hogy ha nem is a kért mértékben, de jelentős segítséget ad. Mindezt május 28-án, az adott pillanatban nyilvánvalóan már a magyar bíboros is átlátta, és azonmód igyekezett elérni, hogy hazatértéig ne fogadják Bécsben a rendkívüli pápai küldöttet – sikerte-

---

Vö. Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 40–41, 3. j.; Fraknói, *Pázmány Péter*, 231–232. Valójában azonban az április 24-én felolvasott pápai szövegről van szó (ezt Hanuy sem ismerte fel, vö. *i.m.* II, 311), amelyet némileg módosítottak a VIII. Orbán által szóban hozzáfűzöttek nyomán (lásd *Iratok*, 10.a sz., a szövegkritikai jegyzeteknél). – Míg Pázmánynak csak jó egy hónap elteltével adták ki a pápai válasz szövegét, a bécsi nunciatúrára már április 24-én útnak indították. Lásd az imént (II/3/a részfejezet), és vö. *I. fejezet*, 108. j. (az ott idézett szöveg tehát gyakorlatilag megegyezik az *I. fejezet*, 138. j.-ben hivatkozott iratéval). Grimaldinak is utána küldték, aki május 14-én nyugtázta vételét. Becker, NBD IV/5, 257.

[98] Lásd a következő jegyzetet.

lenül.[99] Ha a későbbi tizedrészletek terhére is, VIII. Orbán úgy adott jelentősebb segélyt elismerten a magyar prímás kitartó fellépése hatására, hogy közben ügyesen megkerülte őt. A pápai politikacsinálás mesteri manőverezését még szembetűnőbbé teszi, hogy párhuzamosan a követi cím mesterségesen kialakított problémájában teljes hátraarcot mutattak, és végül minden további nélkül elfogadták a Pázmány által személyesen megszövegezett nyilatkozatot.[100]

[99] „*Ex hoc scripto constabit maiestati vestrae, quid novus nuncius acturus sit. O quam bene fieret, si audientia illius tantisper differretur, donec ego praesens essem…*". Pázmány II. Ferdinándhoz, Róma, 1632. május 29. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II. n. 753, p. 313. – Grimaldi fogadtatása Bécsben kezdetben kedvező volt, és végig ügyesen politizált, ám küldetése teljes kudarcnak bizonyult. Nemcsak Pázmány, ő sem tudta a Pinerolo (továbbá Metz, Toul, Verdun) annektálási igényét, valamint az Alpok átjárói miatt feszült Habsburg–francia kapcsolatokat rendezni. 1634 januárjában erre vonatkozó kifejezett utasítás nélkül hagyta el állomáshelyét és tért vissza Rómába. Filippo Crucitti, *Grimaldi, Girolamo*, DBI LIX, Roma 2002, *ord. alph.*

[100] „*Hucusque sua sanctitas clementer et benigne audivit omnia quae Caesareae maiestatis suae nomine per me proposita sunt, neque intendit unquam quo minus negocia Caesaris per me eodem modo pari auctoritate et privilegiis repraesentarentur, quibus sancti sunt vel praeteritis temporibus S. R. E. cardinales ad tractanda negocia principum, vel etiam de praesenti fungitur cardinalis Borgia.*" BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 105*r*. A Bécsbe küldött példányról kiadva: Mednyánszky, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 95–96, n. 38: „*Provocatum relationis septimae sub B. 25ª Maii, 1632*". – Lásd még Pázmánynak – az előző jegyzetben is idézett hosszas jelentését – II. Ferdinándhoz, Róma, 1632. május 29. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 753, 311–312. Ebben közli, hogy tárgyalásos úton sikerült elismertetni követi címét, küldi a pápai nyilatkozat általa megfogalmazott szövegét, és tudatja, hogy e megoldást Savelli és Borgia is elfogadta, ezért lemondott az ünnepélyes tiltakozásról.

4. Összegzés, kitekintés

Történeti vizsgálatunk célja mindössze annyi volt, hogy az e kötetben Rotraud Beckerrel közösen közreadott államtitkársági iratok: kihallgatási, tárgyalási jegyzőkönyvek, szakértői anyagok alapján részleteket nagyítsunk ki Pázmány Péter római császári követjárásából. Kiegészítsük azt a tárgyilagos és világos képet, folytassuk azt a modern elemzést, melyet a pápai Államtitkárság és a bécsi nunciatúra levelezése alapján Becker – eleget téve az egyetemes történetírás régi adósságának és elvárásának – megalkotott.

Legfontosabb eredményünk, hogy az elemzés és még inkább a kötetben közzétett forrásszövegek olvasása közben megelevenedik előttünk a történeti atmoszféra. A magyar bíboros római követségéből a pápai audienciákat és az Azzolinivel folytatott tárgyalásokat szinte valós időben élhetjük át 400 esztendő történeti távlatából. Vizsgálatunk címszavai: lojalitás és színlelés, diplomáciatörténeti, kuriális döntéshozatali részmegfigyelések, korrekciók. Lássuk összefoglalóan, sorjában, esetenként tovább is gondolva, mire jutottunk az elmúlt idő megidézése során.

1. *A pápai titok megszegése (Változás a VIII. Orbán iránti lojalitásban).* A Becker-tanulmányhoz fűzött korreferátumunkban mindössze két helyen gondolunk mást, mint ami az *I. fejezet*ben olvasható. Az egyik korrekciónk, hogy a bíboros iratai 20. század eleji kiadásának téves datálását javítva kimutattuk: Pázmány Péter VIII. Orbán kánoni tiltása és saját kezdeti fogadkozása ellenére végül mindent részletesen feltárt az április 6-ai pápai audiencián elhangzottakból a császári Titkos Tanács

előtt, melynek maga is tagja volt. Magyarország prímásának választania kellett kettős: bíborosi és császári titkos tanácsosi lojalitása között. E választás hosszas belső és külső küzdelem után, csak a római követség legvégén, 1632. május második felében, szinte a legvégén történt meg.[101] Ettől kezdve haláláig az esztergomi érsek a Barberini-ház kérlelhetetlen ellenfele, a bécsi udvar egyik „héjája" az itáliai, pápai politikában. Nemcsak a Barberinik tekintettek rá ellenségként, a viszony kölcsönös volt.[102]

Új politikai attitűdjének legelső bizonyítéka 1632. augusztus 9-én kelt több beadványa. Saját szavai szerint mindenestül a császár igazságát és az Ausztriai Ház javát keresi bennük *(„mea enim sententia eiusmodi sunt omnia, quae imperialem iustitiam ac emolumenta Domus Austriacae concernunt")*.[103] A spanyol királlyal egyeztetett fellépést sürget Rómában amiatt, hogy a

[101] Lásd II. Ferdinándhoz intézett, már idézett leveleit (május 15. 22. és leginkább 29.): Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 304–305, n. 750; 305–306, n. 751; 311–313, n. 753.

[102] Lásd a következő jegyzetekben (103skk) idézendő 1632. augusztus 9-ei Pázmány-beadványokat; valamint Tusor, *Diss.*, 2000, 166–225 *(IV: A konfliktusok korszaka. A trienti program episzkopalista interpretációja Magyarországon)*; Uő, *Az 1639. évi nagyszombati püspökkari konferencia. (A magyar klérus és a római Kúria kapcsolatainak válsága és reformja)*, Századok 134 (2000) 431–459; Uő, Tusor, *Le origini*, 205–226; Uő, *Episcopalist Crisis in the Hungarian Episcopate (1639)*, Il papato e le chiese locali. Studi – The Papacy and the local Churches. Studies (Studi di Storia delle Istituzioni Ecclesiastiche 4), ed. by Péter Tusor–Matteo Sanfilippo, Viterbo 2014, 147–166; valamint Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 47skk.

[103] Levele II. Ferdinándhoz, Vágsellye, 1637. augusztus 9. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 339, n. 766.

pápa Borgiát csak mint bíborost lett volna hajlandó fogadni, követként nem, miközben Louis de Nogaret de la Valette bíborost nem tiltotta el attól, hogy XIII. Lajos követeként a protestáns hollandokkal a katolikus ügyre káros tárgyalásokat folytasson, ráadásul álruhában. VIII. Orbán e magatartását – közvetve talán saját küldetése viszontagságait is[104] – Taddeo Barberini római prefektúrájának elutasítására vezeti vissza, és úgy véli, a császári méltóság védelme válaszlépést kíván meg.[105] Az időközben elhunyt Savelli helyére nem olasz származású követ megbízását tanácsolja, Hermann Questenberg személyében. Miért ellenzi olaszok megbízását, tollra nem meri bízni. Nyilván átlátta, hogy családi, itáliai érdekeik erősen korlátozták császári érdekképviseletük hatékonyságát. Ideiglenes ügyvivőnek Cornelius Heinrich Motmann birodalmi *Rota-auditor*t javasolja.[106] Vele rejtjelkulcsot cserélt, ami arra a szándékra utal, hogy Rómát kifejezetten aktív ellenzéki politizálásának folytatása szándékával hagyta el, s őt választotta új római ágenséül Camillo Cattaneo helyett.[107] Kérte még a császár és király fellépését

[104] Vö. *I. fejezet*, 38–44. j. A kérdés az Azzolinivel folytatott megbeszéléseken sem került elő.

[105] „*Cur istae difficultates moveantur post motam de praefecto Urbis quaestionem, facile coniciet. Nescio, an Austriaca Domus salva officio dissimulare ista possit.*" Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 340, n. 767. (Az 1621-től diakónus bíboros De La Valette [† 1639] valójában hadvezérként működött.) – A prefektúra problémájára (az *I. fejezet*ben idézettek mellett): Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 137–140 és 293–304.

[106] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 341–342, n. 768.

[107] Tusor, *Un «residente d'Ungheria» a Roma nel Seicento*, 8–21; Uő, *Pázmány bíboros olasz rejtjelkulcsa. C.H. Motmann „Residente d'Ungheria". (A római magyar agenzia történetéhez)*, Hadtörténelmi Közlemények 116 (2003)

Innocenzo Massimi cataniai püspök mellett, akit kifejezetten az Ausztriai Háznak tett szolgálatai miatt távolítottak el az Örök Városból.[108] Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a szembefordulás az uralkodó pápa politikájával nem váltott át azonnal Róma-ellenességbe. Említett beadványaival szinte egyidőben rendelte el prímási tartománya összes ordináriusának a római rítus bevezetését.[109] Az antikurializmus fokozatosan, és intenzitása ellenére csak átmenetileg volt jellemző a magyar episzkopátusban, bár a Habsburg–magyar államegyházi rendszer hosszútávú megszilárdulásában jelentős szerepet játszott.[110]

2. *Pázmány szerepe a pénzsegély megszerzésében.* Bár valóban helyes, ha a pápai segélypolitikát a Barberini-politizálás egészének szemszögéből vizsgáljuk, és a Grimaldi nuncius által kézbesített segélyösszeg megadása mögött Taddeo Barberini az urbinói Della Roveréktől 1631-ben „megörökölt" római prekfetúrájának kérdését is figyelembe vesszük, miként azt Rotraud Becker teszi. Kiváltképpen annak tudatában, hogy az ügy szinte az unalo-

535–581. – Nem biztos, hogy Pázmány jól választott, Motmann minden bizonnyal „kettős ügynök" volt. A pápától kapott csinos juttatásai: ASV Segreteria dei Brevi, Registra, vol. 966, fol. 271*r*–272*v* és 485*rv*; vol. 969, fol. 469*rv*. Más Rota-auditorok nevével nem találkozunk itt. Vö. Tusor, *Magyarország és Róma*, 81.

[108] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 343, n. 770. Emellett Carlo Pio di Savoya birtokkérelmét közvetítette az uralkodó felé. Uo., 342, n. 769. – Talán felesleges is megjegyeznünk, hogy mindez egyúttal a római Habsburg-párttal fenntartott élénk érintkezés bizonyítéka is.

[109] Vágsellye, 1632. augusztus 14. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 344, n. 771.

[110] Lásd imént, a 107. jegyzetben idézett irodalmat.

mig rendszeresen előfordul az Államtitkárság és a bécsi nunciatúra levelezésében még Gaspare Mattei alatt is (1639–1644). Az Államtitkárság idevágó utalása mindazonáltal nem azt mondja, hogy a prefektusi cím megadása reményében küldtek végül segélyt, hanem Pázmány anconai haragos nyilatkozatsorozatát kiegészítve azt jegyzi meg, hogy mivel a pápa lehetőségei szerint adott segítséget, ennek elutasítására aligha hivatkozhatnak Bécsben a prefektusi cím elismerésének megtagadásakor:

> „Jelentik még [ti. Anconából], hogy azt mondta [ti. Pázmány], miszerint utasítása volt Bécsből arra, hogy szolgáltasson elégtételt a prefektúra ügyében, ha szóba került volna tárgyalásai során, melyeket végig figyelemmel kísértünk, miként korábban beszámoltunk róla, és tőle a prefektúrára vonatkozó utasításával kapcsolatban semmit sem hallottunk, Őszentsége mindemellett megadta azt a segélyt, ami módjában áll. Nem emiatt kell tehát vonakodnia Őcsászári Felségének, hogy méltó elégtételt adjon a prefektusi cím kapcsán".[111]

[111] „*Avvisano ancora che egli habbia detto di havere tenuto ordine di dare delle sodisfazioni in materia della prefettura, se havesse potuto attaccare i detti suoi trattati, i quali nondimeno non sono stati da noi sfuggiti, si come ho di sopra accennato, et egli in materia di tener ordine circa la prefettura non si è lasciato intender niente, oltreché S. B. ha dato e dà quelli sussidii, che può. Onde non per questo si deve restare da S. M. C. da dare giuste sodisfazioni intorno alla prefettura.*" Kiadva: Becker, NBD IV/5, 299–300, n. 82.2. (A mi kiadásunkban ez a bekezdés már nem szerepel: Tusor, *Le origini*, 223–224, n. 1.) Vö. *I. fejezet*, 155. j. – Az anconai tudósítás vélhetően jól kigondolt *fake news* volt. Pázmány instrukcióiban (lásd alább, 133. j.), továbbá az általa és neki írt (kiadott és kiadatlan) levelekben sehol sem szerepel a prefektúra kérdése. Római útja 1632. január közepén került szóba, elindulásáig már nem járt Bécsben, szóbeli instrukciót sem kaphatott. (Ilyen szintű utasítás futár általi közlése gyakorlatilag elvethető.) Egyetlen érv szól mindez ellen, tudniillik Pázmány saját küldetése sikerével kapcsolatos utalása nagypénteki látogatásakor Francesco Barberininek arra,

Az Azzolini államtitkárral folytatott tárgyalások jegyzőkönyveiből ugyanakkor világosan kiderül, hogy maga Pázmány javasolta, sőt többször kérte: legalább az itáliai tizedeken alapuló részletfizetés terhére folyósítsanak előzetesen, egy összegben segélyt. Megadásának furmányos közlése már az április 24-ei audiencián szóban, május 28-án pedig írásban is megtörtént. Pontos mértékének meghatározására pedig 1632. június 5-én,[112] aligha véletlenül

miszerint „illő lenne gondolni a Barberini-házra is és jó állapotban hagyni azt" (*„Uscì poi a insinuarmi, che convien pensare alla Casa Nostra e lasicarla in buono stato"*). A Barberini-pápának a kortársak és az utókor előtt is közismerten mohó nepotizmusa ismeretében talán e kijelentés volt Pázmány követség során elkövetett legnagyobb hibája. A célzást azonban a bíboros nepos hangzatos szólamokkal utasította vissza, és később az imént idézettek szerint ő maga (illetve a jegyzékét fogalmazó Azzolini) sem hozta összefüggésbe a prefektúra kérdésével. Barberini Roccihoz, Róma, 1632. április 10., Becker, NBD IV/5, 222–228, n. 64.1 (228, 6. pont), leírja már Fraknói is, *Pázmány… és kora*, III, 20. A Barberinik változatos családi stratégiáira, mesés bevételeire: Tusor, *The Baroque Papacy*, 146–151; újabban: Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 163–226 és 395–436. – A magyar bíboroshoz fűzött római várakozások alapja talán Pázmány Taddeo Barberinihez a cím elnyerésekor írt lelkes gratulációja lehetett (Nagyszombat, 1631. június 26.). Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 193–194, n. 669.

[112] „Őszentsége atyai gondoskodása által indíttatva, mintegy a lehetségesnél is többet tesz és az apostoli kamara szorult helyzete dacára módot talált összeszerezni 110–150 ezer tallért… Ma este 60 ezer tallérról szóló váltót küldök át Uraságodnak, a legközelebbi futár meghozza a hátralevő összegről szólót. Őszentségét ilyetén erőfeszítésre a cs. felség és a kath. vallás érdekei iránt viseltető atyai indulatai mellett nem kevéssé ösztönözték Pázmány bíbornok buzgó igyekezetei." Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 44. (Barberini Roccihoz, Róma, 1632. június 5. Újonnan kiadva: Becker, NDB IV/5, 294–295, n. 80.2. Vö. *I. fejezet*, 155. j. (Végül 130 000 tallért küldtek.)

az esztergomi érsek tüntetéssel felérő távozta után került sor Rómában.[113] Ez a második korrekciónk.

3. *A politikai színlelés technikái*. Jegyzőkönyvelemzésünk fontos eredménye, hogy testközelből láthattuk: az egyébiránt kolerikus alkatú magyar főpap, bár hátrányosabb taktikai helyzetben volt, a kuriális prelátusokhoz hasonlóan szintén mesterien élt a diplomáciai színlelés eszköztárával. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy nála hetekkel később válik szét a nyilvános, illetve tárgyalási diskurzus és a Bécsbe írt jelentései hangneme, tartalma, míg az Államtitkárság levelezésében ez kezdettől nyomon követhető. Távozásának akként időzítése, hogy csupán pár nappal azelőtt indult útnak, hogy a meghirdetett konzisztóriumon befejeződött volna bíborossá avatásának szertartássorozata címtemploma kijelölésével és az *anulus cardinalitiae* átadásával, mesteri húzás volt, és szinte felért egy formális tiltakozással. Egyúttal méltó válasz volt a római Kúriának a hivatalos pápai válasz közlésének módjai körüli „*artificium*aira". Sikerült továbbá tisz-

[113] A távozás időzítésének tüntető jellegére már Fraknói Vilmos felfigyelt (i.h.). Francesco Barberini válaszlépésként később sietős távoztával indokolta, hogy például Harrachhal ellentétben miért nem kapott az esztergomi érsek helyet egyetlen egy római kongregációban sem. Konkrétan arra hivatkozott, hogy *presbyter* bíborosi titulusát *(San Girolamo)* nem konzisztóriumban, hanem csupán bréve útján kapta meg. Részletesebben lásd Tusor, *Diss.*, 2000, 171, 788. j. Még bíborosi gyűrűjét is úgy kellett utána küldeni Rómából, ezt szintén *per breve* kapta meg. Hanuy, *i.m.*, II, 337–338, n. 764. – A titulus 1632. évi megadásából következik, hogy a Hanuy, *i.m.*, II, 32–33, n. 539 (Pozsony, 1629. június 20.) irat másodlata kiállításának legkorábbi dátuma 1632. júniusa. Első ízben Buccariban, 1632. június 23-án használta oklevélben római titulusát. Uo.,329–330, n. 757.

táznunk, hogy az április 24-ei audiencián felolvasott szöveg azonos az esztergomi érseknek május 28-án Azzolini útján átadott irattal, melyet Pázmány oly keresetlen jelzőkkel illetett.

4. *Pázmány véleménye bíborosi méltóságáról.* Szorosan ide kapcsolódik annak a roppant furcsa ténynek a megállapítása, ahogy Esztergom érseke saját bíboráról vélekedett. A magyar és nemzetközi történetírás számára a *purpura* a pázmányi történeti identitás elválaszthatatlan összetevője. Ő a jelek szerint nem tulajdonított e rangjának különösebb jelentőséget, ami személyisége belső világára, megmaradt szerzetesi lelkületére is némi rápillantást enged.[114] Attitűdje nyilván nem elválaszthatatlan attól,

[114] Magyarország prímási tisztjét, „született pápai követségét" többre tartotta. Tusor, *Diss.*, 2000, 171, 788. j. és fentebb, 153. j. – Miután (megint csak például Harrachhal ellentétben) semmiféle pápai penziót, itáliai javadalmat stb. nem kapott, bíborosi méltósága anyagilag valóban veszteségesnek bizonyult Pázmány számára. Elhunytát követően a bécsi nunciatúra gondosan ellenőrizte, hogy a gyűrűért járó illetéket XV. Gergely előírása szerint a bíboros megfizette-e a Propaganda Kongregációnak a világmissziók támogatására. (Lásd Malatesta Baglioni nuncius és az Államtitkárság vonatkozó levelezését, BAV Barb. Lat., vol. 6985, fol. 111*r*. 141*r*. 151*r*.) Bíborosként címtemplomát is renováltatnia illett, ennek pontos költségét nem ismerjük. A felújított *San Girolamo*t Tomkó János boszniai püspök szentelte fel 1634. október 8-án. (Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Kézirattár, Collectio Prayana, tom. 32, n. 78.) További bíborosi fizetési kötelezettsége volt, hogy bullában megerősített hagyomány szerint hagyatékából a konzisztórium titkára, klerikusa, számvevője és ceremoniáriusai *(„ministri aliquot huius Palatii, quales sunt ceremoniarii, secretarius, clericus et computista consistorii, secundum iura et privilegia sua antiqua")* összesen 125 kamarai aranyra voltak jogosultak. Kérésükre ezt Muzio Vitelleschi jezsuita generális Forró György nagyszombati rektor révén igyekezett megszerezni Páz-

hogy ezzel szándékozta jelezni tárgyalásai során: valójában nem tartja magát Barberini-kreatúrának.

5. *Az Államtitkárság működése, Azzolini szerepe.* Fontos eredmény, hogy az aktákban feltűnik a *Congregazione dello Stato*,[115] még inkább, hogy beleláthattunk a pápai döntéshozatal napi működésébe, az Államtitkárság előkészítő munkájába. Például, hogy hogyan és milyen körültekintően igyekeztek VIII. Orbánt minden eshetőségre felkészíteni az április 24-ei audienciára. Azt viszont még a páratlan forrásértékű, *Oral History*-pótló dokumentáció alapján sem látjuk világosan, hogy professzionális előkészítő és végrehajtó szerepe mellett a kiváló jogász (és ismert, ám középszerű költő) államtitkár mennyire tényleges alakítója a pápai külpolitikának? Határozott érveléseiből nyilvánvaló, hogy erős ráhatása volt a döntések formálására, ennek mértékét azonban nem tudjuk meghatározni. A magyar bíborossal folytatott párbeszédei alapján úgy sejtjük, ő a

mány végrendeletének végrehajtóitól. (Archivum Romanum Societatis Iesu, Austr., 5 I, p. 263. 309. 343; Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fond 366, Ms. 364, fol. 212. 220. 224; Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Magyar Kamara Archivuma, Acta Iesuitica [E 152], Collegium Tyrnaviense, Registra, fasc. 21, n. 10 [103. cs., 39. fol.]).

[115] Az Államtanács még egy helyen kerül elő a történetben. Pázmány utólagos közlése szerint VIII. Orbán az április 24-ei audiencián utalt arra, hogy felolvasott válasza egybehangzó az ügyben deputált bíborosok álláspontjával: „*Sanctitas sua ad tria puncta, nomine maiestatis vestrae a me proposita, et ad iteratam instantiam meam, ante octiduum, responsum ex scripto legit: addendo, hanc esse concordem cardinalium deputatorum sententiam*". Levele II. Ferdinándhoz, Róma, 1632. május 1. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 286–287, n. 736.

római külpolitika irányának formálója. Erre utal szemmel láthatóan erősödő pozíciója a Kúriában: a távoli *Marche*ben fekvő Ripastrone püspöki székéből 1632 augusztusában a közeli Narniba került át, novemberben esedékes bíborosi kinevezését gyors és váratlan halála akadályozta meg.[116] Nem „pufferelésből" küldik tehát rendre őt tárgyalni a II. Ferdinánd követével, hanem a leginkább kompetens személyként.

Valószínűsíthető, hogy Azzolini volt Pázmány római megfigyelésének megrendelője, az pedig egészen biztos, hogy a jelentések hozzá futottak be. Saját kezű lejegyzésében maradt fenn például az a tudósítás, miszerint bár az esztergomi érsek feleslegesnek tartotta a rendkívüli nuncius küldését a császárhoz, véleménye szerint ugyanakkor mehet bátran, mivel már kedvező jelentés ment Bécsbe tulajdonságairól.[117] Nem tudni, hogy Azzolini forrásai mindenben azt jelentették-e, amit a magyar bíboros mondott, ha igen, íme Pázmány színlelésének is

[116] Lásd az *I. fejezet* 92. sz. jegyzetében idézett irodalmat. Tényleges szerepe miatt azonban mégis a 17. század végi, 18–20. századi bíboros államtitkárok előfutárának tekinthető. Éppen úgy mint az ő elmaradt kinevezése kompenzálására *(restituzione del capello)* 1654-ben egészen fiatalon, 31 évesen bíborra emelt, és nálánál többek között Krisztina svéd királynőhöz fűződő kapcsolata miatt jóval ismertebb Dezio Azzolini (államtitkár 1667–1669), aki a 17. század második felének központi római szereplője volt. Lorenzo Azzolini egy tipizálható kuriális családi karrierpálya képviselője, nagybátyja, az id. Dezio Azzolini V. Sixtus magántitkára volt, majd 1585-től bíboros (meghalt † 1587, mindössze 38 évesen). További irodalommal: Tusor, *The Baroque Papacy*, 155–158, 199–200skk, (különösen 207) és 285.

[117] „*Che non li pareva necessaria l'andata del nunzio all'Imp.re, perché è quanto etc. – Che nondimeno andasse allegramente perché là si saria fatto conto delle sue qualità.*" BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 142*r*.

újabb bizonyítéka. A tudósítás, melynek forrását sajnos nem ismerjük, ugyanis némileg összezavarhatta az államtitkárt, hiszen információtartalma nem teljesen ugyanaz volt, amit a magyar bíboros ő neki személyesen mondott, illetve magának az érintett Grimaldinak, akinek szintén kifejtette ebbéli véleményét. Pázmány neki azt fejtegette, hogy ne számítson kedvező fogadtatásra Bécsben, ha olyan hírt visz, amit vele itt Rómában nem közölnek. A római kormányzói tisztét épp letevő Grimaldi – Azzolinivel közölt és annak kézírásában fennmaradt – diplomatikus válasza szerint azonban nincsenek különleges megbízásai, és mindig azt fogja láthatóvá tenni a császári udvarban, amit a magyar főpap Rómában elért.[118]

Azzolini hírszerzési jegyzeteiben a diplomáciai kar tagjai is feltűnnek. Toscana követe, Francesco Niccolini márki május 9-én azt közölte bizalmasan az államtitkárral szálláshelyén, hogy azért keresi fel ilyen későn, mert előtte beszélnie kellett Borgiával, mivel a spanyol kardinális és Pázmány előző este elküldték hozzá titkáraikat, és kérték: mindaddig ne folytasson az itáliai fejedelmek szövetkezéséről egyeztetéseket, amíg Pázmány nem végez saját tárgyalásaival, hogy ne akadályozzák egymást.[119]

[118] „*S.r Card. Pasman al Governatore. Che li parebbe strano s'egli portasse all'Imp.re le risposte delle dimande fatte da esso Card.le. Ma soggiunse che nondimeno egli non dice che non harebbe caro che fusse portata da lui qualche cosa di buono, etiam che non si communicasse a S. Em. Rispose il Governatore, che non haveva speciali commissioni, ma sempre faria apparer ch'il seguito fusse causato dalli uffitii, et efficacia di S. Em.za etc.*" BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 141*v*.

[119] „*S.r Amb.r di Toscana. In camera mia. Domenica 9 Maggio 1632. Che egli ha tardato a rispondermi dopo che parlò al S.r Card.le Borgia, perché la sera il detto S.r Card. e Pasman mandarono da lui i lor segretarii a pregarlo, che non trattasse del*

6. „*Borgia-krízis*" *helyett* „*Borgia–Pázmány -krízis*". Toscana követének közlése arra hívja fel a figyelmet, hogy Magyarország prímásának római szereplése messze túllépett a császár–pápa viszony keretein, és az európai diplomácia legmagasabb szintű koordinátáin mozgott. Nemcsak titokban egyeztetett Borgiával,[120] a spanyol és az osztrák Habsburg követ közösen lépett fel a római diplomáciai kar előtt. Ők maguk is diplomaták: úgy Borgia (a március 8-ai tiltakozás során is!), mint Pázmány mindenben a kapott instrukciók szerint jártak el, legjobb tudásuk szerint. A magyar bíboros korábbi, II. Ferdinánd elé tárt javaslatával ellentétben – tartva magát a császár és király utasításához – még az államtitkárral folytatott szóbeli tárgyalásokon sem hozta elő a törökök elleni nemzetközi összefogás tervét a kereszténység megosztottságának megszüntetésére egy, Magyarország felszabadítására irányuló vállalkozás keretében. Tudjuk, ez majd csak XI. Incének fog sikerülni. Az oszmánok egy helyen és csupán érintőlegesen kerülnek elő a jegyzőkönyvekben.[121] Borgiával kialakított professzionális mun-

negotio dell'unione de Prencipi d'Italia fin che Pasman non finiva il suo, acciò uno non impedisse l'altro. E che fin hora non li è stata resa la facoltà di trattare etc." BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 142*r*. (Emellett még Borgiáról és a franciákról értekezik.)

[120] Lásd fentebb az I/3. részfejezetben erről írtakat.

[121] Lásd *Iratok*, 3. sz. (fol. 111*r*). – II. Ferdinánd 1632. február 13-ai leiratában többek között az érvényben lévő 1627. évi szőnyi békeszerződésre hivatkozva mint kényes kérdést *(res ardua)* kifejezetten elvetette Pázmány javaslatát a törökellenes nemzetközi szövetségre *(„Meditatio foederis tam amplius quam literis suis deformat pertractandi")*. Kiadva: Mednyánszky, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 24–26, n. 16. Pázmány Pozsonyban, 1632. február 10-én papírra vetett javaslatai: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 245–246, n. 712. Vö. Balanyi György, *Pázmány Péter népszövetségi tervezete*,

kakapcsolatára jellemző, és érdemi információcseréjüket bizonyítja, hogy Pázmány tisztában volt a rendkívüli spanyol követ párizsi tárgyalásainak aktualitásaival, és a franciákkal folytatott tárgyalások megrekedéséért Don Gonzalót okoló VIII. Orbán és Azzolini kifogásait magabiztosan hárítja el azzal, hogy Gonzalónak nem volt minden kérdés megvitatására felhatalmazása (ahogy neki magának sem a császártól.)[122]

A spanyol diplomácia figyelme az esztergomi érsek iránt régebbi keletű volt. III. Ferdinánd 1625. évi magyar királlyá választásában játszott szerepe miatt évdíjat ítéltek meg neki, és nemcsak 1632-ben s az elkövetkező években, hanem már 1629. évi bíborosi kinevezését követően is számoltak római fellépésével.[123] Pázmány bíborra emelését követően maga is tapogatózott a római *fazione Spagnuola* irányába, Filippo Colonna *gran contestabile*hez intézett, a kötelező udvariasságon messze túlmutató sorai erre utalnak.[124] Április 12-ei utalása Azzolininek, hogy az Egyház szolgálatára

Katholikus Szemle 47 (1933) 256–268; Müller László–Gángó Gábor, *Előterjesztette-e Pázmány törökellenes tervezetét Rómában?*, Irodalomtörténeti Közlemények 96 (1992) 324–325. A kérdés megnyugtató eldöntése az Azzolini-féle tárgyalási jegyzőkönyvek ismeretében csak most vált lehetővé.

[122] Ismerve a Béccsel folytatott érintkezése lassúságát, az információt csakis a spanyol kardinálistól tudhatta.

[123] Vö. Martí Tibor–Monostori Tibor–Tusor Péter, *Pázmány Péter kiadatlan követi instrukciója (1632. február 14.)*, Új Magyar Sion 7 (49) (2013) 1. sz., 139–147, 138–139.

[124] „*…e la prego assicurarsi della mia osservanza e paratissima disposizione di servir a lei et alla sua eccellentissima casa, tanto benemerita dell'augustissima d 'Austria…*" Biblioteca Statale Santa Scolastica, Subiaco, Arch. Colonna, Carteggio Filippo, busta 1629 [*ord. cron.*]. Nagyszombat, 1629. december 21. Kiadva: Tusor, *Pázmány állandó római követségének terve*, 173, n. 1.

évekre Rómába költözne, azt mutatja, hogy állandó római császári követségének, bíboros protektorátusának terve nem 1632. évi szereplése nyomán vetődött fel, ahogy eddig véltük, hanem épp ellenkezőleg: követjárása egy évek óta tervezett római diplomáciai szerepvállalás első (és mint már tudjuk, utolsó) epizódja volt.

Pázmány egyéb vonatkozásban is aktívan érdeklődött az európai politika irányában. Erre utal, hogy birtokában voltak a fontosabb nemzetközi szerződések szövegei,[125] illetve hogy fontosnak látta például Ciriaco Roccinak megírni véleményét küldetéséről annak megérkezésekor az 1630. évi regensburgi birodalmi gyűlésre *(„de munere legationis… iudicium")*.[126] Mint a császár legjelentősebb királysága prímásának és – a nádorral *(palatinus)* együtt – annak egyik első politikai vezetőjének a Bécsbe érkező nunciusok neki is átnyújtották az akkreditáció részeként ajánló brévéjüket.[127]

[125] Vö. *Iratok*, 13. sz. (fol. 141*r*).

[126] A Pázmányt „*Regio-Caesareae Maiestatis rebus addictissimam*" megjelöléssel illető Rocci válaszát kiadta: Miller de Brassó, *Epistolae… S.R.E. Cardinalis, Archiepiscopi et Hungariae Primatis Petri Pázmány*, 55–56, n. 150. Miller a Ciriacót nyilvánvalóan félreolvasva hoz a válaszlevél szerzőjeként „Carretto bíborost". Carretto nevű követ azonban nem vett részt a regensburgi diétán, és Carretto bíboros sem ismeretes a korban. A regensburgi diéta bíboros legátusa Ciriaco Rocci volt. További korrekciónk, hogy mivel – miként R. Becker felhívta rá figyelmünket – Rocci július végén érkezett meg először Regensburgba, ahol augusztus 13-tól tartózkodott folyamatosan, a keltezés dátuma tehát valószínűleg 1630. július 28. és nem a Miller által hozott június 28.

[127] Bíborosi kinevezése előtt és után is. Pallotto ajánlása Pázmánynak (rendkívüli nuncius: 1628. április 15., rendes nuncius: szeptember 18.); Rocci (1630. április 28.); Malatesta Baglioni (1634. július 7.). Az eredeti pápai brévék: Archivum Primatiale (AP), Archivum Ecclesiasticum Vetus (AEV), n. 149/1–4.

A magyar prímás Borgiával természetszerűleg később is kapcsolatban maradt, aki közbenjárt spanyol évdíja elmaradt részleteinek folyósítása érdekében.[128] Sorsuk annyiban fonódott össze a továbbiakban, hogy az 1634-es úgynevezett rezidencia-bulla terve, amely végül Borgia eltávolításához vezetett Rómából, Pázmány visszatérése kapcsán vetődött fel először 1634. február elején.[129] Politikai nézeteik, diplomáciai szerepvállalásuk hasonlóságára jellemző adat, hogy egy minden valószínűség szerint a spanyol kardinális által fogalmazott emlékirat Pázmány neve alatt maradt ránk, s mint ilyen került publikálásra.[130] Ezentúl nem elég tehát csak „Borgia-válság-

[128] „*La carta que escrivi a su Mayestad en tiempo que vuestra eminenza se hallava en esta corte, sobre la paga de lo corrido de la pension de que hizo … al vuestra eminenza en los gastos de l amabsciada de Almanga. He tenido la respuestacuya copia es la inclussa y a unque me pususa do que los ministros de su Mayestad en Viena habran hecho en tender a vostra eminenza.*" Levele Pázmányhoz, Róma, 1632. szeptember 11. AP AEV n. 169. Lásd még 1632. november 6-ai levelét is (uo.). A római spanyol párt működésére és madridi irányításának technikáira az 1630-as évek első felében: Visceglia, *Fazioni e lotta politica nel Sacro Colleggio*, 53–63.

[129] Tusor, *Le origini*, 216 és 226.

[130] „Bécs (?), 1629. augusztus 24." „*Carta que el Cardenal Pazman lescrivió al cardenal Barberino*". Hanuy, *i.m.*, II, 55–66, n. 554. Itt csak nagyon röviden érvelünk az ellen, hogy a hosszas spanyol nyelvű és magyar fordításban is publikált politikai emlékirat szerzője Pázmány lenne. Mind a spanyol nyelv, mind a szöveg stílusa, retorikája teljesen idegen Pázmányétól. A közreadó Hanuy Ferenc kezdeti gyanakvása megalapozott volt. Annál kevésbé további fejtegetései! A másolatban fennmaradt dokumentumon ugyanis tévesen szerepel Pázmány neve, és az 1629-es dátum sem jó. Annak konkrét okát nem tudjuk kideríteni, hogy Pázmány neve (az azonos politikai attitűdöt leszámítva), továbbá a téves dátum miért került az iratra, amely egészen biztosan 1630. június 10. után kelet-

ról" beszélni – ahogy nemzetközi szakirodalom még legújabban is teszi[131] –, hanem a történeti valósághoz jobban közelítve Borgia–Pázmány-krízisről szólhatunk az 1632. tavaszi római események értékelésekor.

7. *A Habsburg–pápai liga irrealitásai.* Míg a segélykérés eredményessége ügyében – láthattuk – a válasz összetett és árnyalásra szoruló, Magyarország prímásának római követjárása a pápa ligába vonása terén egyértelmű és határozott kudarc. Mindazonáltal e fiaskó nem magyarázható kizárólagosan VIII. Orbán

kezett. VIII. Orbán tudniillik ekkor engedélyezte a benne szereplő *Eminentissimus/Eminenza* titulust a bíborosoknak, előtte a Szent Kollégium tagjai címzése *Illustrissimus* volt. Mario Bosi, *Quando ai Cardinali fu dato il titolo dei eminenza*, Strenna dei Romanisti 41 (1980) 107–114, 112. Francesco Barberini sosem járt Bécsben, Hanuy tévesen állítja, 1625-ből párizsi és 1626-ból spanyolországi legációja ismert. Lutz, *Kardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno*, 19–26; *Relacion verdadera del viaje, entrada, y recibimiento que la ciudada de Barcelona hizo a La buena venida del Señor Cardenal Legado, en 18 de março deste Año de 1626*, Madrid 1626; újabban Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 250–256. Az irat tehát Rómában („*Di casa*") keletkezett, közvetlenül a bíboros neposnál tett látogatás után, és az e tekintetben Hanuy által jól alkalmazott belső érvek alapján teljesen elvethető, hogy az 1632-es római követjárás idején íródott volna. Pázmány pedig előzőleg 1614–1615-ben járt Rómában, később pedig nem tért vissza többé. A II, 133–134, n. 614 alatt hozott fejtegetése Hanuynak még alaptalanabb, az ifj. Antonio Barberberininek nem volt meghatározó befolyása, nem fogadott külföldi követeteket, a szóban forgó legációja pedig nem külföldi volt, hanem egyfajta belföldi kormányzói tisztség, melyből ekkor három is volt Antoniónak: Bologna, Ravenna és Urbino. Vö. Alberto Merola, *Barberini, Antonio*, DBI VI, Roma 1964, *ord. alph.*

[131] Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 282–293 (a fejezet címe tehát nem „*Borgia-Krise 1632*", hanem helyesen „*Borgia–Pázmány-Krise 1632*" lenne).

franciabarát politikájával, illetve nem értelmezhető pusztán Róma és Bécs kapcsolatai összefüggésében. A szöveg, amit Pázmány magával hozott Rómába, nem pusztán egy tervezet volt, hanem a Jacques Bruneau bécsi spanyol rezidens által tető alá hozott, és II. Ferdinánd által 1632. február 14-én aláírt szövetség szövege.[132] Ez azonban nemcsak a pápai, hanem – németalföldi kitételei miatt – a madridi udvar számára is elfogadhatatlan volt. Ratifikálását az *Escorial* megtagadta. Esztergom érseke tehát egy olyan programot volt kénytelen képviselni Rómában, amelyet leírt formájában a spanyol monarchia sem vállalt fel. A Habsburgok közötti liga végül 1634-ben jött létre.[133] Itáliában pedig a szövevé-

[132] Kiadva: MEDNYÁNSZKY, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 42–47, n. 20. A Barb. Lat. 2629-es kötetében található kéziratos példányaira lásd a kötetvégi *Appendix*et (I.). Vö. *I. fejezet*, 31. j. is.

[133] A ligakötés ügyében Pázmánynak adott különinstrukció („*Instructio specialis pro cardinale Pazmány, quid ratione novi foederis cum rege Hispaniarum iam initi apud suam sanctitatem negotiari debeat*"), mely a liga bécsi aláírása napján, 1632. február 14-én kelt, újonnan kiadva: MARTÍ–MONOSTORI–TUSOR, *Pázmány Péter kiadatlan követi instrukciója*, 145–147 (a madridi ratifikálás megtagadására: 143–144). A bécsi fogalmazványról (ÖStA HHStA Spanien, Kart. 22, Map. 422, fol. 1–4) idézi: NBD IV/5, 226, 17. j. Bécs, 1632. február 5-én kelt főinstrukcióját a ligaszöveggel egyetemben már a 19. században publikálták: MEDNYÁNSZKY, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 29–39, n. 18 (*Instructio sive memoriale pro reverendissimo in Christo patre domino Petro S.R.E. presbytero cardinali Pazmany archiepiscopo Strigoniensi locique eiusdem comite perpetuo, primate regni Hungariae, legato nato, summo secretario, cancellario et consiliario nostro intimo, legato nostro extraordinario ad summum pontificem super iis, quae reverendissimam paternitatem suam nostro nomine apud suam sanctitatem agere ac negociari cupimus*). Pázmány tájékoztatásul megkapta a Paolo Savellinek 1631. május 7-én, Federigo Savellinek 1631. december 3-án hasonló tárgyban adott császári utasítás szövegét is. Uo., 39–42, n. 10; 26–29, n. 17.

nyes geopolitikai viszonyok miatt annak ellenére nem volt esélye a szövetkezésnek, hogy az olasz államok szükségesnek tartották az összefogást a svéd fenyegetéssel szemben. Ahogy Savoya követe, Ludovico San Martino 1632. május 11-én kifejtette az őt rezidenciáján felkereső Azzolininek: egy itáliai védelmi liga létrehozásának legnagyobb nehézsége éppen a spanyolok bevonása, mert a franciák nem akarják a milánói herceg csatlakozását, a velenceiek pedig meg sem akarják hallgatni a császár képviselőjét, mivel a franciák nélkül sosem fognak belépni a szövetségbe.[134] Egy korlátozott, pápai vezetéssel létrejövő itáliai védelmi liga terve 1633–1635 között folyamatosan napirenden volt, melyet heves spanyol, mérsékeltebb francia ellenállás övezett.[135]

8. *Publicisztikai harc előkészületei?* Vizsgálatunk utolsó, szenzációsnak nevezhető eredménye nem kötődik közvetlenül a vatikáni anyaghoz, ezért nem esett eddig szó róla. A kutatás során átnéztük a római követség Fraknói által közelebbi jelzet nélkül idézett, a Pázmány-összkiadás által mellőzött esztergomi dokumentumait. A mellőzés nem csekély filológiai hiba, hiszen itt találjuk a követjárás legfontosabb iratainak a letisztázás előtti, több helyen a bíboros által saját kezűleg javított végső, hiteles szöveg-

[134] „*Amb.r di Savoia. In casa sua Martedì XI Maggio 1632. Egli dice tal lega defensiva d'Italia contro lo Sueco esser necessaria e che bisogna farla a tempo, perché lo Sueco può venir facilmente etc. Che la difficoltà maggiore sarà il metterci Spagnuoli, perché Francia non vorrà che il Duca di Milano c'entri, e i Venetiani si come non han voluto udir il Rabatta per non lasciar Francia, così ne anche vorranno entrar in questa lega non entrandovi Franzesi.*" BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 143*r*. Ludovico San Martino, Marchese d'Agliè 1627–1637 között képviselte Savoyát az Örök Városban. Vö. Becker, NBD IV/5, 5, 19. j.

[135] Panella, *Una lega italiana*, 3–36 és 21–50.

változatait.[136] Követjárása után az iratok megszólításait, záradékait kihúzta, címiratokkal látta el őket. A feliratozott szövegváltozatokból egy tisztázat is készült,[137] a következő sorrendben:

> ***1.*** *Legationis ad Suam Sanctitatem puncta. Oratio ad Summum Pontificem habita 6 Aprilis 1632*[138] – ***2.*** *Oratio ad Suam Sanctitatem 24 Aprilis 1632*[139] – ***3.*** *Scriptum Cardinali Barberini exhibitum 3 May 1632* [140] – ***4.*** *Scriptum Cardinali Barberini exhibitum 8 May 1632*[141] – ***5.*** *Copia Scripti exhibiti Card.li Barberino circa Titulum Legati*[142] – ***6.*** *Scriptum Suae Sanctitati exhibitum, quod Cardinales possint essere Legati Regum.*[143]

[136] AP AEV n. 154/1–9. Az irat-*facsimilék online* elérhetők és letölthetők: *http://institutumfraknoi.hu/repositorium/pazman_rome_1632*.

[137] AP AEV n. 154/1. – Kiadásuk Hanuynál (*Petri Pázmány… epistolae collectae*, II) idézve már korábban, többször is.

[138] *Inc.* „*Caesarea Maiestas et de praesentibus Germaniae…*", fogalmazványa (Tőrös János titkár írása, Pázmány s.k. javításaival a törzsszövegben): AP AEV n. 154/4; tisztázata: n. 154/1, fol. 1–7.

[139] *Inc.* „*Caesarea Maiestas Sanctitati Vestrae…*", fogalmazványa (Tőrös János titkár írása, törzsszövegében nincsen s.k. javítás): AP AEV n. 154/5; tisztázata: n. 154/1, fol. 7–10.

[140] *Inc.* „*Quamvis nuper…*", fogalmazványa (Tőrös János titkár írása, Pázmány által s.k. aláírva): AP AEV n. 154/6; tisztázata: n. 154/1, fol. 10–12.

[141] *Inc.* „*Quod Eminentiam Vestram…*", fogalmazványa (Tőrös János titkár írása, törzsszövegében nincsen s.k. javítás): AP AEV n. 154/9; tisztázata: n. 154/1, fol. 12–14.

[142] *Inc.* „*Intermitterre non possum…*", fogalmazványa (Tőrös János titkár írása, törzsszövegében nincsen s.k. javítás): AP AEV n. 154/3; tisztázata: n. 154/1, fol. 14–16.

[143] *Inc.* „*Cum tam multa sint…*", fogalmazványa (Pázmány s.k javításaival a törzsszövegben): AP AEV n. 154/2; tisztázata: n. 154/1, fol. 16–22.

Mit jelent mindez? Azt, hogy Pázmány sajtó alá szerkesztette követsége legfontosabb iratait: összeállította a birodalmi helyzetet leginkább bemutató írásait, majd ezeket – az időrendet megbontva – ellenpontozta a követi címmel kapcsolatos meddő és elterelő vita dokumentumaival! Bár az előkészítő anyagban szerepel, az összeállításba végül nem került be Francesco Barberini május eleji két levele, melyek a magyar bíboros érvei súlyosságához képest inadekvát tartalmuk miatt nyilván azért jöttek először számításba, hogy szemléltessék Róma hozzáállását a kérdéshez.[144] Az „*Intermittere non possum…*" kezdetű irathoz Pázmány a keletkezését megindokoló elő- és utószót is írt, ám ezeket végül kihúzta,[145] és nem került be a nyomdai tisztázatba.[146] A kézirat azonban végül nem került sajtó alá, és a prímási levéltárban nyert elhelyezést. Egy ilyen pápaellenes publicisztika nem érte volna el a megfelelő hatást, és végsősoron az európai és magyarországi protestáns közvéleményt örvendeztette volna meg. Úgy véljük, ezt nem csak a bécsi udvar gondolta így, hanem végül maga az esztergomi érsek is belátta.[147]

---

[144] AP AEV n. 154/7–8. Közlésük: *Iratok*, *Appendix*, II, 2–3. sz.

[145] Lásd közlésüket *Iratok*, *Appendix*, II, 1. sz.

[146] Hasonlóan az április 6-i beszédéhez fűzött kommentrájához: „*Vocem hanc in praesentia mea litura obduxit Papa, et si recte memini, substituit Negotiorum. Subiungens, recte sic cohaerere.*" AP AEV 154/4. Pázmány rosszul emlékezett: az átadott iraton csak az indulatosan cikk-cakkos kihúzás nyomai látszanak, VIII. Orbán nem írt rá semmit. BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 79*r*. Lásd még fentebb, a II/1. részfejezetnél (18. j.).

[147] Csak az április 6-ai audiencián mondott beszéd és az „*Intermittere non possum…*" kezdetű iratok jelentek meg a korban nyomtatásban, de ezekhez Pázmánynak nem volt köze. Vö. fentebb *I. fejezet*, 85 és 97. j. E korabeli latin és német nyelvű kiadást idézi: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 270 is.

Epilógus

Miként Pázmány Péternek sem volt könnyű választani a császári és a pápai lojalitás között, papként, püspökként Lorenzo Azzolini számára sem bizonyult egyszerűnek a döntés államérdek és vallásérdek között. Ezt mutatja, hogy 28 sűrűn telerótt oldalon látta szükségét indokolni, magyarázni a Szentszék politikáját a regensburgi békétől kezdve egészen Pázmány küldetéséig (*„Relatione della serie e progresso de' negoziati di S. S.tà e de suoi Ministri per la Religione Cat.ca e per la pace")*.[148] Hosszas, az Apostoli Szék politikáját elemző, indokoló emlékirata legvégén – mely a Pápai Állam korabeli történetének fontos forrása – jelentőségéhez illően tér ki Magyarország prímásának császári követségére és helyezi el a nagypolitikai történések sorában. Leírja, hogy az esztergomi érsek bíborosi kalapja átvételére érkezett Rómába, majd a császár által rábízott három pontban tárgyalásokat kezdett a pápával. Ezek a következők voltak: belépés a császár, a spanyol király ligájába és mások ösztönzése erre; pénzsegély, a császár és más katolikus uralkodók összefogásának segítése Gusztáv Adolf ellen, és kiváltképpen a franciák elvonása a vele alkotott konföderációból. A pápa mindhárom kérésre pontosan megfogalmazott választ adott, melyet meglévő szövegük tanúsít, és szóban hosszabban is kifejtette tartalmukat. Az egyes országok és a császár összefogásának megteremtése érdekében rendkívüli nunciusokat küldött. A segélyt illetően nyilvánvalóan és bőségesen kimutatta annak lehetetlenségét, hogy többet adjon annál, mint amit eddig is adott. Tekintettel azonban a veszély nagyságára, kész volt arra, hogy a részletfizetések terhére

[148] *Iratok*, 14. sz.

nagyobb összeget folyósítson. A ligával kapcsolatban kifejtette a belépését megakadályozó reális nehézségeket. Egy megfelelő formájú és hasznos szövetség kötése elől azonban nem zárkózott el VIII. Orbán – zárja elemzését az államtitkár.

Azzolini értékelése: szépészeti narratívába foglalt önmentése, utólagos korrekciói és Pázmány missziójának e kötetben feltárt és elemzett történései között feszülő ellentmondások önmagukért beszélnek.[149]

A konfesszionális és politikai érdekhatárok különbözősége végig a Szentszék politikájának legfőbb dilemmáját képezte a 16–17. században,[150] és ez különösen erőteljesen, valójában már megoldhatatlan problémaként jelentkezett a harmincéves háború időszakában. Az egyszerűsítő szemlélet, amely a szent és a világi dolgok *(cose sacre e profane)* között közvetlen összefüg-

[149] Éppúgy mint a Pázmány követségéről Bécsbe küldött, a *Quirinalé*-ban *(apud S. Mariam Maiorem)* 1632. május 29-én kelt pápai (válasz)bréve magasztos sorai esetében: „*Nobis quamvis immerentibus Romanae fidei tutelam elector pontificum Spiritus Sanctus mandavit. Turrim David armatura fortium spoliare videatur, qui Austriacos principes exarmari sinat potentia ecclesiam propugnantem… Qui cor nostrum coram introspicere potuit, eum sane debuit pontificiae sollicitudinis misereri transfiguntur viscera apostolicae charitatis gladio doloris ubi perpendimus, quid necessitas Germaniae posssit exigere, quid necessitas Italiae vero possit exhibere. Quid curaturi semper simus, quid in praesentia conemur, quid hactenus praestiterimus, ex reducis cardinalis [i.e. Pázmány] testificatione cognoscat maiestas tua*". Kiadva: Mednyánszky, *Petri Pázmány… Legatio Romana*, 100–101, n. 40.

[150] Eckehart Stöve, *Häresiebekämpfung und „ragione di Stato". Die Protestanten und das protestantische Lager in den Hauptinstruktionen Clemens' VIII*, Das Papsttum, die Christenheit und die Staaten Europas 1592–1605. Forschungen zu den Hauptinstruktionen Clemens' VIII. (BDHIR 66), hg. von Georg Lutz, Tübingen 1994, 53–66.

gést tételezett fel, ekkorra végképp a múlté lett. Kötetünk összes forrása, elemzéseink még közelebbről engedik látni és megérteni a rövid távú és látványos sikerei ellenére végsősoron katasztrofális politikát, amely a 400 éve kirobbant harmincéves háború során a pápai világi hatalom elvesztéséhez, s az 1660-as években már nyíltan megalázó francia kiszolgáltatottsághoz vezetett.[151] Ez lett a Barberini/Azzolini-féle „modern reálpolitika" eredménye, mely bár távol tartotta a háborút az Egyházi Állam határaitól és jelentősen gyengítette a délről és északról egyaránt fojtogató Habsburg-befolyást Itáliában, mégis végleg elhalványította a Pázmányban még az 1590-es évek során római tanulmányai idején kialakult képet, az expanzív nagyhatalom tridentiánus reformpápaság ideáját.[152] Magyarország prímása római követjárása idején ezt az eszményt igyekezett fellelni, illetve helyreállítani az ellenzéki bíborosokkal karöltve. Törekvései az európai és itáliai geopolitikai helyzet összetettsége és a megszilárdult pápai abszolutizmus szűk keresztmetszetében irreálisnak bizonyultak. A helyzet komplikáltságát mi sem mutatja jobban, hogy egy, a mindenkori egyházfőnek korábban ünnepélyes szerzetesi fogadalomban feltétlen enge-

[151] Repgen, *Die römische Kurie*, 164 és *passim*; Lutz, *Rom und Europa während des Pontifikats Urbans VIII*, 74–78 és 85–90; Uő, *Roma e il mondo germanico*, 429–432 és 438–439; Uő, *Urbano VIII*, 305–307; Robert Bireley, *The Thirty Years' War as Germany's Religious War*, Krieg und Politik 1618–1648. Europäische Probleme und Perspektiven (Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien 8, hg. von Konrad Repgen–Elisabeth Müller-Luckner), München 1988, 85–106; összefoglalóan Tusor, *The Baroque Papacy*, 36–71 *(From Vervins to Westphalia)*, különösen 56–64.

[152] A nagyhatalmi szerepre például: Peter Bartl, „*Marciare verso Costantinopoli*". *Zur Türkenpolitik Klemens' VIII*, Saeculum 20 (1969) 44–56.

delmességet ígérő jezsuita bíboros[153] kényszerült nyíltan az uralkodó pápa ellenében politizálni.

Hogy mindeme makropolitikai tüneteket politikai mikrotörténeti elemzésünk segített-e jobban megismerni, kiváltképpen pedig megérteni, és megértetni a harmincéves háború kontextusában, az olvasó lehetősége és feladata eldönteni.

[153] Vö. Tusor Péter, *Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány)* (CVH I/13), Budapest–Róma 2016, összefoglalóan 309–338 és 429–456.

DOCUMENTS

IRATOK

1.[1]

Rome, 6 April 1632
The first papal audience of Cardinal Pázmány

1. The aim of his embassage was to introduce the dire situation of Germany, which was caused by the attack of Gustav Adolf. According to Pázmány, it was a war of religion. – 2. The final purpose of Gustav Adolf was to occupy Rome and to revive the ancient Roman Empire. The Swedish monarch's conditions of peace. – 3. Pázmány spoke freely in Latin, the pope answered in the same way. – 4. The case of the restitutional edict's Roman judgement. – 5. The energetic presentation of the requests in speaking as well as in writing. The problem of the archbishop of Esztergom's title as a legate. – 6. The request of the financial aid. – 7. The pope should convince the French monarch to withdraw from the Swedish alliance. – 8. The plan of the German league. – 9. Pázmány wants to speak with the pope as a cardinal as well as a bishop, who authorises it and promises his silence. – 10. The documents found in Geneva that incriminated the pope. Urban VIII's de-

[1] This source publication is somewhat the *Compendium* of the NBD IV/5. During the transcription of the texts, the norms applied there were followed with some smaller simplifications. In the list of the occurring historical names, institutions, problems, etc we relied upon the data and apparatus of this monumental volume, apart from the *Chapters I–II*. Namely, all the important historical persons can be identified in more detail and data in the NBD IV/5, ad indicem (933–977). Therefore, we were confined to publish only the most necessary identifications, additional information and references in the notes. – While the *Introduction* is parallel bilingual, the modern age's *lingua franca* is dominant in the head-excerpts and note apparatus of the source publication. Only the abstracts are published also in Hungarian. A complete parallel would have crammed the volume needlessly, and it could hardly be accomplished for typographical reasons. – Azzolini's writings are of special source-value, since the events have only been known from the reports of Pázmány and his summarising report sent to Vienna (apart from the correspondence of the nunciature that has been completely explored lately) till now (Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, *passim* and 315–328, n. 755). These are mentioned above in the *Chapters I–II* as control-sources, therefore they are not cited here again.

fence. – 11. The caught letter of Cardinal Guidi di Bagno, the House of Austria's planned deprival of its imperial title. The pope's apology. – 12. The papal documents found in Mantua that are harmful to the emperor. Urban VIII's defence. – 13. The plan of the papal encyclical for the Christian monarchs. As an answer for Pázmány's metaphor of a ship without a steersman, the pope states that he did his utmost in the case. – 14. The question of Borgia's protest. The pope's heated reaction. He is not afraid that the relations of the Holy See with the emperor and the Spanish monarch would become worse. – 15. Urban VIII, while promising his silence again, orders the Hungarian cardinal to be confidential about everything he (namely the pope) shared with him. – 16. Short visit with Cardinal Francesco Barberini.

1. A követség célja Németország nehéz helyzetének bemutatása, melybe Gusztáv Adolf támadását követően került. Pázmány szerint vallásháborúról van szó. – 2. Gusztáv Adolf végső terve Róma elfoglalása és az antik Római Birodalom felújítása. A svéd uralkodó békefeltételei. – 3. Pázmány szabadon beszélt, latinul, a pápa is így válaszolt neki. – 4. A restitúciós ediktum római megítélésének ügye. – 5. A kérések energikus szóbeli és írásbeli előterjesztése. Az esztergomi érsek követi címének problémája. – 6. Pénzsegély kérése. – 7. A pápa járjon közben a francia királynál, hogy az álljon el a svéd követségtől. – 8. A németországi liga terve. 9. Pázmány bíborosként és püspökként is kíván szólni a pápával, aki felhatalmazza erre és hallgatását ígéri. – 10. A Genovában talált, a pápát kompromittáló iratok. VIII. Orbán védekezése. – 11. Guidi di Bagno bíboros elfogott levele, az Ausztriai Ház tervezett megfosztása a császári méltóságtól. A pápa mentegetőzése. – 12. A Mantovában fellelt, a császárra nézve ártalmas pápai iratok. VIII. Orbán védekezése. – 13. Pápai enciklika terve a keresztény uralkodókhoz. Pázmány kormányos nélküli hajó hasonlatára az egyházfő kijelenti, hogy a maga részéről mindent elkövetett. – 14. Borgia tiltakozásának kérdése. A pápa heves reakciója. Nem tart attól, hogy a Szentszék viszonya megromlana a császárral és a spanyol királlyal. – 15. VIII. Orbán újólag hallgatását ígérve titoktartást parancsol Magyarország prímásának, mindarról amit ő (ti. a pápa) elmondott. – 16. Rövid látogatás Francesco Barberini bíborosnál.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 201*r*–206*v* – *m.p.*)[2]

[2] Handwriting of Lorenzo Azzolini. Cited by Becker, NBD IV/5, 227, note 21; Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 261. – On Pázmány and Azzolini see above *Chapter I*, note 18 and 92.

Prima audienza del S.r Card.le Pasman

Il Martedì Santo 6 Aprile la mattina avanti la predica N.S.[3] diede la prima udienza straordinaria al S.r Card. Pasman in camera.

[1.] L'ambasciata di S. Em. versò prima in esporre et esaggerare le occupationi di tanti stati in Germania fatte da Gostavo,[4] e le sue forze per il gran numero de soldati, e per le adherenti, et in particolare per la collegatione delle città libere d'Alemagna, oltre gli altri eretici intendendo per quanto si comprese de gli Olandesi, e delli Inglesi, se ben non ne fece special mentione. Disse anco delle intelligenze e collegamenti con Prencipi Cat.ci esprimendo nominatamente il Re di Francia,[5] et volendo accennar anche qualc'un altro pur Cat.co di Alemagna, se bene oscuratamente,[a] et aggiunse le corrispondenze de Turchi, Tartari, e Moscoviti eccitati e solevati da Gostavo.

Procurò in oltre mostrare, che questa sia guerra di Religione, e non politica per abbassare la Casa d'Austria.[6] E che quello che si publica in contrario è solo affine di addormentare i Cat.ci.

[2.] Passò poi alle Ambascerie mandate da Gostavo a Suizzeri, e Venetiani, dalle quali disse che[b] si scopre la sua mira all'invasione d'Italia, e devastatione di Roma, havendo intentione di restituir l'Impero Romano nell'antico stato, vantandosi di discender da Goti che altre volte han fatto il medesimo, e che egli tiene spesso, et ordinariamente questi propositi.

Soggiunse che a Venetiani particolarmente compla d'abassare il Papa perché si fà grande, et è loro nemico, e che li

[3] Pope Urban VIII (1623–1644).

[4] Gustav Adolf II, King of Sweden (1611–1633).

[5] Louis XIII, King of France (1610–1643).

[6] The Habsburgs.

Suizzeri heretici daranno il passo allo Sueco essendo della loro setta. *[fol. 201v]*

E che intanto per servirsi della fraude si teneva in Germania prattica di neutralità con Prencipi Cat.ci pregiudicialissima alli Elettori, et alli Ecclesiastici non solo per quello che in essa si contiene, secondo una copia de capitoli quale S. Em. lasciò a N. S.,[7] ma anco perché vuole la detta neutralità *ad tempus*, cioè fin che si possa fare un convento generale per accomodamento delli affari di Germania. Il che sarà (come soggiunse il Card.le) solo quando esso Sueco si troverà[c] in termine di dar la legge a tutti, e fare Imp.re[8] sé medesimo, o altro eretico. Donde con maggior pretesto si potrà da lui colorire, et metter in opra il disegno dell'invasione d'Italia, e di restituire la forma dell'antico Imperio Romano.

[3.] Tutto fin quì fù da N. S. ascoltato, e dal Card.le esposto con parole latine, e con molta prontezza, scorgendosi che se le parole non erano imparate a mente, almeno erano state molto premeditate. Parimente S. B.[9] rispose, e discorse sempre in lingua latina.

[4.] Dopo dunque la suddetta narrativa toccò il Card.le come una delle cagioni de presenti travagli dell'Imperio l'editto Cesareo sopra la restitutione de beni ecclesiastici,[10] quale disse che da S. B. è stato approvato e lodato.

Ma S. S.tà[11] replicò subito, che ella non haveva approvato[d] altrimente il detto editto, e che in concistoro haveva parlato

[7] See the next document (*Documents*, n. 1.a).

[8] Ferdinand II, Holy Roman Emperor, King of Hungary, Bohemia etc. (1618/19–1637).

[9] Pope Urban VIII.

[10] The „*Restitutionsedikt*" was issued in 1629. A source on the Holy See's ambiguous attitude towards the decree, which could not be questioned legally but politically: Konrad Repgen, *Lukas Holstenius als politischer Gutachter in Rom. Eine unbekannte Denkschrift aus der Zeit des Restitutionsedikts*, QFIAB 39 (1959) 342–352.

[11] Pope Urban VIII.

dello zelo dell'Imp.re verso la pace, e la Religione Cat.ca in genere, senza approbare[e] dell'editto, quale S. B. non può approvare sì per quello che contiene in riguardo della *[fol. 202r]* giurisditione ecclesiastica, sì anco perché i beni ricuperati non si restituivano al Culto Divino, et alle chiese, ma si divertivano in altri usi, e si pretendeva di conferire i benefici ecclesiastici, e disporne, onde può credersi che anche per questi capi sia stata irritata l'ira Divina, e venuti i presenti flagelli.

Ricordò anche S. S.tà che i Vescovadi di Boemia furono aggiustati con le missioni di P. Cappuccini, e diligenze fatte di quà,[f] e che i beni di quella Chiesa son in mano dell'Imp.re, et è promesso un ritratto del sale per l'erettione di detti Vescovadi, ma non si è corrisposto con l'esecutione come si doveva, e che nel Palatinato Inferiore[12] non si è fatta cosa alcuna in servizio della Religione Cat.ca.

A questo discorso il Card.le stette sopra di sé, e non fece replica.

[5.] Ma poi entrò a far le instanze, e con molta energia propose tre punti principali.

Il primo de' validi aiuti che S. S.tà harebbe da dare conforme all'esempio d'altri Pontefici antecessori di S. B., con metter anco le mani, se altrimente non si potesse, ad imporre contributioni, a spender tesori segreti, e fino alli argenti delle chiese.

Quì la S.tà S. intendendo che si entrava già a far instanze, si mosse, e mostrò di voler andare al tavolino per notare quello che il Card.le domandava. Ma egli disse che haveva seco alcune scritture per memoria di S. S.tà, e che le lascerebbe, e prima ancora haveva accennato che portava scritto il narrato, o esposto in voce come di sopra.

S. S.tà ripigliò, che voleva contrasegnare le dette scritture e scrivervi di fuori per riconoscerle. Ma il Card.le *[fol. 202v]* rispose, che non occorreva, perché tutte havevano la loro

[12] Rheinland-Pfalz, in Germany.

intitolatione. E così fù aperta la prima scrittura intitolata *Summarium Legationis ad S.mum D. Urbanum VIII.um*.

Allhora S. B. disse che non si doveva usare la parola *Legationis*, perché la legatione di Prencipi laici ne' Card.li è inferiore alla lor dignità, e solo sono legati del Papa. Anzi S. B. cassò nel titolo della detta scrittura quella parola *Legationis*, di che il Card.le non mostrò disgusto. Motivò parimente S. B. che se nella lettera dell'Imp.re di accompagnamento fusse la parola *legato*, la S.tà S. non la gustarebbe, né la potrebbe ricevere in bene. Egli a questo disse fra denti, che non vi era questa parola. Et anco rispose, che a lui non apparteneva entrare a decidere questa differenza, se fusse stato chiamato legato, o no, volendo facilmente intendere delle lettere presentate a ciascun Card.le, nelle quali l'Imp.re lo chiama legato straordinario a S. S.tà. Replicò N. S. che i Card.li non possono pregiudicare alla Sede Aposotlica, non havendo facoltà tale da poterle far detrimento. Disse egli che altre volte ne' Card.li mandati da Prencipi si sono usati questi termini di legato. Ma S. S.tà rispose, che potrebbe ciò essere in altri tempi, per non sapersi quel che conveniva, ma che hora le cose son chiare, se non quanto nelle cancellerie si pigliano errori per non saperesi ciò che si deve, stando attaccati i segretarii alla parola antica latina, la quale a Card.li è disdicevole, perché hoggi è equivoca, et i medesimi Card.li son solamente legati del Papa.

[6.] Quanto alli aiuti pecuniarii non fù detto altro, se non che S. B. indicò lo stato in che si trova l'erario Apostolico, e disse che infine v'erano alcune rendite destinate per difender lo Stato d'Avignone.[13] E che queste ancora è bisognato impegnare.

[13] Avignon, now in France. At the time, as an exclave it was a part of the Papal State and beside Urbino, Romagna, Bologna and Ferrara it was one of the five provinces that was headed by a cardinal legate. *Cf.* Christoph Weber, *Legati e governatori dello Stato Pontificio (1550–1809)* (Pubblicazioni degli Archivi di Stato, Sussidi 7), Roma 1994, 32–53.

Talché se hora gli eretici l'assalissero, né anco si potrebbe difendere.g *[fol. 203r]*

[7.] Passò poi alla 2.a dimanda principale, di far offitii al Re Christianissimo[14] perché desista dalla confederatione dello Sueco, e dal ritirare i Prencipi di Germania dal servizio et ossequio dell'Imp.re. E di interporsi S. S.tà per unire insieme e riconciliare gli animi de potentati Cat.ci, mostrando di non esser notitia che già S. B. havesse posta mano in tali interpositioni.

Però S. S.tà le disse, e riferse gli uffitii fatti da Mons.r Nuntio in Francia sopra questa materia, e che perciò l'Imp.re s'era mosso prima a scriver una lettera al Re Christianissimo. E qui havea risoluto d'inviarli anco un Barone D'Alzatia[15] per trattar con S. M.[16]

Il qual racconto di S. B. havendo il Card.le udito mostrò di crederlo, e si scorse che per prima non era allo oscuro di questi particolari, ma haveva voluto parlare, come se non ne sapesse niente.

[8.] Quinci entrò nella 3.a et ultima dimanda di lega con S. M. Ces.a[17] per le cose di Germania, sopra di che diede una scrittura a parte.

Il che fù sentito dalla S.tà S. senza far replica per allhora, affine di veder le scritture, le quali nella detta udienza non lesse.

Nel far gli uffitii sopradetti per l'Imp.re fece anche come di passaggio mentione delle cose di Pinarolo.[18]

[14] King Louis XIII.

[15] Peter von Schwarzenberg († after 1656), who was of Lotharingian origin, visited France in 1624–1625 and 1632 on behalf of the emperor; after that he was an imperial agent at the Swiss Catholic cantons.

[16] Emperor and King Ferdinand II.

[17] Emperor and King Ferdinand II.

[18] The final outcome of the war of Mantua gave a clear proof to Richelieu and Urban VIII about the appropriateness of their policy. The Treaty of Cherasco of April 1631, which ratified the Treaty of Regensburg, ended

Al che S. S.tà rispose in genere dell'essersi intromessa havendo fatto a posta fermare in Piemonte Mons.r Panziroli,[19] e 'l Mazarini.[20]

[9.] Finite le dette instanze, e quanto di sopra si è notato, cominciò il Card.le a mostrare di haver scrupolo *[fol. 203v]* per li giuramenti prestati come Card.le, e Vescovo, e che però harebbe voluto dire alcune cose a S. S.tà per honore e servitio di essa. E che sarebbe però tornato altra volta.

Rispose S. S.tà, che vi era tempo allhora, che dicesse pur liberamente, e che S. B. li prometteva silentio di quanto le fusse piaciuto esporli.

[10.] Allhora il Card.le uscì a dire, che già in occasione d'invasione dello Stato di Genova furono vedute capitolationi ne'quali si distribuivano gli stati di Casa d'Austria, e che a S. S.tà toccava il Regno di Napoli.

A così fatta inventione S. S.tà rispose col disprezzo, che merita, dicendo esser mere imposture, e vanità di Gazzette, e che è leggerezza il dargli credito, come chiacchiere, e chimere che sono. E che S. S.tà non può frenar le lingue, sì come nelle cose di Valtellina[21] i Franzesi dicevano, che S. B. era con esso loro. Onde

---

the Italian war, provided Mantua's imperial investiture for the Duke of Nevers, besides, the French opened the door to Italy with the occupation of Pinerolo. Aldea, *La neutralidad de Urbano VIII*, 161–164 (Urban VIII and the French presence in Italy); 164–174 (the war of succession of Mantua); 174–178 (the secret Bavarian-French agreement); Lutz, *Rom und Europa während des Pontifikats Urbans VIII*, 74–78 and 85–90.

[19] Giovanni Giacomo Panziroli († 1651), the colleague of the Secretariat of State was a cardinal secretary of state under Innocent X from 1644 until his death.

[20] Giulio Mazzarini (Jules Mazarin, † 1661), papal diplomat, a cardinal from 1641, a French prime minister from 1643.

[21] The conflict and consequences of Valtellina – where there was a strategically important route in the Alps towards north – are dealt with by numerous

S. S.tà disse quì all'Amb.r Bettune,[22] che si meravigliava se fusse vero che essi ciò spargessero, e che egli stesso Bettune scrivesse pure al Re di Francia,[23] che S. S.tà si querelava, e doleva in maniera del poco rispetto portato alle sue insigne in Valtellina, che se fusse di forze proportionate, li farebbe guerra, finché o S. S.tà cacciasse lui di Francia, o egli S. S.tà d'Italia, overo gli facesse ragione del torto fattoli. Anzi S. B. ordinò al Nuntio, che dicesse al Re queste medesime cose sì come gliele disse risentitamente.

[II.] 2.o Il Card.le riferse che erano state intercette lettere del Card.le di Bagno,[24] e che a nome di S. S.tà si trattava de translatione Imperii fuor di Casa d'Austria. *[fol. 204r]* Negò assolutamente S. B. così fatte imposture, e disse non potervi esser lettere, e che essendovi saranno supposititie e false. Esser vero che S. S.tà ha dati ordini a Nuntii per far officii in genere alle occorrenze di qualche Prencipe Cat.co, et aiutarle, come anco per Lorena,[25] e per altri. Ma non haver giamai per pensiero toccati affari d'Imperio. Anzi ricordò i Brevi mandati in mano del Nuntio di Germania[26] diretti alli elettori, con ordini

---

earlier and current works, such as: Lutz, *Kardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno*, 19–26 and 46–60; Albrecht, *Die auswärtige Politik, 145–150;* Jaitner, *Die Hauptinstruktionen Gregors XV.*, 13–29; Schnitzer, *Politik*, 170–180; Pastor, *Päpste*, 266–299; and Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 250–256.

[22] Philippe de Béthune, Comete de Selles et Charost, French diplomat († 1649), a French envoy from 1629 in Rome.

[23] King Louis XIII.

[24] Giovanni Francesco Guidi di Bagno († 1641), the nuncio of Paris in 1627–1630, from 1627 he was a cardinal *in pectore* that was published in 1629.

[25] Charles IV, Duke of Lorraine (1625–1634).

[26] Ciriaco Rocci († 1651), the nuncio of Vienna in 1630–1634, from 1634 he was a cardinal (*in pectore* from 1629).

di passar vivi offitii per l'elettione del Re d'Ungheria[27] in Re de Romani, e che il Nuntio ne passò gli uffitii suddetti come[h] S. S. M. Ces.a.

Replicò il Card.le che ciò fù dopo che si era trattato per Baviera.

Ripigliò S. S.tà che queste son cose che si dicono, che non son veri tali negotiati, che i Brevi di S. B. furono reali, e le lettere che si dicono intercette o sono tutte fittitie, o con aggiunte d'imposture. E toccò S. S.tà che guardino che Baviera non habbia havuta gelosia d'altri trattati, che a S. B. non spettava entrar in questo, ma che per le voci sparse, esso Baviera haveva inviata in più luoghi una relatione in forma di apologia, e che il suo Amb.re a quest' hora doveva haver data giustificatione all'Imp.re. Ma che oltre ciò lo dimostrava il seguito della vittoria del Tilly in Bamberga contro i Suezzesi.

[12.] 3.o Disse il Card.le che in Mantova quando fu presa[28] furono trovate scritture di S. S.tà pregiuditiali *[fol. 204v]* all'Imp.re, ma ciò diceva fra denti mostrando di non saper più oltre.

Onde S. S.tà rispose nel medesimo modo, accorgendosi bene esser tutte inventioni per cumular querele, come si usa da chi vuol mendicar pretesti. Riferse ben S. B. che s'ella havesse voluto harebbe potuto soccorrer Mantova, ma che mai ha voluto inpacciarsi in altro, che in trattar la pace. E che a questo fine et perché si togliessero le gelosie di soldati Franzesi, S. S.tà si è contentata dopo la conclusione della pace che per levar quelli, andassero sudditi del suo stato nel presidio di Porto fortezza di Mantova. Il Card.le lodò, et approvò quest' ultimo. E se le poteva rammentare anco i grani che gli

[27] Ferdinand III († 1657), from 1625 elected and crowned King of Hungary, on the throne from 1637.

[28] Mantua was occupied in July 1630 by the imperial troops.

Alemanni che assediavano Mantova hebbero dal Ferrarese con estreme doglienze de Franzesi, quali esclamavano che senza quelle vettovaglie Mantova non si sarebbe presa.

Fece anche mentione che si dicesse come S. S.tà sia collegata positivamente con Francia et altri adherenti e soggiunse qualche cosa dello Sueco.

[13.] Si diedero le solite risposte, et accennò S. S.tà che ella fra poco voleva mandar una sua lettera encyclica a tutto il Cristianesimo Cat.co[29] affine di pregar Iddio, e procurar rimedio alli presenti bisogni, e che mentre vi fussero le congiuntioni e corrispondenze, che diceva il Card.le, non parlerebbe S. B. in tal forma con tutta la Cristianità, ma che tutte son imposture et inventioni. *[fol. 205r]*

E lo stesso replicò S. B. a un esempio che addusse il Card.le del nocchiero che non regge il timone, ma lascia andar la nave dove è tirata dalla tempesta, quasi che non si curasse di far gli uffitii, e procurar i rimedii. Poiché S. B. ha fatto, e fà quanto è possibile dal canto suo.

[14.] Ultimamente entrò il Card.le nel fatto della protesta del Card.le Borgia,[30] e toccò dell'iniettione di mano che disse essere stata fatta contro di lui dal S.r Card.le Sant'Onofrio.[31]

Rispose S. B. con detestatione della protesta, et altre irreverenze di Borgia, e quanto al Card.le S. Onofrio disse, che egli havendo udito quando S. B. disse „merueris ut praeciperemus te egredi" si mosse per zelo a dirli che tacesse, et obedisse, coadiuvando i precetti che faceva S. S.tà, e che non perciò lo tirò, o lo spinse, o li fece violenza. Anzi che meglio fù per Borgia la mossa del Card.le S. Honofrio, perché altrimente saria

[29] Philip IV, King of Spain (1621–1665).

[30] On Cardinal Borgia see above *Chapter I*, note 45.

[31] Antonio Barberini (sen., † 1646), Capuchin monk, the brother of Urban VIII, a cardinal from 1624.

stato necessario chiamarvi i serventi che stanno di fuori per farlo obedire.

Soggiunse il Card.le esser bene di accomodare queste cose di Borgia, quasi come antecedenti a star bene ancora col Re Cat.co.[32]

Rispose con vehemenza N. S. non esser comportabile che si metta avanti il trattar fra il Prencipe e il consigliero. Et interrogò: che direbbe o che farebbe l'Imp.re se un suo consigliero li parlasse contro in consiglio come ha fatto Borgia sotto il pretesto di Card.le? *[fol. 205v]*

Quanto al Re Cat.co, S. S.tà mostrò di stimarlo, et amarlo, e non temerne dispiacere. Et il Card.le soggiunse toccando il pericolo che il Re volesse levar la Dataria[33] delle speditioni de suoi Regni.

Replicò a questo S. S.tà che harebbe fatto vedere al Card.le che le cose di Spagna non rendono alla Dataria più di 10M[34] scudi il mese. E che quando si volesse far torto alla Sede Apostolica ben potrebbe questa levar molto più al Re. Cioè rivocar le cruciate, i sussidii escusati, e contributioni del clero,[35] che importano più di cinque millioni l'anno. Concluse che dalla pietà del Re è di tutta la Casa d'Austria S. B. non aspetta se non

[32] King Philip IV.

[33] In the discussed period, the church incomes of the papacy was handled by the Apostolic Datary – that was extending its competence. Nicola Storti, *La storia e il diritto della Dataria Apostolica dalla origini ai nostri giorni* (Contributi alla Storia del Diritto Canonico. Nuova Serie di Studi Storico-giuridizi 2), Napoli 1968, especially 175–226 and 227–279; Niccolò del Re: *La Curia Romana* (Sussidi Eruditi 23), Roma 1970[3], 443–454.

[34] *Sic*!, in other sources the more likely 30,000 is written.

[35] On the *cruzada*, *subsidio* and *excusado* see Wolfgang Reinhard, *Finanza pontificia, sistema beneficiale e finanza statale nell'età confessionale*, Fisco, religione, Stato nell'età confessionale (Annali dell'Istituto Storico Italo-germanico 26), a cura di Hermann Kellenbenz–Paolo Prodi, Bologna 1989, 459–504, 470–472; Bireley, *Religion and Politics*, 74–75.

termini filiali, e buoni. E che se mai altri volesse offender S. S.tà ella si difenderà con tutto il suo potere, e più presto si lascierà tagliar a pezzi che consentire o commetter cosa di detrimento o pregiuditio della sua dignità, e della Sede Apostolica.

[15.] Finalmente S. B. sigillò il tutto con dire, che di queste ultime cose la S.tà S. osserverebbe il segreto al Card.le, sì come haveva detto di sopra, ma che dall'altra banda vuole che egli faccia il medesimo, e non ne parli con alcuno, indicendoli il tacere[i] sotto le pene del Concilio Lateranense, dove parla della indittione e precetto di silentio, che fà il Papa alli Card.li.[36] *[fol. 206r]*

[16.] Partito da S. B.ne andò il S.r Card.le Pasman dal S.r Card.le Barberino,[37] e non vi stette molto per esser l'hora tarda.

Toccò l'accomodamento tra N.S. e 'l Re Cat.co. Rispose il S.r Card.le che tra S. S.tà e S. M. non corre disgusto alcuno, ma ben i Ministri sono quelli che cagionano gli inconvenienti.

Entrò a dire che deve haversi anche l'occhio alla Casa, et a procurar il buono stato di essa.

Rispose il S.r Card.le che la sua Casa rispetto alle cose publiche è come un'Isoletta rispetto a tutto il Mondo, e che però non deve haversi in consideratione dove si tratta della constiutione universale di Santa Chiesa.

[a] From here there is a marginal interpolation. [b] Interlineal interpolation of two words. [c] Interlineal interpolation of two words. [d] Later, there is a word crossed out. [e] There is an interlineal interpolation of a word; one word crossed out below it. [f] From here to the '*Vescovadi*' there is a marginal interpolation, after the '*esecutione*' a word crossed out. [g] From the '*Quanto*' there

[36] On the Fifth Council of the Lateran the *Supernae dispositionis arbitrio* constitution (Sess. IX, 14 May,1514) dealt with the Sacred College and its reform in detail. *Cf.* Nelson H. Minnich, *The Decrees of the Fifth Lateran Council (1512–1517). Their Legitimacy, Origins, Contents and Implementation*, Abingdon–New York 2016, Chapter V, notes 17–33.

[37] Francesco Barberini († 1679), from 1623 he was the cardinal-nephew.

is a marginal interpolation. [h] Missing: '*desiderò*'? [i] There is an interlineal interpolation of a word; one word crossed out from the text below it.

1.a

1632 spring

Peace conditions of Gustav Adolf

Peace conditions of Gustav Adolf II and the German Protestants in 15 points

II. Gusztáv Adolf svéd király békefeltételeinek rövid, címszerű áttekintése, 15 pontba foglalva.

(BAV Barb. lat., vol. 2629, fol. 99*rv* – *cop.*)[38]

Postulata Regis Sueciae et Protestantium, si ad tractationem pacis condescendendum sit.

1. Edicti Caesarei cassatio.[39] 2. Redintegratio omnium in statum, qui erat anno 1619. 3. Reservati ecclesiastici e constitutione de pace Religionis abolitio. 4. Bonorum ecclesiasticorum appropriatio Protestantibus in perpetuum permittenda. 5. Calvinistae, ut sub pace Religionis comprehensi intelligantur. 6. Consilii Imperialis Aulici, et Camerae Spirensis dicasteria reformentur, adscitis pari numero utriusque Religionis consiliariis.[40] 7. In Collegio Electorum Evangelicis tria, aut quatuor suffragia permittantur. 8. Palatinus et Mechelburgensis res-

[38] Handwriting of János Tőrös, Secretary of Cardinal Pázmány. This document is mentioned at the beginning of the audience on 6 April (*„una copia de capitoli quale S. Em. lasciò a N. S."*). See above, *Documents*, n. 1.

[39] The *„Restitutionsedikt"* of 1629.

[40] *Cf. Pacis Compositio inter Principes et Ordines Imperii Romani Catholicos atque Augustanae Confessioni Adhaerentes In Comitiis Augustae Anno M. D. LV.*

tituantur.[41] 9. Suecus non minus quam Danus *[fol. 99v]* ratione Holstatiae[42] et Hyspanus respectu Burgundiae[43] Imperii status sit, idque intuitu Pomeranaeniae, ad quam Brandenburgensis[44] ius habet, cui pro illa cessione Archiepiscopatus Magdeburgensis,[45] et Saxoniae Electori[46] Helberstadiensis Episcopatus cedet. 10. Bohemiae et Austriae extorres *[!]* restituantur. 11. Sueciae Regi satisfiat de iniuriis in Prussia illatis, et de belli impensis. 12. Omnes eiusdem Regis donationes confirmentur. 13. Caesar et Catholici media pacificationis Regi et Evangelicis, uti parti laesae, proponant. 14. Evangelicis, et maxime Saxoni damna, quae perpessi, resarciantur. 15. Horum omnium assecuratio sit perpetua, non ad annos saltem aliquot temporaria.

---

quam Iureconsulti quidam Catholici…quaestionibus illustrarunt anno MDCXXIX, Dilingae 1629, 354–356.

[41] Frederick V († 1632) Elector Palatine of the Rhine from 1613; Adolf Frederick I († 1658), Duke of Mecklenburg from 1592 and John Albert II († 1636), Duke of Mecklenburg-Güstrov from 1621.

[42] Gustav Adolf II and Christian IV († 1648), King of Denmark from 1577; Holstein was the northernmost German province.

[43] King Philip IV., Burgundy truly meant the Spanish Low Countries at the time.

[44] George William († 1640), Margrave and elector of Brandenburg and Duke of Prussia from 1619. Pomerania: the Duchy of Pommern; in 1648 it was divided between Sweden and Brandenburg-Prussia.

[45] After the Treaty of Westphalia, Magdeburg as well as the secularised bishopric of Halberstadt fell into possession of Brandenburg.

[46] John George I († 1656), Duke of Saxony from 1611.

2.

Rome, after 6 April, 1632.
Note of Giovanni Doni, secretary of the College of Cardinals

He confirms in his notes that it was allowed by Urban VIII to answer those whose letter given by the emperor lacked the term of "our extraordinary legate".

A Bíborosi Kollégium titkára feljegyzésében igazolja, hogy VIII. Orbán azoknak a bíborosoknak, akiknél a császártól kapott levelükben nem szerepel a „rendkívüli követünk" kifejezés, megengedte a válaszadást.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 87*r*–88*v* – *m.p.*)[47]

L'Ambasciata che ho fatta a questi Emin.mi Sig.ri
per ordine di N. Sig.re è stata in questa forma

Che havendo S. S.tà inteso che nelle lettere di S. M.tà Cesarea presentate dal Sig.r Card.le di Strigonia[48] v'era questa clausola *Legatum nostrum extraordinarium*, haveva per bene che si soprasedesse qualche giorno a risponderne, volendo S. Beat.ne considerare intanto quello che conveniva fare perché da questo non ve nascesse qualche pregiuditio. Al che risposero tutti che haverebbono obbedito. Havendo io poi riconosciuto, che in alcune lettere mancava detta clausola come in specie in quelle de Sig.ri Card.li Pio, Borghese et Crescenti,[49] et datone conto nella libreria Vaticana il Venerdì Santo all'Emin.mo Sig.r Card.le Barberino,[50] di nuovo mi abboccai con gl'Emin.mi Sig.ri Card.li Pio et Crescentio inferendoli che cessando il detto

[47] Cited by Becker, NBD IV/5, 241, note 20.

[48] Péter Pázmány.

[49] Carlo Emmanuele Pio di Savoia († 1641), from 1604 he was a cardinal; Scipione Borghese († 1633), from 1605 he was a cardinal, the nephew of Paul V; Pietro Paolo Crescenzi († 1645), from 1611 he was a cardinal.

[50] Francesco Barberini.

respetto nelle loro lettere potevano rispondere ad ogni loro piacere: et l'istesso feci intendere all'Emim.mo Sig.r Card.le Borghese per mezzo del Sig.r Conte Tornielli,[51] che mi haveva detto prima, non vi essere quella clausola nella lettera del Sig.r Card.le suo Padrone.

[fol. 88v] [m.a.]

Viglietto del S.r Doni segretario del Collegio[52] circa la forma dell'ambasciata portata da lui a Card.li sopra le lettere presentate dal S.r Card.le Pasman

[51] Count Ottavio Tornielli († 1650). *Cf.* REINHARD, *Paul V. Borghese*, the curial database's CD-Rom, persons.

[52] Giovanni Battista Doni, the secretary of the College of Cardinals. *Cf.* HC IV, 60.

3.
Rome, 9 April 1632
Cardinal Pázmány's negotiation with Secretary of State Lorenzo Azzolini

1. The beginning of the negotiation. Pázmány requests Azzolini's assistance in the arrangement of his cases during his embassage and information about the Prince of Transylvania's movements in favour of the Swedes. – 2. Negotiations about the pope's joining of the league. The problem of Pinerolo, Casale and Susa. Numerous pro and contra arguments. According to the archbishop of Esztergom, the Spanish and the French should join league against the Swedes in the same way that Alcibiades and Themistocles did. – 3. The case of the financial aid. Azzolini refers to the well-known dire situation of the papal budget. Pázmány states: he is already an old man and knows if a monarch wants to collect money, he finds the way. – 4. The end of the negotiation. On his way out the Hungarian cardinal announces that according to the bishops of the Catholic League, the comforting words of the pope are far beyond satisfactory; he details the latest war havoc; he speaks about Hungary's unique situation concerning public law and about the Ottoman's engagements in Persia. According to Azzolini, the question of the league, which would only be defensive against the Protestants in Germany, is more important to Pázmány than the also heavily requested financial aid.

1. A tárgyalás kezdete. Pázmány kéri Azzolini segítségét követségi ügyei intézésében, tájékoztatást az erdélyi fejedelem mozgolódásáról a svédek biztatására. – 2. Eszmecsere a pápa belépéséről a ligába. Pinerolo, Casale és Susa problémája. Számos érv pro és kontra. Az esztergomi érsek szerint a spanyoloknak és a franciáknak úgy kellene összefogni a svédek ellen, ahogy egykor Alkibiadész és Themisztoklész tette. – 3. A pénzsegély ügye. Azzolini a pápai államháztartás mindenki előtt ismert szorult helyzetére hivatkozik. Pázmány kijelenti: ő már egy öreg ember, és tudja, hogy ha egy fejedelem pénzhez akar jutni, mindig talál erre módot. – 4. A tárgyalás vége. A magyar kardinális már elmenőben közli, hogy a Katolikus Liga püspökei szerint a pápa vigasztaló szavai messze nem elegendőek; részletezi a legújabb háborús pusztításokat; szól Magyarország sajátos közjogi helyzetéről, a törökök lekötöttségéről Perzsiában. Azzolini szerint Pázmány számára az egyébiránt erősen követelt pénzsegélynél fontosabb a liga, amely csupán védekező lenne és a németországi protestánsok ellen szólna.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 107*r*–114*v* – *m.p.*)

Memoria del discorso tenuto dal S.r Card. Pasman col Vesc.o di Ripa a 9 Marzo *[!]* 1632.[53]

[fol. 108r] La mattina di 9 Marzo 1632
Il S.r Card. Pasman mi disse
[1.] Haver saputo dal S.r Card. Barberino[54] che le scritture di S. Em. erano in mia mano, perché io in quel che potevo accelerassi, e facilitassi.

Risposi che io son semplice Ministro, che quel che tocca a me farò sempre con ogni sollecitudine. Che fin hora per le occupationi presenti de giorni santi non s'è potuto far più.

È entrato a dir che gli avisi che ha ultimamente sono, che il Transilvano[55] si vuol movere, che l' Imp.re[56] ha inviato il vescovo di Giavarino vicecancelliere d'Ungheria[57] per distorlo da questo pensiero. Che intanto il Palatino Ungaro[58] si armava. Che queste son macchinationi di Gostavo.[59] Il quale s'aiuta anche co' Polacchi, e che è venuta copia d'una sua oratione, che promette m.i[a] e fanti.

---

[53] Handwriting of Lorenzo Azzolini. With the correction of the date cited by Becker, NBD IV/5, 225, note 12. A very short description in Hungarian: Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 21; Id., *Magyarország… összeköttetései a római szentszékkel*, 536, note 1027.

[54] Francesco Barberini.

[55] George I Rákóczi († 1649), he was the Prince of Transylvania from 1630.

[56] Ferdinand II.

[57] István Sennyey († 1635), he was the bishop of Gyõr from 1630, the Hungarian chancellor of the court from 1623.

[58] Miklós Esterházy († 1645), he was the palatine (viceroy) of Hungary from 1625.

[59] Gustav Adolf II.

Risposi che noi havessimo dal nuntio copia d'una epistola non oratione di Gostavo. Ha detto esser epistola, e che gli havea preso errore.

[2.] Ha seguito a dire non esservi altro rimedio che la lega proposta da S. Em., e della quale ha lasciato scrittura s'vi l'havevo veduta.

Li dissi che l'havevo letta, e mi pareva d'haver scorto[b] che si parlava di Pinerolo, de passi di Retia,[c] e di simili cose, e che conviene considerarle.[60]

Replicò, che di Pinerolo non vi si dovea intender, se non che si facessino offitii per levar le gelosie. Ma la lega saria difensiva contro gli eretici.

Risposi che mi pareva che della Pace di Ratisbona[61] *[fol. 108v]* e di Pinerolo se ne parlasse come di articoli di lega. Pure che si sarebbe veduto meglio.

Rispose mostrando che veramente se ne parlasse [nella][d] capitolatione della lega. Ma che essendo fatta la Pace di Ratisbona con autorità del Papa pareva che S. S.tà[62] dovesse premer nell'osservanza.

Dissi che l'autorità era stata di mediatore, e che non è ragionevole che il mediatore pigli sopra di sé la guerra. E che S. S.tà non entrava a decidere [che][e] vi sia o no contraventione alla Pace.

Replicò che si faccino uffitii. Dissi che s'erano fatti e da principio e dapoi. E che vi son fin'a lettere di terze persone di

[60] On the strategical significance of the passes of the Alps and the diplomatic problems caused by them: Parker, *The Army of Flanders and the Spanish Road*, 80–101. On the broader political and military purposes: Schmidt, *Spanische Universalmonarchie*, *op. cit.*; on Pinerolo see above, *Documents*, n. 1, note 18.

[61] On the Treaty of Regensburg and the secret Bavarian–French negotiations, *Documents*, n. 1, note 18; see also: Albrecht, *Die kurialen Anweisungen*, 282–289; Id., *Die auswärtige Politik*, 211–302; Repgen, *Die Römische Kurie*, 191–239; Kraus, *Die auswärtige Politik Urbans VIII.*, 415–418.

[62] Urban VIII.

Francia, che io ho risaputo *ab extra*, che il nuntio di S. S.tà in questa materia ha parlato tanto …[f] che quasi i Franzesi ne son rismasi ombrati etc. Ma che non per questo ha potuto cavar altro.

Ha risposto che l'autorità del Papa è grande e può fare etc. Ho detto che i Prencipi la stimano quanto porta il loro interesse. Ho rammentato le cose di Valtellina etc. per mostrar che anco i Franzesi non guardano a questo.

È tornato a dire che il Re di Francia[63] a forza che habbia altri pensieri, e che Pinerolo lo pigli per […][g] poiché in effetto non li giova a niente, nè i Spagnoli ne hanno che temere, anzi possono dormire *in utramque aurem* e che è come un pelo nella barba etc. *[fol. 109r]*

Risposi che è vero, e che come le altre ragioni così questa è stata detta da Ministri di S. S.tà. Et essi hanno replicato, che tanto meno devono curarsene Spagnoli mentre non hanno di che temerne. E che loro non vogliono altro che quel passo per poter venire, caso che si facci motivo dall'altra parte.

Ha detto: e che motivo dubitano, che faccino? Ho risposto: dicono di dubitar di Casale, e che a questo principalmente non si volesse trovarsi di nuovo e che altre volte che l'han soccorso han provato la difficoltà mentre non habbino un passo aperto e un luogo da poter tener vettovaglie e munitioni.

Ha risposto che i Franzesi posson passar sempre che vogliono etc. E che Spagnuoli contro volontà dell'Imp.re non molestarebbero Casale etc.[64]

[63] Louis XIII.

[64] Casale Monferrato, a strategically important fortress on half way from Torino to Milan, and from Vercelli to Alessandria (from north to south) in Piemont. It was the centre of the Duchy of Monferrat that was possessed by the House of Gonzaga and from 1631 by the House of Gonzaga-Nevers *(duchi di Mantova e Monferrato)*. The Spanish troops unsuccessfully besieged it during the war of the Mantuan succession; it was liberated by the French after having occupied Pinerolo (and Savoy).

Ho detto che loro replicano che quando vennero a Susa, e poi quando vennero a Casale, quella piazza ebbe a perdersi, mentre essi si trattenevano per sforzar i passi dell'Alpi.

Ha replicato che allhora questo fù, perché non vennero con essercito sufficiente e perché temevano di esser assaltati in Francia, e però non vennero con risolutione. Ho risposto che del medesimo possono temer altre volte, e però essi dicono di haver preso Pinerolo.

Ha detto che dunque lo vogliono tener sempre. Ho replicato di non saperlo. Ma che riferiscono le cose che essi dicono, perché più volte mi son trovato a far loro i detti argomenti et altri.

Ha soggiunto ch'egli crede, che o Franzesi vedranno *[fol. 109v]* in buona piega le cose di Casa d'Austria.[65] E s'inducono a restituir Pinerolo. O le vedranno in mal piega, e se ne serviranno per passar avanti etc.

Ho risposto non potersi veramente sapere l'intentione delli huomini, ma che il Re ha detto a Mons. Nuntio[66] che, s'egli è il primo a moversi, S. S.tà se le volga contro, e così agli altri. Et ha giurato non haver altra intentione, che assicurar i suoi collegati d'Italia.

Ha replicato con dire che il Re di Francia[67] l'ha per un santarello, e che l'ama, e l'osserva, ma che i Ministri non sono buoni etc. E che questo che dice il Re è'l medesimo che dice l'Impr.re cioè che si facci una lega, e che contro chi turba le cose si movano gli altri.

Ho risposto che in questa non potrebbe entrar S. S.tà perché non s'ha da ingerir in guerra contro Prencipi Cat.ci. Ha con-

[65] The Habsburgs.

[66] Alessandro Bichi († 1657), he was the nuncio of Paris in 1630–1634, and cardinal from 1633.

[67] Louis XIII.

fessato e detto esser conveniente che S. B. si conservi neutrale tra Prencipi Cat.ci, ma che quì si tratta di opporsi ad eretici, e di unire i Prencipi Cat.ci contro essi.

Ho detto che S. S.tà questo lo procura, e lo procurerà, ma che S. Em. può veder l'ostacolo che s'incontra per le cose di Pinerolo, che sempre potranno impedir la sinceratione de Spagnuoli e Franzesi.

Ha risposto che potriano far il sincretismo, come Alcibiade e Temistocle,[68] cioè unirsi insieme contro lo Sueco, e intanto star in pace.

Ho detto che sarebbe ben fatto come i cani con *[fol. 110r]* il lupo, ma che intanto converrebbe assicurar l'uno dell'altro. È tornato a dire che i collegati potriano assicurarli.

Ho motivato che hora[i] Spagnuoli non han voluto sentir negotio se non si rendeva Pinerolo, e che Franzesi al contrario, sì che questo potria esser ostacolo.

Par che habbia concluso a questo, che potriano star le cose come stanno fin che si ribatta lo Sueco. Se ben è andato dicendo che S. S.tà potria adoperarsi per che il Re di Francia restituisse Pinerolo.

Ho detto che al Papa nulla importa chi habbi Pinerolo; che vorebbe la pace, ma che le parti stanno su le durezze. E che egli non manca, nè mancherà adoperarsi.

Ha poi soggiunto che veramente queste son cose di qualche lunghezza, ma che di presente potria S. S.tà dar gli aiuti.

[3.] Ho interrogato che [… …][h] Ha risposto: di danaro. Ho replicato: bisogna veder se si può, e se vi son danari. V. Em. sà e lo sà ognuno come stà la Sede Apostolica dopo tanti dispendii.

---

[68] More precisely, Aristides († 468 BC) and Themistocles († 460 BC) were Greek statesmen during the Greco–Persian war. – Mentioning Alcibiades († 404 BC) was wrong, since he was the politician and general of the Peloponnesian War and was born after the death of Themistocles (450 BC).

Ha risposto ch'egli è vecchio, et ha veduto che non mancano mai modi a un Principe come il Papa di trovar danari.

Ho replicato ch'ogni cosa nel mondo è finita e non infinita, e che trovar danari hoggi, domani e l'altro, e tante e tante volte si consumano i modi, e non se ne trova più. *[fol. 110v]*

[4.] Però egli si è mosso per andar via, e nell'avvanzare ha detto: dunque che habbiamo da fare, ci habbiamo da perdere, o abbandonare? Ho risposto, che …j di si è fatto quello che si può, c'habbiamo della raccommandatione a Dio.

Rispose che, se si facesse questa dichiaratione, saria un disanimar tutti. Ho risposto che non si ha da far questa dichiaratione, perché ogn'uno ha da far il possibile per la parte sua, e che S. S.tà fa, e farà quel che potrà, ma che come non ci son altre forze, è ben necessario rimettersi a Dio.

Ha risposto, che egli crede bene che S. S.tà farà quel che potrà. E di novo è tornato a pregarmi di facilitare e di aiutare per la parte mia.

Io ho di novo detto che non son altro che Ministro. Ma che potevo ben assicurar S. Em. e tutti della retta intentione di S. S.tà, e della sua volontà, e compagnamento delle cose di Germania, e che gli incresce di non poter far quanto vorrebbe.

Ha replicato che veramente S. B. professa questi sensi. Ma che vi vogliono anco gli effetti. E che i Vesc.i della Lega Cat.ca[69] hanno detto di haver ricevute lettere di molta conso-

[69] The founders of the Catholic League created in 1609 were the following apart from Bavaria: the bishops of Würzburg, Konstanz, Augsburg, Passau and Regensburg; the prince-abbot of Kempten and the prince-provost of Ellwangen. The electors of Colon, Mainz and Trier, the bishops of Bamberg, Speyer, Strassburg and Worms and numerous other, smaller imperial prelats *(Reischprälaten)* joined later. On the league: Michael Barthels, *Die ahausener Union and katholische Liga im dreißigjärigen Krieg*, München–Ravensburg 1999; in summary with further literature: Peter H. Wilson, *Heart of Europe. A History of the Holy Roman Empire*, Cambridge/Massachusettes 2016, 561–566 (note 30–32).

latione da S. S.tà, ma che queste non bastano, e non han veduto altri aiuti.

Disse una volta, che egli non è Tedesco, e che è d'un paese non hereditario di Casa d'Austria, ma mere elettivo. Anzi che, quando fù eletto il presente Re, bisognò che egli facesse una riversale che conteneva che egli haveva il Regno per libera e volontaria elettione di quelli stati. E che questa lettera si registrasse ne gli atti publici, sì come vi stà registrata.[k]

Ha esaggerato poi i pericoli che vi sono. Et ha *[fol. 111r]* osservato la vittoria di Bamberga,[70] che solo vi siano morti e restati prigionieri in tutto 3M huomini. E che questa non fu niente. E che, se lo Sueco ha un altra vittoria, cercarà nell'Imperio di far altre cose, e venirà anco in Italia, e che S. S.tà può spender hoggi poco per sovvenir la Germania, e non facendolo può venir tempo di spender diece volte tanto e che non giovi. Ho replicato che quì S. S.tà fa il possibile. Ha sodisfatto a sé medesimo, e mentre non si può più ogni uno è scusato. Che il mondo può creder che a nissuno compla più che a S. B. che gli eretici non s'avvanzino, perché questi son più nemici della Sede Apostolica che d'altri, però che, mentre S. S.tà non fà, è chiaro argomento che non può.

È tornato a dir de Turchi. Ho risposto che Dio vi fà le diversioni medianti le seditioni fra di loro. Ha detto esser vero che stanno in tumulto, ma cercano di far sospensione d'arme col Persiano.[71]

---

[70] On 8 March, 1632 the imperial troops – headed by Tilly – had a small victory over the Swedes near Bamberg.

[71] Pázmány referred to the insurgence of the janissaries in 1631, which was soon followed by the spahies'. Sultan Murad IV (1623–1640) led three campaigns against the Persians; his chief military success was the occupation of Baghdad in 1638.

Si vede che preme nelli aiuti di danaro. Ma più nella lega. Et una volta sentendo le difficoltà d'ingerirsi S. B. fra potentati Cat.ci con rischio di perder la paternità commune, ha risposto che assai sarebbe che S. S.tà dichiarasse voler concorrere a lega difensiva contro gli eretici in Germania, senza toccar altro. Et mettersi poi ad esortarvi i Principi etc. *[fol. 111v]*

È restato di riparlare altre volte et è entrato in carozza alla porta della sagristia. Nella quale sacristia ci eravamo ritirati a ragionare etc. Havendomi mandato a dimandare per il Vesc.o Tomco[72] mentre si faceva Capella etc. *[fol. 112rv vacat]*

[fol. 113r]

Questa è la sostanza del discorso che ebbi hiersera col S.r Card.le Pasman. M'è parso bene di mandarlo a V. S.tà per alcuni motivi, che il Card.le ha fatti. Se bene supplico humilmente V. B. a scusare il carattere poco legibile, havendolo in fretta registrato subito che ormai a casa etc. *[fol. 114r vacat]*

[fol. 114v]

Negotio del S.r. Card. Pasman

[a] Unknown abbreviation: '*materiali*'*(?)*, '*militari*'*(?)*. [b] The page is damaged. [c] Manuscript: '*Ratia*'. [d] The page is damaged. [e] Uncertain complementation. [f] One word illegible. [g] The page is damaged, one word missing. [h] Two short words, the paper is damaged. [i] Before it one word is *('fra'?)* cancelled. [j] One word illegible. [k] The paragraph is a marginal interlining. It may have been written later; it does not fit in the context organically. It also indicates that the verbals were edited later based on memory; therefore, they do not contain every detail.

[72] János Marnavich Tomkó († 1637) was the bishop of Bosnia from 1631. His biography and activities in Rome: Ferenc Galla, *Marnavich Tomkó János boszniai püspök magyar vonatkozásai*, Budapest 1940.

4.

Rome, 12 April 1632
Cardinal Pázmány's negotiation with Secretary of State Lorenzo Azzolini

1. The beginning of the negotiation. Pázmány asks about Nuncio Grimaldi's commission. He cannot comprehend how his journey could satisfy the court of Vienna while there are three imperial envoys staying in Rome who do not get any worthwhile answers. According to Azzolini, this has not happened due to the busy schedule and the lack of time. The commission of Grimaldi is the advancement of the common good. As an answer to the statement of the archbishop of Esztergom, namely he still does not understand the true purpose of Grimaldi's commission, Azzolini highlights the arrangement of the Catholic monarchs' conflicts and the alliance against the Protestants. In Pázmány's opinion it is unnecessary to send a nuncio to Ferdinand II because of this, since he himself requested the same. Azzolini's answer: if they send an extraordinary nuncio to the monarchs – who expressly wished for it – it is proper to send one also to the emperor. To Pázmány's objection he argues in many points that the ordinary nuncios would be less effective to represent a case of such high priority. It is Pázmány's firm belief that the costs of the extraordinary nuncios' commission should be given to the emperor as a financial aid. Azzolini states that Cardinal Barberini was not in favour of sending nuncios, either; rather it was requested by the ministers of the monarchs. The primate of Hungary, though, still does not see the use of their sending, and finds it awkward that he is not informed about what the extraordinary nuncios are entrusted with, even though he is a cardinal and a papal creature. – 2. The case of Pinerolo. The commission of Schwarzenbergh. The evaluation of the events of Valtellina and Mantua. The pope's influence on Richelieu's politics. – 3. The pope's joining the league and the granting of the aid. According to Azzolini, the pope participates in the Catholic League and also gives aid. The answer of the Hungarian cardinal: the whole world is astonished by how little the pope gives; and he heard from the emperor himself how much he had spent on the defence of the Papal State in Mantua. Azzolini lists historical arguments and emphasises that the imperial generals also appreciated the defensive steps and there were also Protestants among the imperial soldiers, which posed an obvious risk. Pázmány conceded the latter argument, though, he thinks that the pope could easily give 200,000

or even 300,000 scudi without resorting to the treasures of the *Castel Sant'Angelo*. Yet, according to Azzolini he could not even give 5,000. – 4. Debate on the usage of the reserves of the *Castel Sant'Angelo*. Although the cardinals' oath bans it, the archbishop of Esztergom mentions its usage regarding the dire straits. In his opinion, the pope should have it voted on a consistory by the cardinals; if three fourths of them agree, they should use it. According to Azzolini, this is only an interpretation; the orders of Sixtus V should be taken word for word; and only after this is the three fourths of the cardinals' confirmation needed; the harping on the question is sensitive due to the possible canonical sanctions. According to the Hungarian cardinal the word for word interpretation stands, since Catholic provinces are attacked by Protestants. However, the secretary of state believes that the ordained strict sub-conditions are lacking and the subjects of the pope would also disapprove it if they used the reserves of the *Castel Sant'Angelo*. The answer of Pázmány: the pope is a sovereign monarch, not even the subjects, the people of Rome can have a say in it. Furthermore, he refers to the example of Gregory XIV and the aid given by Clement VIII to Hungary. However, according to Azzolini, Urban VIII gives more aid than Clement VIII or Paul V did. If the monarchs can collect money in need, the emperor could do so, just like the pope. Finally, he details the pope's honest, open mind. – 5. The Hungarian cardinal states that he will set off within days, since he has nothing else to do but to wait for the pope's answer. Therefore, he took a long journey at such an old age only to have his red hat, which only serves for being put on his grave. However, according to the secretary of state, the cardinals who personally receive their *galerus* enjoy many privileges, for instance *spolium*s, etc. Yet, Pázmány believes that it is not true for Germany and the *spoliums* are only from the time of Paul III that Azzolini argued. As a reaction to his suggestion that the cardinals should live in Rome, the primate of Hungary noted that he would love to live there in the last years of his life to serve the Church by resigning from his archiepiscopal see. According to Azzolini, however, he said that only as a figure of speech and not by a predetermination. Lastly, the papal secretary of state disapproves that certain ministers do not use proper language towards the earthly representative of Christ; moreover, they threaten him, which the Hungarian cardinal also condemned.

1. A tárgyalás kezdete. Pázmány Grimaldi nuncius küldetéséről érdeklődik. Nem érti, hogyan szolgáltathat a bécsi udvarnak elégtételt útja, miközben Rómában három császári követ nem kap érdemleges választ. Azzolini szerint erre mindeddig az idő rövid-

sége és zsúfoltsága miatt nem került sor. Grimaldi küldetése a közjó előmozdítása. Az esztergomi érsek kijelentésére, hogy igazából továbbra sem érti Grimaldi küldetésének célját, ezt Azzolini a katolikus uralkodók nézeteltéréseinek elsimításában és a protestánsok elleni összefogásában jelöli meg. Pázmány szerint emiatt felesleges II. Ferdinándhoz nunciust küldeni, hiszen ő maga ugyanezt kérte. Azzolini válasza: ha a királyokhoz küldenek rendkívüli nunciust – akik kifejezetten óhajtották ezt – a császárhoz is ildomos. Pázmány ellenvetésére több pontban amellett érvel, hogy a rendes nunciusok kevésbé hatékonyak lennének egy ilyen kiemelt ügy képviseletére. Pázmány meggyőződése, hogy a rendkívüli nunciusok küldésének költségeit segélyként a császárnak kellene adni. Azzolini kijelenti, hogy Barberini bíboros sem volt a nunciusok küldése mellett, amit inkább az uralkodók miniszterei igényeltek. Magyarország prímása azonban továbbra sem látta értelmét küldésüknek, és kínosnak tartotta a maga számára, hogy vele, noha bíboros és pápai kreatúra, nem közlik mindazt, amit a rendkívüli nunciusokra bíztak. – 2. Pinerolo ügye. Schwarzenbergh küldetése. A valtellinai és mantovai történések értékelése. A pápa befolyása Richelieu politikájára. – 3. A pápa belépése a ligába és segítség adása. Azzolini szerint a pápa részt vesz a Katolikus Ligában és segélyt is ad. A magyar bíboros válasza erre: az egész világ álmélkodik, hogy milyen keveset ad a pápa, és hogy magától a császártól hallotta, mennyit költött a Pápai Állam mantovai határának védelmére. Azzolini történelmi érveket hoz, továbbá hangoztatja, hogy még a császári hadvezérek is elismerőleg nyilatkoztak a védelmi lépésekről, s a császári katonák között protestánsok is voltak, ami nyilvánvaló veszélyt jelentett. Pázmány utóbbit elismerte, ám úgy véli, hogy a pápa könnyen adhatna az angyalvári kincseinek igénybevétele nélkül is 200 000 vagy 300 000 scudót. Azzolini szerint azonban még 5000-ret sem. – 4. Vita az angyalvári tartalék felhasználásáról. Bár bíborosi esküje ezt tiltja, Esztergom érseke tekintettel a szükségbelyzetre, szóba hozza felhasználását. Az a véleménye, hogy a pápának konzisztóriumon meg kellene szavaztatni a bíborosokat, és ha háromnegyedük egyetért, igénybe kellene venni. Azzolini szerint ez már értelmezés, V. Sixtus előírásai betű szerint értendők, és ezek fennállásakor kell még további megerősítésként a bíborosok háromnegyedének egyetértése, és hogy a kérdés bolygatása kényes a kilátásba helyezett kánoni szankciók miatt. A magyar kardinális szerint a betűszerinti értelmezés esete fennáll, hiszen katolikus tartományokat protestánsok támadtak meg. Az államtitkár azonban úgy véli, hogy az előírt szoros mellékkörülmények hiányoznak, és a pápa alattvalóinak sem tetszene, ha hozzányúlnának az Angyalvár tartalékához. Pázmány válasza: a pápa szuverén fejedelem, az alattvalók, így a római nép sem szólhat ebbe bele. Továbbá XIV. Gergely példájára, illetve a VIII. Kelemen által Magyarországnak nyújtott segítségre hivatkozott. Azzolini szerint azonban VIII. Orbán több segítséget ad mint VIII. Kelemen, vagy akár V. Pál. És ha az uralkodók szükség esetén mindig tudnak pénzre szert tenni, erre a császár most ugyanúgy képes lehet, mint a

pápa. Végül a pápa őszinte, nyílt érzületét ecsetelte. – 5. A magyar bíboros kijelenti, hogy pár nap múlva útnak indul, nem lévén itt más dolga, csak várni a pápa válaszára. És hogy így csupán azért utazott ide messziről és idős korban, hogy megkapja a bíborosi kalapot, ami nem szolgál másra, mint hogy a sírjára tegyék. Az államtitkár szerint azonban a galerust átvevő bíborosok számos előjognak örvendenek, például spoliumoknak stb. Pázmány viszont úgy tudja, hogy Németországban nem, és hogy a spoliumok csupán III. Pál idejéből valók, amit Azzolini vitatott. Felvetésére, hogy a bíborosoknak Rómában kell élniük, a magyar prímás megjegyezte, hogy szívesen tartózkodna itt élete utolsó éveiben az Egyház szolgálatára, lemondva érseki székéről. Azzolini szerint azonban ezt csak szófordulatként, nem előre megfontolt szándékkal mondta. A pápai államtitkár végül kifogásolta, hogy egyes miniszterek nem a megfelelő kifejezéseket használják Krisztus földi helytartójával szemben, sőt fenyegetik őt, amit a magyar bíboros szintén elítélt.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 115*r*–121*v* – *m.p.*)[73]

Discorso al S.r Card. Pasman ad occasione di visitarlo in casa sua a 12 Aprile 1632

[1.] Dopo i complimenti mi dimandò dell'andata di Mons. Grimaldi[74] Nuntio straordinario all'Imp.re,[75] e che strada farebbe.

Et havendoli detto che credevo fusse per passar a Trieste.[76] Rispose che è breve, ma esso Card.le non l'haveva fatta per esser difficile alle carozze, e perché non ama la navigatione.

Soggiunse da sé: Non sò come potrò haver sodisfatione alla corte Ces.a, mentre noi siamo tre Ambasciatori quà di S. M., e non habbiamo risposta.

---

[73] Handwriting of Lorenzo Azzolini. Cited by Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 22–23; Id., *Magyarország… összeköttetései a római szentszékkel*, 536, note 1028.

[74] Girolamo Grimaldi († 1685) was the governor of Rome (1628–1632), extraordinary nuncio of Vienna (1633–1634), he became cardinal in 1644. See his career in more detail above, *Chapter I*, note 149.

[75] Ferdinand II.

[76] Trieste, today in Italy.

Io dissi, che alli SS.ri Ambasciatori Savelli[77] S. B.[78] haveva risposto quel che occorreva. E che S. Em. anche ella sentirebbe le risposte che potrà dar S. S.tà alle sue proposte, ma che il tempo era stato breve et occupato. E che S. S.tà manda Mons. Grimaldi per negotio di ben publico, e questo titolo solo basterebbe. Ma esservi di più l'affetto di S. B., e l'esser Ministro Apostolico, onde la pietà dell'Imp.re si ha da credere che lo riceva benignamente.

Rispose, che non[a] sapeva veramente per qual cagione questo Nuntio si mandasse all'Imp.re et il fine di questa missione.

Dissi che già si sapeva il fine di S. S.tà essere l'unione e sinceratione de Principi Cat.ci fra di loro e delle lor forze contro gli eretici, e che per questo S. B. inviava i Nuntii Straordinari.[79]

Replicò che per questo all'Imp.re non occorreva mandare perch'è disposto, anzi esso medesimo lo dimanda.

Risposi che 1.o v'è la convenienza, che mandandosi alli Re, si mandi anco a Cesare. 2.o che dovendosi *[fol. 115v]* trattar di unione d'animi e di forze, era necessario che i Nuntii de Re communicassero con quello che va all'Imp.re, e questo con quelli.

Ripigliò che questo possono fare i Nuntii ordinarii. Risposi così esser veramente per molte ragioni. Ma che S. S.tà era richiesta da altri Ministri di Prencipi ad inviar missioni stra-

[77] Paolo Savelli († 1632) was an imperial envoy in Rome from 1620, from Ferdinand II's accession to throne. *Cf.* Irene Fosi, *Paolo Savelli*, DBI XC, Roma 2017, *ord. alph.* His brother, Federigo Savelli († 1649) was an imperial envoy in Rome from 1642; on his temporary embassage (1632–1634) see above *Chapter I*, note 172–173. *Cf.* Irene Fosi, *Federico Savelli*, DBI XC, Roma 2017, *ord. alph.*

[78] Urban VIII.

[79] Lorenzo Campeggi travelled to Madrid; to Paris a confidant, the successor of Azzolini (as a secretary of state), Francesco Ceva *maestro di camera* was sent; to Vienna Girolamo Grimaldi. *Cf.* Crucitti, *op. cit.*

ordinarie, e che il medesimo hanno consultato a S. S.tà Card.li, ch' ella ha sopra di ciò interrogati. E che vuole mostrar la sua premura. E perché egli diceva, che ciò saria stato buono per far apparire che S. S.tà vuol fare, ma non per la sostanza, io replicai, che anco per la sostanza. 1.o perché più fanno due Nuntii, uno ordinario e uno straordinario, che un solo, e possono meglio multiplicar gli uffitii, 2.o perché la dimostranza di premura di S. S.tà fà più impressione, 3.o perché il Nuntio straordinario porta un negozio solo, e vuol farsene honore, e però vi preme gagliardamente et 4.o et ultimo, per l'esperienza del Panziroli, Mazarini[80] et altri, che hanno fatti buoni effetti.

Disse il Card.le, che meglio farebbono aiuti di danari e che potrebbe quel che si spende ne' Nuntii mandarsi all'Imp.re. Risposi che alli Nuntii si dà poco il mese, e non tutto in una volta, ma a mese, o anco a semestre. E talhora quando non vi è danaro, bisogna che habbino patienza. E che perciò saria un scarso …[b] il dar ciò all'Imp.re. Replicò che sapeva benissimo esser poco quel che si dà alli Nuntii, ma intendeva che a Cesare non si dessero questi soli, ma anco altri danari.

Io dissi che S. Em.za era di questo parere che non si mandino *[fol. 116r]* Nuntii. Ma altri Ministri de Prencipi non solo erano stati d'altro senso, ma vi havevano più volte instato. Onde S. S.tà ha voluto compiacerli, e mostrar anco in questo la sua prontezza. E che anzi havevano parlato instantemente di legationi; e quì li dissi le ragioni che havean dissuasa la missione de legati.

Il Card.le non solo approvò le ragioni, ma molto saldamente affermò che non bisognava e non sarebbe stato a tempo, nè fatto maggior effetti de Nuntii.

Uscì poi a dire che li pareva che si facesse torto a lui, mentre non se le fusse detto quello che si commetteva al Nuntio che

[80] On Panziroli and Mazzarini see above *Documents*, n. 1, notes 18–19.

deve partire, massimamente essendo egli Card.le, e creatura di S. S.tà. etc.

Replicai che io potevo dire a S. Em. che lo scopo della missione è il detto di sopra, cioè l'unione delle Corone e Prencipi Cat.ci fra di loro, con sgombrar le gelosie, e'l procurar di moverli giuntamente contro lo Sueco e li heretici. E che questo medesimo S. S.tà non harebbe taciuto a S. Em., anzi pretendeva che ella ancora vi cooperasse col suo zelo.

Disse ch'egli non sapeva capire che cosa potesse operar questa esortatione, overo offitio generale.

[2.] Risposi che ben sà S. Em. che da i generali si discende a particolari, e che già il Nuntio di Francia[81] havea fatta apertura e communicatala a quel di Vienna. E sopra questa l'Imp.re havea scritto al Re di Francia,[82] e speditoli il Barone di Suarzembergh.[83]

Replicò che questo Barone l'Imp.re l'haveva mandato a portare e notificare la lega, e le capitolationi di essa sì come egli Pasman l'ha portata a S. S.tà. *[fol. 116v]*

Io dissi che l'Imp.re ha detto al Nuntio di Vienna[84] essersi mosso a scriver al Re con occasione dell'apertura in Francia e che, se bene il Suarzembergh fusse andato per quello che S. Em. dice, ad ogni modo cominciandosi a negotiare in qualunque maniera si poteva sperare che si trovasse alcun modo da sincerarsi insieme.

Entrò a dire il Card.le che S. S.tà si faccia sentire con Francia. E ch'egli veramente non lo tien per certo, ma che l'opinione commune è che il Re Christianissimo è santo, ma il

[81] Alessandro Bichi.
[82] Louis XIII.
[83] Peter von Schwarzenberg.
[84] Ciriaco Rocci.

Card. Richel[ieu][85] fà ciò che vuole. E che questo non fà cosa alcuna, che sia contro la volontà del Papa.

Risposi queste esser opinioni erronee, e senza alcun fondamento; li tornai a ripetere, che i Nuntii di S. S.tà haveano in Piemonte e in Francia fatti tali uffitii, e così vivi per la restituzione di Pinerolo,[86] che se S. Em. li vedesse, si accorgerebbe di tutto il contrario di quello che dice esser opinione d' alcuni. Che si ricordasse delle cose di Valtellina,[87] e della legatione del S.r Card. Barberini in Francia,[88] col quale io stesso andai. E da quelli eventi scorgerà non esser vero che la volontà di Richelieu e del Re dipenda dal Papa, ma che fanno quello che li torna comodo. E che S. S.tà non può forzare nè i Franzesi, nè gli altri, ma solo parlare, e far uffitii.

Confessò il Card. che veramente nelle cose di Valtellina il Re e'l Card.le Richelieu non tennero conto delli offitii di S. S.tà et io li replicai, come dunque si vuol dire che Richelieu non facci contro la voluntà del Papa. Al che S. Em. non rispose. *[fol. 117r]*

Ma seguitò a dire, che i Franzesi son in colpa, perché non doveano intermettersi nelle cose di Mantova,[89] che toccavano all'Imp.re. E che sarebbe parso al Papa, se alcuno, come i

[85] Armand Jean du Plessis de Richelieu († 1642) was a cardinal from 1622, chief minister of France from 1624.

[86] On Pinerolo see above *Documents*, n. 1, note 18.

[87] On Valtellina see *Documents*, n. 1, note 21.

[88] Francesco Barberini was negotiating about the case of Valtellina for three months from February 1625. His travel was a complete failure; the Treaty of Monzón, which was signed in 1626 by evading the Holy See, was the first definite sign of the papal authority's weakening. Lutz, *Kardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno*, 19–26; Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 250–256.

[89] On the war of Mantua see *Documents*, n. 1, note 18.

Venetiani per esempio s'havessero voluto ingerir nelle cose d'Urbino.[90]

Replicai, che io[91] non potevo entrar in questo. Ma che quando co' Franzesi erano state dette queste ragioni, allegavano fra l'altro che il Governator di Milano[92] s'era mosso prima che l'Imp.re l'ordinasse o facesse sequestro. E che Niuers[93] era lor alleato, e Prencipe in Francia. Ma che queste son cose già passate, et ciascheduno ne disputava a suo modo.

Rispose che veramente convien lasciar andare quello che è fatto, e passato. Ma che la cosa di Pinerolo è contro la Pace di Ratisbona[94]. Et in questo i Franzesi hanno il torto.

Dissi non entrare in riferir quello che io havevo un' altra volta detto a S. Em., che allegano le parti sopra questo negotio. Ma ripeteva che quì si riduce l'impedimento dell'unione delli animi delle Corone, perché nè gli uni nè gli altri voglion sentir negotio, se prima non si termina la cosa di Pinerolo.c

E qui fù tornato a discorrere che Franzesi non voglion sentir della restitutione. E Spagnuoli non vogliono sentir d'altro assicuramento, se Pinerolo non si restituisce.

Egli tornò a dire che non v'era meglio che la lega proposta. Io tornai a replicare: sì, ma bisogna veder questo punto se Pinerolo ha da restare in tanto, o da rendersi. Perché *[fol. 117v]*

[90] Urbino became a part of the Papal State *(devolutio)* in 1631 – and a newly founded legation – based on an agreement of 1625 after the House of Della Rovere's dying out. On its incorporation and the related geostrategical fears see: Tusor, *The Baroque Papacy*, 54; Köchli, *Urban VIII. und die Barberini*, 259–283.

[91] Namely Azzolini.

[92] Gómez Suárez de Figueroa, Duque de Feria († 1634) was the governor and military captain of Milan (for the second time) from April 1631.

[93] Charles de Nevers († 1637) was the Duke of Mantua and Monferrat from 1627. *Cf. Documents*, n. 1, note 18.

[94] *Cf. Documents*, n. 3, note 61.

restando in man' de Franzesi, non saria forse impossibile ch' essi concorressero nella lega, e che io ciò raccoglievo dalle parole, che rifersi l'altro giorno a S. Em., cioè ch' il Re Christianissimo disse che si contentava che il Papa, e gli altri fossero contro al primo che innovasse, mostrando con questo di non haver altri pensieri in Italia.

Rispose il Card.le come l'altra volta, che questo negotio di Pinerolo è difficile.

E perché io soggiunsi, che il Papa però non sarebbe obligato mai a esser contro a Prencipi Cat.ci per qualunque causa, egli tornò ad approvarlo, e disse che sempre era stato di questo parere, che S. S.tà non si mettesse in parte, ma rimanesse constantemente mediatore, per potersi interponere in quanto al punto di assicurar le Corone l'una dell' altra.[d] Ma che in lega potevano entrar altri Prencipi. Io lodai la sua opinione, con doglienza di quella d'altri che spesso han fatto instanza che S. S.tà si dichiari, et entri anche essa in ballo.

Il Card.le rimproverò queste instanze, e repetè che il Papa non si deve dichiarare, e deve mantenersi padre, e poter mezaneggiare almanco quando le parti sono stracche e desiderano che alcuno si metta di mezo.

[3.] Soggiungse bene che S. S.tà deve entrar nella Lega proposta contro gli eretici, e per difesa dell'Impero. Risposi che vi è mistura anco di altre cose, come dissi altra volta a S. Em.

Replicò che poteva S. S.tà considerare, e dire *[fol. 118r]* che cosa li pareva doversi accomodare, o levare, o non li piacesse.

Replicai, che non sapevo che poter dire in questo de sensi di S. B., ma che S. S.tà è già in lega contro gli eretici partecipando nella Lega Cat.ca,[95] e dando gli aiuti che può al medesimo Imp.re.

[95] *Cf. Documents*, n. 3, note 69.

In questa materia d'aiuti il Card.le disse che il mondo non resta appagato che S. S.tà facci così poco in tanto bisogno della Religione Cat.ca asserendo che potrebbe dar 300M scudi o 200M per una volta.

Dissi non esservi, e reiterai le spese fatte etc. Rispose che non sta a lui il sindicar le spese fatte di fortificationi e soldatesche da S. B., ma che l'Imp.re l'haveva assicurato di sua bocca.

Replicai, che in Italia erano e tuttavia calavano non solo Imperiali, ma Franzesi, Spagnuoli, et ogni natione. Che una ch' havesse prevalso potesse gettarsi sopra ai confinanti, almeno per le angustie di viveri di Lombardia. Che il Duca d'Urbino stava moribondo,[96] e S. Em. ben può considerar mentre v'eran tant' armi intorno, se'l Papa havea da star disarmato. Che Collalto, e Galasso[97] haveano più volte approvati e lodati gli armamenti di S. S.tà, e finalmente che Paolo 5 per le cose di Vercelli lontane dallo Stato Ecclesiastico, e quando guerreggiassero i soli Italiani fra loro, rinforzò presidii, et accrebbe soldatesca. *[fol. 118v]* Dunque che doveva far il presente Pontefice fra tante armi forastiere, vicinissime a suoi stati, poiché il Mantovano è intrecciato con lo Stato Ecclesiastico.[98] E fra tanti eretici, che pur ne v'erano assai, e che minacciavano, e si lasciano intendere. Che

[96] The last Duke of Urbino, Francesco Maria della Rovere died in 1631. *Cf.* just above, *Documents*, n. 4, note 90.

[97] Rambaldo Collalto († 1630) was the chairman of the imperial War-Council from 1624, the general of the campaign of Mantua, the head of the imperial troops sent against Monferrat; Mathias Gallas (Mattia Galasso) († 1647) was a Habsburg general from Trento, one of the captains of the imperial troops besieging Mantua.

[98] The Po was the northern border of the Papal State in Emilia-Romagna, it neighboured Mantua only in a short area between Modena and Venice. See Péter Tusor, *A barokk pápaság (1600–1700)*, Budapest 2004, maps.

l'Imp.re et i capi non possono frenar in qualche punto i soldati. Che di questi esempi se ne son veduti altre volte, e che seguono delli ammutinamenti e delle incursioni improvise.

Il Card.le non replicò molto a queste ragioni, anzi confessò, che vi erano delli eretici.

Soggiunse però, che S. B. anco senza i danari di Castello ha modo da trovar 200M, o 300M scudi, e che non niega in ciò essere difficoltà, ma che nondimeno, se ben con difficoltà, può farsi.

Risposi che S. Em. non è ben informata, e che io son sicuro che atteso il presente stato non si potrebbono trovar nè anco 5M scudi non che 200M. Che tutte le rendite sono impegnate, e non vi è più da impegnare. Talché di conscienza non si può far più debito.

Replicò il Card.le ch' io dicevo così, facendo l'ufficio di buon Ministro.

Risposi che io parlavo schiettamente, e così tenevo, e quel che dicevo a S. Em. lo dirò inanzi a Dio.

[4.] Allhora egli come in confidenza disse: Noi habbiamo giurate le Bolle di Sisto, e non piaccia *[fol. 119r]* a Dio che si contravenga al giuramento. Ma S. S.tà potrebbe far una cosa che sarebbe discarico suo appresso al mondo. Cioè in un concistoro dire alli Card.li, che studiino e vedano bene se il presente caso è compreso nella Bolla, e in un altro concistoro riferiscano il loro parere, e voto.[99] E se trova che i tre quarti de Cardi.li son di

[99] One of the important phases of Sixtus V's rule was the settlement of the papal budget, which not only meant the reinforcement of Gregory XIII's numerous establishments but also the accumulation of a "contingency fund" of 3 million *golden scudi* and 1,5 million *silver scudi* in the *Castel Sant'Angelo*. On its significance and occasional use: Francesco Saverio Tuccimei: *Il tesoro dei pontifici in Castel S. Angelo. Erario vecchio, erario sanziore, I. e II. moltiplico, denaro di S. Pietro*, Roma 1937, 8–27, 18. On the Roman opposition of its usage in 1632: Repgen, *Finanzen, Kirchenrecht und Politik*, 62–74. See also *Chapter I*, note 61. – There are all in all three orders of Sixtus V (1585–1590) known in relation to

parere, che il caso presente sia compreso, S. S.tà dia quel sussidio, che gli pare. Se i tre quarti de Card.li non lo[e] dicono,[f] non si tocchino i danari, e S. S.tà appresso tutti sarà giustificata.

Ho risposto a questo, che *eo ipso* che l'ha da studiar la Bolla per veder s' il caso vi è compreso apparisce bisognarvi interpretatione, e Sisto 5 ordina che non si possa interpretare ma s'intenda *ad litteram*.

E perché il Card.le replicava, che i tre quarti de Card.li hanno da veder questo, io risposi non parermi che la Bolla parli così. Ma che presuppone il caso esser chiaro, et espresso nella Bolla. E nondimeno ricerca che anco in caso chiaro non si levi il danaro senza il consenso delli tre quarti de Card.li, talche la Bolla non rimette ai Card.li il studiar se il caso vi sia compreso, ma ricerca il lor consenso etiandio ch' il caso sia espresso precisamente nella medesima Bolla. *[fol. 119v]*

Soggunsi ancora esser molto pericoloso il far motivo di ciò stante le censure, e pene della medesima Bolla.

Egli disse che pur vi è espresso il caso di province invase da eretici. Risposi esservi aggiunte circostanze molto strette, che limitano il caso, e lo rendono inutile se tutte non vi concorrono. E tornai a dire esser pericoloso di motivarne.

Toccai anche il dispiacere de sudditi di S. S.tà che questi danari si tocchino.

Rispose ciò non doversi attendere perché il Papa è Principe libero, e i sudditi non vi han che fare, nè il Popolo Romano.

---

the usage of the treasure of the *Castel Sant'Angelo:* the one given on 21 April, 1586, on 6 November of the following year and the one on 27 April, 1588. Their publication: *Bullarum, diplomatum et privilegiorum… Taurinensis editio*, VIII, 693–700, 939–943 and IX, 1–4. Pázmány's cardinals' oath is published: Tusor, *Petri Pázmány epistulae*, 115–118, n. 15.

Ho risposto che pure non si devono affliggere in tante angustie in che hoggi sono e che io fin da fanciullo ho sentito far fracassi grandi ai popoli quando si sentiva dire che si trattasse di toccar questi danari, quali si serbano principalmente per i bisgoni de sudditi.

Disse che non li pareva che loro vi havessero interesse secondo il tenore delle Bolle.

Allhora io li rifersi i casi di carestia, pestilenza, guerra et altri che parlano dei sudditi dello Stato Ecclesiastico. Al che non rispose. Ma tornò a dire che potria farsi la detta diligenza di dirlo ai cardinali per appagamento del mondo e scarico di S. B.ne.

Rammentò che Gregorio 14 toccò i danari del Castello.[100] Risposi: sì, ma con *[fol. 120r]* quante doglienze di tutti, e che ancora durano.

Replicò che quel Pontefice non crede che osservasse le solennità prescritte da Sisto 5. Ma egli diceva che queste si osservassero.

Ricordò gli aiuti dati per Ungheria da Papa Clemente 8.[101]

Risposi che quelli cooperano alla difficoltà presente, perché se ne pagano tuttavia gli interessi che ascendono a molte centinaia di migliaia di scudi.

E che Clemente non haveva fatte le tante spese che ha fatte N. S.

---

[100] Gregory XIV (1590–1591) spent 300,000 scudi on the campaign against Henry IV from the reserves of his predecessors. *Cf.* Borromeo, *Gregorio XIV*, *op. cit*.

[101] Clement VIII (1592–1605): on his campaigns in Hungary: Florio Bánfi: *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*, Hadtörténelmi Közlemények 40 (1939) 1–33. 213–228. 41 (1940) 143–156; and latest Giampiero Brunelli, *La santa impresa. Le crociate del papa in Ungheria (1595–1601)*, Rome 2018.

Aggiunsi di Paolo 5 che non diede più di quello che si dà hoggi. Anzi meno. E feci il paralello fra gli stati del Re Cat.co, e lo Stato Ecclesiastico, e che a proportione dà più il Papa.

Rispose, che il Re ha un' infinità di spese per tutto il mondo.

Replicai che anco delle spese il Papa ne ha a proportione. E che oltre all'ordinarie vi son stati cinque millioni di straordinarie.

Non lasciai nè meno di dire a proposito, che se il Papa poteva trovar danaro con difficoltà come diceva S. Em., anco l' Impr.re poteva far il medesimo, e molto più che il Papa. Rispose, che S. M. ha troppo che fare, e che nondimeno fà l'estremo del potere. E raccontò che ha venduti fin'a suoi argenti, e che ha tassate tutte le teste, cosa che non s'è fatta mai. *[fol. 120v]*

Appertamente anco dissi della sincera e schietta natura di S. B.ne, e che non ama pensieri occulti, come alcuni falsamente suppongono. E che detesta la partialità in un Pontefice, e che camina con rettitudine, e nel medesimo modo parla con tutti. E che il tempo padrone della verità chiarirà sempre il suo candore, e cose simili. Quali S. Em. mostrò di udire con grande attentione, e volontieri.

[5.] Disse che egli vuol partir presto e fra pochi giorni, non havendo quà che far altro se no havere risposta del suo negotiato. E che non sarebbe venuto per altro tanto da lontano et in questa età, solo per haver il cappello, il quale non serve che a metterlo sopra la sepultura.

Risposi che i cardinali prendendo il cappello godano più prerogative, e dissi delli spogli, e cose simili.[102] Quali egli rispose non havere lugri in Germania. E come per parentesi disse, che

[102] On the contemporary privilages of the cardinals and the *spolium*s with further literature: TUSOR, *The Baroque Papacy*, 94ff and 122.

gli spogli non erano antichi, ma li pareva fossero da Paolo 3[103] in quà. Io risposi che eran più antichi, e che si trovan sopra ciò ordinationi di Giulio 2,[104] le quali anco gli presuppongono molto prima, e che gli autori, che ne trattano, parlano anco della loro antichità.[g]

Io soggiunsi che i cardinali dovrebbero tutti per prima ragione star in Roma, e che però chi non vi poteva star sempre, nondimeno era degno di lode a venirci almeno una volta per decoro della hierarchia ecclesiastica, e per riconoscere il suo capo, e riverir gli apostoli.

Rispose esser vero, e che egli non per sua curiosità o gusto, ma per servitio della Chiesa vi stava volentieri in questi ultimi anni della sua vita,[h] se il Papa li desse da poter frugalmente vivere, per poter rinuntiare il vescovado. Ma parve che ciò dicesse più per discorso, che con animo deliberato. *[fol. 121r]*

Disse una volta che il Re di Francia si dice esser pericolo che diventi etico. Risposi che l'ultime nove son buone della sua salute.

Chiese dove si trovava e che cosa portava il corriere venuto ultimamente all'Ambasciatore.

Risposi che non portava cosa di rilievo, ma negotio d'alcuna gratia particolare, e che il Re si trovava nel contorno di Parigi alle caccie.

Entrai anco in far doglienze che altri Ministri procedessero con mali termini et aspramente con S. S.tà, il quale è Vicario di Christo, e dissi questa non esser strada da ottener le cose, ma tutto al contrario. E che mentre S. B. sente proteste e minaccie, tanto più è obligata a pensar a se stessa, et al suo Stato.

---

[103] Paul III (1534–1549).

[104] Julius II (1503–1513).

Rispose che l'Imp.re era d'intentione che con N. S. si trattasse senza asprezza e con buoni termini, e che S. Em.za dice che così si deve fare, e mostrò di biasimare l'usar altri modi.

[fol. 122rv vacat]

[a] After it, there are 3-4 words illegibly crossed out. [b] One word illegible. [c] Ater itt here are 1-2 words crossed out. [d] From the '*in quanto*' a marginal interpolation, the following sentence is an interlining. [e] From the '*non*' there is an interlining. [f] After itt here are two words crossed out, perhaps '*il contrario*'. [g] From the'*Germania*' interlining. [h] From the '*in*' marginal interlining.

5.

Rome, 22 April 1632
Duke Paolo Savelli to Cardinal Francesco Barberini

Despite the order of the emperor, he cannot accompany Cardinal Pázmány to the papal audience due to his illness. He hopes that the Hungarian cardinal will succeed by the help of Barberini.

Savelli a császár utasítása ellenére betegsége miatt nem tudja Pázmány bíborost elkísérni a pápai audienciára. Reméli, hogy Barberini pártfogásával a magyar kardinális nélküle is eredményt ér el a pápánál.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 93*rv* – *orig.*)

Em.mo e Rev.mo Sig.r mio Padron Col.mo

Per ordine di S. M.tà Cesarea dovevo esser all'audienza della S.tà di N.ro Sig.re e di Vostra Emin.za unitamente col Sig.r Card.le Pazman. Non potendo io però farlo per non essermi permesso dalla mia indispositione e da i medici d'uscir

hora di casa, se ben sò, che Sua Em.za haverebbe supplito in riferirlo, mi è parso nondimeno di significarlo all'Emin.za V.ra, supplicandola parimente a darne conto a S. S.tà, e ciò, perché sia tanto più nota la premura che ha la Maestà S. Ces.a d'esser gratificata ne' particolari da rappresentarsi dal medesimo Sig. Card.le Pazman, mentre ci voleva anco l'intervento e l'assistenza mia. All'efficacia e puntualità di Sua Emin.za spero ogni più favorita e benigna dispositione nell'animo prudentissimo di S. B. verso le sodisfattioni *[fol. 93v]* di S. M. Cesarea massime con la protettione di V.ra Emin.za, al che io però, se non con la viva voce, aggiungo almeno col mezo di questa affettuosissimamente le mie instanze, in conformità di quelle, che si faranno dal detto Cardinale, con sodisfare insieme al debito della mia divotione col riverire V.ra Em.za, e le bacio humilissimamente le mani.

Di Casa, li 22 Aprile 1632.
Di V.ra Em.za Rev.ma
[m.p.]

Humilissimo e Obligatissimo servitore
Paolo Savello[105]

[s. fol.]
All'Emin.mo e R.mo Sig.r mio Padron colendissimo. Il Sig.r Cardinal Barberino

[105] Duke Paolo Savelli ordinary imperial ambassador in Rome, died two months later, on 21st July.

6.

Rome, before 24 April
Secretary of State Lorenzo Azzolini's comments on Cardinal Pázmány's proposal for a league

The title of the writing and the name and text of the alliance do not mention the Catholic religion and church, it has only a political purpose. Moreover, it also covers Protestants when it speaks about all the electors, dukes and orders of the Empire. The purpose of the maintenance of the imperial laws that are covered in the preface could also have bearing on such laws that contrast the authority of the church. The "maintenance of the common peace" could also invade canon law. Therefore, it is not proper if the pope is forced to engage in an alliance. Such conditions can be found in certain points of the text of the league that renders the participation of the pope impossible: the term of "against the Swedes and their allies" could involve Catholic powers as well (point 1); the naming of concrete geopolitical trouble spots: Moinevic, the passes of the Alps (point 2 and 4); the pope's guaranteeing of the Treaty of Regensburg in Italy that was always denied by the Holy See (point 3); the emperor would be the head of the league (point 5); the sum that the pope has already granted would not count in the joint financial aid, furthermore, it is doubtful how the emperor could help the Papal State in the middle of Italy in an emergency from that far (point 6); the term of "all monarchs, dukes, princes, Christian countries" could involve Protestants, too (point 10).

Az írat címe és a szövetség elnevezése, majd szövege sehol sem szól a katolikus vallásról, egyházról, tisztán politikai célzatú. Sőt protestánsokat is magába foglal, amikor a Birodalom összes választójáról, fejedelméről és rendjéről szól. A birodalmi törvények megőrzésének az előszóban foglalt célja az egyházi joghatósággal ellentétes törvényekre is irányulhat. A „közbéke megőrzése" is sérthet egyházi jogokat. Mindezek miatt nem illő, hogy a pápa kötelezze magát a szövetségkötésre. A ligaszöveg egyes pontjaiban további olyan kitételek találhatóak, amelyek ellehetetlenítik a pápa részvételét: „a svédek és szövetségei ellen" kifejezés magába foglalhat katolikus hatalmakat is (1. pont); továbbá konkrét geopolitikai feszültséggócok nevesítése, Mojnevic, Alpok hágói (2. és 4. pont); a regensburgi béke pápai garantálása Itáliában, melyet a Szentszék mindig visszautasított (3. pont); a liga feje a császár lenne (5. pont); a kölcsönös pénzügyi segítségbe nem számolják bele azt, amit a pápa már ad, kétséges továbbá, hogy szükség esetén a messzi tá-

volból a császár hogyan tudná segíteni a Pápai Államot Itália közepén (6. pont); az „összes király, fejedelem, herceg, keresztény állam" kitétel protestánsokat is magába foglalhat (10. pont).

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 145*r*–146*v* – *m.p. [?]*)[106]

Animadversiones in scriptura foederis propositi ab Em.mo D. Card.li Strigoniensi[107]

Titulus scripturae, et foederis. P.o nihil de Religione Cat.ca dicitur. 2.o in illa voce Confoederatorum haeretici quoque principes continentur. In praefatione. Verba illa Imperium inter alia Regna bellicosarum gentium robore excellit possunt alicui nationi esse odiosa. In illa verba – Christianorum Principum moderando concordiam possunt suscitare quaestiones superioritatis.

Explicatio finis et intentionis ipsius foederis. P.o Praesefert finem mere politicum, cum de Catholica Religione, aut de Ecclesia Cat.ca nihil dicatur. 2.o includit haereticos. Dum pro scopo foederis ponitur conservatio Electorum, Principum et Statuum universorum Imperii. 3.o Conservatio legum et constitutionum Imperii potest comprehendere leges, aut constitutiones iurisdictioni ecclesiasticae aliquando minime consentaneas. 4.o Conservatio Pacis publicae potest trahi ad Passaviensem,[108] et aliam quae praecessit, quae in plerisque cum

[106] The handwriting is very similar to that of Azzolini.

[107] Becker, NBD IV/5, p. 257, note 5, cit.: "*Animadversiones in scriptura foederis propositi ab em.mo d. card. Strigoniensi*". ASV Misc. Arm., III, vol. 47, fol. 144*r*–145*v*. The text of the league is published: Mednyánszky, *Petri Pázmány… legatio Romana*, 42–47, n. 20.

[108] Azzolini refers to the Treaty of Passau signed in August 1552, in which Charles V († 1558), who was the king of Spain from 1516 and the elected emperor from 1519 (crowned in 1530), was obliged to withdraw the *Interim* of Augsburg and to permit the free practice of the Lutheran religion by preceding the Peace of Augsburg of 1555 ("peace of religions"). *Cf.* Volker

Religione et iuribus ecclesiasticis pugnant. Atque pro his omnibus et unoquoque eorum non decet Summum Pontificem obligari, aut foedus inire.

In 2.o capite scripturae. Regem Suetiae[109] una cum eidem adhaerentibus exteris profligare annumerat Pontificem etiam adversus Catholicos, qui Suaeco adhaererent quovis fine etiam mere politico. *[fol. 145v]*

Item praefata verba, ac eitam illa quae sequuntur ut omnia per vim et metum erepta in pristinum statum restituantur, qui fuit priusquam Suetiae Rex bellum in Germania moveret, armis compellere. Extendi possent etiam ad recuperandum Mojenvic. Ac ad restitutionem eroum quae interea ablata essent haereticis.

In 3.o capite. Quod ad res Italicas pertinet Pax Ratisbonae[110] cum Rege Franciae[111] inita norma erit. Iam per ista verba Pontifex obligaretur pro observatione Pacis Ratisbonensis in Italia. Hanc autem obligationem S. S.tas semper recusavit, protestataque est assidue se mediatorem dumtaxat, non autem ullo modo sponsorem esse velle. 2.o Dum dicitur quod feudatarii Imperii in Italia in suis iuribus confoederatorum auxiliis conservabuntur et si quis eis vim fecerit, pro hoste habeatur, per haec verba Pontifex trahitur in bellum inter Principes Catholicos, et cum ultramontanis sociatur adversus Italos.

In 4.o capite. Quod loquitur de liberatione Curiensis et Rethicorum transituum.[112] S. S.tas nec etiam verbis voluit in

---

Henning Drecoll, *Der Passauer Vertrag (1552). Einleitung und Edition* (Arbeiten zur Kirchengeschichte 79), Berlin–New York 2000.

[109] Gustav Adolph.

[110] *Cf.* above *Documents*, n. 3, note 61.

[111] Louis XIII.

[112] *Cf.* above *Documents*, n. 3, note 60.

hac re tamquam ad haereticorum negotia pertinenti se ingerere, multo minus itaque armis et factis.

In 5.o articulo. Verba illa Huius foederis Imperator Romanus caput erit. Consideranda, an convenirent, si Summus Pontifex in foedus nomen daret. Certe Carolus 5.us cum Paulo 3.o foederatus, non se caput appellavit.

Ubi cavetur admitti ad foedus Reges, Principes, *[fol. 146r]* et Communitates, non additur, Catholicas. Proinde et Rex Danus, et Principes ac Civitates haereticae adiungi poterunt. Cum quibus non est Papae ulla coniunctio, vel societas.

In 6.o capite. Ex eo quod confoederatis taxatur pecunia a quolibet contribuenda ut sit scutorum quatuor menstruorum pro unoquoque pedite, et duplicetur pro equitibus. Idemque intellegitur colonnellis, capitaneis ac officialibus promiscue compraehensis. Apparet iam S. S.tem etiam quod foederi non inseratur, dum in singulos menses solvit scuta undecim millia, alere suis expensis peditum millia duo et centum ac ducentos equites.

Habetur in fine articuli, quod caput foederis nempe Imperator una cum oratoribus aliorum confoederatorum submittet copias auxiliares illi confoederato, quem in sua ditione ab hoste aut ab alio confoederato infestari contigerit. Idem confirmatur capite 9.o.

Sed non satis videtur quomodo reipsa id praestari queat ab Imp.re si confoederatus in Italiae medio invadatur. Certe de eo actum erit, antequam e Germania suppetiae ferantur, ac pauci milites per itinera tam longinqua, et per tot obices et claustra huc in tempore adiuvatur.

In capite X.o Invitantur ad hoc foedus omnes Reges, Duces, Principes, et Respublicae Christianae. Cum igitur non addatur Catholicae, etiam Reges, Duces, Principes et Respublicae haereticae invitantur.

7.
Rome, before 24 April 1632
Secretary of State Lorenzo Azzolini to Pope Urban VIII

As he has news that Cardinal Pázmány wants to exert a powerful influence on the pope concerning the treasures of the *Castel Sant'Angelo*, the secretary of state found it better to take some notes in order to fend them off. He attaches his *discorso* and another memoir about whether the pope could be forced to give financial aid and whether further taxes could be imposed on the Papal State. In relation to the planned league, he attaches the report of the nuncio of Vienna, and in his view, they should wait and see what the Hungarian primate will present. He suggests that the pope should postpone his answer to Pázmány by referring to Gregory XIII and almost all of his predecessors who were reluctant to join any leagues.

Mivel olyan hírei vannak, hogy Pázmány bíboros erőteljes nyomást kíván gyakorolni a pápával az Angyalvár kincsek mintt, az államtitkár jónak látta ennek kivédésére néhány érvet papírra vetni. Mellékeli feljegyzését, valamint egy másik emlékiratot arról, hogy kötelezhető-e a pápa pénzsegélyre, illetve az Egyházi Állam újabb adókkal terhelésére. A tervezett ligát illetően mellékeli a bécsi nuncius jelentését, s szerinte meg kell várni, hogy mit terjeszt elő a magyar prímás. Azt javasolja, hogy a pápa halassza el a válaszadást Pázmánynak, és hivatkozzon XIII. Gergely és szinte összes elődjére, akik vonakodtak belépni bármilyen ligába.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 147*r* – *m.p.*)[113]

Beatissimo Padre

Perché alcuni dicono che il S.r Card.le Pasman vuol parlar efficacemente a V. S.tà in specie sopra i danari di Castello,[114] mi è paruto di restringere nel quì aggiunto foglio A[115] molte considerationi fatte in questa materia.

Nell'altro foglio B si è notato per ricordo quel che parimente è andata considerando V. S.tà circa la dimanda, che si fà

[113] Handwriting of Lorenzo Azzolini.

[114] *Cf.* above *Documents*, n. 4, note 99.

[115] *Cf.* BAV Barb. lat., vol. 2629, fol. 153*r*–156*v*.

de sussidii pecuniarii, o di metter nove impositioni allo Stato Ecclesiastico. Et alcune di queste servono anco per il detto primo capo.[116]

Quanto al negotio della lega, che forse proporrà il medesimo Card.le, io mando quì a V. S.tà la copia di quel che ne avisò Mons. Nuntio di Vienna.[117] Converrà attendere se quel che porterà il Card.le sarà conforme al detto aviso del Nuntio.[118] Et in ogni caso doverà appagarsi che si differisca il rispondere da V. S.tà a una propositione di lega tanto lontana, mentre Gregorio XIII[119] e quasi tutti i suoi antecessori richiesti per una lega in Italia, non si son mai potuti risolvere. Le difficoltà poi toccate all'Amb.r Ces.o e Toscano[120] per via di discorso e che alle cose lontane si concorre con sussidii, e non con leghe, non havendo V. S.tà stati vicini a Germania, come altri potentati, e simili discorsi posson aiutare al pigliar tempo secondo che parerà alla somma prudenza di V. B.ne etc.

Il foglio segnato C è la nota delle spese fatte da V. B.ne.[121]

[fol. 148rv] Di Vienna da Mons.r Arcivesc.o di Patras Nuntio li 28 Febraro 1632.[122]

[fol. 149v] Di Vienna dall'Arcivescovo di Pathras Nuntio li 28. di Febraro 1632. Deciferato li 18 di Marzo

[fol. 150–152 vacant]

---

[116] *Cf.* BAV Barb. lat., vol. 2629, fol. 157*r*–171*v*.

[117] Ciriaco Rocci.

[118] *Cf.* BAV Barb. lat., vol. 2629, fol. 148*rv*.

[119] Gregory XIII.

[120] Paolo Savelli and Francesco Niccolini, Marchese di Campiglia († 1650), who was the resident of Toscana in Rome in 1621–1644.

[121] The account of the expenditure is missing.

[122] Edited by Becker, NBD IV/5, 179–181, n. 51 (2 and 3).

8.

Rome, before 24 April 1632
Considerations about the treasury of Castel Sant'Angelo

I. The three bulls of Sixtus V about the usage of the reserves of the *Castel Sant'Angelo* should be taken into consideration as follows. 1. Universally, exclusively with the exceptions mentioned in them. 2. They are only valid for the cases listed in the bulls. 3. They should be interpreted strictly word for word. 4. The cardinal, who declares himself against the content and form of the bulls, should be punished according to the ordained ways. 5. The first bull precisely determines the purpose of the reserves: "To avoid the pope and his subjects' falling prey to an unexpected attack...". 6. The following lines of the first bull could only be considered if all the conditions prevail at the same time: "If there is an obvious and imminent threat that one of the provinces of Christianity could be occupied by infidels and the enemies of the Catholic Church." The conditions in question are: "obvious", "imminent", "infidel" and "the enemy of the Catholic Church". The threat of the Protestants, however, cannot be taken into consideration, since though they are the enemy of the Catholic Church, they are not infidels. Only financial subsidium can be granted. Furthermore, a subsidium serves as compensation for the lack of funds, and the emperor and the German prince-electors have not completely run out of money yet. Besides, the pope gives monthly aid of 12,000 talers from other sources, which replaces the sum that he would give from the reserves of the *Castel Sant'Angelo*, which he was supposed to also grant in instalments according to the orders of the second and third bull. 7. The following condition is in the second and third bull: "what we have said in the [first] bull about the reoccupation of the Holy Land and about the general campaign against the Ottomans should be true to the reoccupation of all countries (regnum) from the enemies of the Catholic Church and in case of a campaign against them. The given extract of the first bull says the following: «if the reoccupation of the Holy Land and the general campaign against the Ottomans are realised and the Christian army appears and crosses the border of the Ottomans from the direction of the sea»". It is obvious from the extract that both conditions (the reoccupation of the Holy Land and the general campaign against the Ottomans) should prevail. The same applies for "the reoccupation of any countries (regnum) from the enemies of the Catholic Church and a campaign against them". Namely, every condition should be realised in the same way at the same

time. This, however, is not the case, since (1.) the general campaign *(generalis expeditio)* of the Catholic monarchs for the sake of helping Germany did not even occur; (2.) there is no army of the Catholic monarchs at the border of the Protestants; (3.) only Bohemia is a kingdom *(regnum)* in the Empire, and the Protestants occupied only one part of it. Furthermore, it should be taken into account that the bull – that has to be interpreted word for word – speaks in plural, namely it mentions "many kingdoms occupied by the Protestants", therefore it is a question whether it can be applied for only one kingdom. – II. As a consequence, the cardinal who wants to interpret the bull – that has to be interpreted word for word – according to his own perspectives can be punished with the sanctions written down in the bull. Moreover, although Sixtus V allows the employment of the reserves of the *Castel Sant'Angelo* in many cases, his direct will is that they should be used only in emergency by the popes, the Apostolic See and the Papal State. Namely: (1.) at the times of crop famine; (2.) in case of plague; (3.) in case of a war in Italy against the Papal State; (4.) in case a rebellious town should be forced to obey the Apostolic See again; (5.) when a territory devolved upon the Holy See should be reoccupied or defended; (6.) if this territory was attacked or threatened. At the moment, there is a threat of war in Italy, which threatens the borders of the Papal State. The threats of the Protestants against Italy and Rome are heard everywhere. Therefore, the pope's conscience should not allow him to deprive his direct subjects of the reserves in favour of the defence of strangers or those living afar. The extract of the third bull does not contradict this either where Sixtus V says that he saved up the money due to the danger of the Ottomans and the Protestants, since this statement does not prejudge the cases specified above. It is not accidental that Sixtus V, Clement VIII and Paul V never touched the treasures, although, there were conflicts with the Protestants in Germany, France, and Flanders and with the Ottomans in Hungary (also during their reign). If they had done otherwise, the treasury of the *Castel Sant'Angelo* would be completely empty.

I. V. Sixtusnak az Angyalvárban elhelyezett pénztartalék felhasználására vonatkozó három bulláját a következőképpen kell figyelembe venni. 1. Egyetemlegesen, kizárólag a benniük említett kivételekkel. 2. A bullákban fel nem sorolt esetekre hatályuk nem terjeszthető ki. 3. Szorosan betű szerint értelmezendők. 4. Azt a bíborost, aki a bullák tartalma és formája ellenében nyilatkozik, a benniük előírt módokon kell megbüntetni. 5. Az első bulla precízen meghatározza a pénztartalék felhalmozásának célját: „Nehogy a pápa vagy alattvalói váratlan támadás áldozatává váljanak…". 6. Az első bulla követ-

kező sorai csakis az összes bennük szereplő kitétel együttes fennállása során vehetők figyelembe: „Amennyiben nyilvánvaló és közvetlen veszély fenyeget, hogy a kereszténység egyik tartományát a hitetlenek és a katolikus egyház ellenségei megszállják." A szóban forgó kitételek: „nyilvánvaló", „közvetlen", „hitetlen" és „a katolikus egyház ellensége". A protestáns fenyegetés azonban nem vehető figyelembe, hiszen bár a katolikus egyház ellenségeiről van szó, de nem hitetlenekről. Kizárólag pénzbeli subsidium nyújtható. A subsidium pedig valamely hiány pótlására szolgál, márpedig a császár és a német fejedelmek még nem fogytak ki teljesen a pénzből. Egyébiránt a pápa más forrásokból ad havi 12 000 tallért segélyt, ez kiváltja azt, amit az Angyalvárból adna, melyet a második és a harmadik bulla előírását betartva szintén részletekben és alkalmanként kellene folyósítania. 7. A második és a harmadik bullában szerepel a következő kitétel: „amit az [első] bullában mondtunk a Szentföld visszaszerzéséről és a török elleni általános hadjáratról, annak legyen helye bármely ország (regnum) visszaszerzésekor a római katolikus egyház ellenségeitől, és egy elleniük indítandó hadjárat esetében. Az első bulla említett részlete így hangzik: «ha a Szentföld visszaszerzése és a törökök elleni általános hadjárat megvalósul, és a keresztény hadsereg megjelenik és a tenger felől átkel a török határon»". A szövegrészből nyilvánvaló, hogy mindkét feltétel együttes fennállása (Szentföld visszaszerzése, törökök elleni általános hadjárat) szükséges. Ugyanez érvényes „a bármely királyság (regnum) visszaszerzésére a római katolikus egyház ellenségeitől és egy elleniük indítandó hadjárat esetére". V agyis minden feltételnek hasonlóképpen és egyszerre kell megvalósulnia. Ez azonban nincsen így, hiszen (1.) a Németország érdekében a katolikus uralkodók részéről indítandó általános hadjárat (generalis expeditio) szóba sem kerül; (2.) a katolikus uralkodók serege nem áll a protestáns területek határán; (3.) a Birodalomban csupán Csehország királyság (regnum), és ennek csupán egy részét foglalták el a protestánsok. Megfontolandó továbbá, hogy a szó szerint értelmezendő bulla többes számban fogalmaz, és „a protestánsok által elfoglalt több királyságról" beszél, és ez vajon alkalmazható-e egyetlen királyságra. – II. A fentiekből következik, hogy az a bíboros, aki saját elvei szerint akarja értelmezni a csak betű szerint alkalmazható bullákat, a bennük kilátásba helyezett szankciókkal sújtható. Továbbá, hogy bár V. Sixtus több esetben megengedi az Angyalvár kincsének igénybevételét, kifejezett szándéka mégis, hogy a pápák, az Apostoli Szék és az Egyházi Állam vészhelyzetében kerüljön felhasználásra. V agyis: (1.) gabonaínség idején; (2.) pestis esetén; (3.) ha háború indul Itáliában az Egyházi Állam ellen; (4.) amennyiben egy lázadó város visszatérítendő az Apostoli Szék iránti engedelmességre; (5.) amikor vissza kell szerezni egy, a Szentszékre háramló területet, vagy meg kell azt tartani; (6.) ha ugyanezen területet támadás érné, vagy veszély fenyegetné. Itáliában jelenleg háborús veszély van, mely az Egyházi Állam határait fenyegeti. Mindenhonnan a protestánsok Itáliával, Rómával szembeni fenyegetései hallatszanak. A pápa lelkiismerete ezért nem engedheti meg, hogy magát, Itáliát,

Rómát, az Apostoli Széket és közvetlen alattvalóit megfossza a pénztartaléktól idegenek vagy távol élők védelme érdekében. Nem szól ez ellen a harmadik bulla azon szövegrésze sem, ahol V. Sixtus arról ír, hogy a pénzt a török és a protestáns veszély miatt is gyűjtötte, hiszen ez a kijelentés nem prejudikál a korábban specifikált eseteknek. Nem véletlen, hogy V. Sixtus, VIII. Kelemen és V. Pál sosem nyúltak hozzá, jóllehet az ő idejükben is voltak konfliktusok a protestánsokkal Németország, Franciaország, Flandria területén, illetve a törökökkel Magyarországon. Ha nem így tettek volna, az Angyalvár kincstára már teljesen kiürült volna.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 153*r*–156*v* – *cop.*)[a]

Primo praesupponendum est bullas Sixti V.[123] de tollendis seu expendendis pecuniis in Arce S.ti Angeli repositis esse generaliter, et indefinite prohibitorias, exceptis aliquibus casibus certis et specificatis.

2.o praesupponendum quod non possunt ullo pacto extendi ad alios casus non expressos, etiam quod in eis vigeat par aut maior ratio, ut in prima bulla[124] sequentes: *Si vero alii casus*.[125]

3.o praesupponendum quod eaedem bullae intelligendae sunt penitus ad literam, et prout sonant citra quamcunque interpretationem dicto sequentes:[b] *Si vero alii casus*.

4.o praesupponendum quod quicunque etiam Cardinalis aliquid locutus fuerit, aut insinuare procuraverit contra tenorem et formam dictarum bullarum, est periurus, excommunicationem incurrit, poenam privationis, infamiae, et alias, ut in prima bulla sequentes: *Id quoque statuimus, et sancimus*.[126]

5.o praesupponendum quod causae praecisae, ob quas Sixtus V. dictas pecunias reposuit, exprimuntur in prima bulla sequentes:

[123] Sixtus V.

[124] *Bullarum, diplomatum et privilegiorum … Taurinensis editio*, VIII, n. XLIII, 693–700, *Ad clavum apostolicae* (21 Aprile 1586).

[125] *Ibid.*, 696[b] § 5.

[126] *Ibid.*, 697[b] § 9.

Quod igitur a nobis.[127] Et sunt hae. Ne Papa, aut Populi ei subiecti opprimantur vi repentina, et improvisa, et ne in dubiis casibus pecuniae conficiendae necessitas ingruat cum maiori civitatum et provinciarum incomodo. His expressis in dicta bulla statim pontifex subiungit. Ob eas causas decernimus certam pecuniae summam seponere etc. Ergo praedictae sunt capitales causae talis sepositionis, cum id ipsemet Pontifex testetur.

6.o Unus ex casibus exceptis in dictis bullis, et praesertim in prima bulla sequentes: His itaque, versiculo *Si manifestum*,[128] ita se habet: Si manifestum periculum immineat ne aliqua ex Christianitatis provinciis ab infidelibus et Catholicae Ecclesiae hostibus occupentur, tuncque subsidii tantum ferendi causa etc. *[fol. 153v]* Quibus verbis patet, ut casus iste locum habeat requiri. Primo quod periculum sit imminens. 2.o quod periculum sit manifestum. 3.o quod periculum istud respiciat Christianam aliquam provinciam. 4.o quod periculum istud sit occupationibus ab infidelibus et Catholicae Ecclesiae hostibus 5.o et ultimo quod hoc casu pecunia erogetur subsidii tantum ferendi causa.

Considerandum itaque est an periculum Germaniae dictas conditiones habeat. Et primo an sit manifestum stantibus apparatibus imperatoris[129] et Fridlandii eius Ducis,[130] Electoris Bavariae,[131] Filii, Hispanorum etc. 2.o videndum est an verba illa, infidelibus et Catholicae Ecclesiae hostibus, comprehendant haereticos, nam ex vi copulative non sufficit esse hostes Catholicae Ecclesiae, nisi etiam sint infideles. Quorum appellatione licet

[127] *Ibid.*, 694[b] § 1.

[128] *Ibid.*, 695[b] § 2.

[129] Ferdinand II.

[130] Albrecht von Wallenstein († 1634), Prince of Friedland, was one of the most significant imperial generals of the Thirty Years' War; he was killed by the order of Ferdinand II in February 1634.

[131] Maximilian I (the Great), elector of Bavaria (1597–1651).

venire possint haeretici, tamen dispiciendum est an id locum habeat in materia stricte, et ad literam intelligendam, prout hanc esse diximus. 3.o negotium facessunt verba illa, subsidii tantum ferendi causa. Nam proprie subsidium, et subsidiarium est quod datur in defectum aliorum. At in casu praesenti non videtur deficere alia pecunia Imperatori et Principibus Catholicis Germaniae si velint suos thesauros excutere et superflua sua vendere. Item respectu Papae iam pecunia alia datur re ipsa in subsidium Germaniae, nempe 12M tallerorum, quolibet mense, quantum forte de pecuniis Castri S.ti Angeli dari posset, nam ex dispositione bullarum minutatim, seu paulatim et per partes et vices, non autem in magna quantitate promenda est illa pecunia, ut dicitur in sequentibus, ubi vero in 2.a et 3.a bulla. Ergo cum iam Sedes Apostolica aliud subsidium porrigat, non est quod etiam dicta pecunia reposita extrahi debeat. Aut certe, si haec extrahitur, cessare deberet aliud illud subsidium, quo gravant[ur] subditi Ecclesiae *[fol. 154r]* Italiae, siquidem Sixti V intentio superius indicata fuit, pecuniam Arcis S.ti Angeli in casibus praemissis ad id reposita, ut ne subditi extraodinariis exactionibus premerentur.

7.o In 2.a bulla Sixti V[132] sequentes: *Declarantes nostrae voluntatis*[133] etc. Exprimitur alius casus, quo licet depromere, et erogare pecuniam repositam in Arce S.ti Angeli. Et verba sunt haec: Quod in ipsa bulla de recuperatione Terrae Sanctae, et generali expeditione contra Turcas dictum fuit, idem etiam locum obtineat in recuperatione regnorum a quibuscunque Catholicae Romanae Ecclesiae hostibus occupatorum, et in expeditione quam contra eosdem decerni, ac fieri contigerit. Haec eadem verba repetuntur in 3.a bulla.[134]

---

[132] *Bullarum, diplomatum et privilegiorum … Taurinensis editio*, VIII, n. CVIII, 939–943, *Anno superiore*, 1587 Nov. 6.

[133] *Ibid.*, 940b § 2.

[134] *Ibid.*, IX, n. CXXVI, 1–4, *Etsi nos permultis*, 1588 Apr. 27, p. 3a.

Ex his verbis patet, hunc casum de recuperatione regnorum ab haereticis, intelligi prorsus debere prout alter primus casus de recuperatione Terrae Sanctae. Qui quidem casus in prima bulla his verbis concipitur: Si pro recuperatione Terrae Sanctae, et generali contra Turcas expeditione bellum aliquando suscipiendum erit, tuncque etiam postquam Christianus Exercitus comparaturus erit, ac mare ipsorum Turcarum fines traiecerit.[135]

Pro verificatione igitur huius casus ex istis verbis requiritur, primo concursus utriusque copulati, videlicet recuperatio Terrae Sanctae, et generalis expeditio contra Turcas. Neque enim unum istorum sine alio sufficeret, ut patet ex natura copulae.

Eodem igitur modo in recuperatione regnorum contra haereticos intelligenda sunt verba illa. In recuperatione regnorum a Catholicae Romanae Ecclesiae hostibus occupatorum, et in expeditione, quae contra illos decerni, et fieri contigerit. Nempe ut sicut in primo capite *[fol. 154r]* recuperationis Terrae Sanctae exigitur, quod etiam, et simul fiat generalis expeditio contra Turcas, sic etiam in recuperatione regnorum ab haereticis occupatorum fiat eadem expeditio generalis. Sed haec in casu praesenti non adest, non enim pro Germania decreta est generalis expeditio Principum Catholicorum, neque communi nomine formatur exercitus, aut alia interveniunt, quae in generalibus expeditionibus intervenire solent, prout in bello Hierosolimitano sub Urbano 2.o,[136] et aliis similibus. Ergo praesens casus non est casus de quo bulla loquitur.

2.o requiritur non solum recuperatio Terrae Sanctae, et insimul generalis expeditio, quin etiam Christianum exercitum iam comparatum fuisse, et ad fines Turcarum pervenisse antequam depromatur pecunia existens in Arce S.ti Angeli.

---

[135] *Ibid.*, VIII, 695[b] § 2.

[136] Urban II (1088–1099) announced the first crusade on the Council of Clermont in 1095.

Cum itaque casus regnorum occupatorum ab haereticis debeat omnino intelligi iuxta casum Terrae Sanctae, opus esset ut iam principum catholicorum exercitus comparaturus esset, imo et ad fines regnorum ab haereticis occupatorum accessisset. Quae omnia non video, quod facta fuerint, ac certe facta esse ostendere debent ii, qui pecuniam praedictam depromi petunt.

3.o requiritur quod ab haereticis regna fuerint occupata in illis verbis, Regnorum occupatorum. Ergo non sufficit occupatio civitatum, aut ducatuum, aut similium regnis inferiorum. Quod videndum est an in casu praesenti evenerit. Nam nullum regnum videtur occupatum, sed sola tacta Boemia, quae licet sit regnum, attamen sola civitas Pragae, et loca quaedam alia aperta, et non munita sunt in hostium manu, arces vero, et loca *[fol. 155r]* munita, imo et multa alia etiam aperta perseverant in potestate Imperatoris, et qui fortalitia, et arces possidet, his regnum possidere videtur. Unde iam non potest dici regnum illud ab hostibus esse occupatum, sed potius invasum. Quocirca nondum advenit praecisum tempus et conditio requisita a bullis.

4.o Considerandum esset an in materia istarum bullarum, quae ex dispositione ipsius legislatoris Sixti V. sunt strictissime intelligendae, pluralis locutio concipiat singularem. Ita ut verba illa Recuperatione Regnorum ab haereticis occupatorum possint intelligi de uno regno tantum, prout est Boemia, an vero exigatur, quod expeditio fiat pro recuperatione plurium regnorum, cum bullae praedictae ad litteram, et quatenus verba sonant, et non aliter intelligi valeant.

[II.] Ex quibus omnibus deducitur valde oculatos debere esse Cardinales, qui in praesentibus Germaniae necessitatibus tractare, aut verba movere volunt de pecuniis in Arce S.ti Angeli reconditi extrahendis, siquidem stantibus supradictis considerationibus non videtur dicta pecuniarum extractio suaderi posse, nisi ad verba bullarum Sixti V. aliquae interpretationes applicentur. Sed

Sixtus V. reicit interpretationes, et vult suas constitutiones intelligi ad litteram, et non licere ullo modo de aliis casibus interpretari, ut in dicto sequentes *Si vero alii casus* in prima bulla. Ergo cardinalis, qui quamcumque interpretationem, aut a nuda littera abstractum sensum attentaverit, infamiam, rebellionem, et paenas dictarum bullarum impingere poterit.

Denique certissimum est, quod bullae praedictae in casibus *[fol. 155v]* quos excipiunt, et in quibus pecuniae praedictae erogationem permittunt, non tamen id iubent, sed tantum removent impedimentum prohibitionis, et praescribunt quasdam solemnitates, sine quibus nec etiam prohibitionem removere intendunt. Quare etiam si praedicti casus excepti sint in actu, et etiam si concurrant aliae praescriptae solemnitates. Attamen adhuc dictae pecuniae remanent ut alia bona immobilia Ecclesiae Romane, ita enim de iis loquitur, et talia esse declarata Sixtus V. in prima bulla sequentes *Extra hos casus*, versiculo *Statuentes*,[137] et in 2.ª bulla sequentes *Has autem*, versiculo *Tandemque Deo*,[138] quod repetitur in 3.a bulla.[139]

Quocirca in libera Summi Pontificis potestate, et discussione relinqueretur an dictae pecuniae essent amovendae vel non. Et sicut alia ecclesiarum bona immobilia Pontifex pro his necessitatibus vendi aut alienari non permitteret, et multo minus bona immobilia Ecclesiae Romanae, nescit quanam ratione istas pecunias consumi, aut expendi vellet. Ulterius etsi Sixtus V permittat pluribus in casibus thesaurum praedictum extrahi, et erogari posse, tamen nemo inficiabitur praecipuam eius intentionem extitisse, ut pro periculis personae Summorum Pontificum, Sedis Apostolicae immediate, et Status Ecclesiastici reservarentur.

---

[137] *Ibid.*, VIII, 696ª, § 3.
[138] *Ibid.*, VIII, 941ªᵇ, § 5.
[139] *Ibid.*, IX, 3ᵇ, § 4.

Et haec quidem primaria intentio, et scopus Sixti V. elucet ex narrativa primae bullae, quae aliis duabus inseritur, et ad quam iste referuntur. Et primo in illis verbis sequentibus: *Nam cum illius.*[140] Eorum praecipue commodis, et incolumitati consulere debemus, qui sub peculiari tutela et ditione huius Sanctae Sedis sunt constituti. Et inferius sequentes: *Quod [fol. 156r] igitur*[141] Ne aliquando repentina aliqua, et improvisa vi nos, successoresve nostri, aut populi nobis subiecti opprimantur. Et subiungit. Quod superiorum temporum luctuosa monent exempla. Nempe Borbonis impetus in Clementem VII[142] et similia.

Idem apparet ex casibus, pro quibus dicta pecunia comparata et reposita fuit, nam maior eorum pars respicit Sedem Apostolicam, eiusque res, et subditos, ut patet in sequentibus. His itaque adducti. Primo si annonae caritas, et inopia premat. 2.o si pestilentia ingruat. 3.o si bellum contra Statum Sanctae Romanae ecclesiae in Italia inferatur. 4.o si ad obedientiam reducenda sit civitas rebellis Sedi Apostolicae. 5.o si recuperanda sit ditio aliqua, quae ad eandem Sedem Apostolicam devolvatur, vel etiam conservenda. 6.o si in eandem ditionem aliquis se intruserit, aut intrusionis periculum immineat.

At vero hisce temporibus pleraque ex istis periculis impendent, aut certe timeri possunt. Nam pestilentia adhuc viget, et terret. Fames praeterito anno invaluit, et praesenti ob aeris intemperiem formidatur. Bella in Italia turgent, et ad fines Status Ecclesiastici insultant. Haereticorum adversus Italiam, et nominatim Romam minae undique personant. Ita ut videatur non posse tuta conscientia Summus Pontifex seipsum, Italiam,

[140] *Ibid.*, VIII, 694[ab] *(Praeambulum)*.

[141] *Ibid.*, VIII, 694[b] § 1.

[142] The *sacco di Roma* of 1527 (Charles Bourbon was the head of the German and Spanish mercenaries, who was deceased in 1527).

Romam, Sedem Apostolicam, et subditos eiusdem immediatos pecuniis spoliare ad aliena, seu longinqua defendenda, dum propria et propinqua sunt obnoxia periculis, quae summa cum ratione metum incutiunt.

Nec videtur obstare narrativa 3.ae bullae, ubi Sixtus V. *[fol. 156v]* profitetur se ob pericula a Turcis, et haereticis imminentia pecunias maiores congessisse, et eo magis quod heretici quotidie in Gallia et Germania deteriora damna minitabantur.[143] Nam narratio ista non est casuum, ob quos immediate pecunia sit insumenda, sed tantum indicat causas remotas congerendae pecuniae, nempe quoniam haeretici in dies invalescebant, unde ab eorum furiis timeri poterant ii eventus, propter quos strictim pecuniae repositae pararentur, nempe occupatio regnorum, ut supra, invasio status ecclesiastici, et similia. Unde patet Sixtum V, Clementem VIII, Paulum V[144] nunque pro turbationibus Galliae et Germaniae pecunias illas attingere voluisse. Et quidem si adeo prompte, et facile pro periculis Catholicarum provinciarum aliqua Catholica ab hereticis, aut Turcis vim patitur. Quinimo iam pluribus ab hinc annis Flandria, Gallia, Germania, Ungaria idem aerarium penitus exhausissent.[145]

[a] This is a *purum* without corrections by a secretary's handwriting. [b] In the M.S. 's.s" abbreviation (also below, many times).

[143] *Ibid.*, IX, 2ab § 1.

[144] Sixtus V, Clemens VIII and Paul V (1605–1621). The author of the memoir refers to the Huguenot wars, the war of Colon (1583–1585) and the first years of the Thirty Years' War.

[145] Apart from the content of the previous notes, it is about the conflicts of the Union of Arras and the Union of Utrecht in the Low Countries, about the anti-Ottoman war in Hungary (*Lunga Guerra Turca*, 1591/93–1606), and the Catholic-Protestant conflicts (1604–1606).

9.
Rome, before 24 April 1632
Considerations about the papal aid given to Germany

I. Counterarguments whether the pope breached his duty to give aid to Germany. Practically speaking he did not sin, because he did not encourage the enemy to attack. Examples from the Bible that he did not sin by neglect, either. As the supreme pastor he did his duty, he held prayer sessions, for instance in the Lateran or in the Santa Maria Maggiore, he gave pardons and opened the Church's treasure of grace for helping those in trouble. – II. Whether the Holy See should grant financial aid, without which a war could not paid for, from the following sources. 1. From the tithes. Several examples from the Bible that the tithes can only be used for ecclesiastical purpose. However, other popes used them for granting aid, since the popes are allowed to use the income of the Church for other purposes than their original function. This way, the current pope gives 12,000 talers monthly based on the newly imposed Italian tithes and orders the Iberian collectors to collect 60,000 golden for the Spanish monarch. 2. From the interim incomes and annates transferred to the monarchs. By no means, since the Roman pope and the Apostolic See are responsible for every church; and the sum that is for the living expenses of the pope and his ministers cannot be given to secular monarchs. 3. From any taxes imposed on the clergy by the pope. The answer is no, since according to the decrees of many universal councils the clergy cannot be obliged to pay taxes to any secular powers. 4. With the expansion of the idea of a crusade. This is not useful, since the movement of Luther was also triggered by the "alms given to gain indulgences", the pronouncement of a crusade with privileges of indulgences, etc. in the Low Countries would only deepen the conflict. 5. From the reserves of the *Castel Sant'Angelo*. The answer is no, since they could only be used directly for the sake of the pope and his subjects.

I. Érvek az ellen, hogy a pápa elmulasztotta-e kötelességét a Németországnak történő segítségnyújtásban. Tevőlegesen nem vétkezett, hiszen nem bátorította az ellenséget támadásra. Bibliai példák arra, hogy mulasztással sem vétkezhetett. Legfőbb pásztorként megtette kötelességét, imaalkalmakat tartott, például a Lateránban vagy a Santa Maria Maggiorében, búcsút hirdetett, kitárta az Egyház kegyelmi kincsestárát a bajba jutottak megsegítésére. – II. Vajon adjon-e a Szentszék anyagi segítséget, mely nélkül nem folytatható háború, a következő

forrásokból. 1. Tizedekből. Számos bibliai példa arra nézve, hogy a tizedek csakis egyházi célra használhatóak. Ezt azonban más pápák felhasználták segítségadásra, hiszen az egyházfőknek jogukban áll az egyház bevételeit másra fordítani, mint ami elsődleges rendeltetésük. Így ad a mostani pápa is az újonnan kivetett itáliai tizedek terhére havi 12 000 tallért, és adott utasítást az ibériai kollektoroknak 60 000 arany behajtására a spanyol király számára. 2. Az interkaláris jövedelmek és annáták átengedéséből az uralkodóknak. Semmi esetre sem, hiszen minden egyház gondja a római pápára avagy az Apostoli Székre van bízva; és ami a pápai és miniszterei megélhetésére van rendelve, az nem engedhető át laikus fejedelmeknek. 3. A pápa által a klérusra bármilyen jogcímen kivetett adóból. A válasz nemleges, hiszen több egyetemes zsinati határozat alapján klérus nem kényszeríthető, hogy világi hatalom számára adót fizessen. 4. A keresztes háború meghirdetésének kiterjesztésével. Ez nem hasznos, már Luther mozgalmát is „a búcsúengedmények miatt adandó alamizsnák" indították el, egy keresztes háború búcsúkiváltságokkal stb. történő hirdetése Németföldön csak fokozná a feszültséget. 5. Az Angyalvár tartalékából. A válasz nemleges, hiszen ez közvetlenül a pápa és alattvalói céljaira fordítandó.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 157*r*–171*v* – *cop.*)[a]

[fol. 157r]

Nullum desideratur Sanctissimi officium ad repellendum e Germania militem infidelem

[fol. 158r]

[I.] Quaeritur

An reprehendi possit Summus Pontifex praetermissi officii in ferendo subsidio Catholicis Germaniae Principibus, quos infidelis miles bello vexat, armis turbat.

Supponit quaesitum, quamvis errare non possit Summus Pontifex in definiendis iis, quae ad fidem, ac mores pertinent, errare[aa] tamen in iis, quae sunt facti, reprehendique posse. *[[aa] Lucae 22. Matt. 16. Ioan. ultimo. Lucius 1. ep. 1 ad Ep.os Hisp. et Galliae. S. Leo serm. 3 de assumpt. sua ad Pontificatum. Agatho in ep. ad Constant. Imp.rem quae lecta est in VI. synodo act.*

4 et act. 8 probata. Innoc. III. in ep. ad Epis. Arelatensem.[146] *Conc. Later. sub Leone X. sess. 11.*[147] *]*[b]

Esto[bb] prima sedes a nemine iudicetur, unam si excipias haereseos causam, in quam usque in hanc diem nullum Pontificum incidisse non infimae notae doctores[cc] defendunt, et probant. *[*[bb] *Conc. Sinuessanum sub Marcellino Papa in eius confessione. Silvester Papa in 2.a Synodo Romana cap. 2.o Nemo novit. (Causa) 9. qu. 3. can. Patet profecto.*[148] *17 qu. 4. can. Nemini*[149] *] [*[cc] *Bellarm. Tom. 1. controv. l. 4 de Romano Pontifice cap. 6. et deinceps.*[150] *]*

His ad quaesiti auferendam temeritatem notatis: *[fol. 158v]* Tanquam certum ac luce meridiana clarius.

Suppono nullam commissionis culpam in Romani Pontificis facto reperiri. Nam neque inimicum militem consilio, favore, aut auxilio excitavit ad bellum, aut iam invadentem fidelium terras arma subministrans, vel pecunias, militumve eidem copias praebens, adiuvit. Nec alio quoquam modo eius comprobavit factum, cuius ut irritos redderet conatus omnem movisse lapidem, quae infra dicentur, demonstrant.

Omissionis igitur tantum culpa in ipso quaerenda esset, si alicuius culpae reprehensione dignum esse quis quaerere velit.

Supponendum 2.o: Ad Romanum Pontificem, quia Summus Sacerdos est a Christo Domino constitutus tanquam rector, ac pastor Dominici Gregis, ut oves in aeternae vitae pascua ducat, spectare primo, ea ad pugnandum *[fol. 159r]* apprehendere, ac

[146] *Liber Extra*, 3.42.3 *(Maiores)*.

[147] *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ed. by Iosephus Alberigo–Iosephus A. Dosetti Perikle–P.I. Caludius Leonardi–Paulus Prodi, Bologna 1973[3], 634–649 (here 640, 2–13).

[148] *Decretum Gratiani*, C.9 qu.3 c.10 *(Patet profecto)*.

[149] *Decretum Gratiani*, C.17 qu.4 c.30 *(Nemini)*.

[150] *Disputationes Roberti Bellarmini Societatis Iesu, De Controversiis Christianae Fidei, adversus huius temporis haereticos, tribus tomis comprehensae*, Ingolstadii 1586–1593.

subministrare arma, quae decent Christi milites. Quae vero sint (quoad praesens negocium attinet), ex *Paulo ad Ephesios 6*. sese offerunt galea salutis, scutum fidei, quae per caritatem operatur: cuius effectus idem Apostolus *ad Hebraeos 11* addens exempla demonstrat. Fide transierunt Hebraei Mare Rubrum tanquam per aridam terram: quod experti Aegyptii devorati sunt *[Exodi 14]*. Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem *[Josuae 6]*. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace *[Josuae 8]*. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barae, Samson, Jephte, David, Samuel, et Prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, *[fol. 159v]* obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum.

Quae fides si interdum in nobis per peccatum eius recedente forma quae est caritas, mortua sit, poenitentiae sacramento, in quo requiritur cordis contritio, oris confessio, et operis satisfactio, est a morte excitanda.

In his autem nihil praetermisisse Sanctissimum Patrem, quo eius diligentia desideretur.

Testis est eiusdem Sanctissimi auctoritate Romanus convocatus Clerus et Populus ad divinam publicis supplicationibus implorandam opem, qui media hyeme Eminentissimorum Patrum astante senatu eumdem conspexit Sanctissimum ad Altare Principis Apostolorum Christi passi mysteria agentem, ut Deum pro peccatis nostris fideli populo iratum propitium redderet ne vindictam sumeret de peccatis nostris. *[fol. 160r]*

Quod idem praestitit in Lateranensi, et Sanctae Mariae ad Praesepe Basilicis.[151]

[151] In the Cathedral of Saint John in Lateran and in the Papal Basilica of *Santa Maria Maggiore*.

Testes sunt indulgentiae in forma iubilei concessae: ut ex litteris Sanctissimi, quae super his editae sunt, manifeste constat.

Testes sunt iuges illae, quae singulis diebus Dominicis ad Apostolorum corpora ab eodem Sanctissimo D.no N.ro effunduntur preces.

Testis iterum Romana cohors, quae ante cineralibus feriis cum populo in eadem Sanctorum Apostolorum ecclesia aderat imploratura pro praesentibus necessitatibus auxilium a Christo Domino sub speciebus panis[c] regali apparatu, luminumque frequentia exposito, ita, ut ad tanti sacramenti contemplandam dignitatem mentes hominum facile elevari possent. Testes denique lacrymae illae, quae ex piissimi parentis *[fol. 160v]* oculis manabant, dum iisdem feriis in eadem basilica et altari incruentum offerebat corporis et sanguinis D.ni N.ri Iesu Christi sacrificium, a Patre misericordiarum Deo petens, ne gentes venirent in haereditatem Dei, polluerent templum sanctum eius, ponerentque Ierusalem in pomorum custodiam.[152d]

Haec omnia satis superque demonstrant summam esse iniuriam quaerere, an praetermissi officii reprehendi possit Romanus Pontifex, qui tot sinceri affectus paternae suae solicitudinis manifesta dedit argumenta.

Et haec satis esse deberent a Summo Sacerdote requirere, cuius dona thesauros Ecclesiae dispensantis si digne reciperent fidelis populus, Catholicique Principes, nihil esset quod inimicorum hostiles timeremus incursus. Fide namque armati Principes, quorum est bella agere, post verae poenitentiae fructus, non cunctarentur inimicos adire, eiusque conatus repellere, scutum fidei sumentes fortes fierent in bello, vincerent regna *[fol. 161r]* reportarent repromissiones, quae factae sunt a Deo, qui cum sit summe verax mentiri non potest.

[152] *Cf. Psalmus* 79.

Verum ita fit, ut quando divinis, quae longissime humana superant, diffidimus auxiliis, temporalia requiramus, quae multiplicata saepissime laedunt, his si praesertim addantur stipes pauperum, redemptiones peccatorum, patrimonium Christi, quae sunt ecclesiarum bona *[12. qu. 2. can. Indigne*,[153] *et can. Aurum*,[154] *16. qu. 1. can. Revertimini*,[155] *et can. Quoniam*[156]*]*, sanctuarium Dei, quibus qui usi sunt, cum infelices bellorum exitus saepe sint experti, admonent quam inanes sint hominum cogitationes, et vana consilia, qui in gerendis bellis contra infideles deberent ex spoliis Ecclesiam ditare, non autem eius stipendiis militare.

Haec interdum recogitans Austriacae Augustissimae Domus pietas, quae ad septuaginta ecclesiarum millia constructione in gentem crevit magnam, *[fol. 161v]* cogitavit ea quae ab ecclesiis repetiit addito foenere restituere, Evangelicum secuta documentum: ut fide digni referunt de Augustissimae Austriacae Domus pietate, ob quam crevisse in gentem magnam non est quod dubitemus. Manus namque contrectaverunt, et oculi eorum qui astabant in Pragensi praelio[157] viderunt, quam propitius illi fuerit Deus, cuius bella gerebat. Recens refero bellum, quamvis non desint antiqua, ex quibus reportavit victoriam, auxit triumphos, ut sciamus illum eumdem esse Deum, *qui fecit magnalia in Aegypto*, *mirabilia in Terra Cham*, *terribilia in Mari Rubro [Psalm. 105]*,[158] cuius virtus non senescit, non languet brachium.

---

[153] *Decretum Gratiani*, C.12 qu.2 c.21 *(Indigne)*.

[154] *Decretum Gratiani*, C.12 qu.2 c.70 *(Aurum)*.

[155] *Decretum Gratiani*, C.16 qu.1 c.65 *(Revertimini)*.

[156] *Decretum Gratiani*, C.16 qu.1 c.68 *(Quoniam)*.

[157] Namely in the Battle of White Mountain of 8 November, 1620.

[158] *Psalmus* 105, 21, 22.

[II.]

At demus nunc etiam temporalia requiri subsidia, sine quibus non fiunt bella. Hic iam quaero, qua decet, animi submissione: Quomodo haec suppeditare debeat Summus Pontifex.

[fol. 162r]

Primo. An decimis.[159]

Quam tutum hoc sit medium novit Deus, qui ut ex sacris canonibus scripturae inhaerentibus habemus *[can. Non est, De Decimis;*[160] *Genes. 14. ad Hebr. 7]*, vult ex bellorum spoliis ditari ecclesias, quod in lege naturae facto proprio comprobat Abram *Genesis 14*, qui a caede Chodorlahomor regrediens, obtulit decimas summo sacerdoti Melchisedec omnium quae abstulerat in bello, quas integras persolvere voluit Abram, affirmans se nolle ditari re aliena, nobis innuens iure naturae ex bellis deberi decimas sacerdotibus, ita naturali ratione dictante ex bello dari decimas, ut grati nos Deo exhibeamus, qui victoriarum est auctor. Sicut ex fructibus terrae dantur decimae *[can. Non est, De Decimis]*, quia a Deo et esse, et incrementum *[fol. 162v]* accipiunt. Nam neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus *[Prima Corint. 3]*: a quo omne bonum recognoscentes, ut illi grati simus in viis eius[e] ambulabimus custodientes mandata, inter quae enumeratur ex bello decimarum solutio.

---

[159] On the papal tithe: Mario Rosa, *La «scarsella di Nostro Signore»: aspetti della fiscalità spirituale pontificia nell'età moderna*, Società e Storia 10 (1987) 817–845, 833–834; Enrico Stumpo, *Il capitale finanziario a Roma fra Cinque e Seicento. Contributo alla storia della fiscalità pontificia in età moderna (1570–1660)* (Pubblicazioni della Facoltà di Giurisprudenza dell'Università di Sassari, Serie Storica 4), Milano 1985, 184; Reinhard, *Finanza Pontificia*, 470–472.

[160] *Liber Extra*, 3.30.23 *(Non est)*.

Timorem ingeri post legem scriptam Exod.[dd] Levit.[ee] Num.[ff] Deut.[gg] Paralip.[hh] Est.[ii] Job.[jj] Eccles.[kk] etc. *[dd cap. 22. ee cap. 27. ff cap. 18 gg cap. 12. 14 et 26. hh 2 cap 31. ii 2 cap. 10 et 12. jj cap. 1 kk -]* maledictio, quam comminatus est non solventibus decimas Deus Malachiae 3, quem auget ibidem repromissa benedictio omnem decimam in horreum Domini inferentibus, cuius verba haec sunt. Et dixistis, in quo configimus te? In decimis, et in primitiis. Et in penuria vos maledicti estis, et vos me configitis gens tota. Inferte omnem decimam in horreum, et sit cibus in domo mea, et probate me super hoc, dicit Dominus: si non aperuero vobis cataractas Coeli, et effudero vobis benedictionem usque ad abundatiam, *[fol. 163r]* et increpabo pro vobis devorantem, et non corrumpet fructum terrae vestrae, nec erit sterilis vinea in agro, dicit dominus exercituum. Et beatos vos dicent omnes gentes, eritis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus exercituum.

Ex quibus verbis satis constare videtur non esse tutum undequaque remedium exactio decimarum a clero, cum debitas non solventes maledictione pessima maledicantur.

At dices: Hinc videtur damnari tot Romanorum Pontificum decimarum concessio ad sublevandas Catholicorum Principum necessitates, quas patiuntur dum bellum ab infideli milite iniuste illatum sustinent.

Respondetur tantam interdum necessitatem *[fol. 163v]* accidere posse, ut congruat, ecclesiastica dispensatione illud fieri, quod alias iure divino fieri prohibetur. Ob bonum namque publicum omnimodam et plenam habet administrandi potestatem Romanus Pontifex ecclesiarum bona, et in alios convertendi usus ab eo, ad quem sunt primo destinata: sicut et in praesenti causa S. D. N. ad hunc effectum novas exigit decimas ab Italiae clero et ecclesiis, iamque coeptae sunt solvi ex propriis antequam exigantur. Singulis namque mensibus duodecim millia numinos argenteos, quos vulgo tollari vocant, in subsidium confert Catholicis Principibus, qui ab infi-

delibus in Germania bello premuntur, facultatemque dedit iis, qui partes suas agunt in Hyspania apud Catholicum Regem Nuncio et Ministris exigendi sexcentenea millia aureorum, quos statim atque exegerint Catholico Regi ad hunc effectum et finem largiantur, *[fol. 164r]* quos pro sua pietate cum gratiarum actione iuxta sacras sanctiones recepturus creditur *[cap. Non minus*[161] *Concil. Later. sub Alex. 3. et cap. Adversus*[162] *Magni Later. Concil. sub Innoc. 3. de Immunitate Ecclesiastica].*

Importunae namque magnorum Principum interpositae preces vi comparantur, atque ita minus tutam conscientiam reddunt et recipientis et dantis in iis, in quibus non est iusta causa hic et nunc cum caeteris quae circumstant actum accidentibus et donandi et recipiendi, vel etiam dispensandi super his, in quibus non est iusta dispensandi causa, et tunc praesertim quando laedi potest, seu laeditur ius alienum, quod naturalis ratio dictat, divina firmat auctoritas. Id autem determinare res gravissima cum sit, primae Sedis est opus. *[Deuter. 17. X cap. Per Venerabilem, Qui Filii sint Legitimi*[163] */ Vigilius Papa ep. 2 ad Eutherium / Dist. 12. can. Praeceptis*[164] *9 qu. 3. can. Episcopo*[165] *can. Fuit semper. can. Ipsi sunt Canones. can. Antiquis regulis. can. Cuncta per Mundum. cap. Maiores, De Baptismo.] [fol. 164v]*

Quaeritur 2.o. An ad haec sustinenda bella concedendi sint Catholicis Principibus vacantium ecclesiarum fructus aut inte-

[161] *Concilium Lateranense III*, can.19 = *Liber Extra* 3.49.4 *(Non minus)*.

[162] *Concilium Lateranense IV*, const. 46 = Liber Extra 3.49.7 *(Adversus)*.

[163] *Liber Extra*, 4.17.13 *(Per venerabilem)*.

[164] *Decretum Gratiani*, Dist.12 c.2 *(Praeceptis)*.

[165] *Decretum Gratiani*, C.9 qu.3 c.9 *(Episcopo scribit)*, C.9 qu.3 c.11 *(Fuit semper)*, C.9 qu.3 c.16 *(Ipsi sunt canones)*, C.9 qu.3 c.12 *(Antiquis regulis)*, C.9 qu.3 c.17 *(Cuncta per mundum)*; *Liber Extra* 3.42.3 *(Maiores)*.

gri, aut eorum determinata portio, quam annalem pensionem dicunt seu annatam.[166]

Respondetur, id nulla ratione expedire ut fiat. Romana enim Ecclesia absque ulla simoniacae labis suspicione ob necessarios sui et ministrorum sumptus pro omnium ecclesiarum cura et labore, quem sustinet, reservans sibi fructuum portionem beneficiorum, quae confert, quam annalem pensionem seu annatam dicunt, contradicentes habuit, quos Canonici iuris interpretes, universa Theologorum schola, Pontificiae Constitutiones in Generalibus Conciliis editae divinis eloquiis inhaerentes redarguunt, et damnant *[Nicolaus V. Const. Ad sacram Petri sedem.*[167] *Concil. Later. sub Leone X sess. 11]*[168], naturali accedente ratione, quae dictat laborantibus subministranda esse ab iis pro quibus laborant necessaria sumptibus *[1 Corint. 9]*, *[fol. 165r]* sine quibus quod agitur ministerium exerceri non potest.

At omnium ecclesiarum cura est Romano Pontifici seu Apostolicae Sedi commissa.

Necesse igitur est ut Ecclesiae omnes subministrent quae necessaria sunt pro Romani Pontificis sumptibus, et eorum, quorum opera utitur in ministerio, quod pro omnium ecclesiarum cura, atque custodia exercere tenetur, pro quo ministerio in antiqua lege dabantur Summo Sacerdoti ab aliis ex Tribu Levi decimae decimarum *[Num. 18]*, in quarum locum substituit Ecclesia annalem pensionem, quam annatam dicunt

[166] On the annates with more literature: TUSOR, *The Baroque Papacy*, 120–121.

[167] The ratifying bull (19 March, 1448) of the concordat of Vienna of 17 February, 1448 is published: Ratifikationsbulle dat. 1448 März 19 zum Wiener Konkordat von 1448 Feb. 17; *Bullarum, diplomatum et privilegiorum… Taurinensis editio*, V, 97–100; *Raccolta di Concordati … tra la Santa Sede e le Autorità Civili I*, ed. by ANGELO MERCATI, Città del Vaticano 1954, 177–185.

[168] ALBERIGO ET AL. (ed.), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, *loc. cit.*

tanquam expeditam magis, et in qua solvenda non essent negligentes qui praeficiuntur ecclesiis.

Quod est igitur Summi Sacerdotis victus *[fol. 165v]*, et eius Ministrorum alimonia, naturali atque divino suadente iure, non est laicis Principibus concedendum, ne haereditate possideant sanctuarium Dei, et Altari non servientes de altario vivant, mercedemque recipiant operis, quod nec exercent, nec exercere possunt. Et ne pro sacerdotum benedictione induant maledictionem, non est permittendum, ut ad laicam potestatem transeant stipes pauperum, sacerdotis refectio, patrimonium Christi, ne paulatim miris et exquisitis modis incipiat fieri Domino gentium sub tributo ob quod illud recipientes maledicantur a Deo maledictione pessima, qualem narrat Malachias cap. 3. et cuius exempla scripturas legenti occorrunt multa.

Quaeritur 3.o. An alicuius tributi impositione debeat Summus Pontifex clericos cogere ad illud solvendum, quocunque *[fol. 166r]* nomine exactio facienda significetur.

Respondetur, non esse cogendum clerum, ut laicae potestati, vel Regibus solvat tributum.

Probatur auctoritate Concilii Lateranensis sub Alexandro III,[169] cap. *Non minus*, *De immunitate*,[170] quia naturali iure, ac divino esse non debent peioris conditionis ecclesiastici sub lege gratiae, quam olim fuerint sub Pharaone tempore legis naturae. At tunc exemit Rex Pharao naturae lumine ductus sacerdotes a tributis.

Non igitur cogendi sunt clerici ut solvant tributum Catholicis Regibus tempore legis Evangelicae, quae est gratiae, ac libertatis, qua libertate liberavit nos Christus *[Apostol. ad Galat. 4]*.

[169] Alexander III, the Council of the Lateran.

[170] *Concilium Lateranense III*, can.19 = *Liber Extra*, 3.49.4 *(Non minus)*.

Confirmatur ex cap. *Adversus Magni*[171] Lateranensis Concilii sub Innocentio III,[172] ubi requiritur: *[fol. 166v]* Summi Pontificis facultas, postquam etiam episcopus cum clero iudicavit expedire ut concurrat etiam clerus ad ferendum subsidium cognita utilitate, atque necessitate, quia et episcopus et clerus faciliores, ac procliviores sunt ad huiusmodi concessiones.

Igitur non cogendus clerus ut invitus solvat ea, a quibus solvendis iure divino eximitur, ut habetur in cap. *Quamquam*, *De censibus*.[173] Et si ex causa eidem clero detur facultas subsidium ferendi, non recedendum est ab iis, quae in Generalibus Conciliis Spiritu Sancto edocta Ecclesia sanxit.

Quamobrem non debet Summus Pontifex totius Ecclesiae ac Capitis decernentis iudicio derelicto, exponere se periculo divinum ac naturale ius laedendi in praeiudicium Ecclesiarum, et Cleri quos peculiari iure defendere ac tueri tenetur. *[fol. 167r]*

At vero iam facultatem dedit Nuncio suo, ut praestet consensum nomine Sanctitatis Suae clero et episcopis Regnorum Hyspaniae ferendi quodcunque subsidium iuxta Sacrorum Canonum utriusque Lateranensis Concilii sub Alexandro III. et Innocentio III. praescriptum.

Quare si non consentiat cum episcopis clerus, et ob id necessaria ad bellum desint, non erit culpa in Summum Pontificem referenda, qui totum illud, quod poterat iuxta Sacras Constitutiones, concessit. Nulla enim est culpa operari iuxta leges, praesertim in Conciliis Generalibus editas, in eorum dispensatione, quae divini sunt iuris. In alios ergo transferenda culpa *[cap. Quamquam*, *De Censibus*, *in 6]*. Ni

[171] *Concilium Lateranense IV*, const. 46 = *Liber Extra*, 3.49.7 *(Adversus)*.

[172] Pope Innocent III (1198–1216) convoked the Fourth Council of the Lateran in 1215.

[173] *Liber Sextus*, 3.20.4 *(Quamquam)*.

ecclesiasticas sanctiones, quae Spiritu Sancto docente, Ecclesiamque in Conciliis Generalibus dirigente, quibus adfuit Ecclesiae Caput Romanus Pontifex editae sunt, damnare velimus. *[fol. 167v]*

Quaeritur 4.o An extensione Bullae Cruciatae possit melius bellorum necessitatibus occurri. Quaesito respondetur dicendum: Non expedit ut haec extensio fiat.

Probatur, quia ad religionem tuendam contra infideles non debemus exuere militem iis armis, quibus augetur, et conservatur fides, quo fideles armati fortes facti sunt in bello, vicerunt regna, adepti sunt repromissiones *[Apost. ad Hebr. 11]*. Sed per ecclesiasticam disciplinam ab apostolorum temporibus observatam scripturis praeceptam, sacris Conciliorum Generalium Canonibus restauratam augetur, et conservatur fides, quae per caritatem operatur.

Non igitur per extensionem Bullae Cruciatae, per quam disciplina ecclesiastica relaxatur, occurrere debemus inermes contra infidelem militem, qui magis fide quam ense solitus fuit expugnari Apostolo teste ad Hebraeos 11. id exemplis *[fol. 168r]* multis comprobante, consulto relictis aliis, quae unusquisque potest ex sacris historiis petere.

Praeterea Cruciatae nomine significatur nunc privilegiorum extensio, quibus gaudebant illi, qui Cruce signati in expeditione ad Terram Sanctam recuperandam libera voluntate militiae, cui Cruciatae dederunt nomen, adscribebantur: quae privilegia extenduntur ad eos, qui parum conferunt subsidii ad ea gerenda bella, quae contra infideles suscipiuntur, addita facultate diebus ieiunii cibos vetitos comedendi, casuum etiam sublata reservatione, quorum iudicium Ecclesia Romana sibi servare consueverat, haereseos excepto crimine, additisque aliis, ut in constitutione super hac re edita videri potest. Ergo si hoc conferentes subsidium iis volunt gauderi gratiis, ac privi-

legiis quae concedit *[fol. 168r]* Apostolica Sedes, Christi capiti compatiantur, necesse est. Non enim sub coronato capite spinis, ex quo sanguis fluit, qui est redemptio nostra, membra deliciis affluere decet. Quare cum his privilegiis eorum qui recipiunt abusu ad delicias, non ad necessitatem, ad licentiam non ad discplinam iam utantur homines, ecclesiasticae disciplinae enervato rigore quem caelestis Magister, Christus Dominus Homo Deus exemplo docuit, discipuli receperunt, custodivit Ecclesia, collapsumque restituere studuit in Generalibus Conciliis, in iis quae sunt de moribus decretis, atque canonibus. Non est ecclesasticae disciplinae enervandus rigor, ne paulatim illis exuamur operibus, quibus fidei, spei et caritatis debetur augmentum, quae sunt arma, quibus, si pugnet Christanus miles vincat, necesse est: nam sive cadat, sive stet miles qui fide certat, quae est victoria nostra, cadit victima Christo *[1 Ioan. 5]*, coronam recipit gloriae, qua militantem exaltat *[fol. 169r]* Ecclesiam, triumphantem ditat, qua nulla potest esse victoria gloriosior, magnificentior, triumphus, ad quem canunt angeli, laetantur archangeli, et exercituum Dominus exurgit Deus dissipans gentes, quae bella volunt, acuens ut fulgur gladium suum, manu arripiens iudicium, reddens ultionem hostibus suis, et his, qui oderunt eum, reddens retributionem; sagittas suas inebriat sanguine, gladius devorat carnes, servorum suorum ulciscitur sanguinem, et vindictam in hostes retribuens, propitius est terrae populi sui, ut discere licet ex iis, quae docuit Deus Deuter. 32: *Si acuero ut fulgur gladium meum*,[174] et quae sequuntur. Qui Ieremiae cap. 1 dixit: Ne formides a facie eorum, nec enim timeri te faciam vultum eorum. Ego quippe dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum aereum, super omnem terram, *[fol. 169v]* Regibus Iuda, Principibus eius, et sacerdotibus, et populo terrae. Et

[174] *Dt.* 32, 41.

bellabunt adversum te, et non praevalebunt, quia ego tecum sum, ait Dominus, ut liberem te.[175] Et David Psalm. 11. *Vivit Dominus, et benedictus Deus meus, et exaltetur Deus salutis meae. Deus qui das vindictas mihi, et subdis populos meos sub me, liberator meus de inimicis meis*. Et quae sequuntur.

Qui et gentes interdum contra fideles non custodientes mandata, non ambulantes in viis eius excitavit, permittendo ut sua feritate inimici nominis Dei contra eius electum populum bello agerent, ut in sacris est historiis legere, atque annalibus. *[Deuter. 32. Iosuae 7. Psal. 105. Ierem. 2 et 52 et 32. Ezechielis 16 et 23].*

Quamobrem ne iusta Dei ira, atque furore quae in nos armatae gentes insurrexerunt victoriam reportent, reassumenda est galea salutis, scutum fidei, quibus consuevit electus populus vincere bella, exterorum vertere castra, qui sunt virga[ll] furoris *[fol. 170r]* Domini vindictam sumentis de peccatis nostris. *[Ad Ephes. 6.[ll] Sixtus V. Constit. 31.*[176]*]*

Et si malorum omnium quae Germania patitur auctorem habuit haeresiarcarum patrem nostri temporis Lutherum,[177] qui ex elemosynis, quae dabantur ad consequendum indulgentias occasionem sumpsit damnandi Romanam Ecclesiam (quae in declarandis, ac definiendis quae ad fidem ac mores pertinent nunquam erravit, nec errare potest), quod indulgentias venderet. *[Lucae 22. Matt. 16. Ioan. ultimo. Nicolaus I. in ep. ad Michaelem.*[178] *Leo IX in ep. ad Petrum Antiochenum.*[179] *Conc.*

[175] *Ier.* 1, 17–19.

[176] *Epitome canonum omnium… authore Laurentio Brancato*, 1689[3], Register s. v. Pecunia: Sixtus V, const. 31, 1586 April 21, *Ad clavum = Bullarum, diplomatum et privilegiorum… Taurinensis editio*, VIII, 97–100 and 693–700.

[177] Martin Luther (1483–1546).

[178] *Decretum Gratiani*, C.9 qu.3 c.10.

[179] *Acta et Scripta de controversiis ecclesiae graecae et latinae*, ed. by Cornelius Will, Leipzig–Marburg 1861, 168–171: *S. Leonis IX epistola ad Petrum episcopum Antiochenum* (inc. *Congratulamur*).

Later. sub Leone X. sess. 11, cap. Maiores, De Baptismo.[180] *]* Et ut colligitur ex patribus Concilii Tridentini sess. 25. in decreto *De indulgentiis*[181] hinc sumpsit initium damnandi Apostolicam Sedem, quae a nemine iudicatur[mm], cuique subesse[nn] est de necessitate salutis, suamque disseminandi haeresim, qua infecit Germaniam: esset iuxta eosdem Sacri Concilii patres antiquus mos indulgentias concedendi restituendus. *[*[mm] *9.a qu. 3 can. Episcopo scribit.*[182] *can. Nemo.*[183] *can. Aliorum.*[184] *can. Facta subditorum.*[185] *can. Ipsi sunt et can.*[186] *Cuncta per Mundum.*[187][nn] *Cap. Unam Sanctam de Maioritate et obedientia.*[188] *Conc. Later sub Leone X sess 11.*[189] *Deuter. 17. X cap. Per Venerabilem, Qui Filii sint legitimi.*[190] *]*

Nec sperare debemus vulneris Germaniae inflicti, aut propinati veneni illud esse medicamentum, quod tanquam *[fol. 170v]* ferrum ad vulnerandum, venenumque ad inferiendum humano generi semper infensus Satanas eius membro suppeditavit Luthero, qui hoc nomine ausus est Ecclesiam damnare Romanam.

Quaeritur 5.o An pecuniis, quae servantur in Aerario Arcis S.ti Angeli[191] occurrendum sit praesentibus necessitatibus, atque

[180] *Liber Extra*, 3.42.3 *(Maiores)*.
[181] Alberigo et al (ed.), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, 796ff.
[182] *Decretum Gratiani*, C.9 qu.3 c.9 *(Episcopo scribit)*.
[183] *Decretum Gratiani*, C.9 qu.3 c.13.
[184] *Decretum Gratiani*, C.9 qu.3 c.14.
[185] *Decretum Gratiani*, C.9 qu.3 c.15.
[186] *Decretum Gratiani*, C.9 qu.3 c.16.
[187] *Decretum Gratiani*, C.9 qu.3 c.17.
[188] *Extravagantes Communes*, 1.8.1 *(Unam Sanctam)*.
[189] *Liber Extra*, 3.42.3 *(Maiores)*.
[190] *Liber Extra*, 4.17.13 *(Per venerabilem)*.
[191] *Cf. Documents*, n. 4, note 99.

periculis. Respondetur, id Apostolicae Sedis ac Romani Pontificis determinare est opus.

Probatur, quia cum unusquisque sit rei suae dominus, et arbiter, id maxime convenit Apostolicae Sedi, Romanoque Pontifici, cuius est dirigere, ac docere omnes, qui neminem praeter Deum, cuius in terris vicarias agit partes, cognoscit iudicem: ipsius enim est considerare an his pecuniis indigeat pro suis, suique populi necessitatibus, quibus peculiari quodam, ac speciali iure consulere tenetur, non solum ob spiritualem potestatem, quae se extendit ad *[fol. 171r]* universum orbem: verum etiam ob temporalem, quam in eumdem populum immediate habet, et exercet absque ulla ab homine dependentia, quemlibet iuris ac iurisdictionis exercens actum, qui praesertim ab iis exigit tributa, quae in eius utilitatem, necessitatem, atque defensionem sunt impendenda primo, et custodienda, ut possit melius ab illis etiam quae nunc imminent pericula, propulsare. Quem ut illaesum servaret a fame, pestifera lue ac bello, maiorem pecuniarum summam insumpsit, quam ea quae in Arce S.ti Angeli conservatur, quae non esset sufficiens ad solvendam tertiam aeris alieni partem, quod contraxit Apostolica Sedes, ut Catholicis Principibus, qui contra infideles bellum sustinebant, ferret subsidia, ob quae magnam partem reddituum quos a suis, sibique immediate subiectis populis exigere solebat, vendidit, iuribus ad *[fol. 171v]* instar censuum constitutis, quos communiter Montes dicunt, qui redditus cum horum Montium erectione debiti sint emptoribus. Non videntur ulterius praegravandi populi, sed custodiendae pecuniae pro iis usibus, quos necessarios futuros et quae praeterierunt, et quae imminent mala innuunt.

Quare nihil est reperire, quo praetermissi officii reprehendi possit Romanus Pontifex, sed laudanda pietas, magnificanda prudentia. Cuius paterna monita atque consilia si reciperent Catholici Principes, et modum doceret, quo temporalibus non destituerentur subsidiis, et iam propitium haberent Deum,

cuius armati fide, fortes fierent in bello, castra verterent exterorum, reciperent repromissiones. *[Apost. ad Haebr. 11.]*

Quod sperare suadet Catholicorum Principum pietas, quos propitio Deo foedus inituros contra infideles credere iuvat, quorum victoria non magis vincenti, quam victo prodest, qui fide auctus, inferni vinculis solvitur, panditur illi ad caelum iter, quo nihil homini gloriosius.

[a] This is a *purum* with few corrections written in some kind of calligraphy. [b] Original notes of the text written on the margin. [c] From the '*sub*' a margin note made by another person. [d] Next to it on the margin a line written by the same person without notation: "*Iamque videtur precibus et votis pii Parentis recenti Bambergensi victoria innuere Deus.* [e] "*in viis eius*" is repeated.

10.

Rome, 24 April 1632
Pope Urban VIII's answer to Cardinal Pázmány

The draft is an important and spectacular document of the inner function of the papal decision making, the routine and direct influence of the Secretariat of State. The summary of its content is below alongside the reconstruction of the original text based on Azzolini's references and notes (Documents, 10.a). The draft has such parts that were omitted from the fair copy. – The additional note of the secretary of state on the draft (*) shortly summarises Urban VIII's oral supplement; namely, if the question of the league was presented in another form, he would love to listen to it, however, it is necessary to know the opinion of the other rulers.

A fogalmazvány a pápai döntéshozatal belső működésének, az Államtikárság munkamódszerének és közvetlen befolyásának fontos és látványos dokumentuma. Tartalmának összefoglalását lásd alább, az eredeti irat Azzolini szövegbeli utalásai és jelölései alapján történt rekonstrukciójánál (Iratok, n. 10.a). A fogalmazvány olyan részeket is tartalmaz, amelyek végül nem kerültek be a tisztázatba. – Az államtitkár utólagos ráírása a fogalmazványra (*) röviden összefoglalja VIII. Orbán szóbeli kiegészítését, miszerint ha más, megfelelő módon kerülne előterjesztésre a liga kérdése, azt szívesen meghallgatná, szükséges azonban tudni a többi fejedelem véleményét is.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 195*r*–199*v* – *conc.*)[192]

Sig.r Card.le, V. S. ha più volte parlato a noi in voce, e dateci anco in scritto le dimande, che per mezo di Lei ci ha fatte la M.tà dell'Imp.re[a] di sussidii pecuniarii per le presenti guerre che Gostavo di Suetia, e gli eretici fanno alla M. S. et altri Prencipi Cat.ci[b] di Germania, di offitii et interpositioni al Re

[192] Fol. 195*rv*: handwriting of Azzolini, fol. 196ff: handwriting of the secretary of state with m.p. emendations, interpunctions of Azzolini. Cited and some parts translated in Hungarian by Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 33–34 and with the false date of 26 May (the last papal audience), 40–41; Id., *Magyarország… összeköttetései a római szentszékkel*, 315–317, 319–320, 536, note 1042 and 1054; Id., *Pázmány Péter*, 231–232.

Christianissimo et altri Prencipi Cat.ci acciò[c] non solo non diano calore alcuno al detto Sueco, ma anco unite con S. M. Ces.a se le oppongano. E finalmente che noi entriamo nella lega capitolata tra S. M. Ces.a al Re Cat.co della quale V. S. ci diede una copia, e che facciamo uffitio acciò v'entrino parimente altri Prencipi Cat.ci.[193]

Dopoi V. S. consegnò al Card.le Barberini[194] un'altra scrittura mentre noi eravamo in Castel Gandolfo replicando le dette instanze massimamente udendosi nuovi progressi dello Sueco contro l'Imp.re, e contro la Baviera, et in particolare ha motivato V. S., che almeno si veda di presente l'esattione della metà delle decime imposte da noi alli ecclesiastici d'Italia,[195] et il prezzo si sborsi in una volta a S. M. Ces.a. E che se nella formula della suddetta lega vi son particolarità alle quali non possiamo noi condescendere, si procuri farne un'altra per difesa dell'Imperio, e Prencipi Cat.ci levandovi le clausole che non sono opportune. *[fol. 195v]*

Sopra le quali propositioni e domande noi habbiamo risposto, e fatto rispondere più volte a V.S.[d] dopo haverle vedute, udite, e considerate con quell'affetto sincero e paterno col quale Dio benedetto sà, che riguardiamo sempre la persona, e le cose di S. M. Ces.a, e con quello zelo che habbiamo verso gl'interessi della Religione Cat.ca e dell' Imperio. Onde con angustia continua di cuore sentiamo le presenti afflittioni de' Cat.ci di Germania et i progressi de nemici della Santa Fede Cat.ca e di Cesare, e questo nostro sentimento supera ogni espressione che noi ne potessimo fare. E però ci siamo continuamente rivolti a Dio benedetto con larga dispensatione de tesori spirituali, e con assidue orationi publiche le quali si continuano, e si moltiplicano tuttavia.

---

[193] The listed monarchs: Gustav Adolf, Ferdinand II, Louis XIII, Philip IV.

[194] Francesco Barberini.

[195] On the papal tithes see above, *Documents*, n. 9, note 159.

Hora rispondendo in conformità all'instanze di V.S. diciamo primieramente, che vorremmo che i tempi calamitosi etc. = (Quì si scriva il contenuto nell'altro foglio † fin alle parole: *ci compatirà* etc. senza le parole lineate, et immediatamente si raggiunga quel che quì seguita.)

E quanto al motivo di V. S. circa le decime quali havemo imposte etc. (qui si seguiti tutto il contenuto nel foglio A dalla chiave in qua fin al fine eccetto le parole lineate – e più si ripigli come quì sotto.

Quanto al passar offitii etc. come nel foglio †). *[fol. 196r]*

†

Risposta precisa letta da S. S.tà al S.r Card. Pasman nella udienza privata de 24. Aprile[e]

Signor Cardinale, V. S. ci lasciò nella sua udienza del Martedì Santo due scritture espostevi anche in voce, una delle quali contiene le domande, che per mezzo di Lei ci ha fatte la Maestà dell'Imp.re, e l'altra una capitolatione di lega conclusa trà S. M. Cesarea e 'l Re Catt.co, invitandoci noi, e desiderando che facciamo uffitio acciò v'entrino altri Principi Catt.ci.

Noi però con quell' affetto sincero, e paterno, col quale Dio benedetto sà che riguardiamo sempre la persona, e le cose di S. M. Cesa.a, e con quello zelo che portiamo verso gli interessi della Religione Catt.ca, e dell'Imperio, onde con angustia continua di cuore, sentiamo le presenti afflittioni de Catt.ci di Germania, et i progressi de nemici della fede Catt.ca e di Cesare, habbiamo vedute, e considerate le dette scritture, e richieste fattevi da V.S. E rispondendo a Lei sopra ciò che n'ha esposto, diciamo primieramente che vorremmo che i tempi calamitosi, quali il Divino Giuditio ha permessi, e permette, *[fol. 196v]* ci havessero lasciate forze da concorrere a que' maggiori aiuti, che può desiderar S. M. Cesa.a e la Religione Cat.ca in Germania, perche Iddio che vede i cuori, sà quanto volentieri gli impiegaremmo, mà perché l'im-

possibilità nostra à più di quello, che habbiamo cominciato à dare, e tuttavia diamo in ciascun mese, è notoria, et oltre di ciò dal nostro segretario a V.S. potrà esser piu largamente significata ci persuadiamo che S. M. Ces.a ci compatirà, se non potiamo portarci ad altro. Non lascieremo però di andarvi pensando, e considerando se alla giornata potremo far qualche cosa di più, benché adesso non vedriamo veramente strada da poter far da vantaggio.

Quanto al passar uffizi col Re Christanissimo, acciò cammini uniti con S. M. Ces.a contro lo Sueco, e gli eretici, e non solo non diano calore alcuno a questi, mà anzi si congiungano in buona, e stabile amicitia con S. M. Ces.a, e co' Principi Catt.ci, Noi non habbiamo mancato mai di farlo vivamente, e tuttavia lo stiamo facendo, e ci esibiamo prontissime *[fol. 197r]* a continuare, et infervorare i medesimi uffizii, rinovandone espresse commessioni alli nostri Ministri, et anco alli Nuntii straordinarii,[196] che sono per partire. E piaccia a S. D. M. di secondar così le nostre interpositioni in questo, come ardentemente lo desideriamo, e ci adopreremo per questo fine.

Resta il terzo punto della confederatione overo lega, delle cui capitolationi V. S. ci diede copia. Mà essendo stata vista, e considerata, vi si trovano più difficoltà, quali ci impediscono d'applicarvi l'animo, e le interpositioni. Le quali difficoltà potrà parimente udir V. S. dal nostro segretario. Però quando si penserà, e proporrà altro modo, che sia conveniente, e proportionato a' noi et al nostro offitio Pastorale e paterno, e di sodifatione degli altri Principi, che vi hanno à concorrere, non mancheremo d'udirlo volontieri, e considerarlo di buon cuore per fare dal canto nostro tutto quello che potremo.

Nel rimanente può S. M. Ces.a viver certissima che noi amiamo, e stimiamo singolarmente la sua Imperial persona e la sua Augustissima Casa, e confidiamo che ricevererà in bene

[196] See above, *Documents*, n. 4, notes 74 and 79.

quello che la presente possibilità nostre e della Sede Apostolica ci permette, accompagnato da una affettuosa, sincera et ottima volontà.

[On the margin, Azzolini's handwriting, without any references to the text:]

[*] Furono spiegate a V. S. in voce e fù soggiunto che quando si proponesse altro modo concernente e proportionato a noi e al nostro ufficio pastorale e paterno, e di sodisfattione degli altri Prencipi che vi hanno a concorrere, non haremmo mancato di udir volontieri, e considerarlo di buon cuore per farvi dal canto nostro tutto quello che potremmo. Hora soggiungiamo, che questo a noi non potiamo esser più congiunti con S. M. Ces.a in cose che tanto risguardano la Religione Cat.ca di quello che Dio medesimo ha constituiti, e per mantenimento e difesa della detta Religione. Facciamo e faremo il nostro possibile con li offitii e con l'opera, che lo dimostrano. *[fol. 197v]* E si troverà in noi sempre dispositione al buon fine del negotio. È necessario però di sentire i Prencipi che hanno da entrare in lega, accioché dalle proposte, senti e pensieri che si scorgeranno de loro interessi e volontà si possa prosecurar come si farà di formar concerto tale che rimanga aggiustato quel che communemente sarà giudicato espediente a condurre al fine che si desidera etc.[f]

[fol. 198r]

A

Sig.r Cardinale, V. S. con sua scrittura consegnata al Card. Barberini[g] mentre noi eravamo in Castel Gandolfo e per quello che il Vesc.o di Ripa[197] nostro segretario ci riferse

[197] Lorenzo Azzolini.

ch' ella li haveva detto a bocca ha replicate l'istanze per il sussidio de danaro in servitio dell'Imp.re, massimamente udendosi nuovi progressi dell Sueco contro l'Imperio, e contro la Baviera. Et ha V. S. motivato in particolare che almeno si venda di presente l'esattione della metà delle decime imposte da noi alli ecclesiastici d'Italia et il prezzo si sborsi in una volta a S. M. Cesarea.

In risposta Le diciamo che la nostra afflitione per i progressi dello Sueco a danni de'Catt.ci e della nostra Santa Religione, supera ogni espressione, che a V.S. ne potessimo fare, e però continuando a rivolgerci a Dio benedetto, habbiamo ordinato che si moltiplichino le orationi publiche, com' ella può vedere dalle quarant' hore che oltre le comandate già prima e che tuttavia si continuano, sono state straordinariamente inditte e si fanno per le chiese di questa città e speriamo che se si considerà unicamente e di cuore in S. D. M., non habbi da tardar molto a vedersi gli effetti della sua misericordia.

Quanto poi al motivo V. S. circa le sopradette decime quali havemo *[fol. 198v]* imposte per poter dare li dodeci mila tallari il mese, che havemo già pagati per cinque mesate, V. S. sappia che le precedute afflixioni de guerre e di peste rendono l'esattione scarsissima e difficilissima, e fin' hora qualche chiesa principale chiede esserne esentata per impotenza che allega, onde tanto meno può vendersi l'esattione in questo tempo, massime non essendo stato mai solito che la esattione[h] di queste decime d'Italia si venda, ma sempre s'è usato andarle esiggendo a suoi tempi. Oltre che quando si trovassero a vendere, sarebbe con gran diminutione, attese le sopradette difficoltà, e conseguentemente si ridurrebbono quasi a niente, essendone già pagati a questo conto li sessanta mila tallari per le dette cinque mesate, et hora rimettendosene altri dodici mila per il futuro mese.

Con tuttociò Mons. Grimaldi nostro Nuntio spedito a S. M. Cesarea procurerà di rappresentarli veridicamente e schiettamente lo stato della Sedia Apostolica, poiché meglio porrà avanti a gli occhi altrui le calamità, la voce viva di persona informata, che non fanno le lettere, nella maniera che V. S. è venuta a descriverci a bocca il pericoloso stato dell'Imperio. Vederemo anche, acciò gli uffizi del Nuntio *[fol. 199r]* non siino affatto soli, di farli rimesse di denaro quanto ci sarà possibile in tanta strettezza a conto delle mesate future. Assecurandosi però egli che la quantità, la quale misurata dalle nostre forze non può corrispondere all'istanze di V. S., e l'haversi in parte da erogare per la Lega Cattolica, non sia poco accetta a S. M. Cesarea, ò per non sodisfarle, cose le quali nel porgerle antecedentemente, e poi nell'eseguirle, hanno bisogno della voce viva. Il che V. S. prenda in buona parte,[i] poiché supponendo noi in V. S. quella buona corrispondenza, che havemmo sempre cercata, e cerchiamo con l'Imp.re, e con chi tratta negotii della M.tà S., non mancheremo di far con vive dimostrationi che di tutto ciò che opererà il Nuntio oltre il motivo della spontanea nostra volontà e zelo paterno[j] se ne dia la dovuta lode a V. S., et alli suoi diligenti offitii portati con efficacia e premura.

[a] Later, one and a half sentences in reference to the document given to Cardinal Azzolini are crossed out. [b] Interlineal interpolation of two words. [c] Later, there is a word crossed out. [d] Later, there are four words crossed out. [e] This direction on the left margin by Azzolini's handwriting. [f] It is interlined at the end of the document given to Pázmány at the end of May from "*Hora soggiungiamo*" (Mednyánszky, 99). See later, *Documents*, 10.a, note '*d*'. [g] From the "*sua*" an interpolation above the line by Azzolini's handwriting; there are three words crossed out below it. [h] A longer word is ripped out. [i] An interlining from the beginning of the sentence; there are 6-5 words crossed out below it. (All the corrections are made by Azzolini.) [j] From the "*oltre*" an interpolation at the bottom of the page. Next to it on the left margin, there are two shorter sentences circled that do not fit in the text.

10.a

Rome, 24 April 1632
Pope Urban VIII's answer to Cardinal Pázmány
(A reconstruction of the original text)[198]

1. The pope lists the antecedents of his answer for Pázmány's oral and written requests made on behalf of the emperor; namely in the case of the financial aid given against Gustav Adolf and the Protestants; that the pope should convince the French and other Catholic monarchs not to support the Swedes but to ally with the emperor against them; finally joining the league of the emperor and the Spanish king (by handing over the copy of the text) and motivating other Catholic monarchs to do the same. He suggests in the document given to the Barberini cardinal due to the Swedish advance that the pope should give at least half the sum of the imposed tithes as aid; in relation to the league he says that the parts in question can be corrected and the league can be altered to a defensive alliance signed for the sake of the Empire. He heard the news with sympathy; he is offering his prayers and the church's treasures of grace (etc.). – 2. The tithes, which were earlier imposed to grant 12,000 talers monthly – out of which a sum of 5 months had already been paid –, can barely be collected due to the plague and the former costs of the war. In Italy, however, their lease is not possible; what is more it

[198] Published based on the text given to Pázmány on 28 May: MEDNYÁNSZKY, n. 39, 96–99. *Cf.* FRAKNÓI, *Pázmány… és kora*, III, 41, note 3. Published based on the copy immediately sent to the nunciature of Vienna: BECKER, NBD IV/5, 256–258, n. 68.3 (*ibid.* cited also the reference number of the draft). – The text-reconstruction was prepared on the basis of the draft, and after this it was compared to the publication of BECKER and MEDNYÁNSZKY. At BECKER one can find exactly this reconstructed text, while at MEDNYÁNSZKY, there are significant differences in point 3; see later the notes of the textual criticism. His publication relies upon the copy given to Pázmány on 28 May by Azzolini and immediately sent to Vienna. *Cf.* above, *Chapter II*, note 28. – Earlier the full text of Pázmány's speech given on the audience of 6 April *(Summarium legationis…)* was also sent to the nunciature of Vienna. *Cf.* Barb. Lat., vol. 2595, fol. 67*r*–70*v*. Perhaps same thing happened with Pázmány's speech given on the audience of 24 April. Its copy *ibid.*, fol. 71*r*–72*r*. (*Cf.* above, *Chapter II*, note 74.)

would not be profitable. Already the payment of the next monthly instalment is due. The dire situation of the Apostolic See will be introduced to the emperor verbally by Nuncio Grimaldi, which could not be done in a letter. They will consider whether they could grant financial aid based on the payments of the following month; therefore Grimaldi will not go to Vienna with an empty hand. Yet, the sum that Pázmány is requesting is not grantable. Nevertheless, this allowance is owed to his zealous work on behalf of the emperor. – 3. The pope has already done a lot to convince the French monarch to ally with the emperor against the Swedes and not to disturb them; he will renew his role of a mediator and send extraordinary nuncios there. 4. In relation to the league, whose points were handed over by Pázmány, they thoroughly examined it, though they found many difficulties in it that hinder the pope's participation. The hurdle will be explained by Secretary of State Azzolini. However, he does not rule out the possibility of a suitable league that is introduced in another way. – Finally, he expresses his love and appreciation for the emperor and the House of Austria.

1. A pápa elősorolja válaszának előzményeit: Pázmánynak a császár nevében tett többszöri szóbeli kéréseit és írásbeli előterjesztését a Gusztáv Adolf és a protestánsok ellen adandó pénzsegély ügyében; továbbá hogy járjon közben a francia királynál és más katolikus uralkodóknál: ne támogassák a svédeket, hanem a császárral egyesülve szálljanak szembe velük; végül pedig, hogy lépjen be a császár és a spanyol király között létrejött ligába (egyúttal szövegének másolatát is átnyújtotta), és erre más katolikus fejedelmeket is ösztönözzön. A Barberini bíborosnak a svédek előretörése miatt átadott iratban azt javasolta, hogy legalább az újonnan kivetett tizedek felét adják előre egy összegben segítségül, a ligával kapcsolatban pedig, hogy a kifogásolt részek átjavíthatók, és a ligát át lehet formálni a Birodalom érdekében kötött védelmi szövetséggé. Együttérzéssel hallotta a szomorú híreket, imáit és az egyház kegyelemi kincseit (stb.) ajánlja. – 2. A pestis és a korábbi háborús kiadások miatt a havi 12 000 tallér segély folyósítására korábban kivetett tizedek – 5 havi összeg már kifizetésre került belőlük – is nehezen folynak be. Arra Itáliában nincsen lehetőség, hogy bérbe adják ezeket, ami egyébként sem lenne megtérülő megoldás. Már a következő havi részlet fizetése esedékes. Az Apostoli Szék nehéz helyzetét Grimaldi nuncius fogja feltárni a császár előtt élőszóval, melyre nem lenne megfelelő a levélbeli közlés. Meg fogják fontolni, hogy a következő havi részletek terhére tudnak-e pénzsegélyt adni, ne menjen Grimaldi teljesen üres kézzel Bécsbe. Az az összeg azonban, amit Pázmány kér, teljesíthetetlen. Ugyanakkor jelen engedmény is az ő dicséretes buzgólkodásának köszönhető, amellyel a császár képviseletében eljárt. – 3. Annak érdekében, hogy a francia király fogjon össze a császárral a svédek ellen, és ne izgassa őket, eddig is so-

kat tett, és megújítja közbenjárását, sőt rendkívüli nunciusokat is küld ennek érdekében. 4. Ami a ligát illeti, melynek pontjait Pázmány átadta, alaposan megvizsgálták ezeket, ám számos nehézséget találtak benne, melyek megakadályozzák részvételét. E nehézséget Azzolini államtitkár fogja majd kifejteni. Egy más módon előtárt, alkalmas liga tervezete elől azonban nem zárkózik el. – Végezetül kifejezi a császári és az Ausztriai Ház iránti szeretetét és megbecsülését.

Risposta precisa letta da S. S.tà al S.r Card. Pasman nella udienza privata de 24. Aprile

[1.] Sig.r Card.le, V. S. ha più volte parlato a noi in voce, e dateci anco in scritto le dimande, che per mezzo di Lei ci ha fatte la M.tà dell'Imp.re di sussidii pecuniarii per le presenti guerre che Gostavo di Suetia, e gli eretici fanno alla M. S. et altri Prencipi Cat.ci di Germania, di offitii et interpositioni al Re Christianissimo et altri Prencipi Cat.ci acciò non solo non diano calore alcuno al detto Sueco, ma anco unite con S. M. Ces.a se le oppongano. E finalmente che noi entriamo nella lega capitolata tra S. M. Ces.a al Re Cat.co della quale V. S. ci diede una copia, e che facciamo uffitio acciò v'entrino parimente altri Prencipi Cat.ci.[199]

Dopoi V. S. consegnò al Card.le Barberini[200] un' altra scrittura mentre noi eravamo in Castel Gandolfo replicando le dette instanze massimamente udendosi nuovi progressi dello Sueco contro l'Imp.re, e contro la Baviera, et in particolare ha motivato V.S., che almeno si veda di presente l'esattione della metà delle decime imposte da noi alli ecclesiastici d'Italia, et il prezzo si sborsi in una volta a S. M. Ces.a. E che se nella formula della suddetta lega vi son particolarità alle quali non possiamo noi condescendere, si procuri farne un' altra per

[199] The listed monarchs: Gustav Adolf II, Ferdinand II, Louis XIII, Philip IV.

[200] Francesco Barberini.

difesa dell'Imperio, e Prencipi Cat.ci levandovi le clausole che non sono opportune.

Sopra le quali propositioni e domande noi habbiamo risposto, e fatto rispondere più volte a V. S. dopo haverle vedute, udite, e considerate con quell'affetto sincero e paterno col quale Dio benedetto sà, che riguardiamo sempre la persona, e le cose di S. M. Ces.a, e con quello zelo che habbiamo verso gl'interessi della Religione Cat.ca e dell'Imperio. Onde con angustia continua di cuore sentiamo le presenti afflittioni de' Cat.ci di Germania et i progressi de nemici della Santa Fede Cat.ca e di Cesare, e questo nostro sentimento supera ogni espressione che noi ne potessimo fare. E però ci siamo continuamente rivolti a Dio benedetto con larga dispensatione de tesori spirituali, e con assidue orationi publiche le quali si continuano, e si moltiplicano tuttavia.

Hora rispondendo in conformità all'instanze di V.S. diciamo primieramente, che vorremmo che i tempi calamitosi etc. *[†]* quali il Divino Giuditio ha permessi, e permette, ci havessero lasciate forze da concorrere a que' maggiori aiuti, che può desiderar S. M. Cesa.a e la Religione Cat.ca in Germania, perche Iddio che vede i cuori, sà quanto volentieri gli impiegaremmo, mà perché l'impossibilità nostra à più di quello, che habbiamo cominciato à dare, e tuttavia diamo in ciascun mese, è notoria, et ci persuadiamo che S. M. Ces.a ci compatirà *[†]*.

[2.] E quanto al motivo di V.S. circa le decime quali havemo imposte *[A]*[a] per poter dare li dodeci mila tallari il mese, che havemo già pagati per cinque mesate, V. S. sappia che le precedute afflixioni de guerre e di peste rendono l'esattione scarsissima e difficilissima. Onde tanto meno può vendersi l'esattione in questo tempo, massime non essendo stato mai solito che la esattione di queste decime d'Italia si venda, ma sempre s'è usato andarle esiggendo a suoi tempi. Oltre che quando si

trovassero a vendere, sarebbe con gran diminutione, attese le sopradette difficoltà, e conseguentemente si ridurrebbono quasi a niente, essendone già pagati a questo conto li sessanta mila tallari per le dette cinque mesate, et hora rimettendosene altri dodici mila per il futuro mese.

Con tuttociò[b] Mons. Grimaldi nostro Nuntio spedito a S. M. Cesarea procurerà di rappresentarli veridicamente e schiettamente lo stato della Sedia Apostolica, poiché meglio porrà avanti a gli occhi altrui le calamità, la voce viva di persona informata, che non fanno le lettere. Vederemo anche, acciò gli uffizi del Nuntio non siino affatto soli, di farli rimesse di denaro quanto ci sarà possibile in tanta strettezza a conto delle mesate future. Assecurandosi però egli che la quantità, la quale misurata dalle nostre forze non può corrispondere all'istanze di V. S., e l'haversi in parte da erogare per la Lega Cattolica, non sia poco accetta a S. M. Cesarea, ò per non sodisfarle, cose le quali nel porgerle antecedentemente, e poi nell'eseguirle, hanno bisogno della voce viva. Il che V. S. prenda in buona parte, poiché supponendo noi in V. S. quella buona corrispondenza, che havemmo sempre cercata, e cerchiamo con l'Imp.re, e con chi tratta negotii della M.tà S., non mancheremo di far con vive dimostrationi che di tutto ciò che opererà il Nuntio oltre il motivo della spontanea nostra volontà e zelo paterno se ne dia la dovuta lode a V. S., et alli suoi diligenti offitii portati con efficacia e premura. *[A]*

[3.] Quanto al passar uffizi col Re Christanissimo, acciò cammini uniti con S. M. Ces.a contro lo Sueco, e gli eretici, e non solo non diano calore alcuno a questi, mà anzi si congiungano in buona, e stabile amicitia con S. M. Ces.a, e co' Principi Catt.ci, Noi non habbiamo mancato mai di farlo vivamente, e tuttavia lo stiamo facendo, e ci esibiamo prontissime a continuare, et infervorare i medesimi uffizii, rinovandone espresse commessioni alli nostri Ministri, et anco alli Nuntii straordi-

narii,[201] che sono per partire. E piaccia a S. D. M. di secondar così le nostre interpositioni in questo, come ardentemente lo desideriamo, e ci adopreremo per questo fine.

Resta il terzo punto della confederatione overo lega, delle cui capitolationi V. S. ci diede copia. Mà essendo stata vista, e considerata, vi si trovano più difficoltà, quali ci impediscono d'applicarvi l'animo, e le interpositioni. Le quali difficoltà potrà parimente udir V. S. dal nostro segretario. Però quando si penserà, e proporrà altro modo, che sia conveniente, e proportionato a' noi et al nostro offitio Pastorale e paterno,[c] e di sodifatione degli altri Principi, che vi hanno à concorrere, non mancheremo d'udirlo volontieri, e considerarlo di buon cuore per fare dal canto nostro tutto quello che potremo.

[4.] Resta il terzo punto della confederatione overo lega, delle cui capitolationi V. S. ci diede copia. Mà essendo stata vista, e considerata, vi si trovano più difficoltà, quali ci impediscono d'applicarvi l'animo, e le interpositioni. Le quali difficoltà potrà parimente udir V. S. dal nostro segretario. Però quando si penserà, e proporrà altro modo, che sia conveniente, e proportionato a' noi et al nostro offitio Pastorale e paterno, e di sodifatione degli altri Principi, che vi hanno à concorrere, non mancheremo d'udirlo volontieri, e considerarlo di buon cuore per fare dal canto nostro tutto quello che potremo.[d]

Nel rimanente può S. M. Ces.a viver certissima che noi amiamo, e stimiamo singolarmente la sua Imperial persona e la sua Augustissima Casa, e confidiamo che ricevererà in bene quello che la presente possibilità nostre e della Sede Apostolica ci permette, accompagnato da una affettuosa, sincera et ottima volontà.

[a] The interlining according to the draft and its notation (A–A). [b] In the cited publication of MEDNYÁNSZKY: '*Contuito cio*'. [c] In the text given to

[201] See above, *Documents*, n. 4, notes 74 and 79.

Pázmány at the end of May, it is the following based on the explanation of Urban VIII on the audience from the "*le quail*": '*le quali difficolta furono spiegate à V. S. in noce, e fu soggiunto , che quando si proponesse altro modo conveniente, e proportionato à noi et al nostro ufficio pastorale, e paterno…*' Mednyánszky, *op. cit.*, 99. [d] In the text given to Pázmány at the end of May, the following addition of the pope given in speaking and written down by Azzolini was also interpolated: "*Hora soggiungiamo, che questo a noi non potiamo esser più congiunti con S. M. Ces.a in cose che tanto risguardano la Religione Cat.ca di quello che Dio medesimo ha constituiti, e per mantenimento e difesa della detta Religione. Facciamo e faremo il nostro possibile con li offitii e con l'opera, che lo dimostrano. [fol. 197v] E si troverà in noi sempre dispositione al buon fine del negotio. È necessario però di sentire i Prencipi che hanno da entrare in lega, accioché dalle proposte, senti e pensieri che si scorgeranno de loro interessi e volontà si possa prosecurar come si farà di formar concerto tale che rimanga aggiustato quel che communemente sarà giudicato espediente a condurre al fine che si desidera.*" *Cf.* Mednyánszky, *op. cit.*, 99.

II.

Rome, 24 April 1632
Private audience of Cardinal Pázmány at Pope Urban VIII

1. Pázmány delivered the emperor's letter in Latin and noted that he represented Ferdinand II alone. Envoy Savelli is ill, although he was supposed to accompany him. He is asking answer for his request presented on 6 April. The pope took the document and expressed his sympathy about the latest events in Germany; and then he read out word for word the already prepared answer. He added that he would not give his answer in writing, since it was not the habit of the popes; however, he can discuss it in more detail with Secretary of State Azzolini. – 2. After reading the answer, they engaged in a discussion about the given points. According to Pázmány, the oral answer was very wise. The pope added that he had personally written to the French monarch a long time ago, but his letter must have been lost on its way, therefore he had sent a duplicate to Paris. The archbishop of Esztergom agreed that letters often disappeared at the time. The pope explained that the French had wanted to negotiate, however, the extraordinary Spanish envoy of Paris had excluded himself from it; Azzolini will read to Pázmány the report of the nuncio of Paris written on that occurrence. It is to be feared that the escape of the Prince of Orléans to Brussels will exacerbate the tension. – 3. Regarding the financial aid, the pope mentioned the devastating plague, the expenses of the threat of Venice, the expenditures of Avignon and Urbino, the expenses of the fortification and the Spanish monarch's debt of 180,000 scudi on account of Valtellina. Last week, at the news of the usage of the reserve of the *Castel Sant'Angelo*, the people of Rome openly revolted, primarily because that was their taxes. For the Hungarian cardinal's interjection – namely the bull of Sixtus V speaks about savings – the pope answered that he could show the moneybags kept in the *Castel Sant'Angelo*, which proved that they were from new taxes. And here the pope touched upon the fact that Pázmány had quoted him incorrectly; he did not speak about the mistake of the monarchs but of their secretaries when the cardinals were called the legates of secular monarchs. Pázmány did not react to this. – 4. The serious difficulties concerning the league will be detailed by Azzolini. The proposed form is not suitable; however, the Holy See would be open to the idea of an Italian defensive league against Gustav Adolf. He expressed that his subjects were not as wealthy as it seemed, since the Italians always display more wealth, in reality they are satisfied with less, while the Germans "live wealthy in their homes

and outside, both in reality and by appearance." Finally, they agreed that Secretary of State Azzolini would visit Pázmány.

1. Pázmány kézbesítette a császár latin levelét, és jelezte, hogy egyedül képviseli II. Ferdinándot. Savelli követ, bár jönnie kellett volna, beteg. Választ kér az április 6-án előterjesztett kérésére. A pápa átvette az iratot, és kifejezte együttérzését a németországi újabb események miatt; majd szó szerint felolvasta az előre elkészített választ. Hozzáfűzte, hogy válaszát írásban nem adja át, nem lévén ez a pápák szokása, de Azzolini államtitkárral részletesebben átbeszélheti majd. – 2. A válasz felolvasása után diskurzus kezdődött az érintett pontokról. Pázmány szerint a felolvasott válasz nagyon bölcs volt. A pápa hozzáfűzte, hogy már régen írt s.k. a francia királynak, de levele útközben valószínűleg elveszhetett, ezért egy duplikátumot indított útnak Párizsba. Az esztergomi érsek megjegyezte, hogy valóban gyakran elvesznek levelek az utóbbi időben. A pápa kifejtette, hogy a franciák tárgyaltak volna, a párizsi rendkívüli spanyol követ azonban elzárkózott, Azzolini fel fogja olvasni Pázmánynak a párizsi nuncius erről írt jelentését. Félő hogy az orléans-i herceg Brüsszelbe menekülése növeli a feszültséget. – 3. A pénzsegélyt illetően a pápa felemlítette a pusztító pestisjárvány, valamint a velencei fenyegetés miatt szükséges költségeket, az avignoni, urbinói kiadásokat, erődítési kiadásokat, a spanyol király 180 ezer scudós tartozását Valtellina miatt. Az angyalvári tartalék felhasználásának hírére a római nép a múlt héten nyilvánosan tiltakozott, mondván, az ő adójukról van szó. A magyar bíboros közbevetésére, miszerint V. Sixtus bullája takarékoskodásról beszél, a pápa azt felelte, hogy meg tudja mutatni az Angyalvár pénzeszsákjait, melyek bizonyítják, hogy új adók kivetéséről volt szó. És itt a pápa kitért arra, hogy Pázmány tévesen idézte: ő nem a fejedelmek, hanem titkárjaik tévedéséről beszélt, amikor a bíborosokat világi uralkodók legátusainak nevezték. Erre Pázmány nem válaszolt. – 4. A ligával kapcsolatos súlyos nehézségeket Azzolini fogja kifejteni. A javasolt forma nem megfelelő, ugyanakkor a Szentszéktől nem állna távol egy Gusztáv Adolffal szembeni, itáliai védelmi liga elképzelése. Kifejtette továbbá, alattvalói korántsem olyan gazdagok, mint látszik, az olaszok mindig többet mutatnak kifelé, a valóságban kevéssel beérik, míg a németek „jól élnek otthonukban és azon kívül, egyaránt valójában és a látszat szerint." Végül megállapodtak, hogy Azzolini államtitkár keresni fogja még Pázmányt.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 123*r*–125*v* – *m.p.*)[202]

[202] Handwriting of Lorenzo Azzolini. Cited by Becker, NBD IV/5, 253, note 2; Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 281; and with some details Fraknói, *Pázmány… és kora*, III, 34–35; Id., *Magyarország… összeköttetései a római szentszékkel*, 536, note 1043; Id., *Pázmány Péter*, 232, note 2.

Audienza privata presa da N. S. il dì 24 Aprile 1632
dal S.r. Card. Pasman *[fol. 124r]*

[1.] Il S.r. Card.le Pasman diede in mano di S. B. una scrittura latina, nella quale narrava che dovea per ordine di Cesare venire da S. S.tà con l'Ambasciator Savelli all'udienza, ma perché questo si trovava indisposto, egli solo rappresentava a S. S.tà quanto occorreva. Cioè varii avisi de pericoli, et angustie crescenti di Germania e della Religione Cat.ca, come in detta scrittura si contiene, la quale espose parimente in voce.[203]

Dimandò anco risposta alle richieste fatte a nome dell'Imp.re nella prima udienza de 6 Aprile.

S. S.tà prese la detta scrittura per vederla esprimendo il suo sentimento per le nuove di Germania etc.

Poi rispose precisamente alle tre dimande fatteli dal Card.le Pasman a nome di Cesare nella detta udienza de 6 Aprile, e la detta risposta gli lesse *ad verbum* come stà descritta in un foglio separato.

Soggiunse che quella era la mente, e volontà di S. B. e la risposta che dava, ma che non ne dava copia al Card.le perché non è solito il Papa di far tali risposte in scritto. E che manderebbe il Vesc.o di Ripa suo segretario[204] a dirli più ampiamente le difficoltà delle quali si accenna nella sopradetta risposta.

[2.] Si discorse poi anco qualche poco in voce, ripigliando i tre capi delle dimande. Havendo prima detto *[fol. 124v]* il Sig.r Card.le, che le parole di detta risposta scritta nel foglio erano poste molto prudentemente.

Dunque circa il primo capo di far uffitii col Re Christianissimo perché si stacchi da Gostavo[205] etc. S. S.tà disse che si

---

[203] The mentioned *scrittura latina* is published: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 279–281, n. 733. The envoy: Paolo Savelli.

[204] Lorenzo Azzolini.

[205] Louis XIII and Gustav Adolf II.

era anticipato con caldi offitii, etiandio con lettere di pugno proprio di S. B. di molti e molti giorni sono. Se bene per gli impedimenti delle poste non se n'era ancora ricevuta risposta potendosi dubitare che fusse ita a male, e se n'era mandato duplicato.

Rispose il Card.le che veramente i corrieri e le lettere in questi tempi spesso vanno in sinistro.

Soggiunse anche S. S.tà che il nuntio di Francia con l'ultime sue scriveva che s'era fatta apertura da poter attaccar negotio dal Re e da Richelieu[206] a Don Gonzalo[207] nel suo passar per Parigi, ma questo non havea voluto negotiare. E che il Vesc.o di Ripa havesse potuto legger l'aviso che dà il nuntio ad esso Card.le.

Che tutti tre i Prencipi son buoni, et è certo che se fussero tutti tre presenti nelle [Ca…][a] di S. S.tà e si potesse trattar con esso loro alle strette, si aggiustarebono insieme. Ma che i Ministri e favoriti tirano chi in quà, chi in là, e massime stando lontani fra di loro nè potendo trattar insieme.

Che bisogna levar le gelosie da ogni banda, e ciascuno deve rimetter qualche cosa del suo per potersi aggiustare.

Che le cose del Duca d'Orleans[208] possono turbar assai l'accomodamento de due Re, che si procura di fare. E dicendo il Card.le che non si poteva far di non riceverlo in Fiandra, S. S.tà *[fol. 125r]* disse il contrario, ma che meglio si tratterebbe l'aggiustamento, se Monsieur stesse in qualche luogo terzo etc.

---

[206] Louis XIII and Cardinal Richelieu.

[207] Don Gonzalo Fernández de Cordoba was an extraordinary Spanish envoy in Paris at the time. *Cf.* Becker, NBD IV/5, 232, note 10. and *ad indicem* (946).

[208] Gaston d'Orléans ("Monsieur") († 1660) was the younger brother of Louis XIII, he was the crown prince until 1638. He left France in April 1631 due to his conflict with Richelieu.

[3.] Quanto al 2.º capo delli aiuti di danaro, S. S.tà repilogò le spese fatte et di presente la peste, le gelosie de Venetiani non ancora sopite nel Ferrarese. Che restavano alcune rendite nella Marca destinate per difesa dello Stato d'Avignone. E queste pur erano state ultimamente impegnate. Che il simile converrà far di alcune d'Urbino. Che son cresciuti più di 60M scudi l'anno di spesa ordinaria per la custodia del Forte Urbano, San Leo, et altre piazze, e luoghi del detto novo stato. E che Re Cat.co deve 180M scudi di Valtellina, e non si possono rihavere.[209]

Circa i danari di Castel S. Angelo disse tra l'altro che il Popolo Romano la passata settimana ha publicamente fatto rumore, e tutte le communità dello Stato Ecclesiastico reclamano, dicendo esser danari cavati del sangue loro con molte impositioni, e che devono star per loro bisogni.

Rispose il Card.le che Sisto V nelle sue bolle asserisce esser stati raccolti i danari per sua parsimonia.

Replicò N. S. esser cose che si dicono, e potersi mostrar li stessi sacchetti di Castello per veder donde il danaro è cavato, e che fù tutto d'impositioni nuove e gravi. E che questo della parsimonia è un equivoco, sì come sogliono pigliarsene de simili.

---

[209] From 1628 the Holy See spent more than 3.5 million *scudi* on military expenses. In the summer of 1631 he still kept fifteen thousand people in arms, on the border of Lombardy in Castelfranco he had a new bulwark built, called *Forte Urbano*; furthermore, he continued the strengthening of Ferrara, Avignon, and fortified the *Castel Sant'Angelo* with cut bastions. Lutz, *Urbano VIII*, 305–306. As a comparison: in 1669, the cost of the forts (*Castel Sant'Angelo*, Forte Urbano, Avignon) and guards in Rome was some 200 thousand, in 1678 it was 125 thousand. Georg Lutz, *Zur Papstfinanz von Klemens IX bis Alexander VIII. (1667–1691)*, RQ 74 (1979) 32–90, 60–64. – The *Forte San Leo* – that is situated southwest from San Marino – was the most important fortress on the border of Romagna and Marche.

E quì S. B. attaccò, che parimente esso Card.le Pasman havea preso equivoco nel haver riferto che S. S.tà li habbia detto che i Principi che mandarono Card.li per loro Ambasciatori *ignorantes fecerunt*. Poiché la verità è che S. B. non disse de Prencipi, ma de segretarii che inscientemente mettono il nome di Legato a Card.li. *[fol. 125v]*

Et a questo motto il S.r. Card. Pasman non rispose cosa alcuna.

[4.] Intorno al 3.º et ultimo capo della lega disse che ne erano gravi difficoltà che il Vesc.o di Ripa haverebbe rappresentate a esso Card.le etc.

Rispose il Card.le che S. B.ne doverebbe proporre il modo col quale li paresse che si dovesse far la lega.

Replicò S. B., che essi sanno meglio queste cose, e che considerate le difficoltà che sono nella forma proposta da loro, potranno formar altre capitolationi che sodisfaccino, e vi si possano indurre Venetiani, e altri etc.

Che S. S.tà non sarebbe lontana da una lega fatta per il verso contro Gostavo, accennando per difesa d'Italia. E che trattandosi di questo haverebbe caro che i Venetiani si mettessero al busso *[?]* per farvi Sua S.tà gli offitii etc.

Circa il trovar danari, S. S.tà disse anco che non pensasse il Card.le che i sudditi di S. B. havessero quelle facoltà che altri si credono. Che i Tedeschi stanno bene in casa e fuori, in sostanza e in apparenza. Ma gli Italiani si contentano d'una certa apparenza, ma intrinsecamente vivono col poco. Né vi sono le argentarie che alcuni esaggerano, et essersene fatta esperienza da S. S.tà stessa gli anni addietro per saperne il netto, e non essersi trovato di gran lunga quel che si pensava etc. *[m.a.]*

Restarono che il Vesc.o di Ripa segretario di S. S.tà andasse da lui etc. *[fol. 126rv vacat]*

[a] One word illegible.

11.a

Germany, spring 1632
Gustav Adolf's conditions for the town of Colon

The Swedish monarch guarantees the immunity and free trade of Colon only in case of the realisation of 10 points. The first 5 points are mainly related to religion, while the others are of political nature.

A svéd király 10 pont teljesülése esetén garantálja Köln semlegességét és szabad kereskedelmi tevékenységét. Az első 5 pont meghatározóan vallási, a többi pedig politikai jellegű.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 92*rv* + 95*rv* – *cop.*)[210]

Condititones, quibus neutralitatem et commerciorum libertatem a S. Reg. M.te obtinebit Civitas Coloniensis[211]

Cum non postrema expeditionis Regiae in Germaniam causa sit liberatio Evangelicae Religioni addictorum, ex […][a] Catholicorum oppressione, ac constet eosdem in Coloniensi quoque Urbe a multis iam annis durissima quaeque experiri, hac prima lege neutralitas Coloniensibus indulgetur, si omnes eiusmodi

[210] Handwriting of one of the secretaries of Cardinal Pázmány. Pázmány handed the points over to the pope on the audience of 24 April by the direct order of Ferdinand II to prove the religious nature of the Swedish military purposes: "*…voluit maiestas sua, ut exhiberem sanctitati vestrae scripto comprehensas conditiones, quas rex Sueciae obtulit civitati Coloniensi, si neutralitatem consequi vellet. Ex quibus manifeste liquet, finem a rege Sueciae intentum esse: oppressionem catholicae religionis, haeresis propagationem*". Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 279–281, n. 733 (280).

[211] *Cf.* Wilhelm Beemelmans, *Der Kölner Stadtsyndikus Dr. Friedrich Wissius…*, Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsvereins 8–9 (1927) 34–39; *Nuntiaturberichte aus Deutshcland. Die Kölner Nuntiatur. VII/3: Nuntius Pier Luigi Carafa (1631 Januar–1632 Dezember)*, hg. von Joseph Wijnhoven, Paderborn 1995, 267, note 8.

Evangelicorum pressuras quocunque venerint nomine, quantocius sustulerit, ac nominatim:

1.o Exercitium Religionis liberum minimeque impeditum, abolita ista publica quotannis fieri solita, interdicti e Curia proclamatione, iis permiserit.

2.o In numerum civium ius tribuum ac collegiorum, non secus ac catholicos rescisso in contrarium ante paucos annos facto senatus consulto receperit.

Quod 3.o non minus de liberis Evangelicorum, quibus ius civitatis agnatum est, intelligendum venit.

4.o Omnis generis negotiationes et commercia in civitate Evangelicis non minus quam Catholicis libera reliquerit. *[fol. 92v]*

5.o Connubia Evangelicorum non ad Pontificiorum sacerdotum copulationes, nec iuventutis aut pubis Evangelicae educationem aut informationem ad Pontificiorum scholas astrinxerit.

Nullius sese consilii, minus actus hostiles aut conspirationis participem fecerit, omne contributionis subsidium S. Reg. M.tis hostibus subtraxerit, nullasque ab illis cambii literas admiserit.

Transitum per urbem ac ditionem suam liberum tam S. Reg. M.ti quam hosti concesserit, vel utrique parti pariter denegaverit.

Sacr. Reg. Ma.tis Officialibus ac Ministris itum reditumque per urbem ac territoria sua liberamque ac tutam inibi negotiis expediendis mansionem permiserit. *[fol. 95r]*

Sacr. Reg. M.ti agentem suum Coloniae constituendi, qui, ne quid fraudis neutralitatis pacti fiat, observet, potestatem fecerit.

Denique impetrata commerciorum in partibus S.ae Reg. M.ti subiectis ad Rhenum libertate, civitas vicissim S.ae Reg. M.tis ac confoederatorum amicorumque eius subditis ac commercantibus in urbe ac territoriis suis pariter com-

merciorum libertatem, omnibus modis illimitatam ac illibatam praestiterit.

[fol. 95v, note of the S.S.:]

1632. Conditiones Neutralitatis oblatae Coloniensibus a Gostavo.

Dedit exemplar hoc Card.lis Passmanus die 24 Aprilis in audientia privata etc.

[a] One word illegible.

12.

Rome, 26 April 1632
Cardinal Pázmány's negotiation with Secretary of State Lorenzo Azzolini

1. The pope's letter to the French monarch written by himself. The commission of the Spanish extraordinary envoy in Paris. The escape of the Prince of Orléans to Brussels. Pázmány is especially grateful to the pope for having convinced the French to keep away from the Swedish alliance. – 2. The question of the financial aid. Azzolini lists the expenditures of Avignon and Urbino. According to the Hungarian cardinal – although he does not want to get involved in questions of economics – they could collect money even in the most impoverished provinces. Envoy Savelli could suggest a concrete method for the pope. For Azzolini's counter-argument, namely the papal treasurer considers it otherwise, he emphasises that if the religion is threatened, it would be proper to do more than possible. In his view, it is also in the interests of the Apostolic See to stop the Swedish danger already far away, for which they should not send soldiers but aid. He asks Azzolini to sympathise with the Catholic bishops who lost their churches. According to Azzolini, it is not true that the pope does not help, since he is granting 12,000 talers monthly and has given 600,000 scudi from the tithes in instalments. Pázmány's reply was that the emperor is getting only half of this sum. Azzolini declares that the 600,000 goes to the emperor and, as he is a member of the Catholic League, he can have his share from the total sum. According to the archbishop of Esztergom, these aids cannot be felt in the present situation, a greater payment in one sum should be granted. This would set an example for the other monarchs; it would cast a positive light on the pope and quell the people's feeling of the pope abandoning them in such a danger, especially compared to his predecessors. An intense, long debate about everything, the historical examples, exact sums and the judgement of the recently sent papal aid. Among others, Pázmány refers to Clement VIII's sending troops. His final request is to send a more significant payment in one sum based on the tithes [imposed on the Italian clergy]. He shares his fears that the emperor, who is left on his own and reaches his limits, might be compelled to sign a separate peace with the Elector of Saxony to the detriment of the Catholic religion. Azzolini, who has all along maintained that there is no way to grant a bigger aid in one sum, notes that he will report everything to Urban VIII. – 3. Negotiations on the league. Azzolini details the maxima of the Holy See: it does not get involved in

the wars of Catholic monarchs nor in Protestant affairs, which Pázmány agrees with. Azzolini lists the concrete political, geopolitical references (the Treaty of Regensburg, Pinerolo, Moienvic, the passes of Retia) found in the first two points of the plan of the league, which hinder the pope from joining the league. The Hungarian cardinal agrees that these points should be rewritten. Furthermore, he refers to the alliance of Paul III and Charles V. Azzolini asks whether he has presented a document of this, Pázmány replies that he has given one to Cardinal Barberini. Azzolini quotes the title of the document and states that the league – in which only Catholics are mentioned – did not last long. The answer of the Hungarian cardinal: such alliances never last long and they function only if they are headed by a prominent leader. Azzolini lists further objections to the text of the plan of the league. Pázmány declares that he has neither the authority nor information concerning the alteration of the draft; therefore, he will write to Vienna, however it will take long to receive the answer. He again urges greater aid and in one sum. For Azzolini's question, whether Extraordinary Envoy Rabatta sent to Northern Italy has authority to change the points, Pázmány answered no; and stated that just like himself, he is only commissioned by the invitation of the already signed league between the emperor and the Spanish monarch. – 4. According to the final word of Azzolini, Pázmány focuses on the aid in one sum rather than the league and emphasised again the danger of the separate peace with Saxony. Finally, they discuss the imperial news and the secretary of state reads the ciphered report of the nuncio of Paris.

1. A pápa s.k. levele a francia királyhoz. A párizsi rendkívüli spanyol követ küldetése. Az orléans-i herceg Brüsszelbe menekülése. Pázmány különösen hálás azért, hogy a pápa fellépett a franciáknál, hogy álljanak el a svéd szövetségtől. – 2. A pénzsegély kérdése. Azzolini az avignoni és urbinói kiadásokat sorolja. A magyar főpap szerint – bár nem akar közgazdasági kérdésekbe bonyolódni – a legkimerültebb tartományban is lehet pénzt szerezni. Savelli követ konkrét módot is tudna a pápának javasolni. Azzolini ellenvetésére, miszerint a pápai kincstartó erről mást gondol, azt hangoztatja, hogy a vallás veszélyeztetése esetén többet illik tenni, mint amennyit lehetséges. Szerinte az Apostoli Széknek is érdeke, hogy a svéd veszélyt még a távolban megállítsák, ehhez azonban nem katonákat kell küldeni, hanem segélyt. Arra kérte Azzolinit, hogy élje bele magát azon katolikus püspökök helyzetébe, akik elveszítették egyházaikat. Azzolini szerint nem igaz, hogy a pápa nem segít, havonta ad 12 000 tallért, és részletekben 600 000 scudót engedett át a tizedekből. Pázmány replikája erre az volt, hogy a pénznek csupán a felét kapja a császár. Azzolini kifejtette, hogy a 600 000 a császárnak megy, és mivel tagja ő is Katolikus Ligának, a

teljes összegből részesül. Esztergom érseke szerint e segélyek a jelen szükségben nem látszanak, egyszeri nagyobb összeget kell adni. Ez példa lenne a többi uralkodó számára, fényessé tenné a pápa nevét, és nem botránkoznának a népek, hogy ekkora veszélyben magára hagyja őket, nem segít, kiváltképpen elődei példájával összevetve. Élénk, hosszas vita minderről, a történelmi példákról, a pontos összegekről, az aktuálisan folyósított pápai segítség megítéléséről. Pázmány többek között VIII. Kelemen seregküldésére hivatkozik. Végső kérése, hogy az [itáliai klérusra kivetett] tizedek terhére adjon egyszerre jelentősebb összeget. Közli félelmét, hogy a magára hagyott, ereje végéhez érő császár különbékére kényszerülhet a szász választófejedelemmel a katolikus vallás kárára. Azzolini, aki mindvégig azt képviselte, hogy nincs út és mód az egyszeri nagyobb segélyre, jelzi, hogy minderről be fog számolni VIII. Orbánnak. – 3. Tárgyalások a ligáról. Azzolini kifejti a Szentszék maximáit: nem bonyolódik katolikus uralkodók háborúiba, sem pedig a protestánsok ügyeibe, Pázmány egyetért ezekkel. Azzolini felsorolja a ligaterv első két pontjában található konkrét politikai, geopolitikai utalásokat (regensburgi béke, Pinerolo, Moinevic, a retiai hágók), melyek említése lehetetlenné teszik a pápa belépését. A magyar bíboros elismeri, hogy át kell fogalmazni ezeket. Továbbá III. Pál és V. Károly szövetségére hivatkozik. Azzolini kérdésére, hogy adott-e át erről írást, Pázmány azt felelte, hogy Barberini bíborosnak. Azzolini erre idézi az írás címét, s hogy a liga – melyben csak katolikusok kerülnek említésre – nem tartott sokáig. A magyar kardinális válasza: az ilyen szövetségek sosem tartanak sokáig, és csak akkor működnek, ha tekintélyes vezetője van. Azzolini további kifogásokat sorol a ligatervezet megszövegezésében. Pázmány kijelentette, hogy nincs felhatalmazása és információja a tervezet megváltoztatásával kapcsolatban, írni fog emiatt Bécsbe, de sokáig fog tartani, mire a válasz megérkezik. Ismét az egyszeri nagyobb pénzsegélyt sürgeti. Azzolini kérdésére, miszerint az Észak-Itáliába küldött rendkívüli követ Rabattának van-e felhatalmazása a pontok megváltoztatására, az esztergomi érsek nemmel felelt, és kijelentette, hogy annak megbízatása ugyanúgy a császár és a spanyol király között már létrejött ligába szóló invitálást foglalja magában, mint az övé. – 4. Azzolini zárómegjegyzése szerint Pázmány inkább már az egyszeri nagyobb segélyre helyezi hangsúlyt, nem a ligára, és ismételten ráirányította a figyelmet a Szászországgal kötendő különbéke veszélyére. Végül birodalmi hírekről cseréltek eszmét, és az államtitkár felolvasta Pázmánynak a párizsi nuncius legutóbbi sifrírozott jelentését.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 127*r*–136*v* – *m.p.*)[212]

[212] Handwriting of Lorenzo Azzolini. Cited by BECKER, NBD IV/5, 257, note 3; FRAKNÓI, *Pázmány… és kora*, III, 35; ID., *Magyarország… összeköttetései a római szentszékkel*, 536, note 1045.

Discorso al S.r Card. Pasman 26 Aprile 1632

[fol. 128r]

Questo discorso fatto col S.r Card. Pasman è scritto con carattere poco intelligibile et in molta fretta. Supplico humilissimamente la S.tà V. a perdonarmi.

[fol. 129r]

Discorso col S.r. Card. Pasman il dì 26 Aprile 1632
in casa di S. Em.za

Ho detto di esser venuto a S. Em. in esecutione del comandamento fattomi da N. S.[213] di rappresentarle quelle difficoltà che impediscono il poter S. B. far quello che l'Em. Sua a nome di S. M. Ces.a[214] propose in alcuni capi.

E quanto al passar uffizii col Re Christianissimo etc., che S. B. l'ha fatto fin con lettera di suo pugno scritta già molti e molti giorni. E che proseguirà a farlo con ogni efficacia, e l'incaricherà a suoi Ministri.

Ha risposto il Card.le, che veramente il riconciliar le due Corone sarebbe il maggior bene, che potesse farsi, e di gran riputatione a S. B.ne et utile al Cristianesimo. E che S. S.tà li haveva accennato quel che scriveva ultimamante il nuntio di Francia.

Allhora io soggiunsi che havevo meco la cifera per communicarglila, e gli la lessi.

Uditala replicò, che D. Gonzalo[215] non haveva potuto far altro mentre non teneva ordini del Re di negotiare.

Io risposi, che era desiderabile che gli havesse tenuti in così buona occasione, e che non li fussero stati rivocati i primi.

---

[213] Urban VIII.

[214] Ferdinand II.

[215] See above, *Documents*, n. 11, note 207.

E perché nella detta cifera si dice, che la corte di Francia credeva che la rivocatione delli ordini fosse stata cagionata dall'arrivo di Monsieur[216] a Brusselles, io dissi che questo negotio di Monsieur veramente era caduto importunamente in questi trattati di concordia, e che non aggiustandosi questo non saprei come potesse caminar l'aggiustamento tra le due Corone. *[fol. 129v]*

Replicò il Card.le, che non poteva non riceversi un parente mentre rifuggiva nel paese del Re.

Dissi, che io non entravo in questo, e solo mi rincresceva che fusse accaduto il caso in tali congiunture, perché meglio si sarebbe trattato l'accomodatmento in altri luoghi terzi, e che credevo che il Re Cat.co[217] concorrerebbe a facilitar questa riconciliatione de fratelli già che uno è ne' suoi stati, e così riuscirebbe anche il negotio principale tra le due Corone.

Egli allegò l'esempi di Baiazet che fuggì, e fù raccolto in Roma.[218]

Risposi esser vero, ma che il Papa non lo raccoltò come Turco, ma come persona della quale poteva servirsi in benefitio della Cristianità. E soggiunsi che Monsieur non è di questa fatta, essendo ben pio e Cat.co,[a] e però doversi desiderare, che stia bene col Re.

Replicò, che haveva addotto l'historia per modo di esempio, ma non perché vi fusse paragone.

Tornò a ripetere che rendeva infinite gratie a S. S.tà che si adoperasse col Re Christianissimo[219] acciò s'unisse co' Cat.ci, e

---

[216] Gaston d'Orléans.

[217] Philip IV.

[218] More precisely, Cem, Turkish prince († 1495) a pretender to the throne, the younger brother of Bayezid II (1481–1512), who stayed in Rome in 1489–1495.

[219] Louis XIII.

lasciasse lo Sueco, e la supplicava a continuare con ogni efficacia etc.

[2.] Quanto al 2.o capo del sussidio pecuniario gli dissi, che io non sapevo rappresentarli altre difficoltà che quelle che altre volte ho discorso con S. Em., le quali non s'hanno da chiamar propriamente difficoltà, ma impossibilità. E quì gli ho riplicato brevemente le spese intolerabili fatte, quelle che vi son di presente, e che si devono, e possono tornare. Le rendite impegnate, fin quelle destinate per Avignone, et hora trattarsi anco di far *[fol. 130r]* lo stesso d'alcune d'Urbino, non potendosi per i bisogni della Santa Sede far di meno. Crescere ogni giorno li interessi, et in somma esser non solo nota a noi, ma notoria a tutto il Mondo la presente necessità della Sede Apostolica.

Ha risposto che egli non ha da entrare nell'economia altrui. Ma essersi trovato in provincie desolate et esauste, e nondimeno quando è accaduta qualche urgenza sempre esservi stato modo di trovar danaro. E non nega ciò farsi con difficoltà, e con travagli, ma in certi pericoli gravissimi come è'l presente della Religione Cat.ca doversi anche andar incontro alle difficoltà e travagli. E che però se S. S.tà vorrà veramente et efficacemente, crede che non manchi maniera da trovar danaro per darlo per una volta.

Replicai che S. Em. si sarà trovata in provincie vaste abondanti e larghe, le quali in poco tempo rifioriscano, o se manca la copia delle cose in una parte resta nell'altra, ma non doversi nè potersi ciò applicare alla strettezza dello Stato Ecclesiastico. E quì le addussi, che S. S.tà deve haver li 180M scudi dalla Corona di Spagna, che v'è poliza, e promessa regia, che tuttavia se ne pagano gli interessi, e tuttavia crescono. E nondimeno i Ministri son iti rispondendo che il Re era implicato in tante spese, e che però si havesse patienza etc. Però se ciò aveniva con una Corona di Spagna, come si può credere che S. B. con tante spese passate e presenti possa ella trovar danaro?

A questo tocco non rispose. Ma disse, che il S.r Duca Savelli[220] gli haveva detto che se S. S.tà volesse che egli con due altri deputati da S. B. discorresse *[fol. 130v]* de modi di trovar danaro, egli ne haverebbe demostrati due o tre, e che se bene vi fusse anco qualche difficoltà, nondimeno sariano buoni e riuscibili.

Replicai che il S.r Duca non può saper molto addentro di queste cose, e che io sono sicuro che quando egli discorresse con Mons. Tesoriere,[221] e con questi che le maneggiano, troverebbe il contrario di quel che presuppone. E quì io dissi d'haver udito non adesso ma molti giorni fà, quando cominciarno le cose de Venetiani di bocca di Mons. Tesoriere che egli non sapeva più che farsi, e che haveva perduta la Tramontana.[222]

Mi disse che io parlavo così come Ministro. Replicai haverli detto altra volta che io trattavo sinceramente, e che questa inanzi a Dio medesimo è la pura verità, e volesse Dio che fusse altrimente.

Soggiunse che in questi accidenti di pericolo della Religione convien anche far più di quello che si può, per dir questa parola, e che se lo Sueco vincesse l'essercito di Tilli,[223] che Dio il tolga, si spenderebbe quì molto più, e non gioverebbe. Che procureranno di non combattere, ma non potranno più differir tanto, che non vengano astretti a farlo contra lor voglia.

Replicai esser giudicato communemente meglio il temporeggiare, se non si vedesse il vantaggio sicuro, e grande. Che il far più del potere implica contradittione, e che N. S. con li 12M

[220] Paolo Savelli.

[221] In 1627–1634 Stefano Durazzo from Genoa had the title of *tesoriere generale* († 1667, he was a cardinal from 1633).

[222] Italian expression for the total lack of direction.

[223] Johann Tserclaes Tilly († 1632) was one of the most significant Habsburg generals besides Wallenstein during the Thirty Years' War; after having defeated the Swede by Rain am Lech, where he was injured by a cannonball, he died from his wound on 30 April.

tallari il mese è arrivato all'ultima linea del potere. Che oltre le spese fatte e che si fanno, vi sono le cose de Venetiani non accomodate, le guerre minacciate in Italia, le pesti etc. Et oltre a questi disastri, certi Ministri de Prencipi trattavano in maniera con minaccie, e termini aspri, che *[fol. 131r]* potevano far stare anco sopra di sé S. S.tà e guardare a sé stessa.

Rispose che fanno molto male, e che non si deve trattar in questa maniera, e lo replicò più volte mostrandone rincrescimento. Ma disse, che S. S.tà vien rispettata da tutti i popoli, e non v'è pericolo, e che il Sommo Pontefice non ha mai guerra da Cat.ci, s'egli stesso non la vole, e che S. S.tà non è di questi.

Replicai che S. Em. dice apunto quello che è, perché N. S. ha per massima di non implicarsi in guerre fra Cat.ci, e questo ha sempre fuggito a tutto potere, e non esservi mancate instigationi delle parti che mettevano avanti chi un e chi altro interesse, e varii argomenti. Ma che S. B. è stata e starà in ciò saldissima, mentre ella non venghi tirata per i capelli con offese, perché in tal caso non si può mancare al *Ius naturae*. Che S. B. non crede giamai tal cosa da Re pietosi e Cat.ci, ma in ogni modo il proceder d'alcuni Ministri la facevano star attenta a sé medesima e suoi stati.

Tornò di nuovo ad improbar che si desse gelosia o disgusto, et a dire che questi non son buoni modi, e chi li tiene fa male.

Ma disse: venendo lo Sueco, che Dio non l' permetta, come si farebbe mentre la Santa Sede sta in tal necessità? E però esser meglio ostarli con qualche sforzo mentre è lontano.

Risposi che per dar sussidii lontani è chiaro che la Santa Sede non ha hoggi potere. Ma che accadendo pericolo vicino, i popoli stessi si spoglierebbono in camicia, e farebbono volentieri de potentia, trattandosi del loro individuo. *[fol. 131v]*

Che per tali casi vi sono i danari di Castello, ma che sarebbono un' insalata per sé soli,[b] perché se per Valtellina sola si

spesero vicino a tre millioni,[224] che sarebbe per una guerra maggiore? Ma nondimeno con l'aiuto che in tal evento i sudditi darebbono, di qualche momento sariano. Oltre che c'è differenza al far guerre lontane, et farle per difesa nel proprio, nel qual caso i popoli stessi son soldati belli e pagati, e si levano con molto vantaggio.

Rispose esser vero, e che perciò egli haveva sempre detto non esser bene che S. S.tà mandi soldati in Germania, perché costano troppo, e non vi arrivano a tempo, e sempre se ne scemano. Ma che Dio tolga che avengano simili casi perché allora noi conosceremmo la miseria nella quale sono que' poveri Cat.ci di Alemanna, et i Vesc.i disterrati, i Prencipi oppressi etc.

Io dissi che S. S.tà li compativa in estremo, e conosceva benissimo queste miserie, e che però ogni volta che si trattava di ciò, sospirava la sua poca fortuna che dovendo Dio benedetto mandar un tal flagello ai Cat.ci, fussero precedute guerre, et occasioni tanto gravi in Italia da farli far spese incessanti e grandi, accioché restasse impossibilitato a poter sovvenire, come vorrebbe.

Disse a me: Monsignore, Dio le dia ogni bene, ma si figuri se ella fusse uno di quei Vesc.i Cat.ci scacciati dalle lor Chiese, privi d'ogni bene etc., che cosa direbbe di chi non l'aiutasse, e quanto se ne dolerebbe. *[fol. 132r]*

Replicai, che io ho provato a star male, e mi son doluto quando non havevo così a tempo chi mi aiutasse, ma poi mi son asserto, che molte volte chi stà male o ha bisogno misura più il bisogno proprio che le forze del compagno.

E che nel caso presente non potevo dire che il Papa non aiuti, mentre dà quello che può cioè li 12M tallari il mese. E li 600M scudi concessi di decime. Che S. Em. consideri che a

[224] *Cf. Documents*, n. 1, note 21.

questa hora S. S.tà ha dati 60M tallari in cinque mesi, e va seguitando.

Rispose che la metà sola va all'Imp.re. Replicai che li 600M scudi son tutti per l'Imp.re. E li 12M tallari son compartiti con la Lega che alla fine è il medesimo, perché ambi due combattono contro lo stesso nemico.

A questo assentì, e disse, che veramente fa l'istesso effetto, ma che son pochi, e che converrebbe che S. B. desse qualche somma notabile per una volta, e lasciasse correr anco le dette mesate, perché queste sole non appariscono, e non servono, come una somma grossa in una volta, e i Prencipi seguiteriano l'esempio, e i popoli si rincorarebbono, e'l nome del Papa risplenderebbe, perché veramente si scandalizaranno e parerà loro d'esser abandonati da S. S.tà. E non si possono indurre a credere che ella in tanta necessità non possa far molto più di quello che fa. Massimamente havendo veduto e ricordando gli esempi de Pontefici antecessori di S. B. che in minori necessità hanno dato tanto. *[fol. 132v]*

Risposi a tutto. E primo che li 12M tallari[c] il mese S. S.tà cominciò a darli di Gennaro, e che conservati e radunati per hoggi sariano 70M compreso il mese di Maggio, che non è piccola somma. Che le mesate servono quanto quelli che si danno in una volta. Perché l'Imp.re per far le levate può valersi delle somme grosse del Re Cat.co, e sue, ma oltre le levate vi vogliono le spese continue di munitioni, vettovaglie e simili, alle quali ben si sogliono applicare pagamenti menstrui et a poco a poco. Che i Principi anco di Germania sanno come hora si trovi il Papa dopo tante spese, e anco lo dicono e professano di conoscerlo. E più non si scandalizano.

Replicò a questo, che i Prencipi d'Alemagna non dicono così. E perché io asserivo il contrario, egli soggiunse: sarà un solo. Risposi: son più di tre, e come lo dicono questi così, s'ha da tenere che lo conoscano gli altri.

Seguitai a dire, che mi pareva gran cosa che si adducessero gli esempi de Pontefici passati, sapendo io che N. S. ha dato e dà più di loro.

Egli replicò di Clemente 8 che mandò genti etc.[225] Risposi che io non so se vi spese li 600M scudi di decime, et altro che dà il Papa presente. Ma che egli non si trovava in questo stato di strettezza e di spese fatte. E che io consideravo Paolo V, e feci il paralello delle necessità di Germania che allhora si poteva dir quasi *[fol. 133r]* tutta perduta, e l'Italia floridissima, et egli senza occasione di spese. E nondimeno che haveva contribuito?

Ripigliò egli: 20M scudi il mese. Risposi: 10M fiorini il mese all'Imp.re. Egli replicò che li parevano 20M, tornai a ripeter, che io l'havevo veduto di fresco, e non erano più che 10M fiorini. Et alla Lega Cat.ca 300M scudi in circa fra decime d'Italia e contributione delle 12 Congregationi regolari. E questi in tanti anni a poco a poco. E S. S.tà dà 600M scudi di decime in un anno. E le dette mesate in stato di tanta sua propria strettezza.[226]

Non rispose a questa induttione. Ma passò a dire, che S. S.tà potrebbe dar in una volta qualche notabil somma di queste decime che ha imposte adesso.

Dissi, se S. S.tà potesse far qualche cosa, *ad summum* io vò imaginando che potria esser il veder se mai potesse metter insieme più mesate in una volta di queste che dà mese per mese. Ma non vedo né anche come ciò possa riuscire, perché queste decime che V. Em. dice, non si riscoteranno in tre anni, e Dio

[225] *Cf. Documents*, n. 4, note 101.

[226] On the papal aid-policy during the Thirty Years' War: SCHNITZER, *Politik*, 151–171; ALBRECHT, *Die auswärtige Politik*, 31–39. 62–66. 78–80; ID., *Zur Finanzierung*, 535–545; LUTZ, *Roma e il mondo germanico*, 432. On the payments of the twelve Italian monastic-congregations: VOLKER REINHARDT, *Paolo V*, Enciclopedia dei Papi III, 277–292, 284.

sa quello se ne caverà, trovandosi l'Italia così desolata in gran parte di essa che gli ecclesiastici non possono vivere non che pagare tali gravezze. Però che S. B. verissimamente adesso non può far più, che andaria ben pensando alla giornata se le occorresse modo da poter far altro. Ma tornavo a dire che io non ne vedevo la strada. *[fol. 133v]*

Disse egli che nissuna maggior limosina, e più accetta a Dio si pò far di questa. E che sarebbe necessario anco lasciar delle altre limosine, e spese di fabriche di chiese, e simili per sovvenirne a tante anime, che stanno in pericolo della salute corporale, e spirituale.

Risposi che hora io non vedo che si faccino spese di fabriche di chiese, anzi che sono interrotte quelle che si facevano, e solo si spenderà qualche[d] piccola somma. E che quanto alle limosine S. Em. può saper con facilità l'esserne necessità di moltissime persone anzi famiglie di questa città etc.

Replicò che non diceva delle limosine tutte, ma che si restringessero in qualche parte. Concluse in questa materia del sussidio, che egli non poteva darsi ad intendere che fusse affatto impossibile il dar qualche somma notabile per una volta. E che certissimo quei popoli se ne affligeranno, e ne ricevessino scandalo, e concepiranno un certo sdegno vedendosi abbandonati. E che io rappresentassi a S. B. che l'Imp.re starà saldamente fin all'ultime sue forze, ma che esso Card.le dubita, che non essendo aiutato competentemente, sarà astretto a conceder al Duca di Sassonia i monasteri e beneficii che teneva et occupati dopo la concordia Passaviense con ruina d'una infinità d'anime.[227] E che perciò supplicava S. B. a

[227] The Duke of Saxony: John George I. On the agreement of Passau see *Documents*, n. 6, note 108. Pázmány's fears were justified by the Treaty of Prague signed with the Saxon elector in 1635. *Cf.* Bireley, *The Jesuits and the Thirty Years War*, 204ff.

far ogni opera di soccorrerlo, e darne questo esempio anco agli altri etc. *[fol. 134r]*

Replicai che N. S. esorterà sempre l'Imp.re a non ceder cosa alcuna alli eretici, e non concorrerebbe mai in questo. E che nel resto sperava che Dio salverà il tutto, e si duole di non poter dar quello che si domanda e molto più. E che io haverei riferto a S. S.tà quanto S. Em. mi diceva.

[3.] Quanto al 3.o capo della lega proposta dissi che sommariamente io rappresentavo a S. Em. due massime nelle quali S. S.tà sta fermamente, e credevo che anco S. Em. le loderebbe:

La prima di non mettersi a risico alcuno d'entrare in guerra fra Cat.ci, il che havevo anco detto di sopra.

La 2.a di non mescolarsi mai in interessi d'eretici.

Il Card.le rispose che le parevano massime molto buone e convenenti a un Pontefice.

Soggiunsi che oltre ad altre formalità della lega proposta, che potevano farne lontana S. B.ne, vi erano principalmente i detti due rispetti. E quì presa in mano la carta della lega ridussi alli detti due capi le cose contenutevi circa la Pace di Ratisbona, Pinerolo, Moienvic, i Passi della Retia,[228] l'includervisi tutti i Prencipi e stati dell'Imperio, le leggi e Paci dell'Impero etc.[229] Conchiusi però, che quando considerate queste difficoltà, si proponesse un'altra forma proportionata all'offitio e carica di S. B.ne e che fusse di sodisfattione alli altri Prencipi che vi hanno a concorrere, la S.tà Sua non *[fol. 134v]* mancarebbe di considerarla, et applicarvi i suoi uffitii, e farci quello che dal canto suo si può. Le soggiunsi, che S. S.tà con l'Amb.re Savelli ha dato orecchio altra volta a qualche lega conveniente de Prencipi d'Italia per difesa della provincia, quando gli heretici

[228] *Cf.* above, *Documents*, n. 1, note 18 and n. 3, notes 8–9.

[229] The text of the league's draft is published: MEDNYÁNSZKY, *Petri Pázmány… legatio Romana*, 42–47, n. 20.

l'invadessero. E che se una tal lega andasse avanti, potriano poi i Prencipi uniti dar qualche soccorso di danaro o altro in Germania, quasi come effetto della lega d'Italia per tenerne lontano il nemico. Ma questi esser discorsi che voglion tempo, e consenso de Prencipi. Conchiusi che S. S.tà farà sempre in genere buoni uffitii con Prencipi perché si congiungano a danni di Gostavo, e delli eretici, ma questa lega proposta in specie come non la può abbracciare, così non la può persuadere ad altri per le dette ragioni.

Rispose il Card.le confessando che bisognerebbe levare quei capi che spettano alle cose d'Italia et Retia etc. E che quanto poi alla conservatione dell'Imperio li pareva che S. B. potesse concorrervi, essendo un membro tanto principale della Chiesa, e essendo l'Imp.re avvocato e adiutore di essa ne suoi pericoli etc.

Replicai che bisogna vedere, se vi è compreso l'Imp.re, o anco altri di diversa religione, come li comprende la scrittura.

Egli soggiunse che Paolo 3 si confederò con Carlo 5 per l'Imperio.[230]

Risposi, che S. Em. ne haveva dato una scrittura. Egli disse: sì, al S.r Card. Barberini. Io ripigliai *[fol. 135r]* che in quella il titolo e scopo della lega stà espressa: *Reducere ad antiquam Religionem et Ceremonias Cat.cas et ad obedientiam Sedis Apostolicae*. E vi si parla de soli Cat.ci. E poi soggiunsi che nondimeno durò poco.[231]

Allhora egli disse: È vero, et io non fò conto di queste leghe perché ogni poca cosa le scioglie. E solo si mantengono

[230] The league of Paul III and Charles V was short indeed, since Charles V – with the help of the papal troops – had a glorious victory near Leipzig, in Mühlberg in April 1547.

[231] The documents that prepared the alliance, like that of the consistorial documents, were collected and copied by the Secretariat of State. The documents were attached to the material of the Borgia-affair and the Pázmány-embassage. *Cf.* BAV Barb. Lat., vol. 2629, 225*r*–282*v* (for instance fol. 233*r*–238*v*: the instruction of Charles V of 1547 "*ad cardinalem Trid.*").

quando il capo è tanto superiore a gli altri collegati che può sforzarli a far a suo modo, ma in altro caso non le stimo di molta importanza. Ma pure il fine potrebbe unire i Prencipi, ch'è la salvezza della commune religione.

Io entrai a dire come da me, che havevo considerato due cose in questo proposito. La prima che difficilmente possono stringersi le leghe quando prima di stabilir la forma delle capitolationi non si va sentendo l'humore, e le intentioni di tutti quelli che vi hanno da entrare. Perché il portar una lega già fatta incontra mille difficoltà ne gli altri che non v'han tenuta mano a farla, non essendo in tutti un interesse, et un senso. E perciò meglio riesce il procurar di udir di mano in mano i sensi e le intentioni di ciascheduno, e così formandosi le capitolationi a poco a poco, vien a esser come passo e fattura di tutti. La 2.ª cosa era che a me non pareva molto pratticabile l'unirsi in lega per guerre tanto lontane, *[fol. 135v]* perché le membra distanti mal possono l'un l'altro aiutarsi. E che io leggevo in questa lega che il capo di essa *una cum omnibus confoederatorum* dovessero *submittere copias* a un collegato che fusse invaso durante la lega cioè il doppio de soldati che egli contribuiva. Onde posto il caso che un collegato venisse invaso in mezo d'Italia, *actum esset de eo*, inanzi che 4M o 6M soldati venissero per tanti passi, et impedimenti a soccorrerlo da Germania. E che perciò a me pareva (se ben poco m'intendo di materie militari) che per le cose lontane si dessero i sussidii di danaro, e non si facessero unioni di leghe. E che stante questo il Papa adempie in questa parte quel che può. E se non può dar maggior sussidio di questo che dà, non vedo ne anco come possa spender per una lega, poiché se più havesse più darebbe per sovvenimento, e non saria necessario ch'entrasse in lega.

Replicò il Card.le primo a quest'ultimo e disse: Il papa ha ragione di non poter spendere per la lega, nè entrarvi, mentre non possa ne anco spender per dar soccorso. E poi entrò a dire,

esser vero che meglio si conchiude la lega a farla a poco a poco perscrutando i sensi de' collegandi. Ma che l'Imp.re e'l Re Cat.co hanno considerato che a far questo ci voleva non solo un anno ma talvolta due, e tre. E che le cose dell'Imp.re stavano alle strette e non permettevano dilatione, e che perciò havean formata fra di loro la lega, e poi v'invitavano gli altri. Al 2.o punto *[fol. 136r]* rispose che le capitolationi dicono che non pontedosi mandar genti al collegato si mandino danari, i quali possono anco mandarsi da lontano e presto.

Replicai che non leggevo questo nelle capitolationi, le quali parlano solamente *de submissione copiarum*.

Rispose che virtualmente vi si può intendere.

Et io dissi che anche il rimeter danaro così da lungo ha delle difficoltà, e che un collegato picciolo, o di piccole forze invaso da un potente haverà sempre bisogno più presentaneo di soldati che di danaro, e così starà a gran pericolo collegandosi etc.

Non replicò altro a ciò. Ma disse che scriverà le difficoltà all'Imp.re, perché egli non tiene facoltà, nè ha altra informatione sopre di questo, e che le capitolationi potriano riformarsi, e accordarsi. Ma che è negotio di molto tempo. E perciò tornò a dire del mandar sussidio di danaro. Et in questo preme hora[e] più che nella lega, per quanto ho raccolto.

Le domandai, s'il Rabatta[232] ha plenipotenza o facoltà di alterar gli articoli etc. Mi rispose di nò. Ma che solo può proporre e invitare alla lega già stabilita col Re Cat.co, sì come ha fatto quì S. Em.

[4.] Ritornò a impormi che da sua parte supplicassi *[fol. 136v]* S. B.ne a dar di presente qualche notabil somma di danaro, e mi ricordò di nuovo il suo timore che l'Imp.re s'accordi con Sas-

[232] Anton von Rabatta († 1650) was the captain of Gradisca from 1621; he was an imperial resident in Venice in 1637–1647 after his commission in Northern Italy in 1632.

sonia,[233] dicendo ciò esser sempre in sua mano mentre li lasci tener quei vescovadi etc. E che non potrà far altro, come chi si tronca un braccio per salvar il resto etc.

Con questa occasione li chiesi se Sassonia ha data fortezza alcuna in mano di Gostavo.[234] M'ha risposto che nò. E che Sassonia ha solo tre fortezze, e di queste si disse che haveva data Dresda, ma non esser vero.[235] Che ben la moglie di Gostavo era stata lì dentro e seco la moglie del Sassone, la quale gli è parente, anzi che anco adesso crede che vada e stia con essa lei.

Li domandai del figliuolo del Sassone. Disse che quello che fù eletto al vescovado di Magdeburgh và con lo Sueco.[236]

Della persona di Gostavo quanto alla peritia militare, et alla bravura disse gran cose. Ma che è eretico pertinacissimo, e pone la sua gloria in dilatare la sua religione etc.

Nel leggerli la cifra del nuntio di Francia, sentì quello che disse D. Gonzalo,[237] di tener per facilissimo l'abbatter Gostavo. Alle quali parole il Card.le soggiunse: Questa è una bravaria da animi grandi, e come si dice, una Spagnolata, perché in effetto l'abbatter Gostavo è difficilissimo, e D. Gonzalo o non sà le sue forze, o dice per iattanza etc.

[fol. 137r–138v vacat]

[a] There are two letters crossed out after it. [b] After it crossed out: '*ma con lo sforzo de Popoli*'. [c] There is an interpolation above the line, below it is crossed out: '*scudi*'. [d] There is a word crossed out after it. [e] Interlineal interpolation.

[233] John Georg I.

[234] Gustav Adolf II.

[235] The defense of Saxony was strengthened in those years by the direction of Wilhelm Dilich.

[236] August von Sachsen-Weißenfels († 1680) was the second son of John Georg I, Saxon elector.

[237] Don Gonzalo Fernández de Cordoba.

13.
Rome, 10 May 1632
Cardinal Pázmány's negotiation with Secretary of State Lorenzo Azzolini

1. The answer for the suggestion given to the pope that the tithes should be leased out which would enable them to give half of the total sum to the emperor is that these sorts of tithes are not usually leased out. The pope should raise the necessary sum based on these tithes. What the pope can do against the Protestants, he does. – 2. He supports the alliance of the Catholic monarchs by sending extraordinary nuncios. The nuncio of Paris reported promising news about the commission of Count Schwarzenbergh, imperial extraordinary envoy of Paris. – 3. The pope cannot join the planned league, since the Empire is mentioned in it, which includes the Protestants as well. According to Pázmány, the defence of the emperor and the Catholic monarchs should be considered and the defence also includes the reoccupation of the lost territories. Heated debate on this topic and the question of the Italian defensive league. According to the Hungarian cardinal the latter would help the emperor in no way, and it would take two years to sign it. Péter Pázmány again refers to the alliance of Paul III and Charles V, while Azzolini emphasises that the pope is already a member of the Catholic League. For his suggestion reading the points of it, Pázmány answers that he left his numerous such documents at home. According to Azzolini, when Gregory XIII was suggested a similar league he answered that it would be enough just to grant financial aid.

1. A pápának tett pázmányi javaslatra, hogy a kivetett tizedeket adják bérbe, és így teremtsék elõ gyorsan a teljes összeg felét a császárnak, az a felelet, hogy az ilyesfajta tizedeket nem szokták bérbe adni. A pápának magának kellene ezek terhére a szükséges összeget elõteremtenie. És a pápa amit tud, a protestánsok ellen megcselekszi. – 2. A katolikus fejedelmek összefogását rendkívüli nunciusok útján igyekszik biztosítani. Schwarzenbergh báró császári rendkívüli követ párizsi küldetésérõl az ottani nuncius biztató híreket közölt. – 3. A tervezett ligába a pápa nem tud belépni, mert a Birodalmat említik benne, és az protestánsokat is magába foglal. Pázmány szerint inkább a császár és a katolikus fejedelmek védelmérõl lehet beszélni, és a védelem az elveszített területek visszaszerzését is magába foglalja. Pergõ párbeszéd errõl és egy itáliai védelmi liga kérdésérõl. A magyar bíboros szerint utóbbi semmit nem használna a császárnak, és két év lenne tetõ alá hozatala. Esztergom érseke ismét III. Pál és V. Károly szövetségére hivatkozik, Azzolini pedig arra, hogy a pápa már tagja a Katolikus Ligának. Ja-

vaslatára, hogy olvassa át annak pontjait, Pázmány azt felelte, hogy számos ilyen iratát otthon hagyta. Azzolini szerint amikor XIII. Gergelynek hasonló ligát javasoltak, kijelentette, épp elég ligarészvétel az neki, hogy pénzsegélyt ad.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 139*r*–141*v* – *m.p.*)[238]

Risposte portate da me al S.r Card. Pasman a X di Maggio 1632 da parte di S. B., e diversi havuto sopra di esse con S. Em.za etc.

[fol. 140r]

Risposte date da me per ordine e da parte di S. S.tà al S.r. Card. Pasman a bocca in Roma a 10 Maggio 1632 circa una sua lettera latina scritta a Castel Gandolfo al S.r Card. Barberino.[239]

[1.] In sostanza le dissi che S. Em. proponeva che S. B. desse all'Imp.re presentaneamente la metà delle decime imposte, con venderne l'esattione. Ma non esser mai solito di appaltare, o vender l'esattione di queste decime. [Che][a] però quando S. S.tà volesse far questo, converrebbe che vi mettesse del suo proprio o trovasse il danaro pagandone interessi ad effetto di rifarsene poi con l'esattione di dette decime.

Hora come altre volte era stato detto a S. Em. non esservi modo, ma che pure S. S.tà per il desiderio che ha di poter cooperare contro gli eretici sarebbe andata pensando a quel più che havesse potuto fare.

---

[238] Handwriting of Lorenzo Azzolini. Cited by HANUY, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 292; FRAKNÓI, *Magyarország… összeköttetései a római szentszékkel*, 536, note 50. – A shorter version of the text: *fol. 142v (S.r Card. Pasman a me 10 Maggio 1632.)*, only with Pázmány's words. The content is the same except of the third point: "*Quanto alla lega. Che a lui e al Prencipe Sauelli è giuntò facoltà o ordine di entrare anche in altro negotio di lega se ben diverso dal già stabilito al Re Cat.co*" Besides, some short notes, e.g.: "*vuol partir prima de caldi, se non li soprarrivano altri ordini*" *és „desidera assai l'esser a Castel Gandolfo…*".

[239] Pázmány's letter was dated to 7 May. Published: HANUY, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, 288–294, n. 738–739. See later also *Appendix*, II, n. 3.

[2.] 2.o Che quanto al procurar l'unione de Prencipi Cat.ci i Nuntii straordinarii si spediscono a questa, e già son di partenza, e ne portano ordini strettissimi e caldissimi.

Che tenevamo lettere fresche di Parigi, che il Baron di Suarzembergh mostrava di non partir mal sodisfatto del suo negotio alla corte di Francia.[240] E che se ne sperava qualche buon effetto.

Rispose mostrando desiderio che ciò segua etc.

[3.] 3.o Quanto alla lega nella quale S. Em. propose che entri N. S. per difesa dell'Imperio e de Prencipi Cat.ci. convien considerare che l'Imperio comprende anco gli eretici esistenti nel suo luogo. Al che il Papa non può obligarsi.

Ha S. Em. mostrato che si potrebbe dir a difesa dell'Imp.re e de Prencipi Cat.ci di Germania contro lo Sueco e suoi collegati.

Ho replicato: Dunque a sola e pura difesa?

Ha risposto che difesa comprende anco la ricuperatione de beni tolti loro.

Ho detto che questo è da considerarsi molto, perché può intendersi contro Prencipi Cat.ci, co' quali non par che S. B. habbia da tirarsi in guerra.

Soggiunsi qui, che S. S.tà ha data orecchie già a una lega difensiva per Italia contro gli eretici che volessero invaderla, conforme al motivo fattone dallo stesso S.r Ambaciator Savelli.

Che circa il formar tal lega deve considerarsi che S. B. ha da esser anche ella difesa da suoi collegati.

Che la speranza di questa difesa S. S.tà non può haver ne' Prencipi Alemanni per la lontaneza, e bisogni loro.

Dunque deve sperar solo ne Prencipi d'Italia.

Che fra questi mentre non ci siano i Venetiani nulla rilevarebbe, perché questi hanno i passi in poter loro, onde il nemico

[240] Peter von Schwarzenberg. His actions were frequently reported by the nunciature of Vienna. *Cf.* Becker, NBD IV/5, *ad indicem* (770).

potria in un attimo esser dentro lo Stato Ecclesiastico non che dentro Italia.

Che però S. B. non può entrar in lega, non entrando in essa i Venetiani, e gli altri Prencipi d'Italia. *[fol. 141r]*

Che i Venetiani non hanno ancora mandato quà loro Ministro, né rimessa la pristina corrispondenza. Ne meno si son ancora ritirate le arme da confini di Ferrara.[241]

Che quando ciò sarà succeduto, non lascierà S. S.tà di far offitii almeno per la detta lega a difesa d'Italia contro lo Sueco etc.

Che ripetevo il detto altre volte, cioè che non potendo S. S.tà spender più di quel che spende per dar sussidii, molto meno potrà spender per una lega fuori d'Italia.

Rispose il cardinale che tal lega per Italia niente farebbe per l'Imp.re, ma solo per le cose di quà.

Dissi che quando questa lega fusse stretta per Italia, dopoi si potrebbe negotiar che i collegati ciascuno desse qualche danaro per Alemagna affine di tener il nemico lunge da Italia, il che è pur una specie di difesa. Ma soggiunsi questo esser pensiero mio, e che vi bisognerebbe tempo, e veder, e sentir l'intentione de Prencipi.

Poteva anche dirsi, che defendendosi Italia si defendono tanti stati del Re Cat.co, che ha …[b] interessi connessi con Cesare, e son cose di Casa d'Austria. E di più si defendono i feudi imperiali, che son in Italia.

---

[241] The tension between the Papal State and Venice was non-stop after Ferrara's annexation of 1598 by Clement VIII, which was at its highest during the pontificate of Paul V. *Cf.* Tusor, *The Baroque Papacy*, 40–42; and on the annexation of Ferrara: Birgit Emich, *Verstaatlichung des Nepotismus: Der Heimfall Ferrara an den Kirchenstaat*, Modell Rome? Der Kirchenstaat un Italien in der frühen Neuzeit, hg. von Daniel Büchel–Volker Reinhardt, Köln–Weimar–Wien, 223–240.

Il Card. tornò a dire che questa lega vuol tempo a farsi almeno due anni, e le cose di là son alle strette Però S. S.tà potrebbe unirsi ella con Cesare. E gli altri poi seguerebbero l'esempio. Sì come Paolo 3 in due mesi *[fol. 141r]* allegò con Carlo 5.

Risposi che fù più di 2 mesi il trattato, e che già un pezzo prima della conclusione della lega erano stati mandati in deposito danari a Venetia.[242]

E che quando vi entrò il Papa, v'erano già entrati tutti gli altri Prencipi, et egli fù l'ultimo.

Rispose che non n'entrarono Prencipi d'Italia.

Replicai che ne meno si trattava de pericoli d'Italia, come adesso, e perciò sì come allora fù provisto solo per Germania, poiché Italia non stava in pericolo, così hora che si minaccia anche a questa, deve in essa farsi una lega, come in Germania se ne fà o[c] ve n'è un altra.

E più dissi che il Papa concorre con la Lega Cat.ca di Germania, e che essendovi quella, non pareva fosse necessaria altra, e massime che S. Em. haverebbe …[d] le capitolationi della Lega Cat.ca.[243]

Disse non haverle, per haver lasciate al suo paese molte scritture etc.

Dissi anco che a Gregorio XIII[244] fù motivata una simil lega. Et egli rispose che assai era in lega, mentre dava gli aiuiti di danaro etc. E così non fù premuto più oltre etc.

Fù discorso poi delle nove di Germania.

[a] A word at the beginning of the line was torn out: '*solo*' (?). [b] One word illegible. [c] Due to the damage, it is a conjectural interpretation. [d] One word illegible.

[242] See above, *Documents*, n. 12, note 230.

[243] On the Catholic League: *Documents*, n. 3, note 69.

[244] Gregory XIII (1572–1585).

14.
Rome, around May 1632
Lorenzo Azzolini's report on the papal politics

In his lengthy *discorso* that analyses the Holy See's politics – which is an important source of the contemporary history of the Papal State – he speaks about the embassage of Pázmány according to its merits. He states that the archbishop of Esztergom arrived in Rome to receive his red hat, and then to negotiate with the pope about three points on behalf of the emperor. They were the following: the joining in the league of the emperor and the Spanish king and the motivation of others to do the same; financial aid, the assistance of the emperor and other Catholic monarchs' alliance against Gustav Adolf; furthermore, the withdrawal of the French from the confederation with the Swedish monarch. The pope gave a well drafted answer for all three questions, which is proved by their survived text; moreover, in speaking he explained them in more detail. To realise the alliance of certain countries and the emperor he sent extraordinary nuncios. In relation to the aid he expressed the impossibility to grant more than he had already given. However, due to the great danger he was ready to send a bigger sum. He explained the real difficulties concerning his joining the league. However, he was not barred from a useful alliance of a proper form.

Hosszas, a Szentszék politikáját elemző, indokoló emlékiratában – mely a Pápai Állam korabeli történetének fontos forrása – jelentőségéhez illően kitér Pázmány követségére. Kifejti, hogy az esztergomi érsek bíborosi kalapja átvételére érkezett Rómába. Majd a császár által rábízott három pontban tárgyalásokat kezdett a pápával. Ezek a következők voltak: belépés a császár, a spanyol király ligájába és mások ösztönzése erre; pénzsegély, a császár és más katolikus uralkodók összefogásának segítése Gusztáv Adolf ellen, és kiváltképpen a franciák elvonása a vele alkotott konföderációból. A pápa mindhárom kérésre pontosan megfogalmazott választ adott, melyet meglévő szövegük tanúsít, és szóban hosszabban is kifejtette tartalmukat. Az egyes országok és a császár összefogásának megteremtése érdekében rendkívüli nunciusokat küldött. A segélyt illetően nyilvánvalóan és bőségesen kimutatta annak lehetetlenségét, hogy többet adjon annál, amit eddig is adott. Tekintettel azonban a veszély nagyságára, kész volt arra, hogy a részletfizetések terhére nagyobb összeget folyósítson. A ligával kapcsolatban kifejtette a belépését megakadályozó reális nehézségeket. Egy megfelelő formájú és hasznos szövetség kötése elől azonban nem zárkózott el.

(BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 207*r*–224*v* – *m.p.*)

Relatione della serie e progresso de' negoziati di S. S.tà
e de suoi Ministri per la Religione Cat.ca e per la pace.[245]

[…] [fol. 224r]

Giunse intanto in Roma il S.r Card.le Pasman Arcivescovo di Strigonia alla fine di Marzo, e prese nel concistoro publico il cappello cardinalitio. E poi cominciò a negotiar con S. B.ne di alcuni capi commessili dall'Imp.re quali si riducevano primo all'entrar S. S.tà nella sopradetta lega celebrata fra S. M. Ces.a e'l Re Cat.co, e'l persuaderci anco gli altri Prencipi. 2.o al dar a Cesare subsidii pecuniarii maggiori di quelli che S. S.tà dà in ogni mese, discendendo finalmente a dire che almeno S. B.ne soccorra con una somma notabile tutta in una volta. E toccando anche qualche cosa del levar danari da Castello. E 3.o et ultimo che ella continuasse efficacemente gli uffitii per unir contro Gostavo con l'Imp.re i Prencipi Cat.ci, e particolarmente Francia distraggendola dalla confederatione, che ha con lo Sueco. *[fol. 224v]* In quali capi S. S.tà rispose con una forma precisa, che è contenuta in un foglio a parte, se bene in voce più largamente espresse i medesimi sensi. Et essendosi di mano in mano negotiando, in effetto S. B. quanto al punto d'unir le Corone con S. M. Ces.a ha confermato la sua dispositissima e risolutissima volontà di procurarlo con ogni sforzo per mezo de Nuntii straordinarii, che spedisce principalmente a questo fine. Quanto al prestar sussidio maggiore di danaro, s'è fatto intendere con dimostrar apertamente et largamente la sua impossibilità di dar più gran somma di quella che ha destinato. Ma ha ben soggiunto, che anderà pensando in tanta strettezza se di questa somma che và porgendo in ciascun mese, possa trovar maniera di darne più mesate in una volta. Quanto al 3.o et ul-

[245] Handwriting of Lorenzo Azzolini.

timo punto della lega, ha risposto con le difficoltà reali, e fondate per le quali né può entrare ella medesima nella confederazione formata fra S. M. Ces.a e'l Re Cat.co, né meno può procurare che altri vi entrino. Nel resto poi circa la sua dispositione di far ufficio con Prencipi Cat.ci e di dar ella stessa orecchie ad altra competente, et utile forma di confederatione, ha risposto e trattato come in alcune notitie, che sopra questo capo si consegnano a parte etc.[246]

[246] A great apological summary of the papal politics by Lorenzo Azzolini from the Peace of Regensburg to the Roman legacy of Cardinal Pázmány.

APPENDIX I.
Codex Barb. Lat. 2629

Fol. *1r–72v:* Documents of the protestation of Cardinal Borgia.

Fol. *73r–78v:* "*Cum tam multa sint nomina…*" (Handwriting of Cardinal Pázmány's secretary, a calligraphated styl., 4 points about the legations of Cardinal Pázmány; ed. by Mednyánszky, *Petri Pázmány… legatio Romana*, n. 37, 90–95;[1] Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 307–311, n. 752.)

Fol. *79r–85v:* "*Summarium Legationis ad Sancitissimum Dominum Urbanum Octavum*" (Handwriting of Cardinal Pázmány's secretary, János Tőrös; ed. by Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 725, 256–261.[2]) (cancelled by the pope: '*Legationis*').

Fol. *87r–88v: Note of Giovanni Doni, secretary of the College of Cardinals* (*Documents*, n. 2).

Fol. *89r–91v:* "*Beatissime Pater, Caesarea Maiestas…*" (Handwriting of Cardinal Pázmány's secretary, János Tőrös, ed. by Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 733, 279–281.) – Fol. *96v*, note of the S.S.: „*1632. Quae dixit die 24 Aprilis in audientia privata Card.lis Passmanus nomine Ces.ae M.tis reliquit scripta.*"

Fol. *92rv + 95rv: Conditions of Gustav Adolf for Colon* (*Documents*, n. 11.a).

Fol. *93rv: Duke Paolo Savelli to Cardinal Francesco Barberini* (*Documents*, n. 5).

---

[1] Later the publication of Mednyánszky is only mentioned if it is not covered by Hanuy.

[2] Hanuy wrongly cites Mednyánszky, namely at the referred extract (42–47, n. 20) one can find the text of the Habsburg-league.

Fol. 97*r*–98*r*: "*Quamvis nuper…*" (Pázmány *m.p.* to Francesco Barberini, ed. by Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 738, 290–292. *Cf.* also n. 737.) – Fol. 98*v*, note of the S.S., Barberini *m.p.* "*1632. Ricevuta a 6 Maggio in Castel Gandolfo lettera del S.r Card. Pasman.*" "*Li fù risposto che io andrei d'ordine dei S. B. a dirli a bocca quel che occorreva per replica. Vi andai il Lunedì XI.*"

Fol. 99*rv*: *Conditions of Gustav Adolf and the German Protestants* (*Documents*, n. 1.a).

Fol. 101*r*–102*v*: *Congregation of the Cardinals before the Pope* (22 June, 1546). Reading of the letter of Cardinal Adriano Trivultio about the affairs of Germany (Italian style handwriting); fol. 102*v*, note of the S.S.: "*Scriptura data dal S.r Card. Pasman al S.r. Card. Barberini*".

Fol. 103*r*–104*v*: "*Quod Eminentiam Vestram crebrius interpellare…*" (Pázmány to Barberini, 7 May, 1632, Rome; handwriting of János Tőrös, Secretary of Pázmány; ed. by Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, n. 739, 293–294.) – Fol. 104*v*, Barberini m.p.: "*Risposto alli 8, subito che fu ricevuta*".

Fol. 105*r*: *Papal Declaration about the Imperial Legation of Pázmány* ("*Hucusque Sua Sanctitas…*"). (Ed. by Mednyánszky, *Petri Pázmány… legatio Romana*, n. 38, 95–96.)

Fol. 107*r*–114*v*: *Negotiation of Cardinal Pázmány with Secretary of State Lorenzo Azzolini* (*Documents*, n. 3).

Fol. 115*r*–121*v*: *Negotiation of Cardinal Pázmány with Secretary of State Lorenzo Azzolini* (*Documents*, n. 4).

Fol. 123*r*–125*v*: *Private Audience of Cardinal Pázmány in the Apostolic Palace* (*Documents*, n. 11).

Fol. 127*r*–136*v*: *Negotiation of Cardinal Pázmány with Secretary of State Lorenzo Azzolini* (*Documents*, n. 12).

Fol. 140*r*–141*v*: *Negotiation of Cardinal Pázmány with Secretary of State Lorenzo Azzolini* (*Documents*, n. 13).

Fol. 142*r*: *Notes of Lorenzo Azzolini (m.p.).* The viewpoint of the envoy of Tuscany about Pázmány and the Italian situation (9 May, 1632), the report of Girolamo Grimaldi about Pázmány's statements, about their cardinal legate during the reign of Pius II, anonymous report concerning Pázmány.

Fol. 142*v*: "*S.r Card. Pasman a me 10 Maggio 1632*". A shorter version of the text published *Documents*, n. 13.

Fol. 143*r*: *Notes of Lorenzo Azzolini (m.p.).* His conversation with the envoy of Savoy about the situation of Italy and the prospects of the league in question (11 May, 1632).

Fol. 145*r*–146*v*: *Commentaries of Secretary of State Lorenzo Azzolini to Cardinal Pázmány's League Proposal* (*Documents*, n. 6).

Fol. 147*r*: *Secretary of State Lorenzo Azzolini to Pope Urban VIII* (*Documents*, n. 7).

Fol. 153*r*–156*v*: *Considerations about the treasury of Castel Sant'Angelo* (*Documents*, n. 8).

Fol. 157*r*–171*v*: *Considerations about the Papal support to Germany* (*Docum.*, n. 9.)

Fol. 174*r*–182*r*: "*Extensionem bullae cruciatae pro Neapolitano Regno licite et rationabiliter peti ex parte Regis Cath.ci.*" (Roman handwriting, *s.d.*).

Fol. 183*r*–186*r* (= fol. 187*r*–190*r*):The text of the new league-plan, 14 February, 1632, Vienna. Published by Mednyánszky, *Petri Pázmány… legatio Romana*, 42–47, n. 20.

Fol. 187*r*–190*r*: *The text of the new league-plan, 14 February, 1632, Vienna.* (Handwriting of János Tőrös, Cardinal Pázmány's secretary).

Fol. 190*v*: "*Copia capitulationum foederis initi inter Imperatorem et Regem Catholicum, relicta in manibus S.mi D. N. ad dicto cardinali Pasman die 6. Aprilis 1632. in audientia privata*" *(Note of the S.S.).*

Fol. 191*r*–193*r*: *Verbal of the Congregazione dello Stato.* Opinions and votes about the extraordinay nuncios *("Die Veneris 12.a Martii 1632. In Congregatione in aedibus Em.mi D. Card. Spadae").*

Fol. 195*r*–199*v*: *Responses of Pope Urban VIII to Cardinal Pázmány* (*Documents*, n. 10).

Fol. 201*r*–206*v*: *The first Papal Audience of Cardinal Pázmány* (*Docum.*, n. 1).

Fol. 207*r*–224*v*: *Lorenzo Azzolini's report about the papal politics* (*Documents*, n. 14).

Fol. 225*r*–282*v*: *Instructions, consistorial papers, Spanish letters etc. from the 16th century.* Related to the rapport between Paul III and Charles V (e.g. fol. 233*4*–238v, 1547, Charles V's instruction to the cardinal of Trento); actually, these are the copied documents of their anti-Protestant league available in Rome.

APPENDIX II.
Supplementum

1.

S.l., s.d.

Cardinal Pázmány's comments on his protest "Intermittere non possum"

The explanation that was scored out from the draft, which did not survive in its full length, and omitted from the fair copy of the printed version denotes the root of the objection; namely the hindrance of the cardinals from answering the emperor was the pope's hidden ban to acknowledge him as an imperial envoy. He shortly describes the meeting with the secretary of Cardinal Barberini after disclosing his objection.

Az utólag kihúzott, csonkán fennmaradt, s a kétségkívül nyomtatási célra szánt tisztázatból végül kihagyott indoklás a tiltakozás okát abban jelöli meg, hogy a bíborosok császárnak történő válaszadása felfüggesztése burkolt tiltás volt a pápa részéről, hogy elismerjék császári követnek. Röviden ismerteti a tiltakozás közzététele utáni megbeszélést Barberini bíboros titkárával.

(AP AEV 154/3. – *conc.)*

Pridie eius dies Cardinalis petiit, ut copia sibi fieret alloquendi pontificem, sed perendinata fuit admissio, et in diem Sabbati reiecta. Accessit demum, quod secretarius consistorii seorsim ad singulos Cardinales missus, intimavit: Supersederent respondere litteris Caesaris per Cardinalem Pazmany exhibitis, quibus ipse

legatus dicebatur, ut mature considerari possit, quod hac in parte sit faciendum.

Hoc ubi ad aures Cardinalis pervenit, intellexit: Hac denunciatione,[a] etsi involutis ac aulica urbanitate vestitis verbis publicari, ne Cardinalis pro Legato cognoscatur.[b] Constabat siquidem nullum consultandi locum superesse, quum iam antea hac de re verbis disertus a Pontfice[c] pronunciatum fuerit. Vulgata re per Urbem, quum omnes interpretentur dictam insinuationem non aliud esse, quam publicationem abrogatae legationis Caesareae. Cardinalis Pazmany, ut Caesaris authoritatem tueretur, officioque suo responderet, simul vero occasionem daret aperte declarandi, // an legatio Caesaris agnosceretur, subsequentem scripturam exhibuit Eminentissimo Cardinali Barberino, atque etiam eiusdem scripti copiam decem Cardinalibus transmisit.

[m.p.:] Copia Scripti exhibiti Card.li Barberino circa Titulum Legati[d]

[Intermittere non possum…][3]

Accepto hoc scripto Cardinalis Barberinus secretarium suum[4] misit, qui cum Cardinale Pazmany ageret, doloremque suum de scripto publicato indicaret. Simul illud declarando, integrum ipsi esse, ut cum Sua Sanctitate negocia a Caesare commissa tractaret, perinde ac si legatus esset. De nomine non debere litem moveri. Cardinalis Pazmany modeste respondit. Salva existima-

[3] *Cf. Chapter I*, note 97.
[4] Pietro Benessa. *Cf. Chapter I*, note 100.

tione, salvo honore suo negligere se non potuisse, quominus authoritatem Caesaris tueretur. Merito enim reprehensus, ac homo nullius vel prudentiae, vel constantiae habitus fuisset, si tacito silentio rem tantam transegisset. Vehementer autem sibi dolere, quod necessitas imposita ipsis fuerit muneri sui defendendi. Quod ad negocia Caesaris spectat, se illa tractare omnino velle, perinde ac is mota difficultas non fuisset, pericula enim Catholicis Principibus impendentia eiusmodi esse, ut moram aut dilationem non patiantur.[5] Mirari autem se vehe[menter][e]

[a] Corrected *m.p.*; the original: '*Hanc denunciationem*'. [b] Corrected *m.p.*; the original: '*recognoscatur*'. [c] Interlinear interpolation, *m.p.* [d] The original: '*Copia Scripti Eminentissimo D.no Cardinali Barberino exhibiti. Eminentissime ac R.dme D.ne, Patrone observand.me*'. [e] The text is broken here!

2.
Castelgandolfo, 5 May 1632
Cardinal Francesco Barberini to Cardinal Pázmány

By way of introduction, he establishes how he did not miss sharing with the pope what they had talked about in Rome. However, Urban VIII is absorbed in his medical therapy and in arranging the affairs of the Secretariat of State; he can supply with an answer only a couple of days later through Secretary of State Azzolini who will travel to Rome.

Elöljáróban leszögezi, hogy nem mulasztotta el a pápa elé tárni mindazt, amiről Rómában együtt beszéltek. VIII. Orbánt azonban leköti egészségügyi kúrája és az államtitkársági folyó ügyek intézése, napok múlva tud csak választ adni a Rómába utazó Azzolini államtitkár útján.

(AP AEV 154/7 – *orig.*)

[5] The more detailed description of these events by Pázmány: Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 273–275, n. 731; and in his summarising report (n. 755): 321–322.

Em.mo e Rev.mo Sig. mio Oss.mo

Ritornato qua non lasciai di riferire e rappresentare alla S.tà di N. S.re quello, che V. Em. si compiacque dirmi costì in Roma intorno alli correnti negotii;[6] sopra di che più preste si riportarebbono all'Em. V. le risposte di S. B.ne, se il ritrovarsi la S.tà S. à punto nel colmo della sua purga medicinale, e l'occupatione delli spacci ordinari della segreteria[7] nelli tre giorni seguenti non facessero ritardarle fin' al Lunedì al più lungo, quando il Vesc.o di Ripa[8] verrà à postà à trovar Vostra Eminenza da parte di S. B.ne. Mi è paruto in tanto di significarlo all'Em. V., alla quale ricordando insieme la mia particolar osservanza verso la sua eminentissima persona le bacio per finè humiliss.te le mani. Di Castelgandolfo 5. Maggio 1632.

Di V. Em.za R.ma
[m.p.:]
Humill.mo e obl.mo Serv.ore
Il Card. Barberino

[adress.:]
S.r Card.l Pazmany

[6] The Hungarian cardinal planned to speak with Barberini, who returned to Rome, on 2 May. His letter to Ferdinand II, Rome, 1 May, 1632. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 286–287, n. 736. The written version of his utterances: *ibid*., 288–292, n. 737–738 (the latter with the date of 3 May).

[7] *I.e.* the Secretariate of State.

[8] Lorenzo Azzolini.

3.
Castelgandolfo, 8 May 1632
Cardinal Francesco Barberini to Cardinal Pázmány

They have learnt about the Swedish victory over the Bavarians from many sources, which were slightly different than that of his (namely Pázmány's) letter. Urban VIII is desperately worried about the consequences. They hope that the aid will reach the army withdrawing towards Ingolstadt in time. The pope as a father and pastor will do his utmost for the sake of the alliance of the Catholic monarchs.

A svédek bajorok elleni győzelmét több helyről is hallották, részben másként, mint ahogy levelében (ti. Pázmány) beszámolt róla. VIII. Orbán végtelenül aggódik a következmények miatt. Remélik, hogy időben megérkezik a segítség az Ingolstadt felé visszavonult sereg számára. A pápa mint atya és pásztor mindent el fog követni a katolikus fejedelmek összefogása érdekében.

(AP AEV 154/8 – *orig.*)

Em.mo e Rev.mo Sig. mio Oss.mo

Il successo delli armi dello Sueco contro la Baviera si era sentito da più parti, se ben non con tutte quelle circostanze che V. Em. s'è compiaciuta di significarmi con la sua lettera.[9] La S.tà di N. S.re ne hà estremo cordoglio si per le conseguenze dannose alla nostra S.ta Relig.ne, si anoc per la somma compassione di S. B.ne verso que' Popoli Catolici. Piaccia a Dio benedetto che l'essercito ritiratosi intiero verso Ingolstat, e gl'aiuti di genti che di giorno in giorno s'aspettavano da S. M.tà Ces.a ributtino e scaccino il nemico. In tanto V. Em. deve tener per fermo che i pensieri et i sentimenti de S. S.tà in questi travagli siano di Padre e Pastore svisceratiss.mo, e che si come fà tutto il suo possibile per l'unione dei Prencipi Cat.ci

[9] Rome, 7 May, 1632. Hanuy, *Petri Pázmány… epistolae collectae*, II, 293–294, n. 739.

così vorrebbe poter fare ogni altra cosa in servitio della causa di S. D. M.tà e del suo grece. Sarà il Vesc.o di Ripa à parlar con V. Em. come io le significai. Et recordandomele osservantiss.mo le bacio humiliss.te le mani. Di Castelgand.o 8. Mag.o 1632.

Di V. Em.za R.ma
[m.p.:]
Humill.mo e obl.mo Serv.ore
Il Card. Barberino

[adress.:]
S.r Card.l Pazmany

SOURCES
FORRÁSOK

A) MANUSCRIPTS

Archivio Segreto Vaticano

Fondo Pio, vol. 266.
Miscellanea, Armadi I–XVI, Armadio III, vol. 47.
Segreteria dei Brevi, Registra, vol. 966. 969.

Segreteria di Stato
Cardinali, vol. 9.
Germania, vol. 131D.
Legazione Ferrara, vol. 9. 10.
Paci, vol. 13.
Principi, vol. 58.

Archivio Storico della Congregzazione per l'Evangelizzazione dei Popoli (de Propaganda Fide)

Lettere, vol. 12.
Scritture Originali riferite nei Congressi Generali, vol. 215.

Archivum Romanum Societatis Iesu

Austr., 5 I.

Archivum Primatiale (Esztergom)

Archivum Ecclesiasticum Vetus, n. 149. 154. 169.

Biblioteca Apostolica Vaticana

Barberini Latini, vol. 2629. 6515. 6224. 6839. 6845. 6893. 6902. 6969. 6970. 6971. 6979. 6985. 7063. 7064. 7065. 7077.

British Library (London)

Manuscripts, Stowe 96.

Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára Kézirattár (Budapest)

Collectio Prayana, tom. 32.

Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár (Budapest)

Fond 366, Ms. 364.

Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár (Budapest)

Magyar Kamara Archivuma, Acta Iesuitica (E 152) Collegium Tyrnaviense, Registra, fasc. 21.

Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Vienna)

Staatsabteilung Rom
Hofkorrespondenz, Kart. 8. 10.
Diplomatische Korrespondenz, 52. 53.
Varia, Kart. 7.

Staatsabteilung Venedig, Kart. 14.
Staatsabteilung Spanien, Kart. 22.
Reichskanzlei, Friedensakten, Kart. 18.

B) PRINTED SOURCES

Acta Oecumenici Concilii Tridentini, Lovanii 1567.

Card. Pasmanni ad pontificem Urbanum VIII legati Caesarii legatio, [Guelfo io sono, ma Gibellino m'appello], 1632.

Ciaconius (Chacón), Alphonsus: *Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S.R.E. Cardinalium I–II*, Roma 1601–1602.

Disputationes Roberti Bellarmini Societatis Iesu, De Controversiis Christianae Fidei, adversus huius temporis haereticos, tribus tomis comprehensae, Ingolstadii 1586–1593.

Epitome canonum omnium… authore Laurentio Brancato, 1689[3].

Platina, Baptista [Bartholomaeus]–Panvinius, Onophrius–Ciccarellus, Antonius: Historia B. Platinae de vitis Pontificum Romanorum, Köln 1626.

Pacis Compositio inter Principes et Ordines Imperii Romani Catholicos atque Augustanae Confessioni Adhaerentes In Comitiis Augustae Anno M. D. LV. quam Iureconsulti quidam Catholici… quaestionibus illustrarunt anno MDCXXIX, Dilingae 1629.

Relacion verdadera del viaje, entrada, y recibimiento que la ciudada de Barcelona hizo a La buena venida del Señor Cardenal Legado, en 18 de março deste Año de 1626, Madrid 1626.

BIBLIOGRAPHY
KÖNYVÉSZET

Acta et Scripta de controversiis ecclesiae graecae et latinae, ed. Cornelius Will, Leipzig–Marburg 1861.

Albrecht, Dieter: *Die auswärtige Politik Maximilians von Bayern 1618–1635* (Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 6), Göttingen 1962.

Albrecht, Dieter: *Die deutsche Politik Papst Gregors XV. Die Einwirkung der päpstlichen Diplomatie auf die Politik der Häuser Habsburg und Wittelsbach 1621–1623* (Schriftenreihe zur Bayerischen Landesgeschichte 53), München 1956.

Albrecht, Dieter: *Die kurialen Anweisungen für den Nuntius Rocci zum Regensburger Kurfürstentag 1630*, QFIAB 35 (1955) 282–289.

Albrecht, Dieter: *Zur Finanzierung des Dreißigjährigen Krieges. Die Subsidien der Kurie für Kaiser und Liga 1618–1635*, Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 19 (1956) 534–566.

Aldea, Quintín: *España, el Papado y el Imperio durante la guerra de los treinta años*, Misceláneos Comillas 29 (1959) 341–344.

Aldea, Quintín: *Gaspar Borja y Velasco*, Diccionario de Historia Eclesiástica de España I, 279–280.

Aldea, Quintín: *La neutralidad de Urbano VIII en los años decisivos de la Guerra de los Treinta Años (1628–1632)*, Hispania Sacra 21 (1968) 155–178.

Ammannati Piccolomini, J.: Lettere (1444–1479) (Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Fonti 25), a cura di Paolo Cherubini, Roma 1997.

Asch, Ronald G.: *The Thirty Years' War. The Holy Roman Empire and Europe 1618–1648*, New York 1997.

Bahlcke, Joachim: *Ungarischer Episkopat und österreichische Monarchie. Von einer Partnerschaft zur Konfrontation (1686–1790)* (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa 23), Stuttgart 2005.

Balanyi György: *Pázmány Péter népszövetségi tervezete*, Katholikus Szemle 47 (1933) 256–268.

Bánfi Florio: *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*, Hadtörténelmi Közlemények 40 (1939) 1–33. 213–228. 41 (1940) 143–156.

Barbiche, Bernard: *La Nonciature de France*, *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung* (BDHIR 87), hg. von Alexander Koller, Tübingen 1998, 64–97.

Barthels, Michael: *Die ahausener Union and katholische Liga im dreißigjärigen Krieg*, München–Ravensburg 1999.

Bartl, Peter: „*Marciare verso Costantinopoli*". *Zur Türkenpolitik Klemens' VIII*, Saeculum 20 (1969) 44–56.

Becker, Rotraud (Hg.): *Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi (1631–1633)* (NBD IV/5), Berlin 2013.

Becker, Rotraud (Hg.): *Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1633–1634)* (NBD IV/6), Berlin 2016.

Becker, Rotraud (Hg.): *Nuntiaturen des Giovanni Battista Pallotto und des Ciriaco Rocci (1630–1631)* (NBD IV/4), Tübingen 2009.

Becker, Rotraud (Hg.): *Nuntiaturen des Malatesta Baglioni, des Ciriaco Rocci und des Mario Filonardi. Sendung des P. Alessandro D'Ales (1634–1635)* (NBD IV/7), Tübingen 2004.

Becker, Rotraud: *Der Skandal um den Rombesuch Kardinal Pázmánys im Spiegel der Nuntiaturberichte des Jahres 1632*, QFIAB 92 (2012) 381–429.

Becker, Rotraud: *Die Wiener Nuntiatur im Dienst der Propaganda-Kongregation*, QFIAB 88 (2008) 369–419.

Becker, Rotraud: *Die Wiener Nuntiatur im Dienst der Propaganda-Kongregation. Italienische Franziskaner als Missionare in Ungarn um 1630*, QFIAB 88 (2008) 369–419.

Becker, Rotraud: *Die Wiener Nuntiatur um 1630. Spannungen in den Beziehungen zwischen Kardinal Klesl und Nuntius Pallotto*, Kirchengeschichte. Alte und neue Wege. Festschrift C. Weber I–II, hg. von Gisela Fleckenstein–Michael Klöcker–Norbert Schloßmacher, Frankfurt a. M.–Berlin 2008, I, 215–245.

Beemelmans, Wilhelm: *Der Kölner Stadtsyndikus Dr. Friedrich Wissius…*, Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsvereins 8–9 (1927) 34–39.

Bellus Ibolya–Boronkai Iván (ed.): *Pii Secundi Pontificis Maximi Commentarii I–II*, Budapest 1993.

Benedetti, Andrea: *La fastosa ambasceria di Gio. Antonio Eggenberg presso Urbano VIII*, Studi Goriziani 34 (1963) 9–30.

Bireley, Robert: *Religion and Politics in the Age of the Counterreformation. Emperor Ferdinand II, William Lamormaini S.J., and the Formation of Imperial Policy*, Chapel Hill 1981.

Bireley, Robert: *The Thirty Years' War as Germany's Religious War*, Krieg und Politik 1618–1648. Europäische Probleme und Perspektiven (Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien 8, hg. von Konrad Repgen – Elisabeth Müller-Luckner), München 1988, 85–106.

Bireley, Rorbert: *The Jesuits and the Thirty Years War*, Cambridge 2003.

Boiteux, Martine: *Parcours rituels romains à l'époque moderne*, Cérémonial et rituel à Rome, 27–87.

Bonora, Elena: *Il sospetto d'eresia e i «frati diplomatici» tra Cinque e Seicento*, Hétérodhoxies croisées. Catholicismes pluriels entre France et Italie, XVIe–XVIIe siècles, sous la dir. de Gigliola Fragnito–Alain Tallon, Rome 2017, 49–74.

Borromeo, Agostino: *Gregorio XIV*, Enciclopedia dei Papi, 230–240.

Bosi, Mario: *Quando ai Cardinali fu dato il titolo dei eminenza*, Strenna dei Romanisti 41 (1980) 107–114.

Brendle, Franz: *Der Erzkanzler im Religionskrieg. Kurfürst Anselm Casimir von Mainz, die geistlichen Fürsten und das Reich 1629 bis 1647* (Reformationsgeschichtl. Studien und Texte 156), Münster 2011.

Briefe und Akten zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges in den Zeiten des vorwaltenden Einflusses der Wittelsbacher (1598–1618) I–XII, hg. von der Historischen Kommission bei der königlichen Akademie der Wissenschaften, München 1870–1978.

Briefe und Akten zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges, Neue Folge. Die Politik Maximilians I. von Bayern und seiner Verbündeten, II/8, bearb. von Kathryn Bierther, München–Wien 1982.

Briefe und Akten zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges, Neue Folge. Die Politik Maximilians I. von Bayern und seiner Verbündeten (1618–1651) I–X, hg. von der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Leipzig–München 1907–1998.

Broderick, John F.: *The Sacred College of Cardinals: Size and Geographical Composition (1099–1986)*, AHP 25 (1987) 7–71.

Brunelli, Giampiero: *La santa impresa. Le crociate del papa in Ungheria (1595–1601)*, Roma 2018.

Brunelli, Giampiero: *Soldati del Papa. Politica militare e nobiltà nello Stato della Chiesa (1560–1644)* (Università degli Studi Roma Tre. Dipartimento di studi storici, geografici, antropologici. Studi e ricerche 8), Roma 2003.

Büchel, Daniel–Karsten, Arne: *Die „Borgia-Krise" des Jahres 1632: Rom, das Reichslehen Piombino und Europa*, Zeitschrift für Historische Forschung 30 (2003) 389–412.

Bullarum, diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum Tauriensis editio I–XXIV, Augustae Taurinorum, 1857–1872.

Burkhardt, Johann: *Abschied vom Religionskrieg* (BDHIR 61), Tübingen 1985.

Burkhardt, Johann: *Der Dreißigjährige Krieg* (Moderne deutsche Geschichte 2), Darmstadt 1992.

Catalano, Alessandro: *La Boemia e la riconquista delle coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la controriforma in Europa centrale* (Temi e Testi 55), Roma 2005.

Cérémonial et rituel à Rome (XVIe–XIXe siècle) (Collection de l'École Française de Rome 231), éd. par Catherine Brice–Maria Antonietta Visceglia, Rome 1997.

Conciliorum Oecumenicorum Decreta, ed. Iosephus Alberigo–Iosephus A. Dosetti Perikle–P.I. Caludius Leonardi–Paulus Prodi, Bologna 1973³.

Csáky, Moritz: *Pázmány, Péter*, Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas III, München 1979, 417–419.

Dandelet, Thoma: *Spanish Rome 1500–1700*, New Haven– London 2002.

Denzler, Georg: *Die Propagandakongregation in Rom und die Kirche in Deutschland*, Paderborn 1969.

Die Jagd nach dem Roten Hut, hg. von Arne Karsten, Göttingen 2004.

Dizionario Biografico degli Italiani V, Roma 1963.

Dizionario Biografico degli Italiani VI, Roma 1964.

Dizionario Biografico degli Italiani X, Roma 1968.

Dizionario Biografico degli Italiani XLVII, Roma 1997.

Dizionario Biografico degli Italiani LIX, Roma 2002.

Dizionario Biografico degli Italiani XC, Roma 2017.

Döllinger, Ignaz von: *Materialien zur Geschichte des 15. und 16. Jahrhunderts* (Beiträge zur politischen, kirchlichen und Cultur-Geschichte der sechs letzten Jahrhunderte 2), Regensburg 1863.

Elliott, J.H.: *Richelieu and Olivares*, Cambridge 1991.

Elliott, J.H.: *The Count-Duke of Olivares. The Statesman in an Age of Decline*, New Haven 1989.

Emich, Birgit: *Verstaatlichung des Nepotismus: Der Heimfall Ferrara an den Kirchenstaat*, Modell Rome? Der Kirchenstaat und Italien in der frühen Neuzeit, hg. von Daniel Büchel–Volker Reinhardt, Köln–Weimar–Wien, 223–240.

Externbrink, Sven: *Le Coeur du Monde. Frankreich und die norditalienischen Staaten (Mantua, Parma, Savoyen) im Zeitalter Richelieus 1624–1635*, Münster 1999.

Fata Márta: *Ungarn, das Reich der Stephanskrone, im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung* (Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung 60), Münster 2000.

Fattori, Maria Teresa: *Lehnsrecht und Stärkung des Territorialstaats im Kontext der Devolution Ferraras am Ende des 16. Jahrhunderts*, Zeitenblicke 6 (2007) 1. sz.

FATTORI, MARIA TERESA: *Vos Romani urgetis reformationem Concilii Tridentini*, Die Außenbeziehungen der römischen Kurie unter Paul V. Borghese (1605–1621) (BDHIR 115), hg. von Alexander Koller, Tübingen 2008, 1–33.

FOSI, IRENE: *La famiglia Savelli e la rappresentanza imperiale a Roma nella prima metà del Seicento*, Kaiserhof – Papsthof (16.–18. Jahrhundert) (Publikationen des Historischen Instituts beim österreichischen Kulturforum in Rom. Abhandlungen 12), hg. von R. Bösel–G. Klingenstein–A. Koller, Wien 2006, 67–76.

FRAGA IRIBARNE, MANUEL: *Don Diego de Saavedra y Fajardo y la diplomacia de su época*, Madrid 1956.

FRAKNÓI VILMOS: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel III*, Budapest 1903.

FRAKNÓI VILMOS: *Pázmány Péter 1570–1637* (Magyar Történeti Életrajzok), Budapest 1886.

FRANKL (FRAKNÓI) VILMOS: *Pázmány Péter és kora I–III*, Pest 1868–1872.

GALLA FERENC: *Marnavich Tomkó János boszniai püspök magyar vonatkozásai*, Budapest 1940.

GALLA FERENC: *Petri cardinalis Pázmány Archiepiscopi Strigoniensis epistolae ineditae*, Vác 1936.

Giacinto Gigli: Diario di Roma I, a cura di MANLIO BARBERITO, Roma 1994.

GIORDANO, SILVANO: *Domenico di Gesù Maria (1559–1630)*, Roma 1991.

GIORDANO, SILVANO: *Gaspar Borja y Velasco, rappresentante di Filippo III a Roma*, RMC 15 (2007) 157–185.

Gli Archivi della Santa Sede e il regno d'Ungheria. In memoriam L. Pásztor (CVH I/4), a cura di GAETANO PLATANIA–MATTEO SANFILIPPO–PÉTER TUSOR, Budapest–Roma 2008.

GOTTHARD, AXEL: *Der deutsche Konfessionskrieg seit 1619 – ein Resultat gestörter politischer Kommunikation*, Historisches Jahrbuch 122 (2002) 141–172.

GREGOROVIUS, FERDINAND: *Urban VIII. im Widerspruch zu Spanien und dem Kaiser*, Stuttgart 1879.

Greyerz, Kaspar von–Siebenhüner, Kim (Hg.): *Religion und Gewalt. Konflikte, Rituale, Deutungen (1500–1800)* (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 215), Göttingen 2006.

Günter, Heinrich: *Die Habsburger-Liga, 1625–1635* (Historische Studien [Ebering] 62), Berlin 1908.

Hanuy Ferenc (kiad.): *Petri Pázmány… epistolae collectae. Pázmány Péter… összegyûjtött levelei I–II*, Budapest 1910–1911.

Hargittay Emil–Maczák Ibolya: *Pótlások a Pázmány Péter-bibliográfiához, Balázs Mihály köszöntése* (Acta Historiae Litterarum Hungaricarum Universitatis Szegediensis 30; szerk. Font Zsuzsa–Ötvös Péter), Szeged 2011, 160–183.

Henning Drecoll, Volker: *Der Passauer Vertrag (1552). Einleitung und Edition* (Arbeiten zur Kirchengeschichte 79), Berlin–New York 2000.

Israel, Jonathan I.: *The Dutch Republic and the Hispanic World, 1606–1661*, Oxford 1982.

Jaitner, Klaus (Hg.): *Die Hauptinstruktionen Gregors XV. für die Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstenhöfen 1621–1623* (Instructiones Pontificum Romanorum), Tübingen 1997.

Jedin, Hubert: *Handbuch der Kirchengeschichte IV*, Freiburg–Basel–Wien 1967.

Karsten, Arne: *Künstler und Kardinäle. Vom Mäzenatentum römischer Kardinalnepoten im 17. Jahrhundert*, Wien–Köln–Weimar 2003.

Keller, Katrin–Catalano, Alessandro: *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667) II* (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs 104), Wien–Köln–Weimar 2010.

Kiewing, Hans: *Nuntiatur des Pallotto (1628–1630) I–II* (NBD IV/1–2), Berlin 1895–1897.

Köchli, Ulrich: *Urban VIII. und die Barberini* (Päpste und Papsttum 46), Stuttgart 2017.

Kokša, Djuro: *L'organizzazione periferica delle Missioni in Ungheria e in Croazia*, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria rerum I/2, hg. von Joseph Metzler, Rom–Freiburg–Wien 1971, 285–286.

KOLLER, ALEXANDER: „*Circondato da turchi et heretici*". *Il regno d'Ungheria nel Cinquecento visto dai nunzi pontifici*, Gli Archivi della Santa Sede e il regno d'Ungheria, 23–33.

KOLLER, ALEXANDER: *Georg Lutz (1935–2004)*, QFIAB 84 (2004) LXIX–LIV; RMC 13 (2005) 201–203.

KOLLER, ALEXANDER: „*Quam bene pavit apes, tam male pavit oves*". *Les critiques formulées contre le pontificat de Urbain VIII*, Rome, l'unique objet de mon ressentiment (Collection de l'École Française de Rome 453), éd. par Philippe Levillain, Rome 2011, 103–114.

KORNIS, JULIUS: *Le Cardinal Pázmány*, Paris 1937.

KRAUS, ANDREAS: *Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII. Forschungen zur Geschichte des päpstlichen Staatssekretariats 1.* (Supplementbd. RQ 29), Rom–Freiburg–Wien 1964.

KRAUS, ANDREAS: *Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII.: Verzeichnis der Minutanten und ihrer Minuten*, Archivum Historiae Pontificiae (AHP) 33 (1995) 117–167.

KRAUS, ANDREAS: *Die auswärtige Politik Urbans VIII. Grundzüge und Wendepunkte*, Mélanges Eugène Tisserant IV (Studi e Testi 234), Città del Vaticano 1964, 407–426.

La corte di Roma tra Cinque e Seicento. „Teatro" della politica europea (Europa delle Corti, Biblioteca del Cinquecento 84), a cura di G. SIGNOROTTO–M. A. VISCEGLIA, Roma 1998.

La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio I, coord. J. MARTÍNEZ MILLÁN–R. GONZÁLEZ CUERVA, Madrid 2011.

LAEMMER, HUGO (ed.): *Meletematum Romanorum mantissa*, Ratisbonae 1875.

LEMAN, AUGUST: *Urbain VIII et la rivalité de la France et de la Maison d'Autriche de 1631 à 1635* (Mémoires et travaux publiées par des professeurs des Facultés catholiques de Lille 16), Lille-Paris 1920.

Lexikon für Theologiae und Kirche I, Freiburg/Br. 1993³.

Lexikon für Theologiae und Kirche VIII, Freiburg/Br. 1999³.

LUTZ, GEORG: *Die päpstlichen Subsidien für Kaiser und Liga 1632–1635. Zahlen und Daten zu den finanz- und bilanztechnischen Aspekten*, Staat,

Kultur, Politik. Beiträge zur Geschichte Bayerns und des Katholizismus. Festschrift zum 65. Geburtstag von Dieter Albrecht, hg. von W. Becker–W. Chrobak, Kallmünz 1992, 89–105.

Lutz, Georg: *Glaubwürdigkeit und Gehalt von Nuntiaturberichten*, QFIAB 53 (1973) 227–275.

Lutz, Georg: *Kardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno. Politik und Religion im Zeitalter Richelieus und Urbans VIII.* (BDHIR 34), Tübingen 1971.

Lutz, Georg: *Rom und Europa während des Pontifikats Urbans VIII.*, Rom in der Neuzeit. Politische, kirchliche und kulturelle Aspekte, hg. von R. Elze–H. Schmidinger–H.S. Nordholt, Wien–Rom 1976, 72–167.

Lutz, Georg: *Roma e il mondo germanico nel periodo della guerra dei trent'anni*, La corte di Roma, 425–460.

Lutz, Georg: *Urbano VIII*, Enciclopedia dei Papi. III: Innocenzo VIII – Giovanni Paolo II, a cura di Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma 2000, 298–321.

Lutz, Georg: *Zur Papstfinanz von Klemens IX bis Alexander VIII. (1667–1691)*, RQ 74 (1979) 32–90, 60–64.

Martí Tibor: *Los antecedentes del viaje a Roma del cardenal Péter Pázmány en 1632*, La Dinastía de los Austria, 175–204.

Martí Tibor–Monostori Tibor–Tusor Péter: *Pázmány Péter kiadatlan követi instrukciója (1632. február 14.)*, Új Magyar Sion 7 (49) (2013) 1. sz., 139–147.

Märtl, Claudia: *Kardinal Jean Jouffray († 1473). Leben und Werk* (Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters 18), Sigmaringen 1996.

Mednyánszky, Aloysius: *Petri Pázmány S.R.E. Cardinalis et Archiepiscopi Strigoniensis Legatio Romana*, Pestini 1830.

Menniti Ippolito, Antonio: *Note sulla Segreteria di Stato come ministero particolare del pontefice romano*, La corte di Roma, 167–187.

Metzger Habel, Dorothy: *"When All of Rome was Under Construction": The Building Process in Baroque Rome*, University Park (Pen State Press) 2013.

MEUTHEN, ERICH: *Nikolaus von Kues auf dem Regensburger Reichstag 1454*, Festschrift für H. Heimpel II (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 36/2), Göttingen 1972, 482–499.

MILLER DE BRASSÓ, IACOBUS FERDINANDUS: *Epistolae… S.R.E. Cardinalis, Archiepiscopi et Hungariae Primatis Petri Pázmány ad Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, Cardinales aliosque illustres aevi sui viros datae et vicissim ab ill acceptae I*, Buda 1822.

MINNICH, NELSON H.: *The Decrees of the Fifth Lateran Council (1512–1517). Their Legitimacy, Origins, Contents and Implementation*, Abingdon–New York 2016.

MÜLLER LÁSZLÓ–GÁNGÓ GÁBOR: *Előterjesztette-e Pázmány törökellenes tervezetét Rómában?*, Irodalomtörténeti Közlemények 96 (1992) 324–325.

MÜLLER, KLAUS: *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)* (Bonner Historische Forschungen 42), Bonn 1976.

MURATORI, LODOVICO ANTONIO: *Annali d'Italia, XI, dall'anno 1601 all'anno 1700* (colle prefazioni critiche di G. CATALANI), Monaco 1764.

Nuntiaturberichte aus Deutshcland. Die Kölner Nuntiatur. VII/3: Nuntius Pier Luigi Carafa (1631 Januar–1632 Dezember), hg. von JOSEPH WIJNHOVEN, Paderborn 1995.

OREŠKOVIĆ, LUC: *Le Diocèse de Senj-Modruš en Croatie Habsbourgeoise de la Contre-Réforme aux Lumières* (Bibliotèque de l'École des Hautes Études. Sciences Religieuses 132), Turnhout 2008.

ŐRY MIKLÓS: *Kardinal Pázmány und die kirchliche Erneuerung in Ungarn*, Ungarn-Jahrbuch 5 (1973) 76–96.

PANELLA, ANTONIO: *Una lega italiana durante la guerra dei Trent'Anni*, Archivio Storico Italiano 94 (1936) 3. sz., 3–36 és 95 (1937) 1. sz., 21–50.

PARKER, GEOFFREY: *The Army of Flanders and the Spanish Road 1567–1659*, Cambridge 1972.

PARKER, GEOFFREY: *The Thirty Years' War*, London 1997[3].

Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste I*, Freiburg/Br. 1925.
Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste III/2*, Freiburg/Br. 1924.
Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste X*, Freiburg/Br. 1926.
Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste XIII/2*, Freiburg/Br. 1928.
Pázmány Péter-bibliográfia 1598–2004 (Pázmány Irodalmi Műhely. Bibliográfiák – Katalógusok), szerk. Adonyi Judit–Maczák Ibolya, Piliscsaba 2005.
Pitschmann, Benedikt: *Kaiserliche Bemühungen um den Purpur für Abt Anton Wolfradt von Kremsmünster*, RHM 11 (1964) 79–109.
Prodi, Paolo: *Il sovrano pontefice*, Bologna 1982.
Raccolta di Concordati … tra la Santa Sede e le Autorità Civili I, ed. Angelo Mercati, Città del Vaticano 1954.
Re, Niccolò del: *La Curia Romana* (Sussidi Eruditi 23), Roma 1970³.
Reinhard, Wolfgang: *Finanza pontificia, sistema beneficiale e finanza statale nell'età confessionale*, Fisco, religione, Stato nell'età confessionale (Annali dell'Istituto Storico Italo-germanico 26), a cura di Hermann Kellenbenz–Paolo Prodi, Bologna 1989, 459–504.
Reinhard, Wolfgang: *Paul V. Borghese* (Päpste und Papsttum 37), Stuttgart 2009.
Reinhardt, Volker: *Paolo V*, Enciclopedia dei Papi III, 277–292.
Repgen, Konrad (Hg.): *Krieg und Politik 1618–1648. Europäische Probleme und Perspektiven*, München 1988.
Repgen, Konrad: *Die römische Kurie und der Westfälische Friede. Idee und Wirklichkeit des Papsttums im 16. und 17. Jahrhundert. I/1: Papst, Kaiser und Reich 1521–1644. Darstellung* (BDHIR 24), Tübingen 1962.
Repgen, Konrad: *Finanzen, Kirchenrecht und Politik unter Urban VIII. Eine unbekannte Denkschrift aus dem Frühjahr 1632*, RQ 56 (1961) 62–74.
Repgen, Konrad: *Lukas Holstenius als politischer Gutachter in Rom. Eine unbekannte Denkschrift aus der Zeit des Restitutionsedikts*, QFIAB 39 (1959) 342–352.
Rosa, Mario: *La «scarsella di Nostro Signore»: aspetti della fiscalità spirituale pontificia nell'età moderna*, Società e Storia 10 (1987) 817–845.
Rudolf, Hans Ulrich (Hg.): *Der Dreißigjährige Krieg* (Wege der Forschung 451), Darmstadt 1977.

SCHMIDL, JOHANNES: *Historiae Societatis Jesu provinciae Bohemiae IV/1*, Pragae 1759.

SCHMIDT, PEER: *Spanische Universalmonarchie oder „Teutsche Libertet". Das spanische Imperium in der Propaganda des Dreißigjährigen Krieges* (Studien zur modernen Geschichte 54), Stuttgart 2001.

SCHNITZER, JOSEPH: *Zur Politik des hl. Stuhles in der ersten Hälfte des Dreißigjährigen Krieges*, RQ 13 (1899) 151–262.

SCHULZE, WINFRIED (Hg.): *Friedliche Intentionen – kriegerische Effekte. War der Ausbruch des Dreißigjährigen Krieges unvermeidlich?* (Studien zur neueren Geschichte 1), St. Katharinen 2002.

SCHWICKER, JOHANN HEINRICH: *Peter Pázmány, Cardinal-Erzbischof und Primas von Ungarn und seine Zeit*, Köln 1888.

ŠOLLE, ZDENKO: *Neue Gesichtspunkte zum Galilei-Prozeß* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse, Sitzungsberichte 361), Wien 1980.

SÖLTL, JOHANN: *Der Religionskrieg in Deutschland III*, Hamburg 1842.

SPIEGEL, KÄTHE: *Die Prager Universitätsunion (1618–1654)*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 62 (1924) 5–94.

STORTI, NICOLA: *La storia e il diritto della Dataria Apostolica dalla origini ai nostri giorni* (Contributi alla Storia del Diritto Canonico. Nuova Serie di Studi Storico-giuridizi 2), Napoli 1968.

STÖVE, ECKEHART: *Häresiebekämpfung und „ragione di Stato". Die Protestanten und das protestantische Lager in den Hauptinstruktionen Clemens' VIII*, Das Papsttum, die Christenheit und die Staaten Europas 1592–1605. Forschungen zu den Hauptinstruktionen Clemens' VIII. (BDHIR 66), hg. von Georg Lutz, Tübingen 1994, 53–66.

STRADLING, ROBERT A.: *Philip IV and the Government of Spain 1621–1665*, Cambridge 1988.

STUMPO, ENRICO: *Il capitale finanziario a Roma fra Cinque e Seicento. Contributo alla storia della fiscalità pontificia in età moderna (1570–1660)* (Pubblicazioni della Facoltà di Giurisprudenza dell'Università di Sassari, Serie Storica 4), Milano 1985.

Theiner, August: *Acta authentica ss. oecumenici Concilii Tridentini I*, Zagreb–Leipzig [1874].

Thiessen, Hillard von: *Familienbande und Kreaturenlohn. Der (Kardinal-)Herzog von Lerma und die Kronkardinäle Philipps III. von Spanien*, Die Jagd, 105–125.

Toegel, Miroslav et al. (Hg.): *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia V*, Wien–Köln–Graz 1977.

Tóth Tamás: *„Si nullus incipiat, nullus finiet". La rinascita della Chiesa d'Ungheria dopo la conquista turca nell'attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784)* (CVH I/6), Budapest–Roma–Szeged 2011.

Troxler, Walter: *Pázmány*, Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon VII, Hamm 1994, 116–120.

Tuccimei, Francesco Saverio: *Il tesoro dei pontifici in Castel S. Angelo. Erario vecchio, erario sanziore, I. e II. moltiplico, denaro di S. Pietro*, Roma 1937.

Tüchle, Hermann: *Acta SC de Propaganda Fide Germaniam spectantia*, Paderborn 1962.

Tusor Péter: *A barokk pápaság (1600–1700)*, Budapest 2004.

Tusor Péter: *A magyar egyházi elit és Róma kapcsolatainak ismeretlen fejezetei (1607–1685)*, Budapest 2000 (ELTE, Ph.D. disszertáció) (*https://www.academia.edu/16498885*).

Tusor Péter: *Az 1639. évi nagyszombati püspökkari konferencia. (A magyar klérus és a római Kúria kapcsolatainak válsága és reformja*), Századok 134 (2000) 431–459.

Tusor Péter: *Episcopalist Crisis in the Hungarian Episcopate (1639)*, Il papato e le chiese locali. Studi – The Papacy and the local Churches. Studies (Studi di Storia delle Istituzioni Ecclesiastiche 4), ed. by Péter Tusor–Matteo Sanfilippo, Viterbo 2014, 147–166.

Tusor Péter: *Gli agenti dei prelati ungheresi a Roma nel Seicento*, QFIAB 92 (2012) 359–380.

Tusor Péter: *Kardinalsnominierungen der Habsburger im 17. Jahrhundert*, RHM 55 (2013) 271–322.

TUSOR PÉTER: *Le origini della bolla „Sancta Synodus Tridentina". I cardinali degli Asburgo e papa Urbano VIII, 1632–1634*, La Dinastía de los Austria, 205–226.

TUSOR PÉTER: *Magyarország és Róma, 1628–1635 (G.B. Pallotto, C. Rocci és M. Baglioni bécsi nunciatúrájának magyar vonatkozásai)*, Aetas 32 (2017) 3. sz., 74–93.

TUSOR PÉTER: *Pázmány állandó római követségének terve (1632–1634)*, Pázmány Péter és kora (Pázmány Irodalmi Műhely. Tanulmányok 2), szerk. Hargittay Emil, Piliscsaba 2001, 151–175.

TUSOR PÉTER: *Pázmány bíboros olasz rejtjelkulcsa. C.H. Motmann „Residente d'Ungheria". (A római magyar agenzia történetéhez)*, Hadtörténelmi Közlemények 116 (2003) 535–581.

TUSOR PÉTER: *Pázmány Péter esztergomi érsek levelei Rambaldo Collaltóhoz (1621–1626)*, Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények, Budapest 2003, 111–116.

TUSOR PÉTER: *Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány)* (CVH I/13), Budapest–Róma 2016.

TUSOR PÉTER: *Pázmány és a Titkos Tanács* („Judák Margit Emlékkönyv", Budapest 2012), *http://institutumfraknoi.hu/sites/default/files/pazmany_es_a_titkos_tanacs.pdf (m.s.)*.

TUSOR PÉTER: *Petri Pázmány epistulae, acta notationesque inedita*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok–Regnum 9 (1997) 1–2, 83–146.

TUSOR PÉTER: *Prolegomena zur Frage des Kronkardinalats*, AHP 41 (2003) 51–71.

TUSOR PÉTER: *Purpura Pannonica. The "Cardinalitial See" of Strigonium and its Antecedents in the 17th Century* (CVH I/3), Budapest–Roma 2005.

TUSOR PÉTER: *The Baroque Papacy (1600–1700)*, Viterbo 2016.

TUSOR PÉTER: *Un «residente d'Ungheria» a Roma nel Seicento. (C.H. Motmann uditore di Rota, agente del cardinale Pázmány)*, Nova Corvina. Rivista di Italianistica 13 (2002) 8–21.

TUSOR PÉTER: *L'Ungheria e il Papato tra riforma tridentina e guerre turche*, Gli Archivi della Santa Sede e il Regno d'Ungheria, 51–88.

Villari, Rosario: *Breve riflessione sulla Dissimulazione onesta di Torquato Accetto*, Les Dossiers du Groupe de Recherches Interdisciplinaires sur l'Historie du Littéraire, 2009, 2. sz. *Online: https://journals.openedition.org/dossiersgrihl/3673* (2018. 10. 22.).

Villari, Rosario: *Elogio della dissimulazione. La lotta politica nel Seicento*, Roma (Laterza), 1987.

Visceglia, Maria Antonietta: *„Congiurarono nella degradazione del papa per via di un concilio": La protesta del cardinale Gaspare Borgia contro la politica papale nella guerra dei trent'anni*, RMC 11 (2003) 167–193.

Visceglia, Maria Antonietta: *Fazioni e lotta politica nel Sacro Collegio nella prima metà del Seicento*, La corte di Roma, 37–91.

Visceglia, Maria Antonietta: *Il cerimoniale come linguaggio politico. Su alcuni conflitti di precedenza alla corte di Roma tra Cinquecento e Seicento*, Cérémonial et rituel à Rome, 117–176.

Visceglia, Maria Antonietta: *La città rituale. Roma e le sue cerimonie in età moderna* (La corte dei papi 8), Roma 2002, 157–159.

Weber, Christoph (Hg.): *Die ältesten päpstlichen Staatshandbücher* (Supplement-Heft RQ 45), Rom–Freiburg–Wien 1991.

Weber, Christoph: *Legati e governatori dello Stato Pontificio (1550–1809)* (Pubblicazioni degli Archivi di Stato, Sussidi 7), Roma 1994.

Wilson, Peter H.: *Heart of Europe. A History of the Holy Roman Empire*, Cambridge/Massachusettes (Harvard) 2016.

Zunckel, Julia: *Rangordnungen der Orthodoxie?*, Werte und Symbole im frühneuzeitlichen Rom, hg. von G. Wassilowsky–H. Wolf, Münster 2005, 101–128.

ABBREVIATIONS
RÖVIDÍTÉSEK

1. Archival abbreviations

AEV	Archivum Ecclesiasticum Vetus
AP	Archivum Primatiale
ASV	Archivio Segreto Vaticano
BAV	Biblioteca Apostolica Vaticana
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv

2. Bibliographic abbreviations

AHP	Archivum Historiae Pontificiae
BDHIR	Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom
CVH	Collectanea Vaticana Hungariae
DBI	Dizionario Biografico degli Italiani
LThK	Lexikon für Theologiae und Kirche
NBD	Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Actenstücken
QFIAB	Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken
RHM	Römische Historische Mitteilungen

RMC	Roma Moderna e Contemporanea
RQ	Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte

3. Textological abbreviations

Amb.r	Ambasciator
Card.le (Card.li)	Cardinale (Cardinali)
Cat.co. (Cat.ca…)	Cattolico/Catholica (etc.)
D.	Dominus (Domino etc.)
D.ni N.ri (D.no N.ro…)	Domini Nostri (Domino Nostro etc.)
Em. Sua	Eminenza Sua
Em. V.	Eminenza Vostra
Em.mo	Eminentissimo
Humill.mo e obl.mo	Humilissimo et obligatissimo
Imp.re.	Imperatore
M	Mille, Milla
M.tà	Maestà
Maestà S. Ces.a	Maestà Sua Cesarea
Mons.	Monsignor
N. S.	Nostro Signore
Oss.mo	Osservandissimo
P.o	Primo
Rev.mo	Reverendissimo
S.	Signor
S. B.	Sua Beatitudine
S. D. M.(tà)	Sua Divina Maestà
S. D. N.	Sanctissimus Dominus Noster
S. Em.	Sua Eminenza
S. M. Ces.a	Sua Maestà Cesarea
S. R. C.	Santa Romana Chiesa
S. R. E.	Sancta Romana Ecclesia
S. Reg. M.tis	Suae/Sacrae Regiae Maiestatis

S. S. M. Ces.a	Sua Sacra Maestà Cesarea
S. S.tà (S.tà S.)	Sua Santità
Serv.ore	Servitore
S.r	Signor
S. S.	Segreteria di Stato (di Sua Santità)
S.tà di N.ro Sig.re	Santità di Nostro Signore
S.tà V.	Santità Vostra
Sacr. Reg. Ma.tis	Sacrae Regiae Maiestatis
Sig.	Signor
Sig.r (Sig.ri)	Signor (Signori)
V. B.	Vostra Beatitudine
V. B.ne	Vostra Beatitudine
V. Em.za R.ma	Vostra Eminenza Reverendissima
V. S.	Vostra Signoria
V. S.tà	Vostra Santità
V.ra Em.za Rev.ma	Vostra Eminenza Reverendissima
V.ra Emin.za	Vostra Eminenza
Vesc.o (Vesc.i)	Vescovo (Vescovi)

LIST OF DOCUMENTS
IRATOK JEGYZÉKE

1. Rome, 6 April 1632
The first papal audience of Cardinal Pázmány

1.a 1632 spring
Peace conditions of Gustav Adolf

2. Rome, after 6 April, 1632.
Note of Giovanni Doni, secretary of the College of Cardinals

3. Rome, 9 April 1632
Cardinal Pázmány's negotiation with Secretary of State Lorenzo Azzolini

4. Rome, 12 April 1632
Cardinal Pázmány's negotiation with Secretary of State Lorenzo Azzolini

5. Rome, 22 April 1632
Duke Paolo Savelli to Cardinal Francesco Barberini

6. Rome, before 24 April
Secretary of State Lorenzo Azzolini's comments on Cardinal Pázmány's proposal for a league

7. Rome, before 24 April 1632
Secretary of State Lorenzo Azzolini to Pope Urban VIII

8. Rome, before 24 April 1632
Considerations about the treasury of Castel Sant'Angelo

9. Rome, before 24 April 1632
Considerations about the papal aid given to Germany

10. Rome, 24 April 1632
Pope Urban VIII's answer to Cardinal Pázmány

10.a Rome, 24 April 1632
Pope Urban VIII's answer to Cardinal Pázmány
(A reconstruction of the original text)

11. Rome, 24 April 1632
Private audience of Cardinal Pázmány at Pope Urban VIII

11.a Germany, spring 1632
Gustav Adolf's conditions for the town of Colon

12. Rome, 26 April 1632
Cardinal Pázmány's negotiation with Secretary of State
Lorenzo Azzolini

13. Rome, 10 May 1632
Cardinal Pázmány's negotiation with Secretary of State
Lorenzo Azzolini

14. Rome, around May 1632
Lorenzo Azzolini's report on the papal politics

INDEX[1]

Adolf Frederick I (Mecklenburg) 329.
Agatho 377
Albrecht, Dieter 14. 19.
Alcibiades 107. 254. 332. 337.
Aldea Vaquero, Quintín S.I. 14. 19.
Aldobrandini, Aldobrandino 23. 48. 171. 196.
Alexander III 386. 387.
Alexander VI 61. 209.
Ammanati (de' Piccolomini), Jacopo 60. 61. 81. 209. 229.
Antonelli, Giacomo 120. 267.
Aristides 107. 254. 337.
Austria, House of *see* Habsburg dynasty
Azzolini, Dezio 152. 298.
Azzolini, Lorenzo 28. 55. 59. 60. 65. 66. 67. 69. 72. 176. 203. 204. 207. 208. 213. 214. 215. 217. 220.
Baglioni, Malatesta 81. 82. 150. 157. 229. 230. 296. 302.
Barberini, Antonio (Jr.) 121. 159. 268. 270. 304.
Barberini, Antonio (Sen.) O.F.M.Cap. 48. 54. 123. 196. 203. 325.
Barberini, family 77. 86. 108. 121. 140. 144. 147. 148. 225. 235. 255. 290. 294.
Barberini, Francesco 25. 26–435. 446. 447. 448. 449. 450. 451.
Barberini, Taddeo 37. 145. 146. 148. 185. 291. 292. 293.
Bavaria, Duke of *see* Maximilian I
Bayezid II (Ottoman) 421.
Bellarmino, Roberto S.I. 378.
Benessa, Pietro 59. 207.
Bentivoglio, Guido 48. 196.
Béthune, Philippe de 323.
Bichi, Alessandro 65. 213. 214. 336. 347.
Borghese, Pietro Maria 48. 196.
Borghese, Scipione 330.
Borgia, Gaspare 38–89. 99. 102. 129. 142. 144. 153. 154. 155. 157. 158. 159. 186–237. 240. 247. 249. 250. 267. 276. 288. 291. 299. 300. 303. 304. 316. 325. 326. 430.

[1] Pope Urban VIII and Péter Pázmány are not included in the index, and Lorenzo Azzolini only from *Chapter I*.

Bourbon, Charles de 374.
Bruneau, Jacques 159. 305.
Callixtus III 61. 209.
Campeggi, Lorenzo 345.
Capponi, Luigi 48. 196.
Cattaneo, Camillo 45. 46. 145. 193. 194. 291.
Cem (Ottoman) 421.
Ceva, Francesco 345.
Charles IV (Lorraine) 323.
Charles V (Habsburg) 360. 362. 418. 419. 430. 434. 438.
Christian IV (Oldenburg) 329.
Christina (Vasa) 152. 298.
Chumacero Carrillo y Sotomayor, Juan 84. 232.
Ciaconius, Alphonsus 80. 229.
Clement VII 374.
Clement VIII 115. 117. 118. 262. 264. 265. 342. 343. 354. 366. 368. 375. 417. 419. 437.
Collalto, Rambaldo 132. 279. 351.
Colonna, Filippo 156. 301.
Consalvi, Ercole 120. 267.
Crescenzi, Pietro Paolo 330.
Cusanus, Nicolaus 50. 61. 81. 199. 209. 229.
Cybo, Alderano 120. 267.
d'Orléans, Gaston (Bourbon) 409. 411. 417. 418. 421.
de Castel Rodrigo, Manuel de Moura y Corte-Real 40. 188.
della Rovere, family 146. 185. 292. 349.
della Rovere, Francesco Maria 351.
Dietrichstein, Franz Seraph von 49. 73. 197. 221.
Dilich, Wilhelm 433.
Doni, Giovanni Batt. 92. 240. 330. 331.
Durazzo, Stefano 423.
Eggenberg, Hans Ulrich von 24. 35. 36. 69. 73. 75. 78. 100. 172. 173. 184. 185. 221. 224. 225. 226. 247.
Eggenberg, Johann Anton von 24. 73. 172. 221.
Eggenberg, son of *see* Eggenberg, Johann Anton von
Emperor *see* Ferdinand II; Charles V
Esterházy Miklós 109. 256. 333.
Feragalli, Antonio 88.
Ferdinand II (Habsburg) 23. 24. 26. 29. 30. 35. 50. 52. 53. 57. 60. 61. 65. 67. 69. 76. 79. 80. 89. 98. 107. 111. 118. 124. 133. 138. 152. 154. 155. 159. 171. 172. 173. 174. 175. 177. 178. 183. 198. 200. 201. 205. 207. 208. 209. 213. 215. 217. 224. 227. 228. 238. 245. 255. 258. 265. 266. 280. 285. 298. 300. 305. 318. 321. 333. 341. 343. 344. 345. 369. 395. 403. 408. 409. 414. 420. 449.
Ferdinand III (Habsburg) 82. 103. 155. 230. 250. 301. 324.
Fernández de Cordoba, Gonzalo 155. 301. 411. 420. 433.
Filonardi, Mario 88. 236.
Forgách Ferenc 30. 178.
Fornarini, Cosimo O.F.M.Conv. 132. 279.
Forró György S.I. 151. 296.
Fraknói Vilmos 14. 19. 93. 95. 98. 111. 140. 148. 161. 241. 242. 246. 258. 286. 295. 306.
France, King of *see* Louis XIII

Frederick III (Habsburg) 51. 199.
Frederick V (Wittelsbach) 329.
Galasso, Mattia *see* Gallas, Mathias
Galilei, Galileo 136. 282.
Galla Ferenc 131. 278.
Gallas, Mathias 351.
George William (Hohenzollern) 329.
Gessi, Berlinghiero 121. 268.
Ginetti, Marzio 48. 196.
Gonzaga, family 335.
Gregorovius, Ferdinand 14. 19.
Gregory XIII 135. 281. 352. 363. 364. 434. 435. 438.
Gregory XIV 117. 264. 265. 342. 343. 354.
Gregory XV 32. 150. 180. 296.
Grimaldi, Girolamo 37–80. 118. 131. 133. 134. 140. 141. 146. 153. 186–228. 265. 278. 280. 287. 288. 299. 341–345. 400. 402. 405.
Guidi di Bagno, Giovanni Francesco 53. 102. 103. 121. 122. 201. 249. 250. 268. 316. 323.
Gustav II Adolf (Vasa) 69. 129. 165. 217. 276. 309. 315. 316. 317. 328. 329. 333. 334. 361. 394. 395. 401. 402. 403. 408. 409. 410. 413. 414. 416. 433. 439. 440.
Guzmán y Pimentel, Conde-Duque de Olivares, Gaspar de 122. 269.
Habsburg dynasty 28. 36. 53. 79. 84. 102. 103. 109. 127. 141. 144. 146. 154. 160. 176. 177. 184. 201. 202. 227. 233. 242. 249. 251. 256. 274. 275. 288. 290. 292. 300. 305. 311. 316. 317. 322. 326. 336. 339. 351. 397. 402. 403. 406. 437. 443.
Hanuy Ferenc 14. 19. 93. 99. 105. 140. 158. 161. 241. 246. 252. 287. 303. 304. 443.
Harrach, Ernst Adalbert von 35. 42. 70. 71. 76. 78. 118. 148. 150. 190. 218. 219. 224. 226. 227. 265. 295. 296.
Henry IV (Bourbon) 354.
Hohenzollern, Eitel Friedrich von 50. 198.
Hungary, King of *see* Ferdinand II; Ferdinand III
Innocent III 378. 387.
Innocent VIII 61. 209.
Innocent X 121. 268. 322.
Innocent XI 154. 300.
John Albert II (Mecklenburg) 329.
John George I (Wettin) 329. 428. 433.
Jouffroy, Jean O.S.B.Clun. 80.
Julius II 356.
Klesl, Melchior 60. 87. 124. 208. 235. 271.
La Rochefoucald, François de 48. 196.
Lamormain, Wilhelm S.I. 30. 178.
Leman, Auguste 14. 19. 27. 175. 214.
Leo I 377.
Leo IX 390.
Leo X 101. 248. 378. 385. 391.
Lippay György 100. 247.
Longueil, Richard Olivier de 80. 229.
Louis XIII (Bourbon) 65. 101. 129. 144. 213. 248. 276. 291. 317. 321. 323. 335. 336. 347. 361. 395. 403. 410. 411. 412. 421.
Ludovisi, Ludovico 39. 41. 187. 190. 196.
Ludovisi, Niccolò 23. 171.

Luther, Martin (O.S.A) 137. 284. 391.
Lutz, Georg 5. 14. 15. 19. 20. 28. 125. 129. 176. 272. 276.
Machiavelli, Niccolò 120. 267.
Magalotti, Lorenzo 74. 222.
Magrardi, Bonaventura O.F.M.Conv. 132. 279.
Marcellinus 378.
Marnavich Tomkó János 45. 150. 193. 296. 340.
Martin V 50. 61. 198. 209.
Massimi, Innocenzo 146. 292.
Mattei, Gaspare 146. 293.
Matthias (Habsburg) 80. 228.
Maximilian I (Wittelsbach) 26. 123. 124. 174. 270. 271. 369.
Mazarin, Jules 322. 346.
Mazzarini, Giulio *see* Mazarin, Jules
Mednyánszky Alajos 14. 19. 94. 140. 286. 401. 443.
Milan, Prince of *see* Philip IV
Miller de Brassó, Iacobus Ferdinandus 94. 157. 242. 302.
Monti, Cesare 39. 187.
Moscoso y Sandoval, Baltasar 48. 196.
Motmann, Cornelius Heinrich 45. 145. 193. 291. 292.
Murad IV (Ottoman) 339.
Muratori, Ludovico Antonio 14. 19. 27. 175.
Muti, Tiberio 48. 196.
Natta da Casale, Giacinto O.F.M.Cap. 123. 124. 269. 270.
Nevers, Charles de (Gonzaga) 349.
Nevers, Duke of *see* Nevers, Charles
Niccolini, Francesco 153. 299. 364.
Nicholas I 390.
Nicholas V 385.
Nogaret de la Valette, Louis de 144. 145. 291.
Olivares, Count-Duke of *see* Guzmán y Pimentel, Gaspar de
Oñate, Count of *see* Vélez y Tassis de Guevara de, Íñigo
Oreggi, Agostino 136. 282.
Orléans, Prince of *see* d'Orléans Gaston
Orsini, Paolo Giordano 23. 171.
Pacelli, Eugenio 120. 267.
Pallotto, Giovanni Battista 43. 44. 45. 63. 74. 87. 157. 190. 193. 196. 212. 222. 235. 302.
Pamphili, Giovanni Battista 48. 121. 196. 268. (*see also* Innocent X)
Panvinius, Onuphrius O.S.A. 80. 81. 229.
Panziroli, Giovanni Giacomo 73. 75. 121. 221. 223. 268. 322. 346.
Paoli, Pietro Francesco 49. 197.
Pastor, Ludwig von 14. 19. 27. 175.
Paul III 342. 344. 356. 362. 418. 419. 430. 434. 438.
Paul V 32. 118. 180. 265. 330. 342. 343. 355. 366. 368. 375.
Pensa, Oliverio S.I. 74. 78. 222. 226
Philip IV (Habsburg) 40. 41. 122. 161. 188. 189. 269. 325. 326. 329. 395. 403. 421.
Piccolomini, Enea Silvio (*see also* Pius II) 51. 61. 199. 209.
Pimentel y Zúñiga, Domingo de O.P. 84. 232.
Pius II 80. 228. 229.
Plutarch 107. 254.
Poland, King of *see* Władysław IV

Questenberg, Hermann 145. 291.
Rabatta, Antonio (von) 34. 161. 183. 306. 418. 419. 432.
Rákóczi, George I 108. 109. 256. 332. 333.
Rampolla, Mariano 120. 267.
Repgen, Konrad 14. 19.
Riccardi, Nicolaus O.P. 136. 282.
Richelieu, Armand Jean du Plessis de 113. 122. 260. 269. 321. 341. 343. 348. 411.
Rocci, Ciriaco 12. 17. 23–90. 98. 120. 124. 148. 156. 157. 171–238. 246. 267. 271. 302. 323. 347. 364.
Sachetti, Giulio 121. 196. 268.
Sachsen-Weißenfels, August von 433.
San Martino, Ludovico 160. 306.
Sant'Onofrio, Cardinal *see* Barberini, Antonio Marcello O.F.M.Cap.
Savelli, Bernardino 23. 171.
Savelli, Federico 82. 83. 118. 160. 231. 265. 305. 345.
Savelli, Giulio 41. 48. 189. 196.
Savelli, Paolo 23. 82. 118. 142. 145. 160. 171. 231. 240. 265. 288. 291. 305. 345. 358. 364. 408. 409. 410. 417. 423. 429.
Savoia, Carlo Emanuele Pio di 48. 146. 196. 292. 330.
Scaglia, Desiderio O.P. 48. 196.
Scala, Domenico della O.C.D. 123. 270.
Schwarzenberg, Peter von 321. 341. 343. 347. 436.
Sennyey István 333.
Sixtus V 45. 86. 110. 116. 117. 129. 135. 152. 193. 258. 263. 264. 276. 282. 298. 342. 343. 352. 365. 366. 367. 368. 370. 372. 373. 374. 375. 390. 408. 409. 412.
Spada, Bernardino 48. 121. 123. 196. 268. 270.
Spain, King of *see* Charles V; Philip IV
Suárez de Figueroa, Gómez 349.
Sweden, King of *see* Gustav II Adolf
Sylvester I 378.
Themistocles 107. 254. 332. 337.
Tilly, Johann Tserclaes 324. 339. 423.
Tornielli, Ottavio 331.
Torres, Cosimo de 48. 196.
Tőrös János 162. 307. 328.
Transylvania, Prince of *see* Rákóczi
Trauttmannsdorf, Maximilian von 100. 247.
Trivulzio, Giangiacomo Teodoro 48. 196.
Ubaldini, Roberto 39. 48. 187. 196.
Urban II 371.
Wallenstein, Albrecht von 32. 180. 369. 423.
Władysław IV (Vasa) 88. 236.
Wolfradt, Anton 69. 80. 87. 217. 228. 236.

Compiled by
György Sági

Cardinal Péter Pázmány S.I. (1570–1637), Archbishop of Esztergom,
Primate of the Kingdom of Hungary

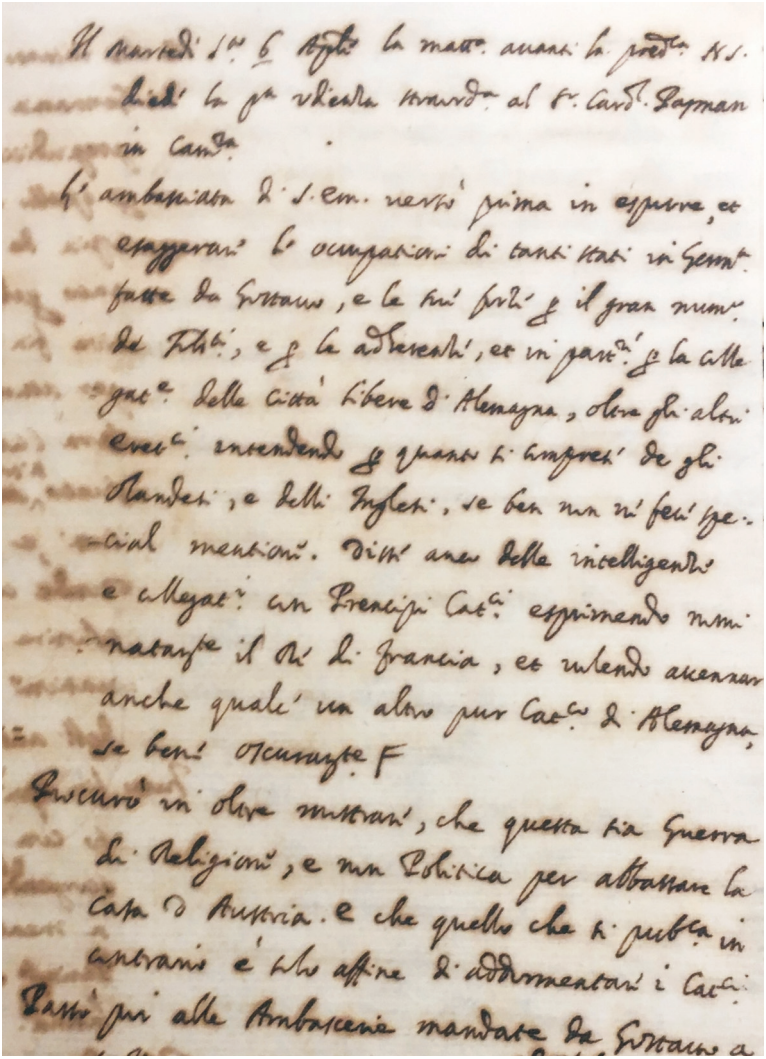
Ferdinand II (1578–1637), elected Holy Roman Emperor,
King of Hungary and Bohemia, Archduke of Austria

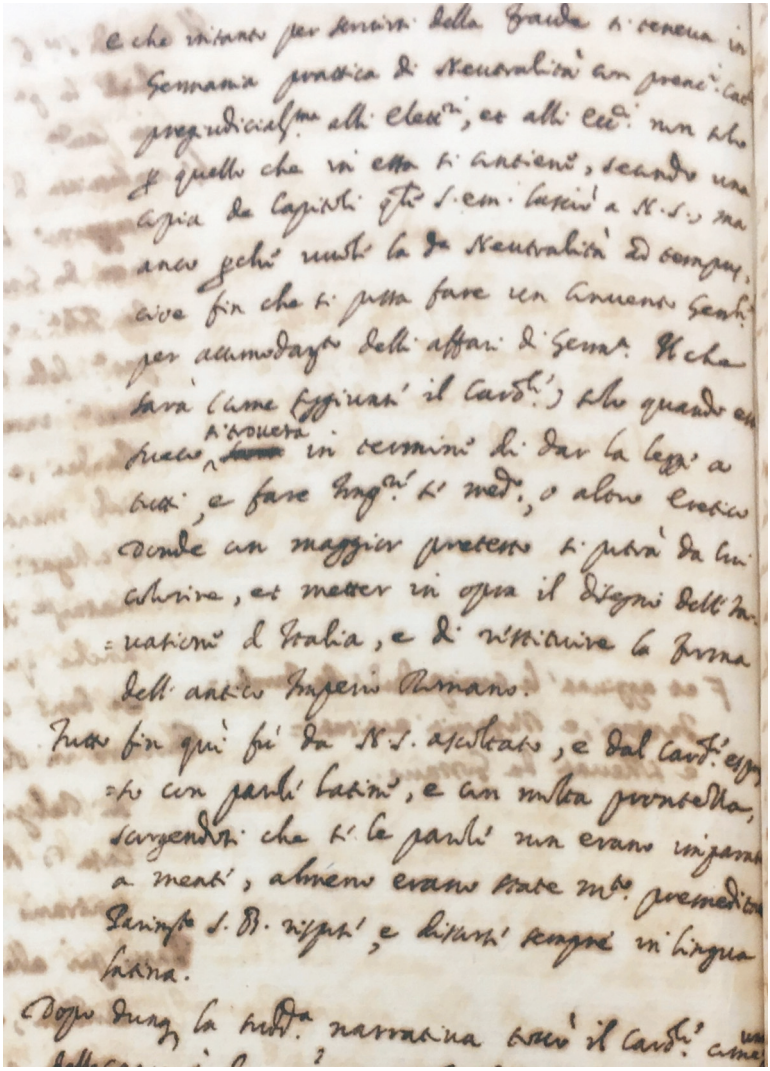
Maffeo Barberini (1568–1644), Pope Urban VIII

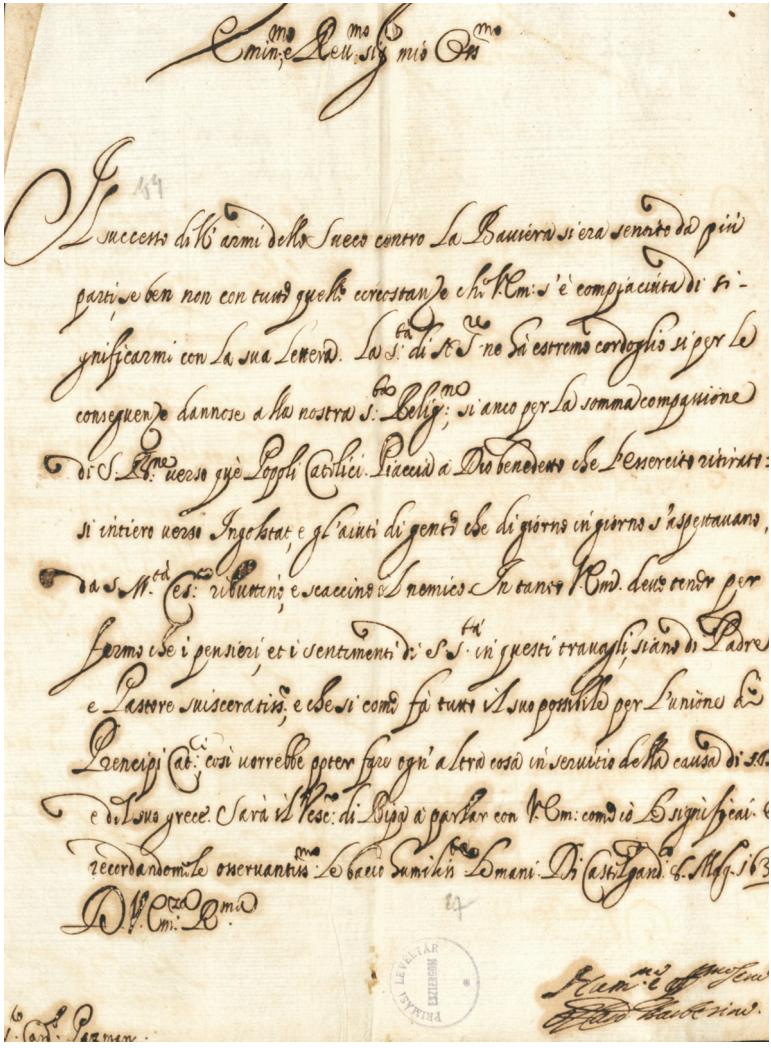
Cardinal Francesco Barberini (1597–1679), cardinal nephew of Pope Urban VIII, Vice Canchellor of the Holy Roman Church

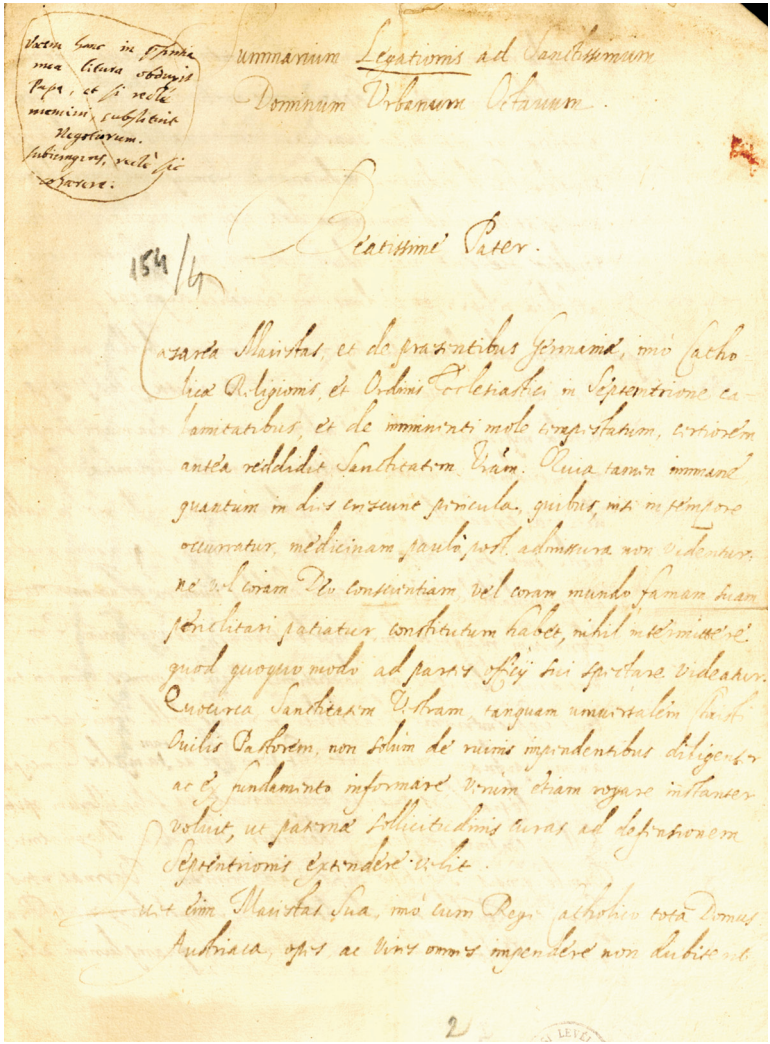
BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 201*r* (detail) – See *Documents*, n. 1.

BAV Barb. Lat., vol. 2629, fol. 201*v* (detail) – See *Documents*, n. 1.

AP AEV 154/8 – See *Appendix II.*, n. 3.

AP AEV 154/4 – See *Chapter II*, 164, n. 146.

ISBN 978 963 308 359 8

